

קובץ גליונות

פרשת ויגש

ממרנן ורבנן גדולי ומאורי הדור

בבית אלהים נהלך ברג"ש

ר"ת: רוח גשם שלג

תפילת מנחה זאת חנוכה תשפ"א בעיר ליקווד בארה"ב

"וצום העשירי
יהפך לנו
לששון ולשמחה"
(זכריה ח')

זמני השבת

בחסות:

גילנות דוד

לגור בבני ברק, לחיות על השארק!

03-900-9944

עיר	הדלק"נ	מוצ"ש	ר"ת
ירושלים	4:07	5:22	6:00
בני ברק	4:21	5:23	5:55
קרית ספר	4:15	5:22	5:58
בית שמש	4:06	5:23	5:59
אופקים	4:16	5:25	5:58
חיפה	4:12	5:21	5:55

ניתן לשלם באשראי במכשירי קהילות ונדירים שבבתי הכנסת

להקדשות ע"ג הקובץ ניתן לפנות למס' 053-3145900 | k.gilyonot@gmail.com

לעילוי נשמת

מרת רחל בת רוזלי ע"ה
נלב"ע א' טבת ה'תשע"ו
תנצב"ה

לעילוי נשמת

ר' ירחמיאל חיים בה"ר אברהם מאיר הלוי זצ"ל
נלב"ע ז' טבת תשנ"ז
תנצב"ה

גמ"ח השמל כשר לשבתות אירוח ונופש

תאורות חרום, פלטות חימום, מיכלי מים מתקפלים,
מאווררים נטענים וכו'.

טל: 1599-599-907 שלוחה 1 גמ"ח
שלוחה 5 מקומות נופש
bn324143@gmail.com

לכל הקוראים והלומדים החשובים שליט"א

לקראת השנה החדשה הקדישו ע"ג הקבצים את
יקיריכם באחת משבתות השנה, ותזכו להיות שותפים
בזיכוי הרבים הגדול להגדיל תורה ולהאדירה.

• ד טבת מקץ	• יט אייר אמור
• יא טבת ויגש	• כו אייר בה"ב
• יח טבת ויחי	• ד סיון במדבר
• כה טבת שמות	• יא סיון נשא
• ג שבט וארא	• יח סיון בהעלתך
• י שבט בא	• כה סיון שלח
• יז שבט בשלח	• ב תמוז קרח
• כד שבט יתרו	• ט תמוז חקת
• א אדר משפטים	• טז תמוז בלק
• ח אדר תרומה	• כג תמוז פינחס
• טו אדר תצוה	• א אב מטו"מ
• כב אדר כי תשא	• ח אב דברים
• כט אדר ויה"פ	• ו אלול שופטים
• ז ניסן ויקרא	• יג אלול כי תצא
• יד ניסן צו	• כ אלול כי תבא
• כח ניסן שמיני	• כז אלול נצבים ר"ה
• ה אייר תז"מ	• יב אייר אחרי קדושים
• יב אייר אחרי קדושים	• ה תשרי וילך יו"כ

בימים אלו הושק המוצר החדש: כיסוי מודעות

שיסייע להימנע מקריאת
מודעות פרסום בשבת קודש

• מתאים לכל סוגי הלוחות •

מחיר
השקה מיוחדת
לשכונת
כלבדו

058-325-2253
ml025710698@gmail.com

להקדשות/לפניות

להקדשות ע"ג הקובץ / למעוניינים לפתוח מוקד
הפצה באזור מגוריהם / לשאר ענייני הקובץ -
ניתן לפנות למו"ל:

טל': 053-3145900 פקס: 077-2092005

מייל: k.gilyonot@gmail.com

כתובת: רבי יהודה הנשיא 52 בני ברק

לקבלת הקובץ במייל ניתן להצטרף
ע"י שליחת מייל לכתובת:

kovetz+subscribe@googlegroups.com

לתשלום/לתרומות

במכשירי "קהילות" ו"נדרים פלוס" בבהכ"נ:

יש לבחור בלחצן קופות נוספות,
חיפוש, ולכתוב קובץ גליונות.

בטלפון:

נדרים פלוס: 03-7630585 שלוחה 486

קהילות: 073-2757000 שלוחה 4311

בהעברה בנקאית:

מרכזתיל-17 | סניף: 745 | מס' חשבון: 71262

ע"ש קובץ גליונות

יו"ל בסיוע: יתדות תשמו להחדרת ערכי היהדות ע.ר.

דברי שי"ח

ממרן רשכבה"ג שר התורה והג"ה קניבסקי שליט"א

הר"ר אברהם נחמן וולפסון זצ"ל

פנינים על הפרשה

ולא יכלו אחיו לענות אותו כי נבחרו מפניו (מה, א)

בסעודת השבת רגיל היה רבנו להביא את דברי המדרש (ב"ר פ' צ"ג, י) ואת הארתו הנוראה של הבית הלוי.

וזו לשון המדרש: אבא כהן ברדלא אמר, או לנו מיום הדין או לנו מיום התוכחה, יוסף קטנן של שבטים היה ולא היו יכולים לעמוד בתוכחתו, לכשיבוא הקב"ה ויוכיח כל אחד לפי מה שהוא על אחת כמה וכמה.

ותמוה, מה הייתה תוכחתו הנוראה של יוסף, עד שאחיו לא יכלו לעמוד מפניו.

זאת ועוד, מה כוונת המדרש שהקב"ה יוכיח כל אחד "לפי מה שהוא", הרי בוודאי לא יוכיח את האחד על עברות שהשני עושה.

על שתי הקושיות עונה הבית הלוי בתשובה: כשהאחים סרבו להביא את בנימין בטענה אולי יקרה לו אסון, והאבא יעקב ישמע מזה ומי יודע חלילה מה יקרה לו, ענה להם יוסף: לחיינו של אביכם אתם חוששים? 'אני יוסף אשר מכרתם אותי!' ולמה אז לא חששתם לצער שיהיה לו?

זו גם כוונת המדרש 'לפי מה שהוא', מתוך התשובות שאדם משיב, מהן הקב"ה מוכיח לו, כי הלא במקרים אחרים לא חס על כבוד המקום.

לא פעם היה רבינו פונה לנכדים: לפעמים אחד מתעצל בשנת הבוקר ומאחר על ידי זה לתפילת שחרית בטענה שהוא ישן עוד שיהיה לו כח. אבל הקב"ה יוכיח לו שאם כדאי לו לקום מוקדם לשחרית כי יש מסיבה או טיול וכדומה הוא קם בזריזות, ומוכיחו "לפי מה שהוא".

ויזבח זבחים לאלוהי אביו יצחק (בראשית מ"ו, א)

יש דעה בפוסקים שאין חיוב לכבד את אבי אביו - סבו. והרמ"א (י"ד סי' ר"מ סכ"ד) מביא מדברי רש"י כאן, ראייה שחייב.

וזה לשון רש"י: לאלוהי אביו יצחק - חייב אדם בכבוד אביו יותר מכבוד זקנו, לפיכך תלה ביצחק ולא באברהם עכ"ל, ומשמע שיש חיוב לכבד זקנו, אלא שאביו קודם. וכך פוסק הרמ"א להלכה.

ורגיל רבינו לשאול את הנכדים הצעירים. לחידוד: הרי ידוע הגמרא בקידושין (ל"א, א) שאם אביו אומר לו השקני מים ואמו אומרת לו השקני מים, ישקה את אביו "שאתה ואמך חייבים בכבוד אביך", ואם כן מדוע אינו חייב לכבד את זקנו לפני אביו, הרי אפשר לומר אותה סברא, אתה ואביך חייבים בכבוד זקנך.

ובדרך כלל רגיל רבינו לישב כך: יסוד החיוב של כבוד הסב, הוא מפני כבוד אביו, שעל ידי שמכבד את הסב, מכבד בזה את אביו, ואם כן לא יתכן להקדים את הסב לאב, כי כל חיובו בא מכח האב. וזה הטעם שהאבא קודם.

(שבענו מסובין)

בשבוע האחרון נסתלק ידיד בית ישראל היקר, הנגיד הר"ר אברהם נחמן וולפסון זצ"ל, שזכה להיות מתמכין דאורייתא ולתת הרבה צדקה בממונות ובגופו, למטרות של הרבצת תורה וחסד, ובפרט זכה להרבות בקירוב הרחוקים לה"ת, על ידי שהירבה בני תורה שקבעו עת ללמוד עם הרחוקים, ובזכות זה הרבה מאוד שבו לאביהם שבשמים.

ר' אברהם ז"ל היה מהקוראים הקבועים של הגליון 'דברי שי"ח', פעם כשפגשנו אותו בבית מרן שליט"א, הוא מיד החל לשבח את הדברים, כדרכו שהיה בעל עין טובה, וביקש להודות על כך מעומק הלב.

בין שלל עיסוקיו הרוחניים, אהב וחיבב מאוד ר' אברהם ז"ל את הלימוד והעיסוק בספר 'חפץ חיים' על הלכות לשון הרע ורכילות. הוא שלט בהם בעל פה ממש, ושלט היטב במקורות הדינים 'באר מים חיים' שכתב בעומק נורא מרן החפץ חיים זי"ע, מעת לעת כשהיה מגיע לבית מרן שליט"א היה מבקש לשאול מספר שאלות, כשבדרך כלל חלקם היו בהלכות לשון הרע ורכילות. הר"ר אברהם אף זכה להרבות את לומדי החפץ חיים, ומכוחו נתייסדו שיעורים רבים בדינים אלו.

ובמאמר זה נוסיף עובדא נפלאה ששמענו מהמשב"ק הגאון רבי משה סמוטני שליט"א, שהיה לכך עד ראייה אישית: היה זה לפני כעשור שנים, ר' אברהם ז"ל ורעייתו שתחי' החליטו לקנות דבר ערך יקר ושימושי עבור הרבנית קניבסקי ע"ה, כהכרת הטוב על עזרה גדולה שטרחה עבורם קודם לכן. הם חשבו מאיזה מתנה היא יכולה ליהנות, והחליטו כי יקנו לו שעון זהב יקר ויפה, שממנו בודאי יהיה לה תועלת.

ואכן, באחד הימים הוא הביא עמו שעון זהב יוקרתי, ואמר לרבנית ע"ה שזה בעבורה. הרבנית התרגשה ושמחה מאוד, היא ענדה את השעון היקר על היד, ולא גמרה להודות לו, ואמרה כי אכן השעון מאוד יפה והיא נהנית ממנו מאוד.

אלא, שהר"ר אברהם וולפסון 'לא לקח בחשבון', כי הרבנית ע"ה נהנית לא פחות, ואולי אף יותר, כאשר המתנה היפה הזו תיענוד על ידה של אשה אחרת... . וכעבור עשרים דקות נכנסה אישה ממכרותיה של הרבנית, וראתה את השעון החדש והביעה ממנו התפעלות. על אתר, בלי לחשוב הרבה, נטלה אותו הרבנית ואמרה לאשה, הא לך שעון יפה וחדש לכבוד שבת....

הר"ר אברהם וולפסון ז"ל
באחד הפעמים בהם
הציע את ספקותיו לפני
רבינו מרן שליט"א

עניני ביאת המשיח ותחיית המתים

תחיית המתים יקומו בריאים

ש. מבואר במדרש (בר"ר כ, ה) הכל מתרפאים לעתיד לבוא, האם ברגע של תחיית המתים יקומו מושלמים או עם מום ואח"כ יתרפא.

ת. עומדין במומן ומתרפאין. (סנהדרין צ"א)

גדר הקס בתחיית המתים

ש. לפי הרמב"ן בספר המצוות שורש ג' שאהרון ובניו יצטרכו לעתיד לבוא משיחה חדשה, האם מי שקם בתחיית המתים בניו חייבם בכבודו, והוא חייב בכבוד אביו וכן בשאר דברים.

ת. כן (וכמובא בספרי).

שיקומו בתחיית המתים מה יהיה עם ממון האנשים

ש. כ' בקוב"ש (ח"ב סי' יא) שאם יצויר שיחיה מת יטול נכסיו ממי שזכה בהן, האם דין זה יהיה גם לעת"ל שיקומו בתחיית המתים, וא"כ אין לדבר סוף.

ת. נזכה ונראה בעזה"י.

בתחיית המתים למי תחזור האישה לבעל הראשון או השני

ש. אישה שהייתה נשואה לת"ח ונפטר והיא לא רוצה להינשא שנית מחמת שבתחיית המתים לא תהיה עם בעלה הראשון הת"ח האם טוב עושה.

ת. בזהיר איתא שתחזור לבעלה הראשון. (וא"כ אין לה מה לדאוג, ולא יפריע לה שום דבר בזה שנשאת לשני).

המצוות בטלין לעתיד לבוא

ש. מה הכוונה שכל המצוות בטלין לעתיד לבוא, א"כ מה יעשו בזמן ההוא.

ת. כמדומה שלא יבטל שום מצווה (עיין רמב"ם פ"ב ממגילה ה"ח)

יום הדין הגדול

ש. מתי יהיה הדין הגדול והנורא, האם אחר ביאת המשיח מיד או אחרי תחיית המתים, והאם כל אחד יבחן שם על מה שלמד.

ת. נזכה ונראה.

אכילת הלויין לעתיד לבוא

ש. האם בסעודה הגדולה לעתיד לבוא יאכלו את הלויין כפשוטו ממש, והרי זה דג טמא ואיך אפשר לאכלו, או שהכוונה שישגו שם השגות ברוחניות וכאלו יאכלו.

ת. דג טהור בוא. (חולין ס"ז ע"ב)

בזכות שבת נזכה לבית המקדש

ש. בזמירות של שבת בפיוט כל מקדש (המיוחס לראשונים כמבואר במחזור ויטרי), אנו אומרים, 'אוהבי ה', המחכים בבנין אריאל, ביום השבת שישו ושמחו, כמקבלי מתן נחליאל'. המשמעות הוא שבזכות ששמים וששים ביום השבת יזכו לבנין בית המקדש, וצ"ב השייכות בזה.

ת. שבת קודש הקודשים.

(שמחת מרדכי, מאת ידדנו החשוב

חרב מרדכי זסקינד חגר שליט"א)

לחכות למשיח בשבת

ש. האמונה בביאת המשיח, "בכל יום שיבוא", האם צריך לחכות למשיח שיבוא בכל יום, האם מבואר בעירובין (דף מג ע"ב) שביום א' אין המשיח בא, כי אליהו לא יכול לבוא בשבת.

ת. בימים שיכול לבוא.

זמן עקבתא דמשיחא

ש. מאימתי התחיל זמן העקבתא דמשיחא, מימות החפץ חיים או אולי אפילו קודם מאז שפסקה מלכות דוד מישאל?

ת. מהיום.

מחיית עמלק על ידי מי?

ש. מי הוא שימחה את זכר עמלק משיח בן יוסף או משיח בן דוד?

ת. נזכה ונראה.

תקופת ימות המשיח

ש. בגמ' סנהדרין צ"א ע"א כ' שיהיה תקופה של שני אלפים ימות המשיח, וכבר עבר רוב התקופה הזאת ועדיין אנו בגלות. הא כיצד?

ת. בעוונותינו שרבו יצאו מהם מה שיצאו.

אלא בדור שכולו חייב או כולו זכאי

ש. בגמ' סנהדרין צח. אין בן דוד בא אלא כולו חייב או זכאי, אם יהיה כולו חייב באיזה זכות יגאלו. ועוד האם כולו חייב הכוונה כולו ממש או רובו ככולו?

ת. כולו הפך לבן טהור הוא. (לשון הגמ' בסנהדרין, דאמר ר' יצחק אין דוד בא עד שתתהפך כל המלכות למינוט. אמר רבא, מאי קרא כלו הפך לבן טהור הוא.)

המשיח יבוא עני ורוכב על חמור גם בזמנו

ש. הנה מבואר שהמשיח יבוא "הנה מלך עני ורוכב על חמור" שזה יהיה החמור שהשתמש בו משה ואברהם אבינו האם החמור הזה קיים בזמננו, והאם המשיח יבוא עליו אפילו שהיום לא משתמשים בזה.

ת. בוודאי שלא הזקין.

חזרת עשרת השבטים

ש. מתי יחזרו עשרת השבטים למ"ד שיחזרו.

ת. לכשיבוא המשיח.

בקשה על הקץ

ש. הנה בגמ' כתובות ק"א – "שלש שבועות וכו' ושלא ירחקו את הקץ" ופרש"י "ל"א שלא ידחקו גרסינן לשון דוחק שלא ירבו בתחנונים על כך יותר מדאי", והדברים צ"ע – דהרי אנו מצווים להתפלל כל העת על הגאולה בשמו"ע ובברכת המזון ועוד. ואדרבה זה מראה שאנו מאמינים בעיקר זה שאחכה לו בכל יום שיבוא, וא"כ מה כוונת הגמ' לרש"י שאין להרבות ע"כ בתחנונים. (אחד מהאחרונים מאריך ג"כ בעניין זה בפרשתינו).

ת. לא יותר מדאי רק בעיתה אחישנה.

ליצד יקומו בתחיית המתים צעירים או זקנים

ש. כשיקומו בתחיית המתים האם זה מהמצב האחרון קודם שמתו, (כי הרי כל אדם היה לא כמה גלגולים), והאם יתכן שבן שנפטר זקן מאביו, בתחיית המתים האב יהיה חייב בהדרת פני זקן לבנו.

ת. ייתכן.

פנינים על הפרשה

ותחי רוח יעקב אביהם (מה, כז)

שרתה עליו שכינה שפרשה ממנו באבלו (רש"י). אמרו לפני רבינו הסבר ה"פני יהושע" (כתובות ח') שלפיכך חתנים מן המנין ואין אבלים מן המנין, כי אין השכינה שורה מתוך עצבות (שבת ל ע"ב).

אמר: לפי פשוטו, הטעם הוא שבברכת אבלים הברכה היא לאבל, משום כך לא שייך שיימנה על העשרה. אבל ברכת חתנים היא כללית, אלא שממילא מתברכים גם החתן והכלה (וכן מוכח מהירושלמי פ"ד דמגילה) שאבל מבית אחר שבא לנחם אבל זה מצטרף לעשרה (ויעוין בשיטה מקובצת כתובות שם).

הטלפן צלצל בביתו של יהודי. הודיעוהו שאמו השווה בבית אבות בלונדון שבקה חיים. בירך "ברוך דיין האמת", ומכיון שלא היה באפשרותו לבוא להלווייתה ביקש שיקברוה בחלקה שקנתה לעצמה. קרע קריעה וישב שבעה. כעבור יומיים צלצל הטלפון. על הקו היתה... אמו. המלים נעתקו מפיו, חשב לשאול: סליחה, אמא, מאיפה את מדברת. התברר שהיא חיה וקיימת, וחברתה לחדר היא שנפטרה.

הורה רבינו, שהבן יכול לברך ברכת "שהחיינו" (שמברכים על בשורות טובות (ברכות נד ע"א, אורח חיים רכב, א)) על הבשורה הטובה, שאמו חיה!

(תורת חיים)

ליצירת קשר: ✉ ig0533145900@gmail.com

✡ רבי יהודה הנשיא 52 בני ברק

☎ 053-3145900 📠 077-2092005

ניתן לתרום גם במכשירי "קהילות" ו"נדרים פלוס" בבתי הכנסת,

יש ללחוץ על לחצן 'קופות נוספות' ובחיפוש 'דברי שי"ח', או בטלפון:

נדרים פלוס 03-7630585 - שלוחה 1586

קהילות 073-2757000 - שלוחה 4310

דרכי החיזוק

ארבעה צריכים חיזוק (ברכות לב:) – שיתחזק אדם בהם תמיד בכל כחו (רש"י)

• שיחת רבינו מרן ראש הישיבה הגר"ג אדלשטיין שליט"א •

שני חלקים בהודאה

אנו עומדים בחנוכה, ומצות ימי החנוכה היא להודות ולהלל, כפי שמזכירים בפעל הניסים וקבעו שמונת ימי חנוכה אלו להודות ולהלל, והם שני עניינים, ההודאה וההלל.

ובהודאה עצמה גם כן יש שני חלקים, הא' לשון מודה על האמת, וב' אמירת תודה, והיינו הכרת חיוב ההודאה למי שעושה לנו טובה.

וכך גם בחנוכה, אנו קודם מודים על האמת שקיבלנו דברים טובים בחנוכה, כי היוונים ביקשו להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך, ובחנוכה היה הנס שנתבטלה גזירת היוונים וזכינו שיש לנו תורה ומצוות ואפילו חוקים – חוקי רצונך, ואנו יכולים ללמוד תורה ולקיים את המצוות.

ותחילה אנו מודים על האמת שזה לא מקרה ולא טבע אלא רחמי שמים, ברחמיך הרבים! וזהו חלק אחד של ההודאה, כמו הודאת בעל דין, שאנו מכירים ומודים שזו האמת, והחלק השני הוא לומר תודה, אחרי שאנו מבינים ויודעים שקיבלנו הרבה טובות מהקב"ה אנו חייבים לומר תודה על זה.

ומה היא התודה? מי שמקבל טובה ממשהו חייב להחזיר לו טובה, להחזיר לו משהו, ולתת לו מה שהוא צריך, אך מה אפשר להחזיר להקב"ה, הן כבר נאמר בשיר הייחוד 'ומה אשיב לך והכל שלך', ובהלל אנו אומרים 'מה אשיב להשם כל תגמולוהי עלי', והדבר היחיד שאנו יכולים כביכול להשיב לו יתברך, הוא לעשות רצונו, רצון השם! והיינו לעשות מעשים טובים ולעסוק בתורה ובחסד ולקיים את כל המצוות, שזהו רצונו.

וזה מה שההודאה מחייבת אותנו. ההכרה וההודאה על האמת שזכינו לחסדי שמים, מחייבת אותנו לא רק לומר תודה, שזה לא מספיק, אלא גם לעסוק בתורה ולקיים את כל המצוות, וזוהי התודה שלנו.

ברכת ההודאה בשמונה עשרה

ובתפילה אנו אומרים, מודים אנחנו לך שאתה הוא השם אלוהינו ואלוקינו אבותינו לעולם ועד צור חיינו מן ישענו אתה הוא לדור ודור, וכל זה הוא ההודאה על האמת, שאנו מכירים ומודים שהאמת היא 'שאתה הוא' צור חיינו, וכל מה שיש לנו אינו בדרך הטבע אלא חסדי שמים.

ואחר כך ממשיכים נודה לך ונספר תהלתך, וזוהי כבר אמירת התודה, על חיינו, ועל נשמותינו, ועל נסיד, על הכל אנו אומרים תודה, ותחילה מודים על האמת, שאנו יודעים את האמת ומאמינים באמונה שלמה שהכל בידי שמים, וזה מחייב אותנו לעשות רצון השם.

וזהו ההודאה המחויבת בימי החנוכה, להודות על האמת שכל הניסים היו בידי שמים ואינם מקרה ולא בדרך הטבע, ולהבין שזה מחייב אותנו, לעשות רצון השם, לעשות רצונו ולעבדו בלבב שלם.

ובברכת מודים מזכירים 'על חיינו המסורים בידך', שכל רגע של חיים הוא חסדי שמים, וכמו שאמרו חז"ל (בראשית רבה יד, ט) על הפסוק "כל הנשמה תהלה קה" – על כל נשימה ונשימה שאדם נושם צריך להודות ולקלס לבורא, כי כל נשימה אינה טבע אלא חסדי שמים, ואין טבע!

ביאורים בנוסח מודים דרבנן

ובחזרת הש"ץ אומרים 'מודים דרבנן', והוא נוסח אחר שיש בו גם בקשה: כן תחיינו ותקיימנו וכו', ותחילה אומרים מודים אנחנו לך שאתה הוא השם אלוהינו ואלוקינו אבותינו אלוהי כל בשר יוצרנו יוצר בראשית, והיינו הודאה על האמת, שאנו מכירים ומודים שהכל בידי שמים.

ואחר כך ממשיכים, ברכות והודאות לשמך וכו' על שהחיינתו וקיימתנו, ומזכירים בזה שני עניינים: 'שהחיינתו' וקיימתנו, וכן בברכת שהחיינו: 'שהחיינו וקיימתנו', ויש להבין מה הם שני עניינים הללו?

ובפשטות הביאור הוא, כי 'שהחיינו' היינו הודאה על החיים עצמם, אך לפעמים יכול להיות שאדם חי אבל הוא לא מתפקד, והוא משותק ואינו יכול לעשות פעילות, ועל זה ההודאה 'על שהחיינתנו' מה שאנו חיים, וקיימתנו שאנו גם קיימים ויש לנו כוחות לתפקד ולעשות מה שצריך.

וממשיכים ומבקשים תפילה כן תחיינו ותקיימנו וכו' לשמור חוקיך ולעשות רצונך ולעבדך בלבב שלם, ואילו בברכת מודים בשמונה עשרה לא מבקשים שום

בקשה, אלא כולו הודאה, כמו שנתבאר שתחילה מודים על האמת שהקב"ה הוא צור חיינו, ואחר כך אומרים תודה על חיינו ועל נשמותינו וכו' עד סוף הברכה וכל החיים יודוך וכו' ולך נאה להודות, והכל הודאה בלי שום בקשה, אך במודים דרבנן יש גם בקשות, והם בקשות על רוחניות, שנוכה לשמור חוקיך ולעשות רצונך ולעבדך בלבב שלם, וזוהי מדרגה לעבדך 'בלבב שלם'.

ומסיימים ואומרים על שאנחנו מודים לך, וביאור המפרשים (עיין סוטה מ, א) דהיינו הודאה על מה שאנחנו יכולים להודות! כי לא כל אחד יכול להודות, ולמשל חס ושלום אם אין כוח הדיבור אזי אי אפשר להודות, וגם על זה אנו אומרים תודה, על עצם הדבר שאנו יכולים להודות.

להתבונן שהכל חסד מן השמים

וכאמור אנו מודים להקב"ה על שהחיינתו וקיימתנו, וזוהי הודאה על עצם החיים וגם על כוח הפעילות שיש לנו, שאנו יודעים וברור לנו שכל מה שאנו חיים זה חסדי שמים, ואין זה ממילא ולא טבע, אלא 'שהחיינתנו', הקב"ה הוא הנותן לנו את החיות, וקיימתנו גם מה שיש לנו כוח וכל פעילות שאנו יכולים לעשות, זה עוד חסדי שמים! והם שני חסדים: החיים עצמם, וכוח הפעילות, והרי יש הרבה פעולות, וכל פעולה ופעולה היא חסד מן השמים.

ולדעת את זה ולזכור את זה ולהאמין בזה – זוהי מדרגה, כי אדם לא מרגיש את זה, וכמו שביאר החובות הלבבות בפתיחה לשער הבחינה את הסיבות לכך, כי כשאדם נולד הוא עדיין קטן ואין לו שכל להבין שמשהו מחיה אותו ונותן לו את הכוחות, וכל האמונה לא שייכת אצלו, כי הוא קטן מאד ואין לו שכל, ואחר כך לאט-לאט הוא מתגדל וממשיך כפי שהורגל מילדותו.

וכדי לקבל את הידיעה והבהירות הזו, שיהיה ברור לו שהכל חסדי שמים, כל החיות והכוחות, שהחיינתו וקיימתנו, זוהי מדרגה ואין זה פשוט.

וצריך לחשוב ולחשוב ולהתבונן עד שיגיע להכרה הזו, ואין זה ברגע אחד, אלא זה לוקח זמן וכוח מחשבה, עם הרבה מחשבות, לדעת שאין זה טבע אלא חסדי שמים, וגם לדעת שאנו חייבים להודות וזה מחייב אותי בכל המצוות, שאם לא אעשה אותם הרי זה פשע, כי זה חוסר הכרת הטוב וחוסר הבנה, חוץ ממה שיש חיוב כי זה מצוה ויש גיהנום וגן עדן, אבל גם מצד הכרת הטוב, מצד השכל, אני חייב לעשות רצון השם מפני שאני כל הזמן מקבל ממנו חסד וחסד וחסד, וכל מה שאני מקבל זה בחסד וברחמים ולא בזכיות.

גם החשמונאים היו זקוקים לרחמים

וכן מבואר גם בנוסח תפילת על הניסים שאנו אומרים 'ואתה ברחמיך הרבים עמדת להם בעת צרתם', היינו שכל הניסים שהיו נגד הגזירה של היוונים, שביקשו להשכיחם תורתך וכו' ונתבטלה גזירתם, זה לא היה במידת הדין מצד הזכויות, אלא במידת הרחמים, ברחמיך הרבים!

ואף על פי שהחשמונאים מסרו את נפשם, ולא רק החשמונאים אלא יהודים רבים מסרו נפשם בתקופת גזירות היוונים, כמו שאמרו במדרש (ויקרא רבה לב, א) מה לך יוצא לסיקל על שמלתי את בני וכו', והחשמונאים היו עוד יותר, שגם מסרו נפשם להילחם, ועשו מלחמה עם היוונים נגד הטבע, אף על פי כן הישועה הייתה רק 'ברחמיך הרבים'.

והגזירות היו במידת הדין, כמו שביאר הב"ח (א"ח סימן תר"ע) שסיבת הגזירות הייתה מפני שהתירשלו בעבודה, והיינו שהיה איזה התרשלות וחיסרון בעבודת המקדש, ולכן באו הגזירות מידה כנגד מידה לבטל מהם העבודה, וזה היה במידת הדין, אבל הישועה לא הייתה במידת הדין, כלומר לא מצד זכויותיהם, אלא במידת הרחמים, ולא סתם רחמים אלא 'רחמיך הרבים', ובלי מידת הרחמים ורחמים רבים לא היה שייך שתהיה ישועה.

שכר המצוות – ברחמים ולא בדין

והטעם בזה מפני שכתוב באיוב (מא, ג) "מי הקדימני ואשלם", ואמרו על זה במדרש (ויקרא רבה כז, ב) ורוח הקודש אומרת מי הקדימני ואשלם – מי קילס לפני עד שלא נתתי לו נשמה וכו' מי עשה לי מזווה עד שלא נתתי לו בית וכו' מי עשה לי ציצית עד שלא נתתי לו טלית וכו', והיינו שהקב"ה אומר מי הקדים ועשה לי משהו שאני חייב לשלם לו על זה, והקב"ה לא חייב לשלם לאדם כלום עבור מעשי המצוות, כי כל מה שיש לאדם זה מהקב"ה! וכגון אם אדם מקיים מצות מזווה, מהיכן יש לו בית ומי נתן לו את הבית לקבוע בו מזווה, הרי זה

מהקב"ה, וזה חסדי שמים שיש לו בית, או כשמקיים מצות ציצית, מי נתן לו את הבגד ומהיכן יש לו את זה, הרי זה חסדי שמים.

לכן מצד הדין לא מגיע לאדם שכר עבור המצוות שהוא עושה, כי כל הכוחות והאפשרויות לעשות הם בחסדי שמים, 'שהחיותנו וקיימתנו', ואם לא היה לו כוח לעשות פעילויות הוא לא היה יכול לקיים, ומן השמים נתנו לו כוחות ואפשרויות כדי שישתמש בהם לקיום המצוות, והוא חייב בזה! ואם לא יעשה הוא יהיה פושע, ולא מגיע שכר על מה שאינו פושע, וכל שכר המצוות ואפילו עולם הבא לא מגיע לאדם מן הדין אלא רק בחסד וברחמים.

ואמנם יש מדרגות שאדם עושה מאהבה, שהוא נהנה לעשות רצון השם, מאהבה לעשות רצונו, וזוהי מדרגה לא פשוטה, וזה נקרא לשמה, לשם שמים, ועל זה כבר שייך שכר מצד הדין.

[א"ה. והראו בזה לדברי האור החיים על הפסוק (דברים ו, כה) וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות וגו' כאשר ציונו, וכתב האורח"ח: כאשר ציונו – פירוש לא לצד שום פנייה, אלא לעשות מצות השם, כדרך אומרו לעשות רצונך אלוהי חפצתי (תהלים מ, ט) שזה הוא עשות המצוה באהבה שלמה וכו', ודבר זה בו ציטדק אדם ויקו לשכר גם כפי הדין וכו', עיי' שם].

ובברכת יוצר אור אנו מבקשים: אלוהי עולם ברחמך הרבים רחם עלינו, והיינו גם כן מטעם הנ"ל, שאי אפשר לבקש מצד הדין, אלא רק ברחמך הרבים, וכנוסח הנוכח בעל הניסים ברחמך הרבים עמדת להם.

וכן בברכת אהבה רבה מבקשים על תורה בכמה לשונות של תחנונים: אבינו, האב הרחמן, המרחם, רחם עלינו! ותחילה מזכירים את האהבה שהשם אוהב אותנו, אהבה רבה אהבתנו, חמלה גדולה ויתרה חמלת עלינו, והיינו שבלא 'אהבה רבה' ובלא 'חמלה גדולה ויתרה' לא היה שייך שנקבל תורה, כי התורה היא שעשועים של הקב"ה, כמו שכתוב (משלי ח, ל) ואהיה שעשועים יום יום, וכדי לתת תורה צריכים אהבה רבה, וזוהי האהבה שהקב"ה אוהב אותנו, ואנו מודים על זה להקב"ה, על האהבה הרבה ועל התורה שנתן לנו.

אם יש חיוב סימן שאפשר לקיים

ועתה בימי החנוכה הרי זהו זמן של 'להודות ולהלל', וזוהי המצוה והתקנה של ימי החנוכה, להודות ולהלל! ומאחר שיש תקנה וחיוב הודאה בחנוכה, סימן שזה זמן שיש בו אפשרויות וסייעתא דשמיא להודאה.

והמדרגה של הודאה היא מדרגה גדולה מאד, להרגיש שכל מה שיש לנו זה חסדי שמים, ולהרגיש שאנו חייבים להודות וזה מחייב אותנו, הרגשות כאלו הן מדרגות, אבל אם יש חיוב סימן שזה לא קשה, ובזמן שיש חיוב – אין זה קשה להגיע למדרגות הללו.

ואמנם גם בכל השנה יש חיוב הודאה, אבל בחנוכה יש חיוב ותקנה מיוחדת להודות, ולכן בחנוכה יש סייעתא דשמיא מיוחדת להרגשות האלו של הודאה ושל אמונה, האמונה שהכל בידי שמים וגם הרגשת החיוב של הודאה, אם יש חיוב סימן שאפשר לקיים את זה, ויש סייעתא דשמיא לה, ומכיוון שזהו חיוב מיוחד בחנוכה לכן בחנוכה יש סייעתא דשמיא מיוחדת לזה.

אהבת הבריות קיימת בטבע האדם

וכן בכל העניינים, אם יש חיוב סימן שאפשר לקיים, וכגון מצות ואהבת לרעך כמוך (ויקרא יט, יח) – אהבת הבריות, לכאורה כיצד שייך לצוות לאדם שיאהב, הרי זה תלוי בטבע ובמצביות האדם הוא אוהב או שאינו אוהב. אבל כיון שיש חיוב ואהבת לרעך כמוך, סימן שכן הוא הטבע! ובטבע האדם יש אהבה לרעך כמוך, וכל יהודי נולד עם טבע של אהבה.

ונאמר בקהלת (ז, כט) האלוקים עשה את האדם ישר והמה ביקשו חשבונות רבים, היינו שהאדם נולד ישר בטבעו, וכשהוא ישר בלי חשבונות יש לו אהבת הבריות, אהבה לרעך כמוך, וזהו הטבע של עם ישראל, כמו שאמרו (יבמות עט, א) שלושה סימנים יש באומה זו: רחמנים, ביישנים, וגומלי חסדים.

ולכן מצות ואהבת לרעך כמוך היא לפי הטבע, כי אם יש מצוה סימן שכן הטבע, ושייך שתהיה אהבה 'כמוך', וכל אחד יכול לקיים את זה, כי זהו הטבע הישר, ורק יש חשבונות וסיבות שמפריעות, ועל זה יש חיוב לסלק את החשבונות ולהתבונן שתהיה אהבת הבריות כפי הטבע הישר שבאדם.

ההבדל בטבע בין יהודי לגוי

וזה הביאור במה שמואב בגמרא (שבת לא, א) על הגר שבא להתגייר וביקש לדעת את כל התורה על רגל אחת, ואמר לו הלל 'דעלך סני לחברך לא תעביד', ויש לפרש כי הוא ביקש לדעת מה ירוויח אם יתגייר, הרי הוא יכול להישאר גוי ולקיים שבע מצוות בני נח ובהם כבר יהיה צדיק, כי הוא עושה מה שהוא חייב, ואין עליו חיוב להתגייר ולקבל עול מצוות, אלא רק צריך לקיים שבע מצוות בני נח, שהן כמה לאוין, לא עבודה זרה ולא עריות ולא שפיכות דמים וכו', ובהם כבר יהיה צדיק, ומה ירוויח אם יתגייר ויקבל עליו עול תרי"ג מצוות.

ועל זה השיבו הלל דעלך סני לחברך לא תעביד, כלומר שאם תתגייר תרוויח שיהיה לך טבע כזה שאינך יכול לצער אדם אחר, וכמו שאינך רוצה שיצער

אותך כך לא תרצה לצער אחרים, ואילו גוי אין לו טבע כזה, ולא אכפת לו לצער אחרים, כי אין מידת הרחמים בגוי.

וכבר סיפרתי מה שראיתי בילדותי ברוסיה, שהיו לנו שכנים גויים שגידלו כלב בביתם, ופעם רדף הכלב אחרי חתול וטרף ונשך אותו, והגויים שמחו וצחקו מזה, אך אני לא יכולתי לראות זאת וריחמתי על החתול, כי הרי הוא בעל חי, ומה שמחה יש בזה שהכלב טורף אותו, וזו שמחה של אכזריות והנאה של אכזריות, מצד מידת האכזריות, ובעם ישראל אין דבר כזה, אלא הטבע הוא רחמנים וגומלי חסדים, אבל גויים אין בטבעם מידת הרחמים.

וזהו שאמר הלל לאותו הגר, שאם יתגייר ירוויח שישתנה טבעו ויקבל נשמה יהודית, ועל ידי זה כבר ירחם ולא יוכל לצער אחרים.

והמהרש"א שם עמד למה אמר לו הלל את צד השלילה דעלך סני לחברך לא תעביד והיינו שלא יעשה לשני את מה ששנאו עליו, הרי היה יכול לומר לו את הצד החיובי וכלשון הפסוק ואהבת לרעך כמוך, שעל ידי הגירות יקבל טבע של אהבת הבריות, ועיין שם בדבריו מה שביאר בזה.

ויתכן שהלל אמר לו את החלק היותר פשוט, כי עד שיגיע לאהבת הבריות זו מדרגה יותר גבוהה, וגם יכול להיות שגוי לא יבין את זה איך שייך עד כדי כך אהבה לרעך כמוך, אבל שלא יוכל לצער את השני, זו מדרגה יותר פשוטה ואת זה הוא יכול להבין, שעל ידי הגירות ירחם על השני ולא יוכל לצער אותו.

זהו החילוק בין יהודי לגוי, שיהודי יש לו נשמה קדושה עם מידות טובות.

תורה ומוסר משנים את הטבע

ואמנם אף על פי כן יש חשבונות רבים נגד המידות הטובות, ולמעשה לא לכל אחד יש אהבת הבריות, אבל הטבע הישר של כל יהודי הוא אהבת הבריות, וכפי שרואים שילדים קטנים יש אהבה ביניהם וכל אחד אוהב את השני, ורק כשגדלים קצת מתחילים חשבונות וכבר משתנה הטבע, וצריך לסלק את החשבונות ולהיות עם מידות טובות כפי הטבע האמיתי.

ולכן צריכים סייעתא דשמיא על ידי פעולות המביאות לשינוי הטבע, כמו שאמרו (קידושין ל, ב) בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין, והיינו עסק התורה. ובמשנה ברורה בסימן א' הביא שתבלין היצר הרע הוא תוכחת מאמרי חז"ל, והיינו לימוד ספרי המוסר המעוררים את האדם להיות לפי טבעו האמיתי, עם הטבע של ואהבת לרעך כמוך, והטבע של הכרת הטוב, להודות ולהלל, כפי שהסברנו מה היא ההודאה, וגם להלל.

ההלל והתבוננות בגדולת השם

וההלל הוא ענין נוסף, לשבח על גדולת השם וגבורותיו, וגם זה צריך להיות עם איזה הרגשת הלב, להלל מתוך התבוננות בגדולת השם, כמו שכתוב (תהלים צב, ו) מה גדלו מעשיך השם, ורבינו יונה בשערי תשובה (א, יז) כתב שזו מצות עשה מהמעלות העליונות "מעלות התבונן בגדולת השם", והביא שם פסוקים על זה שנאמר (דברים ד, לו) וידעת היום והשבות אל לבבך כי השם הוא האלוקים, ודוד אמר (תהלים יד, ב) השם משמים השקיף על בני אדם לראות היש משיכל דורש את אלוקים, וזה נקרא יראת הרומונות.

ורואים גדולת השם מתוך התבוננות בבריאה, איך שכל העולם מתנהל בהשגחה, והכל ברצון השם, וכל החיים של כל העולם הרי הוא מחיה את כל אחד ואחד, וכל צמח שצומח הוא שולח מלאך שאומר לו שיצמח (עיי' בראשית רבה י, ו), וכן כל צבא השמים, השמש והירח והכוכבים, יש כוכבי לכת וכוכבי שבת שיש ביניהם מרחקים עצומים.

וידוע שהשמש רחוקה מאיתנו כמאה וחמישים מיליון קילומטר, ולוקח שמונה דקות עד שאור השמש מגיע אלינו, והאור שאנו רואים הוא שמונה דקות לאחר שהשמש יוצאת, וכן אחרי שקיעתה עדיין נשאר האור אצלנו שמונה דקות, ויש כוכב לכת (נפטון) שהאור שלו הגיע רק בשנים האחרונות, והוא מרחק כזה שלקח אלפי שנים מבריאת העולם עד שהאור הגיע אלינו, ורואים מכל זה גדולת השם כמו שכתוב (תהלים קד, כד) מה רבו מעשיך השם!

ואמנם יש להתבונן גדולת השם גם מכל דבר ודבר, אצל כל אחד ואחד, וכגון כוח הדיבור וכוח הראייה והשמיעה של כל אחד, הרי כל הכוחות האלו הם בהשגחה, ובכל רגע יש חסדי שמים שיוכל לשמוע ושיוכל לדבר ושיוכל לראות, אבל לא מרגישים את זה, וזוהי מדרגה להתבונן ולהלל על זה, ובימי החנוכה שנקבעו להודות ולהלל יש סייעתא דשמיא לזה.

יהי רצון שנזכה לכל מה שאנו חייבים ונקיים את כל המדרגות האלה.

גיליון זה מוקדש לעילוי נשמת
ר' נחמיה ב"ר חיים ז"ל
נלב"ע ח' טבת תשס"ח - תנצב"ה

ממגד

גרש ירחים

פניני הלכה אגדה ומוסר משלחנו של רבינו הגדול
מרן ראש הישיבה הגר"ג אדלשטיין שליט"א

פרשת ויגש תשפ"א (שנה ב') לפ"ק * גליון 53 * עיה"ק ירושת"ו * כתבי תלמידים

י'לא יכלו אחיו לענות אותו כו"

מדרגת הבושה מן הבורא

אמרו חז"ל (חגיגה ד, ב) "רבי אלעזר כי מטי להאי קרא בכי, ולא יכלו אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו, ומה תוכחה של בשר ודם כך, תוכחה של הקב"ה על אחת כמה וכמה". ובמדרש (בראשית רבה צג, י) אמרו, "אמר אבא כהן ברדלא אוי לנו מיום הדין אוי לנו מיום התוכחה, יוסף קטנן של שבטים לא יכלו אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו, לכשיבוא הקב"ה ויוכיח לכל אחד לפי מה שהוא על אחת כמה וכמה".

והיינו כי יוסף היה הצעיר שבשבטים, ואף על פי כן כשאמר להם אני יוסף, לא יכלו אחיו לענות אותו והתביישו מאד, ועל אחת כמה וכמה תהא גדולה הבושה ביום הדין לעתיד לבוא, כשיוכיח הקב"ה לכל אחד ואחד לפי מה שהוא, וביאר הבית הלוי דהיינו לכל אחד ואחד לפי מה שמתאים לו, והתוכחה היא מלשון הוכחה, שהקב"ה יוכיח ויראה לכל אחד ואחד את האמת מה שהיה יכול לקיים ולא קיים, שלא הגיע לדרגה שהיה בכוחו להגיע בקיום התורה והמצוות, כמה גדולה תהא הבושה מהקב"ה!

ובאמת כתב רבינו יונה בשערי תשובה (א, כא) כי מדרגת הבושה היא מעיקרי התשובה, וכתב שם כי "החוטא ייבוש מאד לעבור עבירות לפני בני אדם, ויכלם אם ירגישו ויכירו בעבירותיו, ואיך לא ייבוש מן הבורא יתברך? ואין זה, כי אם לפי היות השם יתברך רחוק מכליותו, על כן ייבוש מן הנבראים ולא ייבוש מן הבורא יתברך". והיינו כי באמת כל אחד מטבעו היה צריך להתבייש בעבירותיו, אלא שאדם שחי עם החושים שלו בלי הבנה, אינו מרגיש שהוא צריך להתבייש.

והביא על כך רבינו יונה שם את דברי הגמרא בברכות (כה, ב) כי בשעת פטירת רבן יוחנן בן זכאי אמרו לו תלמידיו רבנו ברכנו, אמר להם יהי רצון שיהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם. אמרו לו, רבנו עד כאן ולא יותר? אמר להם הלוואי, תדעו שהרי אדם עובר עבירה בסתר ואומר שלא יראנו אדם. ולכאורה צריך להבין מהו שאמר להם "הלוואי", וכי תלמידיו הגדולים היה חסר להם יראת שמים?

ונראה לפרש בזה, כי הנה כשאדם עושה עבירה בסתר שלא יראהו, הלא אינו מפחד פן יענישוהו על כך, אלא הוא ירא מפני הבושה שידעו שהוא עובר עבירה, וכיון שכן יש עליו טענה מדוע אינו מתבייש מהקב"ה שרואה אותו אף בסתר, אין זה כי אם מחוסר אמונה, שהאמונה אינה מוחשית אצלו כמו שהוא רואה בעיניו, ולא מדובר על יראת העונש הפשוטה שזה בוודאי היה לתלמידי רבן יוחנן בן זכאי, אלא מדובר על יראת הרוממות ומדרגת הבושה, להימנע מלעשות עבירות מפני הבושה מהקב"ה, וזהו שברכם, שהאמונה תהא מוחשית אצלם עד כדי שיהא מורא שמים עליהם כמורא בשר ודם.

והנה עכשיו בעולם הזה כשהאדם הוא עם גוף קשה מאד להגיע למדרגת הבושה, וכמו שהובא בספר מנוחה וקדושה כי פעם אחת בחייו כשאמר בסליחות "לך ה' הצדקה ולנו בושת הפנים" הרגיש בושה גדולה מאד עד שהתחיל לבכות, ומאז השתוקק תמיד להגיע שוב לדרגה הזאת של בושה עד כדי בכיה, יש בושה כזאת שמביאה לידי בכיה, כמו שמצוי אצל ילדים שלפעמים מתביישים ומתחילים לבכות מרוב בושה, אך זוהי דרגה גבוהה מאד להגיע למדרגת הבושה כזאת כאן בעולם הזה.

אבל ביום הדין לעתיד לבוא כשהנפש היא בלי גוף, שם רואים את האמת בבהירות, וההשגה מוחשית כל כך כמו שרואים בעיניים, ושם מרגישים שעומדים לפני הקב"ה והוא רואה אותי, וכיון שמרגישים כך ממילא חושבים מה הוא חושב עלי, שכן טבע האדם הוא לחשוב מה חושבים עליו, וכשהנפש היא בלא גוף הכרת האמת בהירה וחזקה כל כך, עד שאין לשער את הבושה! ועל זה אמרו חז"ל כי לעתיד לבוא כשיוכיח הקב"ה לכל אחד לפי מה שהוא על אחת כמה וכמה תהא הבושה גדולה.

הצעיר הגדול ביותר זה צער הבושה, בושה של הנפש, זה צער הנפש שאין לשער, והוא גיהנום קשה מאד, כמו שמצינו (שיר השירים ה, ו) "קשה כשאל קנאה", והיינו לא קנאה שמקנא במה שיש לשני, אלא קנאה שהוא מרגיש מה שחסר לו ורואה את אפסיותו, וכשהנפש היא בלי הגוף זה היסורים הכי גדולים שיכולים להיות.

אוי לנו מיום הדין אוי לנו מיום התוכחה!

(משיחות רבינו שליט"א)

והנה עיניכם הרואות'

מילת ישראל ומילת גר

פירש"י שהרי אני מהול ככם, והרא"ם (הביאו המל"מ בהל' מלכים פ"י) הקשה דמה ראייה יש במילה לומר שהוא אחיהם, הרי גם בני קטורה נימולים כדרשין מקרא בסנהדרין נט: "יע"ש, ולשיטת הרמב"ם חיוכם גם לדורות וא"כ שמא מבני קטורה הוא.

ועל דרך זה ילה"ק עוד, שהרי כשרצה חמור ושכם בנו להתחתן עם משפחת יעקב, התנו זאת 'בהמול לכם כל זכר כאשר אנחנו נימולים', א"כ בודאי נמצאו רבים שנימולו על דרך זה, עוד ראיתי מי שהוסיף להקשות דהא יוסף ציוה לכל מצרים למול, וכדאיתא ברש"י פ' מקץ, ומה ראייה איכא ממילתו.

ויש מי שיישב קושיית הרא"ם ע"פ הגמ' ביבמות (עא) דאברהם לא נצטווה על הפריעה, וכ' השאג"א והמנ"ח דא"כ בני קטורה לא נצטווה על הפריעה, נמצא לפ"ז שהשבטים שקיימו כה"ת קודם שניתנה נימולו בפריעה כדין תורה, אבל כל הני אחריני דנימולו לא היתה במילתן פריעה.

ויתכן לבאר עוד בזה עפ"ד מו"ר מרן הגר"ג אדלשטיין שליט"א (בס' הערות וביאורים, הל' מילה), שעמד בקושיית הבית הלוי על דברי הטור בענין ציצין שאין מעכבין את המילה, שהרמב"ם כתב (פ"ד מהל' מילה ה"ד) המל כל זמן שעוסק במילה חוזר בין על ציצין המעכבין בין על ציצין שאין מעכבין, פירש על ציצין המעכבין חוזר ועל ציצין שאין מעכבין אינו חוזר עכ"ל, והטור (יו"ד סי' רס"ד) חולק עליו וס"ל דדוקא בשבת אינו חוזר על ציצין שאין מעכבין, אבל בחול חוזר, וכ"פ רש"י בשבת (קלג:) דהא דתניא דפירש אינו חוזר איירי בשבת, משמע דבחול חוזר.

והק' בבית הלוי (ח"ב סי' מ"ז) בשם גאון אחד על שיטת הטור מהא דאיתא ביבמות (מז) לענין מילת גר שאם נשתירו בו ציצין המעכבין את המילה חוזרין ומלין אותו שנית, והרי מילת גר בחול היא דהא אינה דוחה שבת, ואפ"ה דוקא על ציצין המעכבין חוזר אבל אם היו ציצין שאין מעכבין אין חוזרין ומלין, וזהו להדיא כהרמב"ם וצ"ע.

ותירץ מרן שליט"א שלכאורה י"ל, דהא חזרה על ציצין שאין מעכבין אינו אלא משום הידור מצוה כמבואר בגמ' שבת, וא"כ דוקא בישראל אשר המצוה שיהיה מהול, בזה איכא הידור מצוה שיהיה מהול בשלימות, [ועי' במק"א מה שבי' מו"ר בגדר הידור זה], משא"כ גר הרי בשעה שמל עדיין פטור הוא ממצוות, שהרי עדיין גוי הוא, וכל המצוה היא שעלינו לגייר, ומאחר דמעשה המילה הוי מעשה גרות אף בלא הני ציצין, א"כ די בכך להמצוה ולא שייך בזה הידור תו בציצין דשוב אין המצוה נמשכת, ורק לאחר טבילה שהוא נעשה לישראל גמור ומצווה במילה יל"ד שיצטרך לחזור אף על ציצין שאין מעכבין משום הידור מצוה. עכ"ד מו"ר שליט"א.

ועפ"ז מיושב שפיר דכל הני דמלו בימי האבות ולא נצטווה על כך, רק לעצם המילה הוצרכו, אבל הידור לא שייך גבייהו, ולכן היו בהן ציצין שאין מעכבין, וזהו שאמר יוסף 'שהריני מהול ככם' דייקא, שמוכח מכך שאף אני מצווה על המילה, ובהכרח שאני אחיכם.

ה, ו) שהכתב נברא בערב שבת בין השמשות, וגם צורת הניקוד יש בה משמעות ויש עליה הרבה פירושים בספרי הקבלה, וצריכים לשים לב לבטא את מילות התפילה בצורה הנכונה על פי כללי הדקדוק.

מצינו בדברי חז"ל שבשביל דברים אלו נגאלו ישראל ממצרים, שלא שינו את שמותם, את לשונם ואת לבושם, הענין בכל זה הוא להיבדל מדרכי הגויים, שלא להתערב ולא לקבל שייכות איתם, ולא להיות מושפע ממעשיהם ומהנהגתם, כי כשאדם נקרא בשם יהודי, ומתלבש בלבוש יהודי, ומדבר בלשון הקודש, על ידי זה הוא זוכר שהוא יהודי ובעל מדרגה אחרת, ונבדל מהגויים.

וידוע שגם בדורות האחרונים בחוץ לארץ היהודים לא היו מדברים בשפת הגויים אלא היו מדברים באידיש, ובמקומות שדיברו בשפת הגויים לא היה טוב, כגון בגרמניה היו מדברים גרמנית, והיתה שם התבוללות נוראה, ומשם יצאו המשכילים הראשונים.

ובמדינת ספרד היו היהודים מדברים בלשון לאדינו, שזו היתה שפה מיוחדת ליהודים, וידוע שספרי 'לקוט מעם לועז', שחיברם **רבי יעקב כולי** תלמידו של בעל המשנה למלך, בתחילה כתב אותם בשפת לאדינו, ורק אחר כך תרגמו אותם ללשון הקודש, ויש בהם ליקוט גדול של המדרשים ומאמרי חז"ל על פרשיות התורה, כפי שיש ספר צאינה וראינה בלשון אידיש, שהנשים בחוץ לארץ היו קוראות בו, וכן זכורני מזקנתי ע"ה שהייתה קוראת בזה, ובדרך כלל במדינות אירופה דיברו היהודים אידיש ולא דיברו בשפת הגויים, וכך נהגו ישראל במצרים כדי להיבדל מהמצרים שלא לקבל השפעה מהם.

ואפשר דבזה יתיישב גם קושית הרא"ם מבני קטורה וכל זרע אברהם, דדילמא לא נצטוו בזה להיות נימולים, רק על מעשה המילה היו מצווים, ולא שייך בהן הידור מצוה זה, ואכתי צ"ע.

(מגדים חדשים, פרשת ויגש)

'כי פי המדבר אליכם'

פירש"י: כי פי המדבר אליכם בלשון הקדש,

מעלת לשון הקדש

כמה פעמים דיבר מרן רבינו שליט"א במעלת לשון הקדש, נביא מעט

מדבריו בזה.

ידוע שבזמן שגילו את אמריקה, הגיעו לשם הרבה אנשים מכל העולם, והיו צריכים להחליט מה תהיה השפה המדוברת, והעלו הצעה לדבר בשפת המקרא בלשון הקודש, כי גם הנוצרים מאמינים בקדושת המקרא, ומאמינים במעמד הר סיני, אך בסופו של דבר לא יצאה ההצעה לפועל, וזהו בהשגחה, מפני שלשון הקודש שייכת לכלל ישראל ולא לגויים.

יש להעיר דבר הנוגע למעשה בתפילה, שישנם כללי דקדוק בלשון הקודש, וידוע כי אדם הראשון נברא עם כח הדיבור בלשון הקודש, וכן צורת הכתב והאותיות הם מששת ימי בראשית וכמו שאמרו באבות

שנאת חנם

בטבת שנת תשע"ב, כאשר גדלה ההסתה התקשורתית כנגד הציבור החרדי כנגד התורה בפרט, דיבר מרן רבינו שליט"א במה עלינו להתעורר בשל כך, וכדרכו הדגיש שאל לנו לעסוק בשנאה כנגדם, שהרי יש סיבה מחמתה באה עלינו הצרה, ומה תועלת יש בשימת לב לזחות הפסית, ואין לנו אלא לבחון את עצמנו בשל מה התרגש עלינו הדבר, כי החטא הוא הגורם.

דברי התעוררות אלו נוגעים בפרט ליצי צער החורבן, והרי הם דברים כעתם:

מצינו בגמרא (יומא ט, ב) כי חורבן בית המקדש היה מפני שנאת חנם, ולמרות שאותו הדור היו עוסקים בתורה ובמצוות ובגמילות חסדים, אבל היה בהם שנאת חנם שבלב.

והמקרה הידוע של שנאת חנם מוזכר בגמרא (גיטין נה, ב) שהיה אדם שעשה סעודה לאוהביו ושליח להזמין את קמצא שהיה ידידו, והשליח טעה והזמין את בר קמצא שהיה שונא שלו, וכשהגיע בר קמצא לסעודה דרש ממנו בעל הבית לעזוב את ביתו, וכיון שהיו שם ציבור גדול ביקש בר קמצא לשלם את כל הוצאות הסעודה ובלבד שלא יתבזה בפניהם, אבל בעל הבית לא הסכים והוציאו בכוח מביתו, כזו שנאת חנם שגרמה לביזיונות והלבנת פנים ברבים.

ולאחר שביישו את בר קמצא ברבים, אמר לעצמו שהרי בסעודה ישבו רבנן שהם אנשים חשובים מאד, ומדשתקו ש"מ ניחא להו בהכי, ומרוב כעסו על רבנן שנה אותם וחיפש לעשות משהו נגדם, והלך לקיסר ואמר לו שהיהודים מרדו בו, וכך כמסופר שם.

והנה כיון שהיתה שנאת חנם, שנאה זו הביאה לידי הסתה שבר קמצא הלך לקיסר והסית אותו כנגד היהודים, אבל באמת סיבת החורבן לא היתה בגלל ההסתה, אלא כמו שאמרו חז"ל מפני החטא של שנאת חנם שהייתה באותו הדור, אלא שמגלגלים חובה על ידי חייב (שבת לב, א), אבל החורבן לא היה בגלל ההסתה כי אם באשמת החטא של שנאת חנם.

והרי השנאת חנם שגרמה לחורבן בית המקדש נמשכת עד היום, ועדיין לא תוקן החטא שגרם את החורבן, וכמו שמפורש בדברי חז"ל (ירושלמי יומא א, א) כל דור שלא נבנה בית המקדש בימיו כאילו הוא החרבו, והיינו מפני שעדיין לא תוקן החטא של שנאת חנם שגרם את החורבן, וכל דור שלא נבנה בית המקדש זהו סימן שאין בו תיקון המידות ועדיין נמשכת בו השנאת חנם, לכן החורבן נמשך עד היום הזה.

ההסתה שיש היום כנגד שומרי התורה והמצוות היא אותה הסתה כפי שהיה עם קמצא ובר קמצא, ששם הסיתו את המלך וכאן מסיתים את הציבור הכללי, וכמו ששם סיבת החורבן לא הייתה בגלל ההסתה אלא מפני החטא של שנאת חנם, כך גם בימינו ההסתה היא סימן מן השמים, לרמז לנו שאנחנו צריכים להשתדל יותר בתיקון המידות.

זהו העניין שעלינו ללמוד ממה שרואים את ההסתה שיש כעת, שזה מעורר אותנו להתחזק במידות הטובות, והנה כשיש הסתה בדרך הטבע זה גורם לשנוא את המסיתים, אבל זוהי שנאת חנם, כי מן השמים יש סיבה להסתה, והם יש להם נגיעה בזה, אבל אנחנו סובלים מפני שאנו אשמים וצריכים לתקן את החטאים שגרמו לזה, וגם אם הם לא היו מסיתים היו הקשיים באים עלינו מצד אחר, כי החטא הוא הגורם ולא ההסתה.

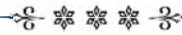
והדברים נוגעים בפרט לימים אלו בעמדתנו ערב תענית עשרה בטבת, כי תכלית התעניות היא להיזכר בחטאים שגרמו את החורבן, ולהבין שהסיבה שהחורבן נמשך זה מפני שהחטאים נמשכים אצלנו, והתעניות נועדו "לעורר הלבבות ולפתוח דרכי התשובה", וכמו שכתב הרמב"ם (הלכות תעניות ה, א) "יש שם ימים שכל ישראל מתענים בהם מפני הצרות שאירעו בהן כדי לעורר הלבבות ולפתוח דרכי התשובה ויהיה זה זיכרון למעשינו הרעים ומעשה אבותינו שהיה כמעשינו עתה עד שגרם להם ולנו אותן הצרות, שביזכרון דברים אלו נשוב להיטיב שנאמר והתוודו את עוונם ואת עוון אבותם

ניתן לקבל את הגיליון במייל: MIMEGED111@GMAIL.COM

כמו כן לתרומות והנצחות, ולשליחת ד"ת, עובדות והנהגות ממרן שליט"א ניתן לפנות לכתובת הנ"ל.

פניני חשוקי חמד

מאוצרותיו המתוקים של מרן הגאון הגדול רבי יצחק זילברשטיין שליט"א
 חבר מועצת גדולי התורה. רבה של שכונת 'רמת אלחנן' ב"ב. זראש כולל 'בית דוד' חולון

צריך לכתוב שם אביו

על מסמך רשמי איך יכתוב זאת

ויסע ישראל וכל אשר-לו ויבא בארץ שבע ויזבח זבחים לאלקי אביו יצחק (מז-א).
לש"י: לאלקי אביו יצחק. חייב אדם כבוד אביו יותר מכל זקנו לפיכך חלה ציחק ולא בצחצחה.

שאלה

כאשר האדם אינו חש בטוב ומגיע לבית חולים, ובחדר מיון מבקשים ממנו למלא טופס, ושם גם צריך לציין שם אביו, האם מותר לו לכתוב זאת, ואיך יכתבנו?

תשובה

כתב השולחן ערוך (י"ד סימן רמ סעיף ב) ולא יקראנו בשמו, לא בחייו ולא במותו, אלא אומר אבא מארי. ובשו"ת עמק שאלה (י"ד סימן סו) נשאל אם גם בכתיבה אסור, וכתב שלכאורה זה תלוי במחלוקת הפוסקים, אם כתיבה כדיבור דמי אם לאו.

כאשר מתכוון לכבד את אביו מותר

ובספר רוח חיים כתב שאסור לכתוב שם אביו, אלא אם כן מתכוון לתת כבוד לאביו, וראיה לזה מדאמרין בסנהדרין (דף צו ע"א) בלאדן מלכא הוה, ואישתני אפיה והוה כי דכלבא, הוה יתיב בריה על מלכותא, כי הוה כתיב הוה כתיב שמיה ושמיה דאבוה בלאדן מלכא, היינו דכתיב 'בן יכבד אב'. וכתב המהרש"א לכאורה דבהיפך זה אמרו בכבוד אב דלא יקרא את אביו בשמו, ואפילו אחרים שנקראו בשם אביו לא יקרא אותם בשמם, ויש לומר דרבנותא הוה אף על גב דנשתנו אפיה דאביו כי כלבא, ואין לך מבוחה בעיני הבריות ככלל לא היה מבוחה בעיני בנו, לקרות עצמו על שם אביו, כאלו עדיין בגדולתו, וזה שנאמר 'בן יכבד אב' כאלו אביו עדיין בכבודו.

איך כתב הטור שם אביו

ובים של שלמה (קידושין פ"א סימן סד) כתב יש מקשין על הטור, שכתב וא"א הרא"ש, למה הזכירו בשמו, ולא כתב אבי מורי בלבד, ורוצים לחלק בין הזכרה בפיו לכתיבה. ואני אומר, שאין ראייה לדבריהם, שהוא הזכירו בלשון צח, במלת כבוד ושבח, וא"א הרא"ש, ר"ל ראש לכל ישראל, ולא שכתב או שאומר וא"א ר' אשרי ז"ל.

יש לחלק בין כתיבה לחתימה

וכתב עליו בשו"ת יוסף אומץ (סימן פו) ולפום ריהטא נראה דמה שחילקו בין הזכרה בפיו לכתיבה הוא חילוק נאה. ולדברי מהרש"ל ז"ל שאין לחלק הרי מצינו שרש"י ז"ל חותם שלמה בר יצחק בכמה תשובות שמביא בספר שבולי הלקט. וכן הרמב"ם חותם בתשובותיו בכמה תשובות משה בר' מימון, וכן רשב"ם ור"ת חותמים שמואל בר' מאיר, יעקב בר' מאיר, וכן הרא"ש חותם בתשובותיו אשר בר' יחיאל. וכן מהר"ם

בתשובותיו חותם מאיר בר ברוך וכהנה רבים מגדולי ישראל שחותמים שם אביהם, ומוכרח לחלק בין הזכרה בפיו לכתיבה. ואולי יאמר מהרש"ל דשאני חתימה דמוכרחים לחתום שם אביהם דאי לאו אינו ניכר מי הוא המדבר או פוסק או גזר.

וכן כתב בשו"ת דברי חיים (ח"ב השמטות לסימן מג) שבחתימה אין איסור כתיבה, שהרי תקנו חז"ל כשהעדים חותמים יכתבו שם אבותיהם, ואם איתא דאסור האריך יתקנו רבנן מילתא דאסורא, אלא ודאי דליכא איסור כלל, כיון דאינו מכון רק שיכירו אותו מי הוא, והכא נמי בכל מקום אם אין עושה רק להיכרות שמו אין איסור כלל, וכן מצינו גדולי עולם כרמב"ם ז"ל שכתב אני משה בר' מימון וכן הראב"ד ז"ל חתם אברהם בר' דוד, ע"ש.

דעת האגרות משה שבכתיבה מותר

וכן כתב בשו"ת אגרות משה (י"ד ח"א סימן קלג) דעל כתיבה ליכא איסור, וגם חזינן שגדולי עולם חתמו עצמן בשמו ושם אביו, כהרמב"ם שכתב בכמה מקומות אני משה בן מימון, ולכן צריך לומר דבכתיבה ליכא איסור להזכיר השם ואף לא בתוארים. ואף שיש לומר שחתימה שאני. אך נראה שיש חילוק בין אמירה לכתיבה, ואפשר שבכתיבה ליכא כלל איסור זה.

איך לומדים בש"ס משה, בלי לומר רבינו

ובשדי חמד (מסכת כ כלל קד) הביא שבספר צפית בדבש (סימן נה) כתב להביא ראיה שאין להקפיד בכתיבה, שהרי בש"ס איתא כמה פעמים משה, בלא להזכיר משה רבינו, ובשלמא בתורה ובתנ"ך אסור להוסיף, אך בגמרא למה הזכירו כן, אלא על כרחך שבכתיבה אין איסור, אך הקשה על עצמו, שא"כ כשלומדים יש לומר משה רבינו, ולא מצינו שעושים כן, אלא צריך לומר, כיון שכן כתיב בתורה, לא מוסיפים כי לא פלוג, או משום שגדול מרבן שמו.

לאור זאת, אם יכול להוסיף לפני שם אביו אבי מורי, או על כל פנים ר' עדיף לעשות כן, אך אם אי אפשר לעשות כן, יכול לסמוך על הפוסקים שבכתיבה אין איסור לכתוב שם אביו. (חש"ח סנהדרין צו ע"א).

הרופא התבלבל והזמין

את בנו בשבת לקבל ברכה מגדול הדור

וידברו אליו את כל דברי יוסף אשר דבר אלהם וירא את-העגלות אשר-שלח יוסף לשאת אתו ותחי רוח יעקב אביהם (מה-כו).

שאלה

מעשה שהיה: בשבת פרשת בהר תשע"ב אירע נס בבית חולים שערי צדק, הצוות הרפואי הבחין שמו"ח מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל מרגיש יותר טוב, והורידו לו את ההנשמה ודבר שכל הרופאים גם שעדיין אינם שומרי תורה הסבירו

זאת, שזה אירע רק בזכות התפילות של עם ישראל, הנכד ששהה באותה עת לידו, שאלו אם רוצה להגיע לתפילה, ומו"ח השיב בחיוב, ואז אירע בבית החולים התרגשות נוראה, וכל הרופאים והאחים, הגיעו לבקש ברכה. אחד הרופאים הבכירים [שעדיין אינו שומר תורה ומצוות] התקשר מיד אל בנו, ואמר לו: "תבוא מיד אל בית החולים, הרב אלישיב מחלק ברכות!"... האנשים שעמדו לידו צעקו לו שבת היום איך אתה מתקשר לבנך שיבא לבקש ברכה?! אוי, התנצל הרופא מרוב התרגשות שכחתי שהיום שבת.

כשבנו הגיע אל בית החולים, אמרו לו האנשים שהמתינו לברכה, הרי שמעת מהבשורה הזאת דרך חילול שבת, ואם כן מה לך להמתין בתור לקבלת ברכה, הרי שבת היא מקור הברכה, והברכה שלך היא באיסור מעשה שבת, האם הם צודקים?

התשובה

בחשווקי חמד עמ"ס ברכות (דף נט ע"ב) כתבנו לדון, על אדם שנודע לו בשבת על ידי מעשה איסור שאשתו ילדה זכר, האם יכול לברך ברכת הטוב והמטיב, וראה שם שאין בזה הנאה ממעשה שבת, מאחר והברכה היא על הלידה של הבן שאין בה איסור. והאיסור היא רק מעין גרם. ומבואר בריטב"א (בעירובין דף מא ע"ב ד"ה אמר רב פפא) שפירות שהגיעו מחוץ לתחום, אין בהם איסור משום מעשה שבת, כיון שלא נעשה מעשה בגופו.

אולם מסתבר שמכוער הדבר לברך ולשבח להשי"ת על בשורה טובה שנודעה לו מתוך חילול שבת. וזכר לדבר מה שכתבו הפוסקים שאין לברך על אתרוג מורכב מחמת שמאוס בגלל העבירה שנעשית בו, כמבואר בפרי מגדים (אשל אברהם סימן תרמח ס"ק כג).

ומו"ח מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל אמר שבמוצאי שבת יכול לברך הטוב והמטיב, ואף על פי שאת הבשורה הטובה שמע לראשונה על ידי חילול שבת, משום שדומה הדבר לשמע בשורה טובה בהיותו שוהה במקום מטונף שאינו יכול לברך שם. שמברך בצאתו משם, כך בענייננו יברך בצאת השבת שאז לא נהנה ממעשה שבת.

ומעשה באדם שאשתו נכנסה לבית חולים בשבת וילדה בת. והנה הבעל הנמצא בעיר אחרת מודיע לגבאי שמבקש לעשות לה 'מי שברך', ולקרוא שם לבתו שנולדה כרגע. שאלו את האב מהיכן יודע על לידת הבת, הרי האם נסעה ללדת בעיר אחרת הרחוקה, והשיב האב שטלפנו לו בשבת להודיעו את הבשורה הטובה. ונראה שאסור היה לעשות לה 'מי שברך' ולברך את הבת, מאחר והדבר נודע מתוך חילול שבת.

גם בענייננו מסתבר שאין בזה איסור הנאה ממעשה שבת, אך הדבר מכוער לברך יהודי שנודע לו תוך כדי חילול שבת שהרב מברך, ובפרט שהשבת היא מקור הברכה, ואיך יקבל ברכה על סמך זה שחילל שבת.

וכתב בבית יוסף (או"ח סימן רסג) בשם שבלי הלקט (סימן ט) שרבי אברהם ורבי יעקב אחיו באו לעיר בליל שבת כשהקהל יוצאים מבית הכנסת, ולא נתנו להם הקהל שלום, ולא הניחום להיכנס שחרית לבית הכנסת. וראה בשו"ת נשאל דוד (או"ח סימן ח) שכתב מה המקור לזה,

שאין נותנים שלום למי שהגיע מחוץ לתחום. וקל וחומר בענייננו שאם נודע לו על ידי חילול שבת, שאין מברכים אותו. אך מסתבר שאם יקבל על עצמו לשמור שבת מכאן ואילך, הרי זה עצמו ברכה, ויתנו לו לקבל ברכה גם מהרב. (חש"ח עירובין מא ע"ב).

הנתבע מבקש מהנתבע שיבא

לדון עמו בחו"ל על עסקא שהיתה בארץ

ויואמר אנכי הקל אלקי אביך אל-תירא מרדה מצרימה כי-לגוי גדול אשימך שם (מז"א).
רש"י: אל תירא מרדה מצרימה. לפי שהיה מזל על שמוקק ללכת לחוזה לארץ.

שאלה

ראובן עשה עסקא עם שמעון הדר בחו"ל, שמעון שהה בארץ זמן מה וגמרו את העסקא כרצון כל הצדדים, לאחר כמה שבועות התגלו ביניהם חילוקי דברים וראובן הזמין את שמעון לדין תורה, אמר לו שמעון אני דר בחו"ל והרי כתב הרמ"א (ח"מ סימן יד ס"א) הנתובע צריך לילך אחר הנתבע. ואם כן תבוא אלי כאן ונדון.

ראובן התחלחל מהרעיון לנסוע לחו"ל מה עוד שהוא מקפיד שלעולם לא יצא מארץ ישראל, ושואל האם באמת צריך לנסוע לחו"ל עבור עסקא שהיתה בארץ?

תשובה

כתב המהרשד"ם (ח"מ סימן קג) הובאו דבריו בכנסת הגדולה (הגב"י אות לה) שמה שתקנו שהנתובע הולך אחר הנתבע, הדברים אמורים רק כשנעשה המשא ומתן שביניהם זה במקומו וזה במקומו, אבל כאשר היו שניהם במקום אחד ואחר כך הרחיק הנתבע נדוד, פשיטא ופשיטא שאם יש יכולת בתובע להביאו למקום התובע או שיש כח ביד ב"ד יביאוהו, שהיא אומדנא דמוכח שעל דעת כן התחילו להתעסק על מנת שידונו בעירם.

וגדולה מזה כתב בדברי מלכיאל (ח"ג סימן קסז) שאף שמהרשד"ם משמע שרק כאשר הנתבע גר בשעת העסקא בעיר של התובע אז כופים אותו ודן בעירו, כי יש אומדנא דמוכח שעל מנת כן נתעסק עמו שגם אם יתגלע סכסוך לא יצטרך ללכת אחריו, מכל מקום לדעתי שגם אם הנתבע גר בעיר אחרת אם העסק היה בעירו של התובע צריך לדון במקום התובע שהעסק הוא שם ושם נעשה העסק שנצמחה ממנו תביעתו, שודאי לא עשה העסק על דעת שיצטרך לילך לדון למקום הנתבע. ויש חולקים גם חידושו הראשון של המהרש"ם וסוברים שבכל מקום הולכים אחר הנתבע.

אמנם אם הנתבע מגיע לפעמים לארץ ישראל, כאשר מגיע לביקור לארץ יכול לכופו לדון עמו כאן, כמו שהביא בכנסת הגדולה (הגב"י אות כג) בשם המהרי"ק (שורש יד), שאם התובע מוצא את הנתבע בעירו יכול לכופו לדון עמו בעירו, וכן מנהג פשוט בכל מקום, ע"ש.

ויתכן שכל מה שתקנו ללכת אחר הנתבע היינו ממקום למקום, אבל מארץ ישראל לחו"ל שאסור לצאת, אולי כופין את הנתבע שיבא לארץ ישראל כדי שהתובע לא יפסיד הפסד גדול, שיש אומרים שכל המעלות שנאמרו בסוף כתובות לגבי הדר בארץ ישראל, אינם אלא למי שלא יצא מעולם מארץ ישראל, רצ"ע. (חש"ח בכורות נה ע"א).

ברכת מרדכי

חידושים וביאורים מפי מרן ראש הישיבה
הגרב"מ אזורי שליט"א בהלכה ובמוסר

בס"ד

פרשת ויגש תשפ"א

מופץ ע"י

מערכת "קובץ גליונות"

בעומק הפרשה

אני יוסף העוד אבי חי (מה, ג)

וצריך עיון גדול, הלא כבר עם בואם מצרימה, שאל לשלום אביהם, וניתנה תשובה ברורה (לעיל מג, כח): "שלום לעבדך אבינו עודנו חי" וגו'. ומה פשר השאלה הנכחית "העוד אבי חי". מה עוד, שזה עתה נימק יהודה את דבריו באמרו (מד, לא): "והיה כראותו כי אין הנער ומת והירידו עבדך את שיבת אבינו ביגון שאולה". איך איפוא, מה באה שאלתו זאת של יוסף להביע, או להוסיף?

ונראה [בית הלוי], עפ"י המדרש רבה על פסוק זה: "אמר אבא כהן ברדלא אוי לנו מיום הדין ואוי לנו מיום התוכחה יוסף קטנן של שבטים היה ולא יכלו אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו לכשיבוא הקב"ה ויוכיח לכל אחד לפי מה שהוא שנאמר אוכיחך ואעריך לנגדך על אחת כמה וכמה".

וצ"ע, מה "תוכחה" יש בכך, לשבטים. הרי רק "נבהלו", ולא יותר. וכן צ"ע, מה פירוש "לפי מה שהוא". ומה הראיה מן הפסוק.

ואמר ה"בית הלוי", שהמדרש מוכיח מהקושיות דלעיל, שאין דבריו של יוסף באים לפייס, ולא באה אמירת "אני יוסף" אלא לגלות להם, כי הוא זה יוסף. ונבהלו, כמובן.

ומה שאמר "העוד אבי חי", מפרש המדרש, כי אין זאת אלא תוכחה גלויה, כאומר: "הנה אתם חוששים לצערו של אביכם, ומדוע לא חששתם לצערו בשעה שמכרתם אותי". והיינו, שבמעשיכם גופייהו, קיימת סתירה גלויה, לכל דיבוריכם וחששותיכם. ואין לך "תוכחה" גדולה מזאת. ואמנם, על תוכחה זאת, לא היתה להם תשובה.

האמנם הנכם חוששים כל כך ליעקב אביכם. והיכן היו דאגתכם וחששותיכם

ולא יכול יוסף להתאפק לכל הנצבים עליו ויקרא הוציאו כל איש מעלי ולא עמד איש אתו בהתודע יוסף אל אחיו (מה, א)

"ר' חמא בר חנינא אמר, לא עשה יוסף כשורה, שאילו בעט בו אחד מהם, מיד היה מת. ר' שמואל בר נחמן אמר, כהוגן וכשורה עשה, יודע היה צדקן של אחיו, אמר, חס ושלום אין אחי חשודים על שפיכות דמים" (בר"ר צג, ט)

לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש ואל ילבין פני חבריו ברבים" (סוטה י' ב"מ נט.). נוח - פשוטו כמשמעו, הרבה יותר קל הדבר.

וכשעומדת בפני יוסף הברירה, ליפול לתוך כבשן האש, או לגרום הלבנת פנים, בוחר יוסף באפשרות הראשונה - ואין שום הבדל כמובן, בין כבשן אש, לבין בעיטתו של אח...

הכל מודים, כי יוסף הביא עצמו לידי סכנת נפשות, עד כדי כך, שר' חמא בר חנינא העיז לומר, כי יוסף לא נהג כשורה. היש לך דבר העומד בפני פיקוח נפש? ואילו ר' שמואל בר נחמן אומר, כי לא רק כהוגן, אלא אף כשורה עשה. כי לבייש אחים בפני מצרים, גרוע יותר, ומסוכן יותר, מאשר חשש בעיטותיו של מישוה מהם.

וזכר יוסף את תורתה של תמר, כי "נוח

ולא יכול יוסף להתאפק בפני הנצבים עליו, ויאמר הוציאו כל איש מעלי, ולא עמד איש אתו בהתודע יוסף אל אחיו (מה, א)

"רבי חמא בר חנינא אמר, לא עשה יוסף כשורה, שאילו בעט בו אחד מהם, מיד היה מת. רבי שמואל בר נחמן אמר, כהוגן וכשורה עשה, יודע היה צדקן של אחיו, אמר, ח"ו אין אחי חשודים על שפיכות דמים" (בראשית רבה צג, ט)

השלכתו אל הבור מלא הנחשים, עד לרגע זה.

זה היוסף, שהתאפק ב"ויפוזו זרועי ידיו" (בראשית מט, כד), שהושלך בשל כך אל בית האסורים. הוא הוא זה אותו היוסף, שנאמר עליו "ולא יכול יוסף להתאפק". היתכן לדרוש הימנו התאפקות נוספת? - כן!

- זה כוחו של שלטון השכל. כי כשמגיע האדם לידי שלימות, לא יתכן להיות במצב של "ולא יכול".

אין "ולא יכול". כי זהו תפקידו של האדם השלם, לשלוט שלטון ללא מצרים על רגשותיו, לכוונם אל אפיקם הנכון, או לבולמם בעת הצורך. ומכיון ששעת סכנה היא זאת, שהרי אם יבעט בו אחד מהאחים, יסתכן!

פלא להבין, במאי פליגי? מה פשר המחלוקת הזאת?

- אטו המ"ד הראשון, אינו מסכים עם ההנחה, שיוסף ידע את צדקותם של אחיו. - מדוע שלא כשורה, וכי מה היה עליו לעשות, הלא קיימא לן ש"נוח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים" (בבא מציעא נט. סוטה י'). אדרבא, הלא כשורה וכדין עשה? *

מה שמוטל היה עליו לעשות, הוא להתאפק עוד יותר. להמתין עוד מעט. למצוא הזדמנות אחרת!

- היתכן? הלא נאמר "ולא יכול יוסף להתאפק". והמדובר הוא ביוסף, עתיר הנסיונות. זה היוסף, שהתאפק בגבורה עילאית במשך זמן רב כל כך, החל משעת

בעומק הפרשה

ליעקב אביכם, בשעת המכירה... ועל כך לא השיבו תשובה מעולם. זהו שסיים המדרש, שלעתיד לבוא, הקב"ה יוכיח את כל אחד, ממעשיו על מעשיו [של אותו אדם]. (והדוגמאות רבות). שאעפ"י שכל מעשה בפנ"ע, יש לו איזה "תירוץ", אבל קיימת סתירה ל"תירוץ", ממעשה אחר שלו, "מיניה וביה". זהו ההבדל בין "דין" ל"תוכחה". ש"דין", נאמר על המעשה בפנ"ע, ו"תוכחה" [מלשון "ויכוח"], היינו ל"הוכיח" ממעשה אחד של אותו אדם, על מעשה אחר שלו. וזהו ביאור מש"א דוד המלך: "אוכיחך ואערך לעיניך". היינו, שיערוך את כל מעשיו של האדם, להראות, אם אין סתירה ממעשה על מעשה אחר. ועיי"ש בתהילים, שמבואר כן כל הפרק, ודוק. זהו מש"א חז"ל "לפי מה שהוא". היינו, מיניה וביה, ממעשיו של "הוא", על מעשיו של אותו "הוא".

ויאמר יוסף גשו נא אלי...

(מה, ד)

שהראה להם המילה (רש"י ובתרגום יונתן) ועיי"ש בט"ז שהקשה, הלא לעיל, בפרשת מקץ, מבואר להדיא, שצויה את כל מצרים למול, ומה איפוא הראיה. ונראה, עפ"י שביארנו, בטעם וסיבת צוואתו למול, שהיה זה משום דין "בני קטורה" שנתערבו. וא"כ, לפי"ם שמבואר במנח"ח ובשאג"א, שאעפ"י שהם חייבים במילה, בכ"ז אינם חייבים בפריעה, שפריעה הלי"ם היא ולא נאמרה לאברהם. וא"כ, יוסף, שפיר קיים את כל התורה עד שלא ניתנה, והוכיחו זאת מפריעתו. ואילו המצרים, היו רק "נימולין". וזהו שהראה להם יוסף, שהוא גם "פרוע". [בעל ה"כלי חמדה" הגר"ר פ' זצוקללה"ה].

(בראשית לו, כ), אלו אשר לא התחשבו [אם מותר להתבטא כך] באבא יעקב ובייסוריו. והוא ממשיך לחשוב כי "צדקותם" לא תרשה להם לפגוע בו? ומה עם כל רגשותיו כלפי אחים אלו? האם אין בהם די והותר, ולו רק לא "להרבות" בצדקותם? אבל ליוסף עומדת השליטה המושלמת על רגשותיו. הוא לא רק מסוגל גם להתאפק, כשיש הכרח בכך, אלא מסוגל לעמוד באמות מדה, של שלטון השכל על רגשותיו, כאלו שלא יאמנו. הערכתו לצדקותם וישרם של אחיו, לא רק שלא נפגמה "כהוא זה", אלא שמוכן היה להפקיד את נפשו בידי צדקותם זו, מבלי חשש כל שהוא. לא זקוק היה יוסף להתאפקות. משום שתחת זה, כיוון יוסף גם את רגשותיו כך, שלא תפגם הערכתו...

ועתה אל תעצבו... כי למחיה שלחני אלקים לפניכם (מה, ה-ח)

הגורמים להם לאחים לעצבון. אמנם ידוע ידע תמיד יוסף, כי כל מאי דעביד רחמנא, לטב עביד. אך ידיעה זאת, ככל שהיא גדולה ונוסכת בטחון - עדיין אינה "שליחות". כי "שליחות", פירושה שהקב"ה שולח את יוסף לכל אותם מאורעות נוראים. "שליחות", פירושה, שיוסף עצמו הוא נושא השליחות הזאת. וכשהקב"ה שולח - מבצעים. נשים את המכוון בפיו של יוסף הצדיק: אל תעצבו! משום שה' שלחני. עליכם לראות את כל הפרטים שעברו עלי, כחלק מן השליחות שאליה שולחתי אנכי. אני הייתי עושה זאת, ברצוני, כדי למלא שליחותו של מקום. לכן, אל תעצבו.

ויכול על צוארי בנימין אחיו ובנימין נפל על צואריו וינשק לכל אחיו ויבך עליהם ואחרי כן דברו אחיו עמו (מה, טו-טז)

"על שני מקדשות שעתידים להיות בחלקו של בנימין וכו' על משכן שילה שעתיד להיות בחלקו של יוסף וסופו ליחבר" (רש"י)

צער - צערך!
- שהרי הבכיה לא באה על החורבן עצמו.

אמנם כדי שלא לביישם, מוטב שיפיל עצמו לכבשן האש, או יכנס לידי סכנה. אבל אם יתאפק, לא יביישם ולא יכנס לתוך סכנה. לכן -

- לא כשורה עשה יוסף!...
גם אחרי כושרו העצום בפיקוח על רגשותיו, עדיין קיימת תביעה:
- ואנן מה נענה...

חולק עליו המ"ד השני. לא כי, אלא כשורה עשה. לאמור: שלטון השכל של יוסף, לא רק שלא נפגם, אלא הגיע לשיאים גבוהים יותר. הגע עצמך.

עומדים לפניו אלו האחים אשר זרקוהו לבור הנחשים, אלו אשר אמרו זה לזה "לכו ונשליכיהו באחד הבורות ואמרנו חיה רעה אכלתהו ונראה מה יהיו חלומותיו"

תמוה!
וכי מפני שהקב"ה שולח את יוסף למחיה, לכן אל תעצבו! כלום הסיבה להיות עצובים, נעוצה בכך או תלויה בכך שהקב"ה שולח את יוסף "למחיה" או להחיות לכם? אתמהא!

כלום נשכח הכל?
- המשפט, ההשלכה לבור, המכירה, ה"בהתחננו", ה"חיה רעה אכלתהו, טרף טורף יוסף", ה"מאן להתנחם". מה עם כל זה? האין המה מקור העצבון? ואם כן, כלום ישכחו?

חייבים להבין, שאם כל מה שעבר על יוסף הצדיק, הוא מכלל ה"אלקים שלחני" - "שלחני", פשוטו כמשמעו - הרי אילו היה יודע ומבין כך יוסף מראש, היה הוא עצמו מוסר עצמו ברצון לכל אותם דברים

ללמדך, "אחזה" עד היכן!
- עד שתחושתו של אחיך, תחושתך תהיה.

בעומק הפרשה

כי פי המדבר אליכם (מה, יב)

"בלשון הקודש" (רש"י)

וברמב"ן שם הקשה, שהרי סמוכה מצרים לכנען, וא"כ מה הראיה, דילמא למד משכניו לשון הקודש.

וי"ל, שהרי סימן נתן יוסף לאביו, שפרש ממנו בפרשת "עגלה ערופה". ואיתא במתניתין, שפרשה זאת, נאמרת רק בלשון הקודש.

ועיין בבעה"ט, ש"פי המדבר", בגימטריא "עגלה ערופה". וזהו שהתכוון יוסף, שיאמרו לו לאביו, שלימדהו לומר זאת דווקא בלשון הקודש.

ולבנימין נתן שלש מאות כסף וחמש חליפות שמלות (מה, כב)

"אפשר דבר שנשטער בו אותו צדיק יכשל בו ודעו, דאמר רבא וכו', בשביל משקל שני סלעים מילת שהוסיף יעקב ליוסף משאר אחיו ירדו אבותינו למצרים". ומשנה: "דמו רמו לו שעתיד לצאת ממנו [מבנימין] בן שיצא מלפני המלך בחמשה לבושי מלכות שנאמר ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות תכלת וחור ועשרת זהב גדולה ותכריך בוך וארגמן" (מגילה ט"ז).

והגר"א ז"ל הקשה, מה התירוץ, סוף כל סוף, איך הטיל קנאה. ותירץ, שלכאורה צ"ע הקושיא, שהרי יתכן, ששווי החליפות של בנימין, היה כשווי חליפה אחת של האחים. אלא שא"כ, מדוע באמת עשה כך יוסף, ולא נתן גם לבנימין חליפה אחת. וזהו שתירצו, שרמו רמו. וא"כ כבר יתכן, ששווי ה' החליפות, היה כמו של אחת של אחיו. ועשה כן מהאי טעמא, כדי לרמוז. וצ"ע, שהרי בכל זאת שינה, ע"י התוספת של ג' מאות כסף. ומה התירוץ על כך.

אך עיין בתרגום, להלן ט"ז, ששלש מאות כסף, הכוונה לסלעים. ואמר האוסטרווצר זצוקלה"ה, דהרי מבואר במדרש, שבשעה שנמצא הגביע באמתחת

הסכת ושמע.

היסוד של קיום דין ה"בין אדם לחבירו", הוא מצוות "ואהבת לרעך כמוך" (ויקרא יט, יח).

ואם באח עסקינן, הרי כל רגשות האחוה הנטועים באדם, חייבים להיות מופנים אל "בין אדם לחבירו" זה.

לא רק מעשים של אהבה וכבוד, אלא גם השתתפות ברגשות.

גם צערו של זולתו, צערו שלו הוא.

וזהו קיום הדין של "בין אדם לחבירו".

- ואהבת לרעך כמוך.

לא רק לאהוב כאהבת עצמו, כפי שכתב הרמב"ם, אלא השתדל, שה"רעך" יהיה ממש "כמוך".

"כמוך"!!!

לא ההעדר של בתי המקדש והמשכן גרמו לבכי, אלא ה"בחלקו"!!!

- על כרחך, שצערו של האח, צערו שלו הוא. עד שאין להבחין.

- "בחלקו" של האח, "בחלקו" של עצמו הוא.

- צערו של האח, צערו של עצמו הוא.

אין להפריד.

ללמדך, אחוה עד היכן.

איברא, כלום אך "מעשה שהיה כך היה" הוא. או שמא, לימוד של "ללמדך" נאמר כאן.

כי בעצם, איזה קיום דין יש בכך. כלום יש בכך איזו הוראה למעשה?

אמנם כן. הלכות בין אדם לחבירו שנו כאן!

שו"ת בעיני הפרשה

מתוך קובץ "עיון הפרשה"

והנער איננו

עשרה בנים, ואולי ימותו גם הם מצרתם.

כלום היותו של בנימין בידי המצרים, כעבד, זה אשר יגיע את יעקב אבינו. כלום אין עובדת היותו כעבד במצרים, גרועה ממות, כפי יעקב אבינו.

מושל בכל ארץ מצרים

דאמר כן מחמת איזה טעם.

מיהו, אחיו לא שמעו לו בדבר זה, ואמרו לאביהם (להלן פסוק כו) "עוד יוסף חי וכי הוא מושל בכל ארץ מצרים".

ויש לבאר, מה סבר איהו ומה סברו הם, ומחמת איזה טעם שינו מדברי יוסף כפי שאמר להם.

הכל כנראה סובב סביב החשש, שמא "גדבק" יוסף מן המצרים. לכן שינו ואמרו ליעקב, כי הוא מושל בכל ארץ מצרים, ולא רק חשוב אצלם. וי"ל בזה.

והיה כראותו כי אין הנער ומת (מד, לא)

ומת אביו מצרתו (רש"י)

צ"ב, למה ימות יעקב מצרתו, הרי יכול הוא לראות את בנו בנימין במצרים, חי וקיים. ועוד, מדוע לא אמר יהודה ליוסף שיש לבנימין

וישימי לאב לפרעה ולאדון לכל ביתו ומישרל בכל ארץ מצרים (מה, ח)

משמעות קרא, ולפרעה לא היה יוסף אלא בגדר "אב", והיינו מלמד או יועץ, ואילו לכל בית פרעה לא היתה ליוסף ממשלה אלא היה להם "לאדון", והיינו לשון חשיבות, או כמו שכתב הספורנו "ממונה על הבית". ולכל מצרים היה "מושל".

אמנם, כשציווים יוסף מה לומר לאביו, שינה, ואמר להם לאמור: "שמני אלקים לאדון לכל מצרים", ולא אמר "מושל לכל מצרים". וצ"ל

בעומק הפרשה

(בנימין, "אמר לו גנבתא בר גנבתא". ומבואר ברמב"ם, בהלכות ת"ת פ"ז הי"ב, ובטויו"ד סימן רמ"ג, שהמבזה ת"ח נותן לו ליטרא זהב.

וליטרא זהב הוא כ"ה סלעים, כמבואר ברש"י בכורות דף ג' שזה "מנה", ועיי"ש בתוס', שמשקל זהב, שווה פי י"ב מאותו משקל כסף, וא"כ י"ב פעמים כ"ה, הלא הוא בדיוק שלוש מאות כסף, ונמצא החשבון מכון. ודפח"ח.

ולאביו שלח כזאת עשרה

חמורים (מה, כג)

והחיד"א אמר, עפ"י דמבואר בגמ', שכשהיו "סאתים בסלע", מותר לצאת מא"י לחו"ל, וכיון שמשא חמור, הוא "לתך", ו"לתך" הוא חמש עשרה סאין, נמצא שעשרה חמורים, נושאים מאה וחמישים סאין, ויוסף שלח ליעקב, כחשבון בנימין, דהיינו שלש מאות סלעים. נמצא, שהמשא, שהיה מאה וחמישים סאין, היה שווה ג' מאות סלעים, כמו שנתן לבנימין, וממילא היה מותר ליעקב, לצאת מא"י לחו"ל. ודו"ק.

ויאסור יוסף מרכבתו וירא אליו ויפול על צוארו

אליו ויפול על צוארו (מו, כט)

"אבל יעקב לא נפל על צוארי יוסף, לפי שקרא קריאת שמע" (רש"י) ואמר הגר"ה, שהרי מבואר, שיעקב היה "אנוס עפ"י הדיבור". דהיינו, שבלכתו למצרים, היה קיום דין של מצוה, לרדת למצרים.

והרי מבואר, ש"בלכתך דידך" אתה חייב, ולא "בלכתך דמצוה". ולכן, עד עכשיו, שהיה קיום דין, היה פטור מקריאת שמע, אבל כשבא למצרים, מיד קרא קריאת שמע. [ועיין עוד שם בשפתי חכמים, שיוסף לא קרא קריאת שמע, משום שהוא היה עסוק בכבוד אב].

ארץ ישראל גבוהה מכל הארצות

מארץ ישראל הגבוהה למצרים הנמוכה.

המילה "ועל" מיותרת, כי העיקר הוא להתראות מהר, א"כ "מהר" היא המילה הנחוצה. מה באה ההדגשה ד"ועל". וצ"ל, שיש בזה שבח לארץ ישראל, וע"כ ששבחה הוא שהיא נבראה גבוהה מכל הארצות [גבוהה בחפצא].

משא"כ "הורידוהו", היא הגדרת המתבקש. ובאמת, למצרים היא הורדה. לכן נאמר "הורידוהו", כי זהו עצם המבוקש. אכן בפסוק שלפנינו, המתבקש הוא ה"מהר", וה"ועל" מיותר, אם לא לספר בשבח א"י.

מהר ועל אל אבי (מה, ט)

"ארץ ישראל גבוהה מכל הארצות" (רש"י, ועי' קידושין דף סט ע"ב)

ביאור דברי רש"י, שכיון דכתיב "ועל", הרי שהיו צריכים לעלות ממקום נמוך, וזה כיון שארץ ישראל גבוהה מכל הארצות.

ויש להקשות, דהא תינח שגבוהה הארץ מארץ מצרים, אך מנא ליה דגבוהה "מכל הארצות".

ועוד, אמאי המתין לדיוק זה עד הכא, ולא דייק כן מדכתיב לעיל (מד, כא) "ותאמר אל עבדיך הורידוהו אלי", וכן (שם כו) "לא נוכל לרדת אם יש אחינו הקטן אתנו וירדנו", הרי דצריך לירד

ישיבת יעקב בארץ גושן

קודם כל דאג לאביו, וזה מתקיים בארץ גושן. ולעצמו וגם לאביו דאג ב"קרב אלי", שאפשר יהיה לשרת ולהגיע בדחיפות ובמידה היעילות והנחוצות, לכן בגושן הפתרון.

וישבת בארץ גושן והיית קרוב אלי (מה, י)

יש להבין, כיון דרצה יוסף שיהא אביו "קרוב" אלי, מה טעם הרחיקו עד ארץ גושן, ולא הכין עבורו מקום הסמוך בתוך ארץ מצרים.

יוכבד נולדה בין החומות

מיהו גם לפירש"י י"ל כיון שנולדה בין החומות שהגיעה לארץ מצרים קצת, לכך לא נכללה בכלל הבאים.

וצ"ע בדברי רש"י, הרי בכל שערי העולם [לבד משערי ירושלים] מיד כשנכנס לשער חשיב כנכנס בפנים [ראה פסחים פה ע"ב, שבת ט ע"א, נדרים נו ע"ב], וכיון שנכנסה יוהבד בתחילת השער כבר נחשבת שנולדה בתוך מצרים, וא"כ מאי ארווח בהא שפירש שנולדה בתוך החומות, הא אין חילוק בין תוך החומה לשאר ארץ מצרים.

אמנם "חשיב כנמצא בפנים", אבל בפועל אינו בפנים. ובוה חלוקה יוכבד משאר הבאים מצרימה, שכולם נולדו בתוך מצרים, ואילו יוכבד נולדה מחוץ למצרים. [אעפ"י שנחשבת כאילו נולדה במצרים, אבל בכל זאת א"א לכולה עמהם]. ובג"א. כל הבאים, נולדו בתוך מצרים, ואילו יוכבד, נהי שיש לה זכויות כאילו נולדה במצרים, אבל אין זה אלא דין נוסף ומיוחד, אבל במציאות לא נולדה בפנים.

כל נפש בניו ובנותיו שלשים ושלש (מו, טו)

"ובפרטן אי אתה מוצא אלא שלשים ושנים, אלא זו יוכבד שנולדה בין החומות בכניסתן לעיר, שנאמר (במדבר כו, נט) אשר ילדה אותה ללוי במצרים, לידתה במצרים ואין הורחה במצרים" (רש"י)

מהרש"א (ב"ב קכג ע"ב ד"ה אשר) הביא את דברי רשב"ם (שם קכ ע"א ד"ה דאמר רב חמא), דהא דאמרינן בגמ' שיוכבד נולדה בין החומות, היינו בתוך מצרים, עיי"ש.

נמצא, שלרש"י יוכבד נולדה בין החומות בכניסתן לעיר [וכמשמעות לשון קרא להלן פסוק כו 'כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרים שבעים', משמע שהיא גם 'באה' למצרים], ואילו לרשב"ם יוכבד נולדה בין החומות בתוך מצרים [כלשון קרא (במדבר כו, נט) המובא ברש"י כאן: 'יוכבד בת לוי אשר ילדה אותה ללוי במצרים'].

והוסיף המהרש"א, שלפירוש הרשב"ם אתי שפיר טפי אמאי לא חשיב לה להדיא בין הבאים, משום שלא נולדה טרם בראם למצרים.

מערכי תורה

ויגש

משיעורי מרן הגאון רבי חיים פיינשטיין שליט"א ראש ישיבת עטרת שלמה

בכית יוסף ובנימין - בכיה על חורבן בתי מקדשות ומשכן שילה

בעת שנתגלה יוסף אל אחיו כתוב (מ"ה, י"ד) 'ויפול על צוארי בנימין אחיו ויבך, ובנימין בכה על צואריו'. ובטעם בכיה זו שבכו שניהם האחד על צואריו של השני כתב רש"י ויפול על צוארי בנימין אחיו ויבך, על שני מקדשות שעתידין להיות בחלקו של בנימין וסופן ליחרב, ובנימין בכה על צואריו, על משכן שילה שעתיד להיות בחלקו של יוסף וסופו ליחרב.

וצריך ביאור מה ענין החורבן לענין שיוסף נפגש עם אחיו, ולמה כאן הוא המקום לבכות על החורבן העתיד של המקדשות.

יסוד ושורש חלוקת מלכות ישראל לשתיים - מחלוקת האחים עם יוסף

ונראה לבאר בזה, דהנה מכירת יוסף והמחלוקת של השבטים עם יוסף, היא יסוד מה שנחלקה מלכות ישראל לשתי ממלכות, ונפרדו למלכות יהודה ומלכות ישראל, ודבר זה יש ללמוד ממה שקורין בהפטרה את נבואת יחזקאל על השלמת והתאחדות מלכות יהודה עם מלכות ישראל, שאומר 'דבר אליהם כה אמר ה' אלוקים הנה אני לוקח את עץ יוסף אשר ביד אפרים ושבטי ישראל חבריו ונתתי אותם עליו את עץ יהודה ועשיתים לעץ אחד והיו אחד בדי', ולהלן שם עוד כתוב, 'ולא יהיו עוד לשני גויים ולא יחצו עוד לשתי ממלכות עוד', ומבואר דענין חלוקת המלוכה בישראל לשתי ממלכות, יסודו הוא במחלוקת האחים עם יוסף, וההתחלקות של ישראל לשתי ממלכות שורשו הוא בחלוקת יוסף עם אחיו.

וכן מבואר דבר זה בדברי המדרש (צ"ג, ה'), דהנה דרשינן הכתוב בנביא עמוס 'הנה ימים באים נאום ה' ונגש חורש בקוצר ודורך ענבים במושך הזרע והטיפו ההרים עסיס', חורש זה יהודה, בקוצר זה יוסף, דורך ענבים זה יהודה, ומושך הזרע זה יוסף, וביאור דברי המדרש שלעתיד לבא בעת הגאולה העתידה יגש יהודה אל יוסף ויאחדו מלכות יהודה וישראל למלוכה אחת.

והנה המדרש מביא דרשה זו על הכתוב 'ויגש אליו יהודה' שגישה זו של יהודה שניגש אל יוסף, היא הגישה האמורה בכתוב בעמוס ונגש חורש בקוצר ודורך ענבים במושך הזרע. הרי מבואר דפלוגת האחים עם יוסף, היא יסוד ההתחלקות של המלוכה בישראל לשתי ממלכות, והפיס של יוסף עם אחיו הוא הפיוס שיהא לעתיד לבא בין המלוכות להיות מלוכה אחת לכל ישראל.

יסוד ושורש החורבן - חלוקת מלכות לשתי ממלכות

והנה בגמ' בשבת דף נ"ו ע"ב איתא אמר רב יהודה אמר רב אלמלי לא קיבל דוד לשון הרע, לא נחלקה מלכות בית דוד, ולא עבדו ישראל עבודה זרה, ולא גלינו מארצנו, וברש"י שם כתב שעל ידי שנחלקה המלכות, העמיד ירבעם העגלים שלא יעלו ישראל לירושלים לממשלתו של רחבעם. והיינו כמו שכתוב בנביא מלכים (פרק י"ב) שירבעם העמיד העגלים כדי שלא יעלו ישראל לרגל לירושלים שהייתה מקום מלכותו של ירבעם, וכמבואר בגמ' בסנהדרין דף ק"א ע"ב הטעם דאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית יהודה, ורק רחבעם שהוא מבית יהודה יוכל לישב בעזרה וירבעם עצמו לא יוכל לישב בעזרה, ויאמרו דרחבעם הוא מלך וירבעם הוא עבד, ולכן מנע את ישראל מלעלות לירושלים והעמיד עגלים, הרי מפורש בדברי הגמ' דיסוד חורבן הבית נגרם ובא מכח שנחלקה המלוכה לשתיים ונעשו לשתי ממלכות.

ולפי זה נמצא דבמעשה זה של מכירת יוסף והמחלוקת עם האחים מונח השורש והיסוד גם לתוצאה של החורבן, שמכח המחלוקת הזו עתידה מלכות ישראל להתחלק לשתי ממלכות, ומכח ההתחלקות לשתי ממלכות עתידים לעבוד ע"ז, ומחמת חטא זה יבא ויגרם חורבן הבית.

ובזה מבואר היטב השייכות של חורבן הבית לענין מכירת יוסף והמחלוקת עם אחיו, וכאן הוא המקום והשעה לבכות על החורבן, כי בזה מונח השורש והיסוד לחורבן הבית.

ואף שעכשיו כבר נפגשו האחים עם יוסף והשלימו עמו, מ"מ כיון שממעשה זה נתגלגל לבסוף חורבן הבית שפיר שייך הכא בכיה ע"ז.

והנה בזה יש לבאר הכתוב ביחזקאל שקורין בהפטרה 'ועשיתי אותם לגוי אחד בארץ וגו' ולא יחצו עוד לשתי ממלכות עוד ולא יטמאו עוד בגלוליהם ובשקוציהם וגו'. ויש להעיר למה מזכיר הנביא בתוך ענין התאחדות הממלכות הענין שלא יטמאו עוד בגלוליהם ובשקוציהם, ומה ענין איסור עבודה זרה שייך להתאחדות הממלכות למלוכה אחת.

ולפי המבואר בדברינו מדברי הגמ' בשבת הנ"ל שאלמלא לא נחלקו הממלכות לא היו ישראל עובדין ע"ז, וכמו שכתב רש"י שם שחטאו בע"ז מחמת שנחלקו הממלכות, ולא רצה ירבעם בן נבט שיעלו לרגל לירושלים מקומו של רחבעם, ולזה העמיד עגלי ע"ז, הרי דבזה שיאחדו הממלכות גם יהא מתבטל הטעם לעבוד ע"ז, וזהו שהזכיר הענין שלא יעבדו עוד ע"ז בתוך הענין של התאחדות הממלכות, כי הא בהא תליא.

חטא מכירת יוסף - מעשה ומחשבה

בעת התגלות יוסף אל האחים כתוב שהאחים נבהלו מפניו ולא יכלו אחיו לענות אותו, ואמר להם יוסף (מ"ה, ה' ח') 'ועתה אל תעצבו ואל יחר בעיניכם כי מכרת אותי הנה כי למחיה שלחני אלוקים לפניכם וגו', ועתה לא אתם שלחתם אותי הנה כי האלוקים וישימני לאב לפרעה ולאדון לכל ביתו ומושל בכל ארץ מצרים'.

ויש לבאר דאמר להם בזה דהגם דהם נתכוונו למוכרו בשביל להרע לו, אבל כיון דבפועל התוצאה של מעשה המכירה היה לטובה, כי למחיה שלחני, א"כ אין במעשיהם חטא ועון, ולא נחשב מעשה עבירה, ואין המכירה רעה כלפי יוסף כלל.

והנה מצינו בחז"ל דמכירת יוסף נחשב לחטא, דעשרה הרוגי מלכות היה בעון מכירת יוסף, וכמו שאמר להם הקיסר שדגם בדין וגונב איש ומכרו, וכן איתא בחז"ל והובא בדברי רש"י (במדבר ז', כ"ב) דשעיר עיזים לחטאת שהביאו הנשיאים היה לכפר על מכירת יוסף שנאמר בו וישחטו שעיר עיזים, הרי דנחשב שהיה חטא במכירת יוסף.

ויש לבאר דהן אמנם דמצד המעשה נתברר שאין זה מעשה עבירה, אבל מ"מ מצד מחשבתם היה בזה חטא, וכמו שכתוב להלן בפרשת ויחי (נ', כ') שאמר להם יוסף 'ואתם חשבתם עלי רעה אלוקים חשבה לטובה' וע"ז אין מועיל מה שבפועל יצא הדבר לטובה, דסוף סוף מחשבתם הייתה להרע, וא"כ עדיין יש חטא במה שחשבו להרע, וזה החטא שעליו נידונו.

כך עלתה במחשבה לפני

וביאור הענין שנענשו על מחשבה, אע"פ שאין עונשין על מחשבה, כמבואר בגמ' בקידושין דף מ' ע"א דמחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה זולת בעבודה זרה. ויש לבאר ע"פ דברי השל"ה (בראשית אות ט') שביאר את דברי הגמ' במנחות (דף כ"ט ע"ב) בשעה שראה משה רבנו את ענשו של רבי עקיבא, אמר לפניו, רבש"ע זו תורה וזו שכרה, א"ל הקב"ה שתוק כך עלה במחשבה לפני, וביאר השל"ה דהתשובה היא ע"פ מה שאמרו חז"ל שבתחילה עלה במחשבה לברא את העולם במידת הדין, וזהו הכונה במה שאמר כך עלה במחשבה לפני, דהיינו שעלה במחשבה לברא את העולם במידת הדין, ויש בני עליה שזוכים למדרגות עליונות להזדכך לפני הקב"ה במידת הדין באותה בחינה עליונה שעלה במחשבה לברא את העולם וגילה הקב"ה שעונשו של ר"ע היה לרוב מעלתו שהיה במדרגה של מה שעלה במחשבה, עכ"ד.

ולפי זה יש לבאר דבאמת מצד שורת הדין ראוי ליענש גם על מחשבה לבד, וכמו שמצינו שעכו"ם נענשים על מחשבה, כמבואר בדברי רש"י בפרשת כי תבא (דברים כ"ו, ה') על הפסוק 'ארמי אובד אבי', שהביא דברי הספרי והירושלמי דאע"פ שלא עקר את הכל, מ"מ חשב לעשות כן, ולאומות העולם הקב"ה מצרף מחשבה למעשה. ומבואר דמצד עצם שורת הדין ראוי ליענש גם על מחשבה, והא דישאל אינם נענשים ע"ז הוא רק משום מידת הרחמים שנוהג עמם הקב"ה.

מעתה אלו בני העליה הזוכים למדרגות העליונות להזדכך לפני הקב"ה, הם זוכים להיות נידונים גם על אותם הדברים שראוי ליענש עליהם מצד מידת הדין, ולכן נענשו על מכירת יוסף, על חטא המחשבה.

ובזה מבואר מה שאמר הקיסר לעשרה הרוגי מלכות שאלו מצא גדולים מהם היה דן אותם, כיון שדין זה הוא רק לבעלי מדרגה גבוהה ששייכים להנהגה שעלה במחשבה לברא את העולם, וככל שהוא יותר גדול ויותר מזוכך במרגתו לפני הקב"ה, יותר הוא ראוי להיות נידון בדין זה.

רשימות תלמידים

משיעורי מרן הגאון רבי דוד פיינשטיין שליט"א

ראש ישיבת 'בית יהודא'

פרשת ויגש תשפ"א

ועזב את אביו ומת [מ"ד, כ"ב]

עיינן בפירוש רש"י, וזה לשונו – אם יעזוב את אביו, הואנים אנו שמא ימות בדרך, שהרי אמו בדרך מתה, עכ"ל.

והנה בפירוש רש"י להלן פסוק כ"ט כתב, וזה לשונו – יולקחתם גם את זה מעם פני וקרהו אסוף וגו', שהשטן מקטרג בשעת הסכנה, עכ"ל. ומבואר דהשטן של יעקב פן ימות בנימין בדרך היה משום שהדרך היו 'מקום סכנה', והשטן מקטרג בשעת הסכנה, אולם בדברי רש"י כאן מבואר דדאגת אחי בנימין שמא ימות בדרך היתה משום שאמו מתה בדרך, והיינו דעצם הדבר שאמו מתה בדרך, אף שמתה מחמת לדתה, כדכתיב בפרשת וישלח ויהי בהקשתה בלדתה וגו' ויהי בצאת נפשה כי מתה וגו', הוי טעם לחוש שגם בנה ימות בדרך, וצ"ע בבואור הדבר.

כי עבדך ערב את הנער מעם אביו לאמר, אם לא אביאנו אליך, וחטאתי לאבי כל הימים [מ"ד, ל"ב]

עיינן בפירוש רש"י, וזה לשונו – 'כי עבדך ערב את הנער', ואם תאמר, למה אני נכנס לתגר יותר משאר אחי, הם כולם מבחוקי, ואני נתקשרתי בקשר חזק, להיות מנודה בשני עולמות, עכ"ל.

והנה מדברי רש"י כאן מבואר, שערבותו של יהודה היתה להיות מנודה בשני עולמות, בין בעולם הזה ובין בעולם הבא. וכן הוא לשון רש"י בסוטה דף ז' ע"ב (ד"ה עצמותיו) – 'וחטאתי לך כל הימים', אפילו לעולם הבא, ע"כ. ויש לומר דדריש כן מדכתיב 'כל הימים', דתיבת 'כל' אתי לרבות את העולם הבא, ועל דרך מה שדרשו חכמים קרא דלמען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך, ד'ימי חיך' העולם הזה, 'כל' להביא לימות המשיח (ברכות דף י"ב ע"ב).

אולם במדרש בראשית רבה פצ"א סימן י' איתא – 'אנכי אערבנו כל הימים', זה העולם הבא שכולו יום, ע"כ. ומשמע שערבותו של יהודה היתה להיות מנודה בעולם הבא. ועיינן לשון רש"י בפרשת מקץ – 'וחטאתי לך כל הימים', לעולם הבא, עכ"ל. וזה כדברי המדרש הנ"ל דדריש קרא ד'כל הימים', דהיינו העולם הבא שכולו יום.

והנה במכות דף י"א ע"ב אמר רב יהודה אמר רב, נידוי על תנאי צריך הפרה, מנלן, מיהודה, דכתיב 'אם לא הביאותיו אליך וכו', כל אותן ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר, עצמותיו של יהודה היו מגולגלין בארון, עד שעמד משה וביקש עליו רחמים וכו', ע"כ.

והנה לא נזכר בשום מקום שנהגו נידוי ביהודה בחייו, אלא רק נזכר שלאחר מותו היו עצמותיו מגולגלין בארון, ואדרבה, מצינו להדיא שלא נהגו בו נידוי בחייו, וכדכתיב להלן בהתודע יוסף אל אחיו – 'זינשק לכל אחי וגו', ויהודה בכללם. ואשר לכאורה מבואר מזה כמשמעות דברי המדרש ורש"י בפרשת מקץ הנ"ל, דנידוי של יהודה היה רק לעולם הבא, ולכן בחייו לא נהגו בו נידוי כלל, ורק לאחר מותו היו עצמותיו מגולגלין בארון מחמת נידויו, עד שביקש משה רבנו רחמים עליו.

והנה הרמב"ם בפ"ו מתלמוד תורה ה"א כתב, דתלמיד חכם שנידה עצמו, הרי זה מפר לעצמו. ובהשגת הראב"ד שם כתב, וזה לשונו – א"א זה אינו מחזור, אם כן יהודה למה לא הפר לעצמו, עכ"ל.

ויש מן האחרונים שכתבו ליישב קושיית הראב"ד, על פי הגמ' בנדרים דף צ' ע"א, דאין מתירין את הנדר אלא כשהל הנדר, ואשר לפי זה יש לומר, שהוא הדין דאין מתירין את הנדיו אלא כשהל הנדיו, ומכיון שנידוי של יהודה היה לעולם הבא, לא היה בידו להפר נידויו לעצמו.

ואמרנו בדרך הריפות, דלפי זה יש לומר, דבאמת היה נידוי של יהודה בין בעולם הזה ובין בעולם הבא, ובפירוש רש"י כאן, אלא שאת נידויו בעולם הזה הפר יהודה לעצמו, ושוב לא הוצרכו לנהוג בו נידוי בחייו, אמנם את נידויו לעולם הבא, לא היה בידו להפר, שהרי עדיין לא חל, ועל כן היו עצמותיו מגולגלין בארון מחמת נידויו, עד שביקש משה רבנו רחמים עליו.

אמנם צ"ע אם אפשר לומר כן, דבפשוטו נראה, דנידוי של יהודה הוי נידוי אחד על 'כל הימים', ואם כן, או שנאמר דמכיון שמקצתו חל, סגי בהכי להתיר את כולו, או שנאמר דמכיון שמקצתו לא חל, אי אפשר להתיר אותו כלל, אם לא שנהדש, דמכיון שמקצת הנדיו כבר חל, ומקצתו עדיין לא חל, הוי להו כמו שני נידויים חלוקים, ואפשר להתיר את אותו מקצת הנדיו שכבר חל, ולא נותר בכך מקצתו האחר של הנדיו מדינא דנדר שהותר מקצתו הותר כולו (נדרים דף כ"ז ע"א), כיון דשני נידויים נפרדים הם.

שוב ראינו ב'מרדכי' כ"מ סימן שני"ד שכתב בשם רבנו פרץ, דנידוי בעולם הזה ובעולם הבא אין לו התרה, וכתב ה'מרדכי' שם, שיש מפרשים הטעם משום דאכתי לא חל הנדיו של העולם הבא, אולם ה'מרדכי' עצמו דחה טעם זה, משום שהנידוי חל מיד מעתה ולעולמי עולמים, ושפיר השיב שחל הנדיו, ובשו"ת תשב"ץ (ה"ב סימן ע"ב) כתב, דבכהאי גוונא הנדיו שבעולם הזה מותר, והנידוי שבעולם הבא אינו מותר, וכתב שם – ואין לומר בזה 'נידוי שהותר מקצתו הותר כולו', ששני נידויים הם, ע"כ. וזה ככל הצדדים שכתבנו, דהייש מפרשים סברי דמכיון שמקצת הנדיו לא חל, אי אפשר להתיר אותו כלל, וה'מרדכי' סובר דמכיון שמקצת הנדיו חל, סגי בהכי להתיר את כולו, והתשב"ץ סובר דמכיון שמקצת הנדיו כבר חל, ומקצתו עדיין לא חל, הוי להו כמו שני נידויים חלוקים, וליתא בזה לדינא דנידוי שהותר מקצתו הותר כולו.

והנה עיניכם רואות וגו' כי פי המדבר אליכם [מ"ה, י"ב]

ופירש רש"י, וזה לשונו – 'והנה עיניכם רואות' בכבודי, ושאני אחיכם, שאני מהול ככם, עכ"ל. וכן הוא בפירוש רש"י לעיל פסוק ד', שהראה להם שהוא מהול.

ואשר לכאורה צ"ע בזה, דהא יוסף אמר לכל מצרים שימולו, וכדכתיב בפרשת מקץ 'ויאמר פרעה לכל מצרים, לכו אל יוסף, אשר יאמר לכם תעשו', ופירש רש"י שם, שהיה יוסף אומר להם שימולו, ואם כן היכי מוכח להו יוסף מזה שהוא מהול כמותם, שהוא אחיהם, הא כל מצרים היו מהולים כמותו.

והנראה לומר בזה, דהנה ביבמות דף ע"א ע"ב אמר רבה בר יצחק אמר רב, לא ניתנה פריעת מילה לאברהם אבינו. וכתבו התוס' שם, דמכל מקום אברהם עצמו פרע מילתו, אף שלא נצטוו על כך, כדאמר דאפילו עירוב תבשילין קיים, ע"ש. וב'בית הלוי' סוף פרשת בשלח כתב על פי דברי התוס' אלו, דקודם מעמד הר סיני, דלא נצטוו ישראל עדיין על הפריעה, רק הכשרים שבהם היו פורעים, וכמו שקיבלו שעשה אברהם, ואחריו כל האבות, וקצת ישראל היו שלא פרעו, ולא חטאו בזה כלל, רק לא הוסיפו בזכות לעשות לפנים משורת הדין, ע"ש.

ואשר לפי זה יש לומר, דאף שכל מצרים מלו עצמם על פי ציווי של יוסף, מכל מקום לא עשו אלא עיקר המילה, אבל פריעה – שהיא רק לפנים משורת הדין – לא קיימו, אמנם יוסף עצמו בודאי נימול עם פריעה, וזהו שהראה להם שהוא מהול כמותם, דהיינו עם פריעה, ומוזה הוכיח להם שהוא יוסף אחיהם, שהרי שאר המצריים לא קיימו מצוה זו של 'פריעה'.

והנה ידועה הקושיא, למה לא קיים אברהם אבינו מצות מילה קודם שנצטווה, כמו שקיים שאר מצוות התורה עד שלא ניתנה. ותיירץ א"י הגר"י זצ"ל, דלקיים מצות מילה צריך שיהא עליו חלות 'ערל', וקודם שנצטווה על המילה לא היה 'ערל', וממילא לא היה שייך לקיים או מצות מילה, עכ"ד.

ואשר לפי זה הוקשה לי מה שכתבו התוס' שם דאברהם אבינו קיים מצות פריעה קודם שנצטווה, דהא כיון שלא נצטווה על הפריעה, הרי לכאורה אכתי ליכא חלות ערלות על עור הפריעה, ומה שייך לקיים או מצות פריעה.

וצריך לומר, דמצות פריעה לא הויא מלתא דהסרת 'ערלה', אלא הוויא דין נוסף שצריך לפרוע את הקרום שלמטה מן הערלה עד שיראה בשר העטרה, וכיון שכך לא בעינן שיהא חלות 'ערלות' על עור הפריעה, ושפיר קיימו מצוה זו אף קודם שנצטוו עליה.

אמנם ראיתי בשו"ת 'התם סופר' יו"ד סימן רמ"ט שכתב, שהקדוש ברוך הוא כרת ברית עם אברהם אבינו שיסירו הוא ובניו את ערלתם, והייב עליו

כרת, אמנם מה הוא ערלתם, הדבר מסור לנותן התורה יתברך שמו, ועד שלא ניתנה תורה אמר הוא יתברך שמו שעור הרך התחתון אינו בכלל ערלה, וכשנתן התורה נתחדשה הלכה שגם זה בכלל ערלה, והרי כרתנו י"ג בריתות להסיר ממנו מה ששמו ערלה, ע"כ. ובמקורא הרחבנו בזה. ולפי זה שוב תיקשי מה שכתבו התוס' ביבמות הנ"ל דקיים אברהם אבינו מצות פריעה אף שלא נצטווה על כך, דהא קודם שנצטווה על הפריעה אכתי לא הוי עור הפריעה בכלל ערלה, וכיון דלא הוה אז חלות ערלות על עור זה, איך היה שייך לקיים בו אז מצות פריעה, וצ"ע.

אל תרגזו בדרך [מ"ה, כ"ד]

ופירוש רש"י, וזה לשונו – 'אל תרגזו בדרך', אל תתעסקו בדבר הלכה, שלא תרגזו עליכם הדרך, ע"כ. וכן הוא בגמ' תענית דף י' ע"ב, 'אל תרגזו בדרך', אמר רבי אלעזר, אמר להם יוסף לאחיו, אל תתעסקו בדבר הלכה, שמה תרגזו עליכם הדרך. איני, והאמר רבי אלעאי בר ברכיה, שני תלמידי חכמים שמהלכים בדרך ואין ביניהם דברי תורה ראויין לישאר וכו', לא קשיא, הא למיגרם, הא לעיוני, ע"כ.

והביאור בזה, שכך היא צורת העיון הנכונה בדבר הלכה, שמתעסקים בדבר עד שאין מרגישים מה שנעשה מסביב, וכדאיתא בגמ' בעירובין דף נ"ד ע"ב על הפסוק 'באהבתה תשנה תמיד' (משלי ה') – כגון רבי אלעזר בן פדת, אמרו עליו על רבי אלעזר שהיה יושב ועוסק בתורה בשוק התחתון של ציפורי, וסדינו מוטל בשוק העליון של ציפורי, ע"כ. ולכן הוצרך יוסף להזהיר את אחיו שבשעת הליכתם בדרך לא יעיינו בדבר הלכה, כי על ידי זה יבואו לתעות בדרך.

ובמקום אחר ביארנו דברי הגמ' בעירובין שם, על פי דברי הראב"ד בפ"י מתשובה ה"ו, שמפרש באופן אחד את ענין השגיון האמור בפסוק זה, שבעבור האהבה ישנה בעניניו שלא ישים אליהם לב, והיינו דמפרש ד'תשנה' הוא מלשון משנה ומעות, כלומר, שיאהב את התורה עד כדי שיבא לידי מעות מרוב טרדת אהבתה, וזהו שאמרו בגמ' שם ד'באהבתה תשנה תמיד' היינו כגון רבי אלעזר בן פדת, שהיה יושב ועוסק בתורה בשוק התחתון של ציפורי, וסדינו מוטל בשוק העליון של ציפורי, והיינו דהגמ' מפרשת את ענין השגיון האמור בפסוק זה כפירוש הראב"ד הנ"ל, דהיינו שבעבור האהבה ישנה בעניניו שלא ישים אליהם לב, ומביאה דוגמא ומשל לזה מעובדא דרבי אלעזר בן פדת.

ובגמ' ערובין דף מ"ג ע"ב איתא על נחמיה בריה דרב הנילאי, דמשכתייה שמעתא ונפק חוץ לתחום, ע"ש. ויש לומר הביאור גם שם על דרך זה, דצריך לאהוב את התורה כל כך עד שיחא שוגה בעניניו ולא ישים אליהם לב, וזה מה שהיה אצל נחמיה בריה דרב הנילאי, שמרוב אהבתו את התורה היה שוגה בעניניו, עד שיצא על ידי זה חוץ לתחום. שוב הראו שכן הוא מפורש בירושלמי ברכות פ"ה ה"א אודות ריש לקיש, דמנהגו באורייתא סגין, הוה נפיק לבר מתחומא דשבתא, והוא לא ידע, לקיים מה שנאמר 'באהבתה תשנה תמיד', ע"כ. ואם כן שפיר אפשר לומר שכן היה גם אצל נחמיה בריה דרב הנילאי.

וכמו כן יש לומר בהא דאיתא בשבת דף פ"ה ע"א דרבא הוה קא מעיין בשמעתא, ויתבה אצבעתא ידיה תותי כרעא, וקא מייץ בהו, וקא מבקען אצבעתיה דמא, דהא דלא הרגיש רבא בכל זה, הוא משום שכן צריכה להיות האהבה של תורה, שבעבור אהבתה ישנה בעניניו ולא ישים אליהם לב.

ויש להוסיף עוד, דמדנקט הכתוב שם הלשון 'תשנה', שהוא לשון ציווי, משמע שאין זה רק 'מעלה' בעלמא, אלא שכך צריך להיות, שלומד התורה יחא שוגה באהבתה של תורה תמיד.

אמנם רש"י בעירובין שם כתב, וזה לשונו – 'באהבתה תשנה תמיד', בשביל אהבתה תעשה עצמך שוגה ופתי להניח עסקך ולרוץ לדבר הלכה, ע"כ. והנראה מדברי רש"י אלו דמפרש, דאין זה שיעור באהבת התורה, שמרוב טרדת אהבתה לא ישים לבו אל עניניו, וממילא יבא לידי משגה ומעות בהם, אלא שבשביל אהבת התורה צריך לעשות עצמו כשוגה ופתי, כלומר, שיניח עסקיו ויוניחם, ויהא נוהג בהם מנהג שוגה ופתי, כדי לרוץ לדבר הלכה.

וכן נראה מפירוש רש"י במשלי שם, שכתב וזה לשונו – ורבותינו פירשו לשון 'משגה' כמשמעו, בעבור אהבתה תהיה שוגג בשאר עסקך, כי היא משמרת על שלך. אמרו עליו על רבי אלעזר בן פדת, שהיה דורש בשוק התחתון, וסדינו מוטל בשוק העליון, פעם אחת בא אדם אחד ומצא נחש כרוך עליו, ע"כ. והיינו דמכיון שנאמר בזה שבשביל אהבת התורה צריך שיניח עסקיו ויעשה עצמו כשוגה ופתי בהם, הוצרך להוסיף שאין לו לדאוג מזה שיפסיד עסקיו בכך, כי היא משמרת על שלך, וכמו שאמרו עליו על רבי

אלעזר בן פדת, שהניח סדינו מוטל בשוק העליון, והנחש שמר עליו שלא יטלוהו.

ויזבח זבחים לאלקי אביו יצחק [מ"ה, א']

עיין בפירוש הרמב"ן, וזה לשונו – כי כאשר בא יעקב לרדת מצרים, ראה כי הגלות יתחיל בו ובזרעו, ופחד ממנו, וזבח זבחים רבים לפחד אביו יצחק, שלא תהא מדת הדין מתוחה כנגדו וכו', ואמר הכתוב 'זבחים', להודיע שלא היו 'עולות' כאבותיו, כי אברהם 'עולות' הקריב, ורבותינו אמרו לא הקריבו בני נח שלמים, עולות הקריבו (זבחים דף קט"ז ע"א), ובנה כתוב מפורש יזעל עולות בזבחה' (בראשית ח'), אבל יעקב, מפני פחד השם, הקריב שלמים, להשלים אליו כל המדות, כמו שדרשו – 'שלמים', שמטילין שלום בעולם, ע"כ. **והנה** רש"י בזבחים שם כתב, דלחך מאן דאמר דלא קרבו שלמים לבני נח, גם ישראל לא קרבו שלמים עד שעת מתן תורה, ורק משעת מתן תורה, שנבחרו ישראל, קרבו להם שלמים.

ובחדושי א"א הגר"ז זצ"ל בפרשת יתרו, על הפסוק 'זבחה אבנים תעשה לי וגו', האריך לבאר, דתרי דיני קרבנות איכא, דין 'קרבנות דבני נח', ודין 'קרבנות דישראל', ושני מיני קרבנות הם בעצם החפצא שלהן, ודין זה של 'קרבנות דישראל' נתחדש משעת מתן תורה ואילך, ולכן לא קרבו ישראל שלמים אלא משעת מתן תורה ואילך, דדין הקרבת 'שלמים' הוא רק מדין תורת קרבנות האמורה לישראל, אבל בתורת קרבנות האמורה לבני נח, לא נאמרה רק 'עולה' בלבד, ולא 'שלמים'.

ועיין שם שביאר בזה את הכתוב 'זבחה אדמה תעשה לי וזבחת עליו את עולותיך ואת שלמתיך' וגו' (שמות כ'), דמיידי תיכף לאחר מתן תורה, קודם שהוקם המשכן, וזהו דקאמר 'זבחה אדמה תעשה לי וזבחת עליו את עולותיך ואת שלמתיך', דעכשיו לאחר מתן תורה כבר נתחדשה תורת הקרבת קרבנות דישראל, וממילא יכולין כבר להקריב גם עולות וגם שלמים, ע"ש.

וצריך לומר, דאף על גב דהיה לאבותינו דין ישראל גם קודם מתן תורה, וכמוכא בשעורי אמו"ר הגאון זצ"ל על מסכת כריתות דף ט' ע"א בשם א"א זצ"ל, שהאבות היו בחפצא 'ישראל', ולכן היה שייך בהם קיום המצוות, מכל מקום דין 'קרבנות ישראל' לא היה נוהג בהם, דדין זה של 'קרבנות ישראל' נתחדש רק משעת מתן תורה ואילך, ועל כן לא היו יכולין להקריב 'שלמים' קודם מתן תורה, כיון דדין הקרבת 'שלמים' הוא רק מדין תורת קרבנות האמורה לישראל.

והחסבר בזה הוא, דרך לענין מצוות יש הענין דשייך לקיימם עד שלא ניתנו, אבל דינים וחלויות שנתנה תורה בישראל, כל זמן שלא ניתנה תורה לא שייך חלויות אלו אף שכבר היה להם דין ישראל, אולם עיין רש"י בפרשת ויחי [פמ"ח פ"ט] דמבואר דיוסף הראה ליעקב שטר אירוסין ושטר כתובה, הרי דכבר היה שייך דין קידושין כמו ישראל, וא"כ הרי חזינן דגם חלויות שניתנו במתן תורה לישראל שייכים גם קודם מתן תורה, וצ"ע. ומכל מקום נראה דלענין קרבנות ישראל לא שייך להביא, דרך על דברים התלויים בעצם דין ישראל יש לומר דכיון שהיה להם דין ישראל אף מקודם מתן תורה כבר היה שייך בהם דינים אלו, אבל לענין קרבנות אין זה דין התלוי בעצם דין ישראל, וזהו ממתן תורה עד הקמת המשכן היה להם מלבד הדין קרבנות ישראל גם דינא דקרבנות בני נח, הרי דאין זה תלוי בעצם דין ישראל, אלא דלישראל במתן תורה נתחדש להם דין הקרבה של קרבנות ישראל, ולכן קודם מתן תורה אף שהיה להם דין ישראל לא היה שייך שיקריבו קרבנות ישראל.

ויש להעיר בזה, דבדברי הרמב"ן כאן מפורש דה'זבחים' שזבח יעקב לאלקי אביו יצחק היו 'שלמים', ומבואר דסבירא ליה דגם קודם מתן תורה היה נוהג תורת הקרבת 'שלמים', ופולוגתייהו דאמוראי בגמ' אם קרבו שלמים בני נח, הוא רק ב'בני נח', כמו חבל ויתרו, אבל האבות – שהיה להם דין 'ישראל' – שפיר יכולים היו להקריב שלמים אף קודם מתן תורה.

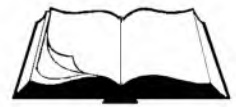
ותן זרע, ונחיה ולא נמות, והאדמה לא תשם [מ"ה, י"ט]

עיין בפירוש רש"י, דאף על פי שאמר יוסף – 'זעוד חמש שנים אשר אין חריש וקציר' [מ"ה, ו'], מכיון שבא יעקב למצרים, באה ברכה לרגליו, והתחילו לזרוע, וכלה הרעב, ע"כ.

והנה באמת כל ענין הרעב היה רק כדי שיעקב ירד מצרימה, וכדאיתא במדרש 'שחר מוב' מומור ק"ה – 'ויקרא רעב על הארץ', וכל כך למה, 'זיבא יעקב מצרימה', ע"כ. וכן הוא בפירוש רש"י בתהלים שם – 'ויקרא רעב', כדי להגלותם למצרים, ע"כ. ועם כל זה, אחר שכבר נגזר הרעב, היה צריך לברכה שבאה לרגלי יעקב כדי שתפסק הגזירה.

מִי יֵרֵם הָיִם

"אין לו להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד" (ברכות ח')

גליון 420

עשרה בטבת שחל בערב שבת, הלכות תענית

טבת תשפ"א

ההלכות נערכו ע"י הרב יהודה אריה הלוי דינר שליט"א – רב ביהכ"נ צא"י "דברי שיר" ב"ב

עשרה בטבת שחל בערב שבת

עשרה בטבת שחל בערב שבת

כל ארבעת הצומות אינם יכולים לחול בערב שבת לפי קביעות החודש כמבואר בשו"ע (סי' תר"ח) כי אם עשרה בטבת בלבד (משנ"ב סי' תקנ"ט ס"ק י').

תפילות וקריאת התורה

השנה (תשפ"א) חל עשרה בטבת בערב שבת, קורין "ויחל" בשחרית ובמנחה (רמ"א סי' תקנ"א, ג') וכן אומר הש"ץ "ענונו" בין "גואל" ל"רופא" גם במנחה והיחיד אומר ב"שומע תפילה". אבל במנחה אין אומרים וידוים ונפילת אפים, מכיון שהוא ערב שבת (משנ"ב שם), וכן אין אומרים "אבינו מלכנו" (ע"י משנ"ב סי' תר"ב ס"ק ג').

רחיצה

כשחל עשרה בטבת ביום שישי מותר להתרחץ אף בחמין לכבוד שבת (משנ"ב סימן קצ"ט ס"ק י').

תספורת וכיבוס בתענית

כתב ב"ביאור הלכה" (סי' תקנ"א סעיף א') בשם ה"אליה רבה" דאפשר שיש להחמיר בעשרה בטבת כמו מראש חודש אב עד התענית, ע"י שם. ומסתברא שזה רק לענין משא ומתן ובנין של שמחה, אבל לענין להסתפר ולכבס אין לאסור ("חוט שני" ה"י שבת, ח"ד עמ' שפ"א, וע"י "טורי אבן" ראש השנה י"ח: ו"מרומי שדה" שם), ועכ"פ בעשרה בטבת שחל בערב שבת בודאי מותר להסתפר לכבוד שבת (הגר"י קרליץ זצ"ל).

ויש סוברים שגם בתענית שחל בחול מותר בכל אלו (הגהות "דעת תורה" שם, שיש טעות סופר בדברי ה"אליה רבה", ואין שום מקור לדין זה). אמנם לכתחילה בכל ערב שבת אין לכבס משום תקנת עזרא (כמבואר בשו"ע סי' רמ"ב סעיף א' ובמשנ"ב סי' ק"ה).

טעימת אוכלים כשחל בער"ש

מצוה לטעום מכל תבשיל בערב שבת, כדי לתקן יפה. ובספר "שולחן שלמה" כתב רמז לזה "טועמיה חיים זכו" (משנ"ב סי' ר"י ס"ק ב') וכהיום אין נוהגים לטעום מכל תבשיל, אלא מסתפקים בטעימה מאחד מהתבשילים שהוכן לכבוד שבת, כדי לצאת מצות טועמיה זכו, והטעם משום שסומכין על הנשים המבשלות שיתקנו המאכל כהוגן (ליקוטי מהרי"ח).

אולם בעשרה בטבת שחל בערב שבת, אסור לטעום שום אוכל, אבל לטעום אם יש בו טעם טוב ולפלוט מותר, אף שבשאר תעניות אסור אפילו ליתן לתוך הפה ולפלוט, מכיון שמבשלים סעודת שבת (שהיא מצוה) לצורך הלילה, יש לסמוך על הסוברים שמותר לטעום מעט מעט אם יש בו מלח ותבלין ולפלוט (משנ"ב סי' תקס"ז ס"ק ו', בשם "חיי אדם").

שכח - ואכל או ברח על אוכל

אם טעה ושכח שהיום צום ואכל, אסור לו להמשיך לאכול, שמי שאכל שום יחזור ואכל שום? (משנ"ב סי' תקמ"ט ס"ק ג') אם כבר ברח על דבר מאכל - אסור לו לאכול ממנו, אלא יאמר מיד "ברוך שם וגו'" ("שערי תשובה" סי' תקס"ח ס"ק א').

קריאת התורה וההפטרה בחצות

שאלה: כיון שערב שבת הוא יום קצר, האם אפשר לקרוא בתורה ולקרוא את ההפטרה מיד לאחר חצות תוך חצי השעה שלפני זמן מנחה?

תשובה: יש סוברים שעיקר הזמן של חצי שעה לאחר חצות הוא לענין תפילת מנחה, אבל קריאת התורה וכו' אפשר מיד לאחר חצות, וכן משמע מדברי הרמב"ם (הל' תענית פרק א' הל' י"ז) שקראו בתורה בתעניות מיד לאחר חצות (שו"ת "מנחת יצחק" ח"ו תשי"ג).

ויש סוברים כיון שתקנו שבזמן מנחה יקרא בתורה מסתבר שלכתחילה יש להצמיד לזמן מנחה שהוא חצי שעה לאחר חצות (הגר"ש אלישיב זצ"ל, והגר"י קרליץ זצ"ל).

מנחה סמוך לשבת

מאד מאד יש להיזהר לגמור מנחה לפני זמן קבלת שבת, וכל שכן שלא לאחר תפילת מנחה לאחר השקיעה, שיש בזה זלזול בכבוד

השבת. וכן כל ימות החול יש להיזהר בזה (ע"י שו"ע סי' רל"ג סי"א ומשנ"ב שם). ואם קיבלו כבר שבת, כבר כתב המשנ"ב (סי' רס"ג ס"ק מ"ג) שצריך להתפלל פעמיים מעריב בליל שבת.

הכהנים יזהרו שלא לקפל טליתותיהם אחר שקיעת החמה, אלא באופנים המותרים בשבת, וכן סמוך לשקיעת החמה משום תוספת שבת.

אלו שמתפללים מעריב לפני צאת הכוכבים ראוי שהגבאי יכריז אח"כ גם כשחל עשרה בטבת בערב שבת המנהג להתענות עד צאת הכוכבים, ואפילו אם התפללו מעריב מבעוד יום משלימין התענית עד צאת הכוכבים (שו"ע סי' רמ"ט סעיף ד' משנ"ב סי' ק"א).

עליה לתורה כשקיבל שבת

כהן שקיבל על עצמו תוספת שבת יכול לקבל עליה לתורה בתפילת מנחה קטנה לקריאת "ויחל", וכמו כן יכול לישא כפיו, ואין זה נחשב תנתי דסתר, דהרי עדיין מחוייב לצום (הגר"י קרליץ זצ"ל).

תענית יחיד ותענית ציבור בערב שבת

שאלה: עד מתי צמים בתענית שחל בערב שבת?

תשובה: יש בזה ארבע שיטות:

א. דעת השו"ע (או"ח סי' רמ"ט ב') שבין תענית ציבור ובין תענית יחיד צמים עד צאת הכוכבים (דעת הרא"ש והטור), ואינו נחשב לאיסור שנכנס לשבת כשהוא מעונה, אע"פ דביום שבת גופא אסור להתענות (משנ"ב שם).

ב. דעת הרמ"א בשם יש אומרים שמיד שיוצאים מבית הכנסת יאכל (וזהו שיטת המרדכי), דהיינו כשהתפללו מעריב בליל שבת ויו"ט, לאחר פלג המנחה, בין בתענית יחיד ובין בתענית ציבור זה נחשב שצם יום שלם, אבל ביום חול גם לדעה זו צריכים לצום עד צאת הכוכבים (משנ"ב שם).

ג. שיטת הראב"ד, מובאת בב"י, משמע דמיד בשקיעת החמה, והוא כבר קיבל עליו שבת, אפילו אם לא התפלל עדיין, מיקרי עי"ז ג"כ השלמה (ודלא כשיטת המרדכי, שסבר דדווקא ע"י תפילה נגמר יום התענית), ומשמע מדבריו שמירי בתענית יחיד, ע"י שם ("ביאור הלכה").

ד. הכרעת הרמ"א שאם יש תענית יחיד לא ישלים עד הלילה רק מיד לאחר תפילת מעריב יאכל, ויכול לסמוך על שיטות אלו, ולכתחילה לפרש כן בשעת קבלת תענית. ובתענית ציבור כגון עשרה בטבת שחל בערב שבת חמירא בזה, וצריך להשלים כדן ואפילו תנאי לא מהני, דלא תלוי בו כלל (משנ"ב שם), וכן נוהגים בני אשכנז למעשה.

קידוש בליל שבת על מזונות

בליל שבת צריכים לצום עד צאת הכוכבים (שו"ע סי' רמ"ט סעיף ד' וברמ"א), ולכן אם הנשים קשה להן לחכות עד שבעליהן יחזרו מבית הכנסת יכולות בינתיים לקדש ולאכול מזונות, כדי שיהא קידוש במקום סעודה (הגר"ח קניבסקי שליט"א), אע"פ שמחמירים יותר בקידוש של לילה מקידוש של יום (כמבואר בשעה"צ סי' רע"ג ס"ק כ"ט), היינו לענין לעשות קידוש על היין בלבד שיהא כוס יין נחשב למקום סעודה, אבל בסעודת מזונות אפשר גם בלילה (בישיבת "סלבדוקה", בליל שמחת תורה עושים קידוש על מזונות לפני ההקפות, ולאחר ההקפות אוכלים את הסעודה, וכן בישיבת "ארחות תורה", ובעוד מקומות), (וע"י ביה"ל סי' רמ"ט ס"ד שמפקפק בזה לעשות קידוש על מזונות אפילו ביום, כיון שאח"כ אינו אוכל את הסעודה לתיאבון, ע"י ש).

פדיון הבן שחל ביום התענית

כשחל פדיון הבן (יום ל"א) ביום תענית ציבור יש סוברים שיפדוהו ביום התענית, והסעודה יעשו רק בלילה (משנ"ב סי' תקס"ח ס"ק כ') בשם "מגן אברהם", וכ"כ בש"ץ יו"ד סי' ש"ה ס"ק י"ב, ויש סוברים שיעשו את הפדיון בליל ל"א כלומר ליל התענית כדי שיעשו את הפדיון והסעודה ביחד משום פרסום המצוה (משנ"ב שם בשם הגה"ח "חתם סופר"), ובתנאי שכבר נשלם מלידתו כ"ט וי"ב שעות ותשצ"ג חלקים, דאם נולד קודם שקיעה עדיין אין כאן שיעור זה (שעה"צ ס"ק כ"ד).

מהלכות תענית

סליחות לפני התפילה

◀ **שאלה:** מנין שאומרים סליחות של עשרה בטבת לפני שחרית (משום שהנך הוא מאוחר בזמן החורף, מצוי במדינות אירופה), האם יאמרו קדיש 'תתקבל' לאחר הסליחות לפני התפילה?

תשובה: כמו שמצינו בסליחות באלול ובימים הנוראים שאומרים קדיש 'תתקבל' לאחר הסליחות, כמו כן יש לומר כאן קדיש 'תתקבל' לאחר הסליחות לפני התפילה (בעל "שבט הלוי" זצ"ל). ולכתחילה יאמרו "אשרי" לפני הסליחות וכמו שמצינו באלול (הגרא"ל שטינמן זצ"ל).

שתיית מים ללקיחת כדורים בתענית

◀ **שאלה:** מי שחייב לשתות רביעית מים כדי לקחת כדורים או תרופה (ואינו צמא כלל ולא מברך "שהכל" על שתיית המים) האם יכול לקבל עליה לתורה, כיון ששתה את המים שלא לצמא?

תשובה: נחלקו האחרונים במי שטועם את התבשיל ובלעו, האם צריך לברך עליו או לא. בשו"ע (סי' ר"י סעיף ב') מביא שתי דעות בזה, דעה ראשונה סותם להקל שאין צריך לברך עליו, ע"י שם. ובשו"ע (הל' תענית סי' תקס"ז) לא מביא הדעה כלל, וכתב שמותר לטעום בתענית דוקא אם הוא פולט, ע"י שם. הרי מבואר שסבר שרק לענין ברכה פליגי, אבל אפילו לסוברים שלא מברך כשטועם ובלע, מ"מ אין זה נחשב כצם, דסו"ס אוכל דרך אכילה.

ולפי' בנד"ד ששתה רביעית מים כדי לבלוע כדורים (באופן שאינו צמא כלל, כגון בתחילת התענית), שא"צ לברך עליו "שהכל", מ"מ לענין התענית לא נחשב שהוא צם (הגר"נ קרליץ זצ"ל).

סעודת ברית מילה בתענית

◀ **שאלה:** מוהל הוזמן למול ילד באולם שמחות ביום התענית ונמצאים שם אנשים שיאכלו את הסעודה ביום התענית, האם אפשר לעשות ברית מילה?

תשובה: מה שהם אוכלים אין זה קשור אליו כלל, ומותר לו לעשות את ברית המילה, והם יעשו מה שרוצים, ועוד שאפילו אם הוא לא ימול, הם יזמינו מוהל אחר לעשות הברית, ובין כך יאכלו שם (הגר"נ קרליץ זצ"ל).

חזרה בתשובה

◀ חייב כל איש לשום אל לבו ביום התענית ולפשפש במעשיו ולשוב בתשובה, כי אין עיקר התענית אלא הכנה לתשובה, וכן אותם אנשים ההולכים בטויל ובדברים בטלים, תפסו הטפל והניחו העיקר (משנ"ב סי' תקמ"ט ס"ק א').

תנינת צדקה

◀ נוהגים לתת צדקה במנחה ביום תענית, כדאיתא בגמ' (ברכות ו'): אגרא דתעניתא צדקתא. ויש נוהגים לשער מה שהיה אוכל ביום התענית, ליתן לעניים בערב (משנ"ב סי' תקס"ו ס"ק י"ב בשם אליה רבה).

קבלת תענית יחיד

קבלת תענית בשבת

◀ **שאלה:** האם מותר לקבל תענית בשבת מנחה כדי לצום למחר, או שמא זה נחשב הכנה ואסור?

תשובה: כתב ה"מגן אברהם" (סי' ר"צ בשם "ספר חסידים") שאין לאמר בשבת אישן היום כדי שאהיה ער למחר (גם לצורך חג השבועות), ע"י שם. אמנם מותר לקבל תענית בשבת כדי שיצום למחר ביום ראשון ("שערי תשובה" סי' תקס"ב ס"ק ח'), והטעם משום שזו הכנה קלה, והרי מבואר במשנ"ב (סי' שכ"א) שהכנה קלה במקום הפסד מותרת, ע"י שם, וכ"ש הכנה בדיבור, וה"נ קבלת תענית היא הכנה קלה בדיבור במקום הפסד התענית, ומותר. ועוד דדיבור בחפצי שמים מותר כמבואר במשנ"ב (סי' ש"ז ס"ק א').

קבלת תענית בלי נדר

◀ **שאלה:** האם קבלת תענית, הוא דוקא אם מחליט לצום למחר בתורת נדר, או אפילו אם מקבל על עצמו בלי נדר, יש עליו שם תענית?

תשובה: היסוד של קבלת תענית אין זה גדר נדר ממש רק גדר קבלת מצוה כמבואר ברמב"ן, נמוק"י, וריטב"א (פ"ק דתענית), ולכן לא צריך חומרת נדר (שו"ת "שבט הלוי" ח"י תשי' קנ"ו). ועוד דהמון טועים בזה וסוברים דדבר שמקבלים בלי"נ אין חיוב כלל לקיים כ"כ, והרי בודאי צריך לקיים ולכן יש עליו שם תענית (שם בשם הגר"י אלישיב זצ"ל). ועוד דהיסוד של קבלת תענית הוא כדי להראות שלא סתם לא אכל, רק שצם "לשם תענית" וזה גם כשאומר בלי נדר (הגר"נ קרליץ זצ"ל).

"כה אמר... וצום העשירי יהיה לבית יהודה

לששון ולשמחה ולמועדים טובים..." (זכריה ח"י)

ויש סוברים שיעשו את הפדיון והסעודה במוצאי התענית (קישו"ע סי' קס"ד סעיף ג'), משום שאין להרחיק את הפדיון מהסעודה. ולמעשה נכון לעשות את הפדיון סמוך לערב ומיד לאחר תפילת ערבית לערוך את הסעודה (קובץ "מבית לוי" ח"ד שכן יש לנהוג וזאת אם יש קושי בדבר, ואז יוכל לערוך גם את הפדיון בלילה, כדעת קישו"ע). ויש סוברים שיעשו את פדיון הבן למחרת ביום (שו"ת מהר"ש ענגיל ח"ז סי' קכ"ב מובא בספר "פסקי תשובות" שם).

פדיון הבן בעשרה בטבת שחל ביום שישי

◀ כשחל פדיון הבן (יום ל"א) בתענית שחל בערב שבת (כמו השנה תשפ"א). יש בזה ג' שיטות:

א. יש אומרים שיעשה פדיון ביום שישי ויחלק לכל אחד לחמנייה בתוך שקית עם שום לפרסום המצוה במקום הסעודה (הגר"י איוערבך זצ"ל).

ב. יש סוברים שיפדו ביום שישי ויעשו את הסעודה בליל שבת, ויוסיף משהו לכבוד הפדיון הבן.

ג. ויש סוברים שעדיף לעשות סעודה שלימה לפדיון הבן כדי לפרסם את המצוה, ובסעודת ליל שבת אין פרסום, ולכן עדיף לעשות את הסעודה והפדיון במוצש"ק (ליל ל"ג), כדי שיהא הכל ביחד (הגר"י אלישיב זצ"ל, והגר"נ קרליץ זצ"ל). והטעם שכל יום שעובר אין זה ביטול מצוה רק משום זריזון מקדימין, ולכן עדיף לעשות עם סעודה שלימה (הגר"נ קרליץ זצ"ל).

עשרה בטבת שחל בשבת

אם עשרה בטבת היה חל בשבת

◀ כל הצומות אם היו חלים בשבת היו נדחים לאחר השבת (משנה מגילה ה', שו"ע סי' תקנ"ג סעיף ג').

וכתב הב"י (או"ח סי' תקנ"ג) בשם האבודרהם שעשרה בטבת הוא שונה משאר תעניות שאם היה חל בשבת לא היו יכולין לדחותו ליום אחר מפני שנאמר בו (יחזקאל פ' כ"ז): "בעצם היום הזה" כמו ביום הכיפורים.

ומש"כ בחי' הגר"ח מבריסק (סטנסיל), שכתב כן בשם הבה"ג, בדקו ולא מצאו, ואולי תלמיד טועה כתב כן, וצ"ל בשם ב"אבודרהם" או שמא כוונתו לכנה"ג בשם "תשובת הגאונים" מובא ב"דעת תורה" (שם).

ותמה עליו ה"בית יוסף" (סי' תקנ"ג אות ג'): ולא ידעתי מנין לו זה, ע"י שם (ועי' שו"ת "שואל ומשיב" מה"ק ח"ג סי' קע"ט).

ובחי' הגר"ח מבריסק (סטנסיל אות מ"ד, בענין עשרה בטבת) כתב הטעם כיון שכל התעניות קשורות רק עם החודש באופן כללי, ולכן אפשר לדחותו למחר, אבל עשרה בטבת שכתוב שם "בעצם היום הזה" מוכח שקשור עם אותו יום דוקא, ולכן אי אפשר לדחותו למחר, ודוחה אפילו שבת קודש, וכעין שמצינו בתענית חלום שאי אפשר לדחות למחר משום דיפה תענית חלום בשעתה, ולכן דוחים אפילו את השבת, ע"י שם.

אמנם איתא במשנה (מגילה ה') שאם תשעה באב חל בשבת, מאחרין ולא מקדימין, וכתב שם רש"י שה"ה י"ז בתמוז ועשרה בטבת שחל בשבת ג"כ דוחין ליום ראשון, והא דנקט תשעה באב משום דהוכפלו בו צרות, ע"י שם. הרי שסבר רש"י שעשרה בטבת שחל בשבת דוחין אותו ליום ראשון. ואולי האבודרהם דיבר רק בזמן שיש גזירות על ישראל, שחיוב התענית הוא מעיקר הדין, ככה"ג דוחה שבת משום "בעצם היום הזה", אבל עכשיו שבחסדי ה' אין גזירות ורק משום שרצו לקבל על עצמם, שמא מודה שאינו דוחה שבת, ורש"י אולי מיירי בזה.

בספר "ברכי יוסף" (סי' תקנ"ג אות ב') תמה על ה"אבודרהם" מגמרא (כתובות ה'). שהגמרא מקשה שיהיה שחל ביום שני ידחה גזירה שמא ישתט בן עוף בשבת משום סעודת ערב יו"כ, ע"י שם, והרי גם לגבי יום כיפור כתוב שם "בעצם היום הזה" (ויקרא כ"ג, כ"ח), ואעפ"כ רצו לדחות ליום אחר, ולפי ה"אבודרהם" איך אפשר לדחות.

ותירץ ה"ברכי יוסף" שהתם מיירי שדוחים משום גזירה שמא יבוא לחלל שבת, בזה בודאי אפשר לדחות, כמו שדוחים לולב ושופר שחל בשבת משום גזירה, אבל בלא גזירה אי אפשר לדחות.

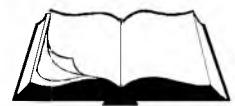
ועוד תירץ, שכוונת הגמרא היא שידחה, היינו כשיעמדו בסוד העיבור לקבוע החודשים ידחו שלא יחול בשבת כשאר דברים שמצינו בגמרא משום גידול ירקות ומתיא, ע"י שם.

חשון וכסלו היו חסרים

◀ כתב ה"ביאור הלכה" (סי' תכ"ח סעיף א' ד"ה אלו) לבאר כללי קביעות החודש, וכתב שחודשי חשון וכסלו משתנים, לפעמים שניהם מלאים או חסרים, ופעמים אחד חסר ואחד מלא. ובספר "יסוד עולם" (מאמר רביע פרק ט') מבאר שאם תמיד יהיה חשון חסר וכסלו מלא לפי סדר שאר החודשים, יצא שלפעמים עשרה בטבת יחול בשבת (כגון השנה תשפ"א שאם היה כסלו מלא, היה חל עשרה בטבת בשבת), ויהיו צריכים לדחות ליום ראשון, והרי כתוב "בעצם היום הזה", ולכן קבעו את החודשים האלו באופן שעשרה בטבת לא יחול בשבת (ועי' ספר "לבוש" שם ס"א שכתב טעם אחר).

מִי יֵם הַיֵּם

"אין לו להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד" (ברכות ח').

טבת תשפ"א

שאלות המצוות

גליון 421

ההלכות נערכו ע"י הרב יהודה אריה הלוי דינר שליט"א – רב ביהכ"נ צא"י "דברי שיר" ב"ב

שתיית יין באמצע סעודת שבת

שאלה: איזו ברכה מברכים על שתיית יין באמצע סעודת שבת?
תשובה:

א. השוטה יין או מיץ ענבים באמצע סעודת פת ביום חול, חייב לברך את ברכת "הגפן" כיון שהיין הוא חשוב ולא נטפל לפת, ואפילו התכוון לשותות בעת שבירך על הפת (שו"ע סי' קע"ד סעיף א', ומשנ"ב סי"א).

ב. אם שתה יין לפני הסעודה, והיה בדעתו לשתות יין גם בתוך הסעודה, אינו מברך על היין שבתוך הסעודה היות שנפטר בברכת "הגפן" שבירך לפני הסעודה (שו"ע שם סעיף ב', ומשנ"ב סי"א ו').

ג. קידש בשבת על היין וטעם ממנו, או שמע קידוש מאחרים וטעם מהיין, אינו מברך על היין ששותה בתוך הסעודה (שו"ע שם), וכל זה אם רגילים לשתות יין תוך כדי הסעודה, אבל אם אין רגילים לשתות יין בתוך הסעודה, ואפילו בשבת, אינו פוטר אלא א"כ היה דעתו על זה מתחילה (משנ"ב סי"א ח').

ד. ולכן מי שמשופק אם נחשב רגיל לכך, כדאי מפעם לפעם לשתות יין בתוך סעודה, ואפילו משהו, ואז ייחשב לרגיל בכך ולא יצטרך תמיד לברך עליו.

ה. אם בבית המקדש רגילים לשתות יין בתוך הסעודה, גם שאר בני הבית והאורחים אינם צריכים לברך על היין ששותים בתוך הסעודה כיון שאמרינן דעתם על דעת בעל הבית נעלי "ביאור הלכה" סי' רי"א סעיף ה' ד"ה ובלבד).

הזכיר ברכת "רצה" ביום חול

שאלה: הזכיר ברכת "רצה" בברכת המזון ביום חול, או יעלה ויבוא בשמונה עשרה בשאר ימות השנה, האם נחשב להפסק?

תשובה: הרבה אחרונים סוברים לגבי תפילה שאם הוסיף יעלה ויבא לא בראש חודש, נחשב להפסק וצריך לחזור לאותה ברכה או על כל התפילה (ט"ז סו"ס ק"ח), ויש סוברים שמכיון שזה בשוגג לא נחשב להפסק ואינו ראוי לחזור (מג"א ו"חיי אדם"), מובא במשנ"ב סי' ק"ח סו"ס ק"ח, ולכן הכריעו הרבה פוסקים שאם סיים את הברכה ימשיך, ולא צריך לחזור (ע"י "פסקי תשובות" סי' ק"ח סעיף י"ג).

וכמו כן לענין ברכת המזון, אם נזכר לפני שסיים את הברכה יש לחזור ולברך מתחילת הברכה, אבל אם כבר סיים את הברכה ימשיך בברכת המזון ("מגן אברהם" סי' רע"ד סעיף י"ד וע"י "קצות השולחן" סי' מ"ז סעיף ק"ה לענין ברכת המזון, שכו"ע מודים שלא הוי הפסק, וע"ע ספר "פסקי תשובות" סי' קפ"ח אות ד').

וכענין זה אם הזכיר "רצה" או "יעלה ויבא" בברכת הארץ לא יצא, וצריך לחזור ולהזכירו ב"בונה ירושלים", אבל אין צריך לחזור ולומר את הברכה הקודמת, בדב"עבד אין זה הפסק (משנ"ב סי' קפ"ח סעיף י"ב).

שנים מקרא ואחד תרגום

שאלה: מי שלא הספיק לומר שנים מקרא ואחד תרגום בשבת, האם בשבוע הבא עליו להמשיך ולומר כסדר, או יש להקדים ולומר שנים מקרא ואחד תרגום על הפרשה הקודמת?

תשובה: קודם יקרא את הפרשה של השבוע משום מעלת 'תדיר קודם', ואף שיש מעלת קריאה כסדר, כיון שאין מוקדם ומאוחר בתורה ודאי מעלת 'תדיר' עדיפה (שו"ת מהרש"ם ח"א תש" רי"ג, "חוט שני" שבת ח"ד פרק פ"ז סעיף א').

מבואר במדרש שבשעת פטירה של רבינו הקדוש ציווה לבניו שלושה דברים, אחד מהם הוא שיהיו לומר שנים מקרא לפני סעודת שבת (תוספות ברכות ח'. ד"ה שלום, כמשי"כ השו"ע סי' רפ"ה סעיף ד'), רואים מכך שציווה על זה לפני מותו שיש בזה חשיבות רבה.

ברירת פתקים לפני השנייה

שאלה: בישיבה נוהגים להעיר בשבת בבוקר כל בחור לפי בקשתו, למשל מי שרוצה שיעירו אותו בשעה חמש בבוקר מניח פתק צהוב ליד שמו ברשימת השמות, ומי שרוצה לקום בשש בבוקר מניח פתק כחול, וכן על זה הדרך, האם כשלוקח פתק צהוב או כחול יש בזה משום בורר בשבת, היות שמתחילה כל הפתקים מעורבבים ביחד בשקית אחת?

תשובה: היות שעצם השימוש בפתק הוא רק כשה'מעורר' רואה אותו בבוקר, הרי"ז כמו בורר אוכל מתוך פסולת לאחר זמן, ואסור (ע"י שו"ע סי' שיי"ט סעיף ב'), והגם שהבחור הולך לישון ולא יכול להניח את הפתק סמוך לשימוש בכל זאת אסור, והעצה היא שיכינו לפני שבת כמה שקיות, ובכל שקית יניחו צבע אחר כדי שמתחילה לא יהיו מעורבבים ביחד.

קילוף פירות לצורך טיול בגינה

שאלה: בשבת אחה"צ מקלף פירות כדי לקחתם לגינה ולהאכילם לילדים לאחר זמן, האם מותר לעשות כן בשבת היות שמקלפים את הפירות סמוך ליציאה מן הבית, וקילוף פירות אסור משום בורר?
תשובה: היות שהשימוש בפירות מקולפים הוא רק לאחר זמן רב, אף שלא יכול לקלפם מאוחר יותר כיון שעכשיו יוצא מן הבית, בכל זאת נחשב בורר לאחר זמן ואסור (שו"ע או"ח סי' שיי"ט ס"ב).

טלטול פרחים

שאלה: פרחים העומדים על השולחן, האם מותר לטלטלם ולהניחם במקום אחר?

תשובה: אם הפרחים נמצאים בתוך אגרטל עם מים מותר לטלטלם עם האגרטל למקום אחר (ע"י משנ"ב סי' שליו סעיף נ"ד, ובספר "שלמי יהודה" פרק ג' סעיף ס"ז בשם הגר"י) אלא שאם אלו פרחי נוי הנפתחים במים יש לטלטלם בנחת כדי שדנדוד המים לא יזרוז את פתיחת הפרחים וגידולם, ע"י שם.

אולם אם הפרחים עומדים בתוך עציץ עפר, נוהגים שהכל הוא מוקצה ואין להזיזם כלל בשבת (ע"י שעה"צ סי' שליו סעיף ל"ח).

עירוב לשוכר חדר

שאלה: השכיר חדר בביתו לבחור ישיבה שגר שם, האם צריך לעשות עירוב חצרות כדי לטלטל בשבת מהדירה לתוך החדר או מהחדר לדירה?
תשובה:

א. אם הבחור אינו אוכל כלל בשבת בחדרו אלא רק בישיבה או אצל קרובי משפחתו הגרים במקום אחר, אינו אוסר כלל, כיון שמקום אכילה הוא העיקר ולא מקום השנייה (שו"ע סי' שיע"א סעיף ה', משנ"ב סי"א מ"ב).

ב. אם הבחור אוכל ביחד עם בעה"ב באותו חדר, הרי"ז כבית אחד, ואין צורך בעירוב, אע"פ שכל אחד אוכל משלו, וכל אחד אוכל על שולחן אחר (משנ"ב שם סי"א ל"ז, סעיף ל"ט).

ג. אם הבחור אוכל בחדרו משל עצמו, כיון שעובר דרך הראשון, חייב בעירוב (ע"י משנ"ב שם סי"א כשאחד עובר אין זה נחשב לבית שער).

ד. ואם זה גוי שגר שם, מספיק שהוא שכיר ולקטנו דהיינו שנותן שם איהו חפץ שיהיה מונח שם והיות שיש לו מקום שמואל לו, נחשב כאילו גר שם, וכגון שנותן מפתח או חפץ (שו"ע סי' שפ"ב סעיף י"ב, משנ"ב סי"א ל"ז).

ה. אולם בנד"ד שיש יהודי שנמצא שם לא מספיק מקום שמואל שם רק אם נותן דברים שאינם ניטלים בשבת מחמת כבדן או מחמת איסור, שהם דברים שאסור לטלטלם אפילו לצורך מקומו, אין הדברים בהם אוסרים עליו ונעשו כאילו כולם אורחים אצלו (שו"ע סי' שיע"א סעיף ב').

ו. ולכן אם מבקש מהשוכר (יהודי) שיתן לו רשות לשים בחדר עשר אגורות (שהם מוקצה מחמת גופו), נחשב שיש לו תפיסת יד.

ז. וכמו כן אם יש לו חפץ כבד כגון ארון כבד עם החפצים של המשכיר נחשב שיש לו תפיסת יד, אבל אם יש שם ארון כבד שהשכיר לשוכר, אף שעצם הארון שייך למשכיר, כיון שהשכיר לשוכר לא נחשב שיש לו תפיסת יד ("חזון איש" או"ח סי' צ"ב, שו"ת "מנחת יצחק" ח"ד תש"י נ"ה, וכ"כ בשו"ת "שבט הלוי" ח"ה תש"י נ"ד להכריע כמו "חזון איש" אם לא בשעת הדחק גדול שאי אפשר להעמיד הדת על תילה.

ויש סוברים שאפילו אם מושכר לאחרים עדיין נחשב שיש לו תפיסת יד (שו"ת "אגרות משה" או"ח ח"א תש" קמ"א).

בישול עוף בסיר חלבי

שאלה: בישלו בטעות עוף בסיר חלבי, האם מותר לאכול, ומה הדין עם הסיר?
תשובה:

א. אם בישלוהו בסיר חלבי בן יומו אסור לאכול את העוף, וחייבים להגעיל את הסיר.

ב. אם בישלוהו בסיר אינו בן יומו מותר לאכול את העוף, וחייבים להגעיל את הסיר (ע"י רמ"א יו"ד סי' צ"ה סעיף ב').

ג. אם לפני הבישול טיגנו בצל לבד בתוך הסיר, ואפילו הסיר אינו בן יומו, היות שהוא דבר חריף, עשהו כאילו הטעם חלבי שיוצא מן הסיר הוא בן יומו (ע"י רמ"א שם), ולכן אסור לאכול את העוף כיון שיש בו בליעות של חלבי בן יומו, וחייבים להגעיל את הסיר.

לימוד חכמת המזלות

שאלה: האם מותר ללמוד חכמת המזלות, שהוא מדע המקשר בין השעה בה נולד הילד למצב הלכנה והמזלות, ולפי' יודעים את טבעו אם הוא למשל כעסן או רגוע, או לאיזה סוג עבודה הוא מוכשר וכדומה?
תשובה:

בימינו אין הם מבינים בחכמת המזלות כלום, ואין לסמוך על זה כלל (הגר"ח קניבסקי שליט"א), ויש להוסיף שגם לפי הבנתם יש טעויות, שהרי אע"פ שמבואר בחז"ל שמזלות משפיעים על הילד כשנולד, הרי אנו לא יודעים מתי נחשבת הלידה לענין זה, האם תחילת הלידה או יציאת פדחתו, או אולי רוב גופו, ולפעמים טועים בזה.

צילום שטר היתר עיסקה

שאלה: חתם על שטר היתר עיסקה בבנק לצורך לקיחת משכנתא, והם לא מוכנים לצלם את השטר וליתנו ללווה, האם זה מבטל את העסקה, כי מוכח שהם לא התכוונו באמת לכללי העיסקה?
תשובה:

ברגע ששני הצדדים חתמו ואדעתא דהכי קיבל המשכנתא, כבר חלה העסקה, ובוהו רוצים לתת צילום של שטר היתר עיסקה משום שחוששים לגניבה זהו דבר צדדי, ובכל אופן עצם העסקה חלה.

ספר תורה בלא נקודות

שאלה: באמצע קריאת התורה בפרשת וישב (ל"ז, י"ב) גילה שאין נקודות מעל המילים "את הצאן" האם ספר התורה פסול וצריך להוציא ספר אחר?
תשובה:

כתב בט"ז (יו"ד סי' רע"ד סוס"ק ז') בשם "פסקי תוספות" (מנחות אות רל"א), שעזרא הסופר תיקן לכתוב נקודות אלו בספר התורה, ואמר עזרא: אם משה רבינו ישאל אותי למה הוספתי אשכב לו, הלא לא מחקתי, ע"י שם. ולכן אין זה פוסל את ספר התורה, ע"י שם (וכ"כ ב"אבות דרבי נתן" פרק ל"ד אות ד', וע"ע ספר "קסת הסופר" סי' ט"ז, וב"לשכת הסופר" אות ו' שתמה עליו שכבר כתב בפירוש ברמ"א בסוף סי' ע"ה, וברמב"ם הלכות ספר תורה פרק ז' ה"ח שהנקודות לא מעכבות).

ספר המונח עם הפנים למטה

שאלה: האם מותר להניח ספר כשהוא הפוך על השולחן, כשהכריכה הקדמית כלפי מטה, שהרי אפשר לפותחו גם מאחוריו ולקרוא בו?
תשובה:

אין זה כבוד הספר כלל, ויש להפכו ולהניחו כשפניו כלפי מעלה ("ערוך השולחן" סי' רפ"ב סעיף י"א, "חוט שני" גני הקודש פ"ב הערה מ', הגר"ח קניבסקי שליט"א).

קביעת מזוזה שניה ליד מזוזה ראשונה

שאלה: שכר דירה, ובחדר יש מזוזה התקועה בתוך המשקוף ולא ניתן להוציאה נוסף בדיקה בלי לשבור את המשקוף, האם מותר לקבוע שם מזוזה נוספת על תנאי שרק אם המזוזה הראשונה פסולה תהיה המזוזה השניה בתורת מצוה?
תשובה:

כתב ה"פתחי תשובה" (יו"ד סי' רצ"א ס"ק ב') בשם ספר "חמודי דניאל" שאסור ליתן ב' מזוזות משום איסור "בל תוסיף", ע"י שם. וכתב בשו"ת "אגרות משה" (יו"ד ח"א תש" קפ"ג) מדלא כתב עצה שיחשוב שהמצוה קיימת רק במה שקובע עתה, והישנה היא לגניזה, משמע שאסור גם בזה, ולכן אם יש ספק על המזוזה יש להוציאה אפילו אם זה יגרור הפסד, ע"י שם. וע"י בשו"ת "בנין ציון" (תשי"ק) שאפילו אם קובע משני צדדי הפתח משום ספק יש בו משום "בל תוסיף", וכ"כ בספר "מזוזות ביתך" (סי' רפ"ט) להגר"ח קניבסקי שליט"א, בשעה"צ ס"ק מ"ה בשם ה"חזון איש" שאין לקבוע ב' מזוזות מספק, וכעין זה מבואר בשו"ת "מנחת יצחק" (ח"א תשי"ט), וע"ע שו"ת "שבת הלוי" (ח"ח תשי"ט). ובפתח אחד ב' מזוזות לכו"ע ודאי הוי "בל תוסיף".

עוגה מעיסה של חלות

שאלה: לקחו עיסה של חלות ואפו ממנה עוגה, האם מברכים עליה ברכת "מזונות"?
תשובה:

אם גלגלו בתוך העיסה שוקולד וכדומה וכך אופים אותה, זה הופך את כל העיסה לדבר מתוק ויש לברך ברכת "מזונות", וכמו שמצוי שעושים כן. ואם רק מרחו ריבה וכדומה על הבצק מלמעלה, אם זו עוגה גבוהה הרי אין זה משפיע כלל על החלק התחתון, ועדיין יש

נידון לברך עליו ברכת "המוציא", אבל אם זה פס דק של בצק, נמצא שהריבה משפיעה על כל הבצק ומברכים עליה "מזונות".

קבורת איברים או בשר מן החי

שאלה: הוציאו כליה מאדם, האם יש חיוב לקבור אותה?
תשובה:

כתב בשו"ת "נודע ביהודה" (מה"ת תש" כ"ט) שאין חיוב קבורה לכזו בשר מן החי, כמו שאינו מטמא אפילו במגע כיון שאין בו עצם (וכן אבן במרה או בכליה אינה אלא הפרשה בעלמא), וכ"כ בשו"ת "ציץ אליעזר" (ח"י סי' כ"ה פרק ח') שהכריע כדברי ה"נודע ביהודה" והביא סימוכין ומקורות לדבריו. מ"מ יש מנהג לקבור גם איברים שאינם מטמאים, ויש סוברים שיש מצות קבורה אפילו לכזית בשר מן החי (שו"ת "אגרות משה" יו"ד ח"א תש" ל"א).

אופניים הנמצאים זמן רב בחדר מדרגות

שאלה: בחדר המדרגות נמצאים אופניים במשך חצי שנה ואף אחד לא בא לקחתם, האם זה נעשה הפקר ומותר לקחת, או חייבים לעשות השבה?
תשובה:

אופניים הנמצאים חצי שנה בחדר מדרגות, הבעלים בודאי כבר התייאש מהם, והשכנים לא קנו את האופניים בקנין חצר, וכן לא נתחייבו כלל בהשבת אבידה היות שזו חצר שאינה משתמרת. ולפיכך משורת הדין כדאי לתלות פתק באזור שנמצאים האופניים, ואם לא באים לקחתם תוך שבועיים אפשר לזכות בזה לעצמו.

המלווה נפטר, למי לשלם את החוב

שאלה: לווה כסף, והמלווה נפטר, למי צריך לשלם את החוב?
תשובה: אם יש בנים ובנות, רק הבנים יורשים (ע"י שו"ע חו"מ סי' רע"ו סעיף א'), ולכן יש להחזיר חובו רק לבנים, וכגון אם יש ארבעה בנים, יתן רבע חוב לכל אחד מהם (ובכור לא מקבל בזה פי שנים, כיון שהכסף לא היה ברשותו בשעת הפטירה, שו"ע חו"מ סי' רע"ח סעיף ז'). אולם יש לברר שאם כתב בצוואה לחלק את הירושה גם לבנות וניתנו גם מהחשבונות שלו כסף לבנות יש לברר למי לתת את הכסף.

נגנב כסף שאספה המורה

שאלה: מורה אספה כסף מהמורות עבור שמחה אצל מורה מהצוות, והניחה אותו במגירה בבית הספר, והכסף נגנב.

א. האם היא אחראית על הכסף וצריכה לשלם?

ב. האם היא צריכה לשלם למורות שנתנו את הכסף, או צריכה לשלם למורה שהיתה אמורה לקבלו?
תשובה:

א. הנחת כסף במגירה בכיתה או בחדר המורות לא נחשב לשמירה מעולה, אלא נחשב לפשיעה בשמירה, וחייבת לשלם.

ב. בשעה שקיבלה את הכסף לא מכוונים לזכותו מיד עבור המורה האמורה לקבלו, אלא בינתיים הכסף נמצא בשמירה עבור המורות שנתנו לה את הכסף, ולכן צריכה לבקש מחילה מכל הנותנים ואולי גם מהמורה שהיתה צריכה לקבל את הכסף במתנה שבגללה נגרם לה חוסר מתנה.

שאל מגהץ והשאלו לחברו

שאלה: ראובן השאל מגהץ לשמעון, ולאחר שסיים לגהץ, לוי ביקש ממנו את המגהץ, היות ששמעון ידע שראובן שמח להשאל לאחרים הוא נתן ללוי, והמגהץ נשבר אצל לוי, פשיטא שלוי חייב לשלם כיון שהוא שואל וחייב אפילו על אונסין, אך האם עדיין נשאר החוב גם על שמעון כל זמן שלא החזיר את המגהץ לראובן, או שמא עכשיו שלוי נעשה שואל במקום שמעון כבר אי אפשר לגבות כסף משמעון?
תשובה:

שואל שמסר לשואל אחר באופן שהבעלים רגיל להשאל גם לשואל השני, נפטר השואל הראשון משמירתו, והשני חייב הכל. ואם אין שני לשלם פליגי הראשונים והפוסקים אם חייב הראשון לשלם (ע"י שו"ע סי' רצ"א סעיף כ"ו, "קצות החושן" ס"ק ח', וע"ע "נתיבות המשפט" ס"ק כ"ד שבשואל שמסר לשואל אולי לכו"ע חייב הראשון). ואם המשאל אמר מראש לשומר שלאחר שיגמור להשתמש במגהץ ימסור לשני, לכו"ע נפטר הראשון לגמרי.

שבר בטעות משקפיים של חבר

שאלה: דחף בידי זבוב שהטרידו, ובטעות הפיל את המשקפיים של חברו שעמד לידו והזכוכית נשברה, האם חייב לשלם?
תשובה:

אדם מועד לעולם וחייב לשלם בין בשוגג ובין באונס (משנה ב"ק כ"ו, שו"ע חו"מ סי' שע"ח סעיף א'), ולכן חייב לשלם עבור החלפת הזכוכית. בדרך כלל דבר משומש שווה פחות, אבל זכוכית המשקפיים אינה מתבלה מיד, ולכן אם בדעתו לקנות זכוכית באותו המספר של זכוכית יש לשלם מחיר מלא, אולם אם צריך להחליף את המספר זה סימן שהזכוכית כבר לא ראויה לו כל כך ויש לשלם פחות, וכמו כן אם יש שריטות על הזכוכית יש לשלם פחות.

רמז לברכה בשנת תשפ"א

סופי האותיות של ברכה במלואן הן:

בית – ריש – כף – ה – תשפ"א,
רמז שהשנה תהיה מלאה בברכה.

שו"ת הלכה למעשה

משולחן ראש בית ההוראה

במשנת מרן רבינו הגר"ש אלישיב זצוק"ל

הלכות צום עשרה בטבת

מחלים מקורונה

שאלה מי שהחלים מנגיף הקורונה או ממחלת ה'מונו' ועדיין מרגיש חולשה, אך הרופא אומר שהצום לא יזיק לו. האם מחויב בצום.

תשובה כיון שחש חולשה, חולה שלא שב לאיתנו, אינו זקוק לסיבות לפוטורו ופטור מהצום. וכן מי שנוטל כדורים לטיפול בלב, למרות שהרופא אומר שצום לא מזיק ללב, בכל זאת פטור כיון שחולי בלב מחייב אכילה. ואין צורך לצמצם באכילתו ויאכל כל שנצרך לו, אך אסור לאכול ממותקים, כמו כן לא יעלה לתורה לכתחילה.

אכן הפטור מהתענית אינו לכל מי שחש חולשה, שהרי כל מתענה חש בחולשה מסוימת בעקבות התענית, אלא רק אם חולה וחלוש במידה ניכרת יותר מהרגיל. כמו כן מי שיש בכוחו להתענות, אך עובד במקום הדורש עבודה פיזית, ומחמת עבודתו ייחלש, אין לו היתר לצאת לעבודה ולאכול, אלא יישאר בביתו ביום התענית. ומה שכתב הבית יוסף (תקעה, ה) "מעוברות ומניקות שמתענות, ברע הן עושות כי הוא רע לוולד וגם שמתנוולות בעיני בעליהן" בוודאי אין בכך שמתנוולות סיבה לפטור מהתענית, אלא רק לאחר שפטורות משום שהן מעוברות ומניקות, הרי שאין לה להחמיר וגם ייצא שכרה בהפסדה כיון שמתנוולת על ידי כן.

יום השנה בשבוע התענית

שאלה יום פטירת אביו חל בט' טבת. האם יצום ביארצייט או שכיון שלמחרת יש תענית ציבור, לא יתענה ביארצייט.

תשובה למרות שהחובת תענית ביום פטירת אביו מדינא דגמרא (שבועות כ, ב) ולא סתם הידור או מנהג בעלמא, כמבואר ברמ"א (יורה דעה שו"ד, ד) "מצוה להתענות ביום שמת בו אביו ואמו", אך חובת תענית ציבור גדולה יותר, ולכן אם לא יהיה בכוחו לצום בשתי התעניות,

סוד כוחם של הנעקדים על קידוש ה' בכל הדורות

קבוצה של בחורים טהורים שהובלו במחנה ההשמדה אושוויץ לתאי הגזים, ולאחר שהורו להם להכין עצמם לשטיפה וחיטוי והבינו כולם את המשמעות, הפר קולו של אחד הבחורים את שלוות ההלם ואמר: "ליל שמחת תורה היום חבריי, אמנם אין לנו כאן ספר תורה לרקוד עמו, אבל הרי הקב"ה נמצא בכל מקום, הבה ונרקוד עמו עד כלות הנשמה".

"שישו ושמחו בשמחת התורה... אשרינו מה טוב חלקנו ומה נעים גורלנו ומה יפה ירושתנו". קולם הדהד למרחקים. החיילים הגרמנים שעמדו במקום השתוממו מול קבוצת נערים הרוקדת בשמחה רגעים ספורים קודם מותם. וכשנשאל אחד הנערים לשמחה מה זו עושה, התגרה בנאצי ואמר: אנו יודעים שבעוד רגעים ספורים נעזוב עולם שפל המנוהל על ידי בזויים שכמותכם, ונעבור היישר לעולמות עליונים שאין כל מלאך ובריה יכולים לשער, שם ניפגש יחד עם הורינו וכל יקירינו שנרצחו על ידכם, וממילא אין שמחה בעולם כשמחתנו הגדולה.

הד השירה הגיע גם לאוזני מפקד המחנה, וחרה אפו אף יותר מקודמיו, והורה בחמת זעם להמיתם בייסורים גדולים יותר ולא 'רק' בתאי הגזים. הנערים הקדושים לא שתו לאיומיו והמשיכו בריקודם, עד שפלוגת חיילים פרצה למעגל והפסיקה אותו בכוח, הובילה אותם לצריף מיוחד, לקראת הכרעת העונש על העזות הנוראה.

באורח נס ופלא רוב הבחורים הצליחו באותו לילה לברוח מהחדר ולהיטמע בתוך קבוצה גדולה שיצאה ככוח עזר למשלוח עבודה במחנה מרוחק.

זוהי כוחה של אמונה בחיי משמעות מול חיים של שפל.

אין יאוש

שומה עלינו לבחון מה חיוק את יוסף, עד שכנער צעיר שנוקם על ידי אחיו לבור, והתגלגל במסע בין אדונים שונים עד שהגיע למצרים כנער צעיר ובודד, חסר תקווה גשמית ורוחנית, ובאופן טבעי לא יראה שוב לעולם את אביו ומשפחתו, מה גרם לו לדבוק במחשבות הנצח, בידיעה שמלוא כל הארץ כבודו, והבורא יתברך שמו יודע כל מעשי בני אדם וכל מחשבותם בכל מקום, ובכך לנצח את היצר הרע, לברוח מאשת פוטיפר ולהתגבר על כל המכשולים.

אכן נראה שאלו הם היסודות האיתנים שקיבל

"ויגידו לו לאמר עוד יוסף חי וכי הוא מושל בכל ארץ מצרים, ויפג לבו כי לא האמין להם"

(בראשית מו, כו)

יעקב אבינו אכן האמין בכל ליבו כי עוד יוסף חי, שהרי "גזירה על המת שישתכח מן הלב" והאבל על חסרונו לא כהה מליבו אף לאחר עשרים ושתיים שנה, וסימן הוא שיוסף הצדיק בחיי חיותו, אלא שאחר ששמע שמקומו במצרים הטמאה, עלה בליבו חיש כבד שמו אכן גופו לא מת, אך נשמתו נמשכה אחר מעשיהם המתועבים של בני מדינתו - המצרים שטופי הזימה שנאמר עליהם (יחזקאל כ, ב) "וזרמות סוסים זרמתם", שהרי טבע האדם להימשך אחר חבריו ובני מדינתו (רמב"ם דעות ו, א), ויותר כאשר אינו אזרח מן המניין אלא בכיר בשלטון המצרי המאופיין בטומאה, ועל כן זה אי אפשר לומר עוד לומר "עוד יוסף חי".

רק לאחר שסיפרו לו האחים על אורחות חייו המרוממים של יוסף כפי שעלו מדברי האמונה שאמר להם, "וידברו אליו את כל דברי יוסף", שמע שבנו מצדיק עליו דין שמים באהבה "לא אתם שלחתם אותי הנה כי האלוקים... כי למחיה שלחני אלוקים לפניכם" ואף ראה "את העגלות אשר שלח יוסף" כסימן שמסר ללימודו האחרון עם אביו בפרשת עגלה ערופה, ומושמע שראשו עדיין שקוע בתורה. או אז נחה דעתו "ותחי רוח יעקב אביהם - ומיד שרתה עליו שכנה שפירשה ממנו עשרים ושתיים שנה" (רש"י שם).

בכך השריש יעקב לבניו ולכל זרעו אחריי שחיי גוף בלא תוכן רוחני אינם חשובים חיים, ומכוח זה זה קפצו יוצאי חלציו בכל הדורות לכבשנים העשנים ומסרו נפשם על קדושת ה' מתוך תחושת שמחה על השלכת חיים שאינם מקודשים לה' יתברך לטובת התעלות לקיום רצונו יתברך בשלמות.

"קח את בני מהעולם"

שמעתי מראש ישיבת פוניב' הגר"ד פוברסקי שבילדותו ברוסיה הקומוניסטית כאשר היה חשש שיגדל כקומוניסט, שמע את אביו הגר"ד פוברסקי שאז היה אב צעיר מתפלל: אנה ממך ריבונו של עולם, אם בני יהיה קומוניסט תיקח אותו מהעולם כבר עכשיו!

אכן הוא חי את צוואת יעקב אבינו כי חיי גוף בלא חיי נפש, המוות טוב מהם.

ומכוחו של יעקב אבינו שמחו בני בניו במוות קדושים, וכפי שסיפר מרן הגראמ"מ שך על

שׁו"ת הלכה למעשה

«««

לתפילתו. ודומה לעומד ומדבר עם המלך שמפסיק באמצע ומשוחח עם חברו המדבר אף הוא עם המלך. ואין הבדל אם זהו איש זר או בנו שהוא מופקד על חינוכו לתפילה ראויה.

אכן אם הטעות מציקה במחשבתו יכול לרמוז לו על כך, שהרי לא גרע מתינוק הבוכה שמטריד את כוונתו שיכול לרמוז ולהשתיקו בלא לדבר (משנה ברורה קד, א).

ומה שכתב המשנה ברורה (תקצא, א) שבמקומות שנוהגים לתקוע באמצע תפילת לחש, אם טעה התוקע "אין לשוח ולגזור בו, שהרי כבר יצאו בתקיעות דמיושב" ומשמע שבלא דיבור אלא רק ברמיזה מותר, וזה רק כשהמתפלל עצמו יוצא בתקיעות והטעות קושרה לתפילתו, מה שאין כן כשחברו טעה בתפילתו הפרטית (פניני תפילה פו).

נעילת נעלים וערדליים יחד

שאלה האם יש בעיה לנעול יחד נעליים וערדליים (נעל או מגף העשויים גומי הנלבשים מעל לנעל, לשם שמירתה מפני בויז, רטיבות וכו') מפני שקשה לשכחה.

תשובה לערדליים אין שם 'בגד', שכן אינן נעלות בגפן, ולכן אין מניעה לנעול מעל הנעליים. זאת ועוד מחלוקת (שבח יעקב א, כד) האם גם לנעליים שם 'בגד', ובמקום שהוא רק מדברים סגולים שקשה לשכחה כמובא במשנה ברורה (ב), הקפידא היא רק כלשון חז"ל ממש, שאמרו "ב' מלבושים" ולכן אין להחמיר בזה כלל (פניני תפילה פה).

עדיף שיוותר על תענית היארצייט. ואם זו השנה הראשונה שעוד לא הוחזק בתענית זו, דינה קל אף יותר.

טעות בתפילה

שאלה טעה במנחה בברכת 'שמע קולנו' ולאחר שאמר עננו במנחה המשיך וחתם בלשון "העונה בעת צרה" במקום לחתום "ברוך אתה ה' שומע תפילה", האם צריך לחזור.

תשובה עליו לחזור לברכת שמע קולנו, כיון ש'שומע תפילה' פירושו ששומע בכל זמן, ואילו 'עונה בעת צרה' משמעו שעונה רק בעתות צרה.

כמשמע במג"א (קט, י) בשליח ציבור ששכח לומר עננו יאמרנה בשומע תפילה כיחיד, ודעת הגהות מיימוניות והב"ח שיחתם "העונה בעת צרה ושומע תפילה" וכתב המג"א "נראה לי דאם חתם בשומע תפילה לבד יצא" משמע דווקא כשחתם בשומע תפילה אך אם חתם העונה בעת צרה לבד לא יצא.

וכעין זה כתב באשל אברהם (בוטשאטש תקסו) "העונה בעת צרה הוא מעניין תענית, שהוא מצד איזה צרה חס וחלילה, ושומע תפילה כולל כל הזמנים וכל התפילות שהם ממרחב גם כן".

תיקון חברו שטעה בתפילת שמו"ע

שאלה העומד באמצע תפילת שמונה עשרה ושומע את חברו טועה בתפילתו, האם יכול לתקנו ולרמוז לו שטעה.

תשובה אסור לתקנו ואף לא לרמוז בשעה שמתפלל, כיון שזה לא קשור

«««

בבית אביו, כתלמידו הגדול של אביו שקנה ממנו את רוב תורתו. אותו אב שלא מפסיק להתאבל כששומע לאחר כ"ב שנים שבנו חי, מוחשש שמו חייו במצרים טמאים הם, מכיר בבירור שכל חי העולם הזה אינם אלא כפרודור לקראת חי העולם הבא וכדברי המסילת ישרים (א) "עיקר מציאות האדם בעולם הזה, הוא רק לקיים מצוות ולעבוד ולעמוד בניסיון".

ומחמת כן לא משנה ליוסף היכן הוא נמצא, ואף שלא היתה בו תקוה לפגוש את אביו, אבל הרי אני נמצא כאן בעולם ויש לי תפקיד. רק מתוך ידיעה מוצקה והכרה זו, לא נשבר במאבקיו.

והאריכה התורה בפרשת וישב בניסיון אשת פוטיפר, כדי שלא נרחיק מאיתנו את גבורתו של יוסף ונאמר: יוסף היה קרוץ מחומר אחר, אבל אנחנו שקועים בים התאוות מכל עבר ואין בכוחנו לגבור עליהם. מלמדת אותנו התורה: לא! אף ליוסף היו ניסיונות עצומים עד כדי כך שכבר החליט לחטוא יחד עם אשת פוטיפר, ואף על פי כן התגבר על יצרו ונמלט בעור שיניו מהחטא הנורא. עד שמלשון הגמרא נראה שיוסף הוכתר 'צדיק', ומדוע? לא על קיום כל התרי"ג מצוות בהידור, אלא שלא נתן ליצר הרע להשתלט עליו, למרות שהיה כבר כפסע בינו לחטא. אחר פטירת מרן הגר"י ש' אלישיב שוחחתי בארוכה עם מרן הגר"י ל' שטיינמן על אורחותיו הנעלות ועל שכבר מצעירותו ניכרו בו סימני התעלות ושקדידה עצומים. ואמר שצריך לספר זאת לרבים בכדי לעורר על גדלות הנשמה.

שאלתי שמו לא כדאי לספר דווקא את הפרטים הללו, כי יש ששומעים זאת ונרתעים לאחור באומרים 'הוא היה גדול לא מעלמא דדין, אבל אני רחוק מזה, ואין לי קשר לגדלותו של הרב אלישיב'. נענה הגר"י ל' ואמר: "לא! כל אחד מקבל נשמה טהורה ואומר בבוקר 'נשמה שנתת בי טהורה היא'. לכל אחד יש נשמה טהורה, הבעיה היא שהוא מטנף אותה!"

אין לאדם לייאש את עצמו ולומר: אני כבר אבוד, אני כבר בתוך החטא, אולי פעם אחרת אתגבר, אבל עכשיו זה כבר בלתי אפשרי.

יוסף מלמדנו שלמרות שכבר היה ממש סמוך לחטא, בכל זאת התגבר ברגע האחרון, וממעשה זה הפך ל'יוסף הצדיק' שבו תלויה כל קדושת מידת היסוד. כך בכוחו של כל אחד לנטוש את היצר גם כשהוא שקוע עמוק בים התאוות, ומשם להתעלות ולצמוח עד לדרגה עילאית כיוסף הצדיק.

ועל דרך זה נראה להבין בדברי הגמרא "דמות דיוקנו של אביו נראתה לו בחלון". שלא היה זה כפשוטו אלא כיון שחלון הוא כעין מראה, שהרי כשיש חושך, אדם רואה את עצמו בחלון. יוסף הביט בחלון - הביט בעצמו פנימה וראה את הטוב שנמצא בתוכו, את דמות דיוקנו של אביו השוכנת בקרבו, ושאל את עצמו: כלום אינך רוצה להיזכר על אבני אפוד הכהן הגדול בגלל 'נפילה' של רגע?

כל יהודי באשר הוא צריך להביט בנפשו פנימה ולשאול את נשמתו הטהורה האם אני אכן רוצה לנהוג כך או אחרת, ובה להכרית עצמו חלילה מעולם שכולו טוב לעולם חולף, לאבד הנאות שאין להן קץ ואין מלאך ובריה יכולים לשער בעבור הנאה רגעית. וכל כמה שיחזק עצמו במחשבות מעין אלו שוב ושוב, יזכה לסור מהרע ולדבוק באורח חיים למעלה למשכיל.

מוקד ההלכה שע"י בית ההוראה

0722-133-466

Beithorah.co.il

זכות גדולה להשתתף בהוצאות באמצעות בקופת בית הדורא הכללי ירושלים שע"י מכון ציוני הלכה

ניתן לשלוח שאלות וכן לקבל העלון מדי שבוע בדוא"ל:

Beithorah@gmail.com

יֵאֵיר בִּזְרֵן

מאת מורנו הגאון רבי ניסן גולדברג שליט"א מראשי ישיבות אור ישראל וראשון לציון

גליון 36 – יוג'ט תשפ"א

איסור ירידה למצרים

ויאמר אלוקים לישראל במראות הלילה וגו' ויאמר אנהי הקל אלקי אביך אל תירא מרדה מצרימה כי לגוי גדול אשימך שם. אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה ויוסף ישית ידו על עיניך. הנה בקראי שיעקב ירא לירד למצרים והקב"ה מבטיח לו שיעשה אותו שם לגוי גדול וכן שיעלה חזרה לא"י ויוסף ישת ידו ובוה סילק יראתו של יעקב. וצ"ב מה הם ההבטחות שבגינם הסתלקו פחדיו של יעקב לירד מצרימה.

ובראשונים חזקוני ועוד שפחדו מהגלות שיוּרד עתה למצרים לקיים מה שנגזר לאברהם וע"י השיבו השי"ת שרק במצרים עם כל העיניו וכו' יהיה קיום לעם ישראל להיות גוי גדול שכיון שתועבת מצרים הוא בני"א א"כ יהיה רחוק מבני"י ויוכלו להחפץ לעם והירידה לצורך עליה רצה מצרים וגם עלה, אבל אם ישארו בארץ כנען יתערבבו בגוים כיון שאין הכנענים שונאים לישראל עי"ש.

ובפרש"י שהפחד היה שהזקק לירד לחו"ל וחסר לו קדושת א"י וע"י באה הבטחה שיעלהו עצמותיו לא"י ועיין ברמב"ם בס"ה ממלכים על הזכות להקבר בא"י וכמה חשוב הוא ולזה יתאוהו יעקב כ"כ הרמב"ם שם וא"כ בקשתו ותאוותו לקדושת הארץ לפחות במותו וכפירש"י ויחי.

אכן לשיטת רש"י צריך ביאור מהו שאמר לו לגוי גדול אשימך שבוה הפיג יראתו עוד קציע שמוזכר בעיקר ירידה למצרים בפרט עצם המקום מצרים שלזה היה פחד מיוחד.

וא"כ י"ל שפחדו של יעקב היה עצם הירידה למצרים שהרי בג' מקומות אסרה תורה ירידה למצרים כמו שהביא הרמב"ם בפ"ה ממלכים ה"ח ממכילתא וא"כ בזה היה פחדו אף שהיה דין לילך בגלות בארץ לא להם אבל ירידה למצרים הוא פחד לעצמו. ומה שהקב"ה לפ"י אמר לו להפיג פחדו יבואר להלן.

אכן באמת יכול להיות שלא שידך כלל האיסור של ירידה למצרים לגבי יעקב שהרי בקרא כתיב כאשר ראיתם את מצרים לא תוסיפו לראותם וכן שלא ישבו בדרך הזו עוד, והנה כל האיסור שלא ירדו פעם שניה למצרים א"כ לא שידך כלל החפצא של האיסור בפעם ראשונה כשירד יעקב שכל האיסור לא לשנות פעם שניה ולחזור על הירידה עוד פעם אחת. אכן יבואר להלן שלא רק האיסור פעם שניה אלא עצם הישיבה הוא איסור.

אכן מצאתי שהגר"י זצ"ל פירש ג"כ שפחדו היה מזה שאיכא דין ירידה למצרים דהנה ביאר הגר"י שבקרא לעיל כתיב בזמן שנודע ליעקב שיוסף חי אמר יעקב אלכה ואראנו בטרם אמות הרי שמעצמו רצה לירד למצרים וא"כ אף אח"כ היה צריך ברכת ה' ונחומים שלא ירא לירד למצרים. וביאר ע"פ הרמב"ם בפ"ה שם ה"ח שכתב שמותר לחזור לסחורה ופרקמטיה רק לישב בקביעות אסור ומקורו מירושלמי סוף פרק חלק בסנהדרין וא"כ לפ"י מבואר היטב שיעקב רצה רק לירד לראות את יוסף ולשוב בזה אין איסור ירידה למצרים שהיו רק ירידה לזמן אבל כשהקב"ה אמר לו לירד למצרים להשתקע ולקיים הגלות ע"י היה פחדו של יעקב מאיסור ירידה למצרים.

וא"כ י"ל שהיינו ג"כ מה שאמר יעקב לגור אנוס ע"פ הדבור שאינו חפץ לגור רק כגר וכל האיסור הוא רק כשיושב בקביעות כלשון הרמב"ם בסהמ"צ מצוה מ"ו שלא לקבוע ישיבתו במצרים או ביד לאסור לשכון לא להיות וא"כ י"ל היינו שאמר לו הקב"ה שגם יעלה

אותו ממצרים וכיון שכבר היה הבטחה שיעלהו א"כ כל ישיבתם הוא רק כשיבת ארעי שהרי חפץ לחזור לא"י.

הרמב"ם שדר במצרים הובא בכפתור ופרח שהיה חותם באגרותיו העובר בכל יום על ג' לאוין (יש שפסקו בכל עדות זו ע"ש בהגהות) ונראה שכל חתימתו הוא למנוע ממנו האיסור דהנה לכאורה קשה איך חתם העובר ג' לאוין הרי בגמ' איתא שאשרי כסוי חטאה ואסור לספר חטאי האדם אם לא בבין אדם לחבירו כהגמ' בגיטין אכן אפשר שכאן זה מפורסם לכל שיושב במצרים, אכן נראה שעצם החתימה גורמת שלא יעבור איסור שלכן חתם כן שכל יום מרגיש שרצונו לעקור משום וא"כ ישיבתו ארעי ולא קבע וממילא לא עובר. ועי"ל בענין יעקב שהפיג הקב"ה פחדו מאיסור ירידה למצרים במה שאמר לו ואעשך לגוי גדול דהנה ברמב"ם שם כתב ולא הזהירה תורה אלא לשוב לה יחידים, הרי שהאיסור רק ליחידים וא"כ הוא שאמר הקב"ה ליעקב שאעשך לגוי גדול וא"כ לאו יחידים הם רק רבים ואין איסור בישיבה במצרים.

וכן עוד י"ל שמה שאמר לו הקב"ה ויוסף ישית ידו על עיניך שפרשו שהיינו שיוסף יכלכלו דהנה כתב עוד הרמב"ם שהאיסור הוא לשכון בה והיא ביד גוים שמעשיה מקולקלין יותר מכל הארצות. והנה יוסף שכלכל את יעקב הוא היה בארץ גושן שביקש שישבו לידם ולא יהיו במקנה פרעה וא"כ כשישבו ולא בין הגוים לא היה איסור ישיבה במצרים. (רק אח"כ כשחטאו כתיב ובנ"י פרו וירבו וגו' ותמלא הארץ אותם אזי קם מלך חדש וגזר על בני"י שאזי כבר היו מעורבים עם מצרים וא"כ ש"ד כבר איסור ישיבה במצרים ולמוד מכל תועבותיהם). ועי"ל שענין בפירוש הג"ר רבי שמשון רפאל הירש בפרשת שופטים שכתב שכל האיסור הוא רק כאשר מצרים והגוים שולטים בישראל וישראל תלויים בהם ולא כשישראל מוכרים להם וא"כ ע"י כתיב ויוסף ישית ידו על עיניך שהוא יהיה המשביר ולא יהיו תלויים במלך מצרים ובמצרים.

ב) ובראשונים הקשו איך גרו במצרים מגדולי הצדיקים ובראשם הרמב"ם ולא חששו לאיסור לישב ולשכון במצרים ויש שרצו לומר שאחר שבה סנחריב ובלבל את כל האומות ליכא איסור כן ר"ל הגמ"מ שם ועוד אכן הגמ"מ הביא שמצרים אח"כ חזרו לארצם אכן בזה ישנה מחלוקת ראשונים הרמב"ם והרא"ש אם חזרו והובא בשו"ע אבהע"ז סי' ד' אם יש איסור מצרי היום ושיטת הרמב"ם שלא חזרו המצרים למצרים (ועי"ש בביאור הגר"א) וא"כ לשיטתו יהיה מותר לחזור שאין מצרים.

אכן הוכיחו הראשונים שיש איסור אף שלא חזרו המצרים מגמ' ברורה נ"א ע"ב שאלכסנדריה של מצרים נהרגו כולם וקאמרו בגמ' שנהרגו שעברו על איסור ישיבה במצרים הרי שאף אחר שביבל סנחריב קיים האיסור של ישיבה במצרים והטעם יבואר להלן. ותיירץ הגמ"מ שם בשם היראים שהאיסור הוא לישב במצרים רק בדרך הזו כשביאם מא"י למצרים (וי"א רק בדרך הזו ממש דרך המדבר וכל המסעות ע"י לשון הריטב"א ביומא ל"ח ע"ב) וא"כ הרמב"ם ושאר תושבים שבאו לא מא"י מותרים לישב שם.

אכן על דרך זו הקשה הרדב"ז שם שהתינת קרא דפרשת שופטים דכתיב התם לא תוסיפו לשוב בדרך הזה עוד אבל קרא דכתיב בפרשת בשלח לא תוסיפו לראותם וכן קרא דפרשת כי תבא לא כתיב

התם בדרך הזו, ואין שום רמז בזה ברמב"ם שכתב בסתמא אסור לדור במצרים.

עוד צ"ע מאלכסנדריה של מצרים שנהרגו כולם והיו כבר כמה דורות שם וכמה מאות שנים וודאי כולם ורובם כבר בני בנים של הבאים למצרים וא"כ הם לא באו דרך א"י כן הקשו האחרונים ועוד צ"ע קרא דכי תבוא לתיב והשיב אתכם באניות מצרימה בדרך וגו' הרי שיש איסור גם לא דרך א"י וצ"ב.

ונראה דתירויהו איתניהו ביה גם דין דרך א"י ואיסור לעצמו מכל הארצות רק שדרך א"י האיסור אפילו בדרך ארעי וכפי שיבואר להלן אבל בבא מכל הארצות האיסור רק אם גר בקביעות.

וראיה לדבר דהנה ברמב"ם ושאר מירושלמי שלמסחר וארעי מותר לירד למצרים ולכאורה קשה מכמה דוכתיה מירושלמי בסוכה ובמכילתא פרשת בשלח דאיתא שבג' מקומות הוזהרו על הירידה למצרים ובג' מקומות עברו ובג' נענשו והנה אחד מהמקומות שעברו ונענשו הוא בירידתו של הושע בן אלה מלך ישראל שירד למלך מצרים לבקש את עזרתו מחילותיו של המלך סנחריב שבא על ישראל והנה שם היה ארעי שהרי רק ירד לבקש עזרה ממלך מצרים וכן על הרא"ם שהביא ראיה שבאם בא שלא דרך א"י ליכא איסורא מגמ' בחלק שדניאל ירד למצרים להביא חזירים הרי שאין איסור שלא דרך א"י והקשו בתוספות האם הרי דניאל הלך לסחורה ובזה ליכא איסור, וכן ברש"י עה"ת בפרשת שופטים על מאי דכתיב לא ירבה לו סוסים ולא ישיב את העם מצרימה פרש"י שירדו לקנות סוסים במצרים והקשה הרמב"ן הרי לסחורה מותר.

אכן לפמשנ"ב נראה שכל ההיתר לסחורה הוא מדין ישיבה כאשר כל האיסור הוא לישוב ולדור במצרים בזה הוזהר של ירידה למסחר אבל בכל הני היה ירידה מא"י בהושע ובמלך ישראל להרבות סוס וכן בדניאל שהביא הרא"ם התם הוכיח שלא דרך א"י מותר שאם היה דרך א"י היה אסור. וא"כ הגדר או מה שגר בארץ מצרים בדירת קבע או בחורב מא"י למצרים.

ולפ"י מבואר הטיב שבקראי שבבשלח ובכי תבוא ששם לא הזכיר הדרך הוא דין בישיבת קבע ולכן בכי תבוא שהיה באניות בזה הוסיף הפסוק והתמכרתם לעבדים ושפחות דהיינו לישוב ישיבת קבע אבל בפרשת שופטים שהיה האיסור לקנות סוסים גם בדרך מקח וממכר בזה כתיב לא תוסיפון לשוב בדרך הזו עוד.

ונראה דהיינו תרי דינא חד ניהו דהגדר שלא יחזרו למצרים כשהיו וזה אפשר בשני אופנים שאם חוזרים באותו הדרך נחשב ע"ז עצם החזרה כשבים למצרים אכן אם לא הירידה היא החזרה בזה הוזהר הישיבה למצרים ע"ז שחזר לגור במצרים באופן קבוע בזה הוזהר ע"ז כשב למצרים וא"כ הני תרתי דאדא ניהו לא לשוב למצרים ותרי אנפי הם צורת הישיבה למצרים או בישיבה באותו הדרך או בדירת קבע במצרים.

וא"כ לפ"י בעקב כמשנ"ב לא יעזור תירוצו של הגר"ז שמה שרצה לירד בתחילה היה ההתר משום ארעי דהרי כמשנ"ב ארעי אסור דרך א"י רק כדי שלא ירא מלדת למצרים אע"פ שירד דרך א"י ו"ל שלענין הדרך שמאי למצרים שכמשנ"ב אסור גם בדרך ארעי זה צ"ל כמשנ"ב שכל האיסור הוא רק לשוב בפעם השניה שנחשב כלשוב וא"כ בזה אין איסור רק כאשר אמר הקב"ה שירד לשם לישוב בזה ניהו כמשנ"ב שיגור בארץ גושן וכן שיהיו לעם רב ויוסף ישית ידו על עיניו וכמשנ"ב.

ועוד היה מקום לומר דהנה כבר דנו הראשונים מהו האיסור למצרים האם לאומה המצרית או לאדמת מצרים ועיין בהגמ"מ הנ"ל שדן בזה וכן ביראים שם סי' ש"ט אכן היה מקום לומר שבדרך א"י האיסור הוא למקום מצרים שלא יחזרו באותה הדרך אבל האיסור מכל מקום הוא לראות את המצרים וא"כ לפ"י יתבאר הנהגתו של הרמב"ם מפי הרא"ם שרק דרך א"י אסור וזה אסור בכל גוונא אף לאדמת מצרים שאסור לשוב באותה הדרך ועוד דין לראות את המצרים כלשון הכתוב בבשלח כאשר ראייתם את מצרים לא תוסיפו לראותם וא"כ הרמב"ם שבא דרך ספרד אזי אין את האיסור של אדמת מצרים רק האיסור לראות את מצרים והרמב"ם שס"ל שבלבל סנחריב את מצרים א"כ ממנפ"ש מותר, ויתישב השגת הרדב"ז על האי תירוצא שהו"י רק בדרך א"י שבקראי בבשלח לא כתיב בדרך אכן קצ"ע שהרמב"ם ב"י משמע שגם היום יש איסור במצרים ש"מ שגדר האיסור הוא גם היום הוא אדמת מצרים ולא המצרים.

וכך מבואר לכאורה ברש"י ביבמות שס"ל שכל המצרים מתו בים צ"ע איסור מצרי וא"כ מהו בדרך למצרים ודאי הכוונה אדמת מצרים וכן ברמב"ם שנתן מקום ארבע מאות פרסה על ד' מאות

פרסה ש"מ שהמקום גורם (אכן י"ל שמצרים במצרים רק אסור) ש"מ טומאת המקום גורמת.

ולפ"י מובן הרמב"ם שכתב שאם כבש מל ישראל ע"פ ב"ד מותר לגור שם דהיינו רק ע"פ ב"ד שחיל בה קדושת א"י שהפקיעה טומאת מצרים בזה מותר לגור אף שיש מצרים שם שכבר הוזהר אומה מצרית במקום אחר ובא"י שמותר (ועיין בספר המפתח לידון שאולי אף בכבוש שאר אומות שיהי אכן צ"ע מסנחריב שבלבל שעדיין נשאר טומאת מצרים).

(ועיין בקראי שמ"ד אמר יוסף ליעקב שיגור בארץ גושן והוא כמשנ"ב וכן אפשר שלכן שלח את יהודה קודם לארץ גושן כדי לקדש המקום בקדושת א"י וע"י א"א שהוא כמלך מצרים עדיין שם מצרים על המקום).

הנה ברמב"ם כתב שענין גדול הוא הבורה בא"י ולא בחו"ל והראיה ממה שנתאווה יעקב ויוסף שלא להקבר במצרים ולכאורה צ"ע אולי רק במצרים שיש דין לעצמו שלא לרדת למצרים מזה התאווה לילך לא"י אכן נראה פשוט שכל האיסור הוא רק בחיים כמש"כ הרמב"ם שלא ילמד ממעשיהם ולגבי מת אין שום חסרון של מצרים מבשאר חו"ל וא"כ תאוותו ודאי של יעקב היה מדין חו"ל ורצונו להקבר בא"י.

לפמשנ"ב שפירשנו שמצרים עיניה הוא המקום ולא רק המצרים שהרי פסק הרמב"ם שסנחריב בלבל את האומות כולל מצרים ולא חזרו למקומם וא"כ מבואר שהמקום גורם והיינו שכל גויים שגרים במצרים הינם רעים וחטאים לה'.

והנה הביא האוה"ח בכמה דוכתיה שוינצלו בני"י את מצרים שלקחו ממצרים את כל ניצוצות הק' ונשארה רק בטומאה וא"כ המקום גורם שאין בו כל קדושה, אכן לפ"י מש"כ שיעקב אין איסור של ישיבה למצרים הטעם כמשנ"ב שאזי עוד אין את טומאת מצרים.

ובגדר מקום שמשפיע עיין בצוואת רבי יהודה החסיד שאיש במדינת שובין לא יגדל בנו לתורה.

וכן להפך ישיבת וולוז'ין לא רצה הגר"ח להעביר לויילנא כיון שחסר את קירותיה של ישיבת וולוז'ין.

שפת הלב

"ויגש אליו יהודה ויאמר בי אדני ידבר נא עבדך דבר באזני אדוני" (ויגש מ"ד, י"ח)

מבקש יהודה לדבר אל יוסף בלא מתורגמן כדי להשפיע ולשכנע את יוסף, וצ"ב הרי יהודה והשבטים חשבו שיוסף מלך מצרים ואינו יודע שפתם א"כ מה יתן ויוסיף שידבר בלא מתורגמן הרי אינו מבין. ונראה ע"פ המעשה הידוע מהח"ח ז"ל ששנפגש עם ראש ממשלת פולין לשכנעו לבטל גזירת החינוך, ודיבר הח"ח באידיש והיה מתורגמן וכשסיים הח"ח ורצה המתרגם לתרגם אמר ר"מ פולין שאין צורך, הבנתי את דבריו, הח"ח דיבר בשפת הלב, ובשפה זו אין מילים יש רק לב והכרתי את סערת רגשותיו שבנפשו הדבר, כן רצה יהודה שיראה מלך מצרים את שפת הלב כמה הדבר בנפשם לקיחת בנימין ואולי יבין ויקבל דבריהם.

אכן אם כנים אנחנו צ"ב מהו האריכות שכל כך האריך לספר כל המעשה מחדש הרי בין כך אינו מבין, רק רצונו להעביר רגשותיו, אשר צ"ל שכדי שיגיע לרגשות הלב חזר יהודה לעצמו וחזר את כל המעשה כדי לעורר עצמו וכשחוזרים הרגש נפעל והלב נפתח וכן הדברים בנוגע לכל אדם בתפילה שידבר ויפרט ויאמר אשר עם רצונו וע"ז יפתח לבו לבקש, שעיקר הוא בקשת הלב עבודה שבלב זוהי תפילה אבל צריך לומר הכל בשימת לב להגיע לרגשות הלב החבויים לעמוד ולהתחנן לפני בורא עולם.

נבואה בלי סיבה

"ואתנה לכם את טוב ארץ מצרים" (ויגש מ"ה, י"ח)

ובפרש"י ניבא ואינו יודע מה ניבא סופם לעשותה כמצולה שאין בה דגים."

ושאלתי את הגה"צ רבי חיים פרידלנדר וצ"ל לשם מה באה נבואה זו הרי פרעה לא הבינה וכן יוסף ומה יוסיף לנו האי נבואה שרק אח"כ נודע פישרה, וכן מצינו במקומות רבים כעין הדברים שנצנצה בו רוח"ק, ולא זכיתי לשמוע תשובתו. ונראה שע"י שכבר היתה נבואה אף שלא הבינו כבר היה תחילת הניתנה ואח"כ להתקיים הדבר הוא כבר אף בפחות זכויות יתן להם רכוש מצרים ולעשות בכמצולה שאין בו דגים כבר ישנה הבטחה מהקב"ה כמין נבואה וכעין זה שיש עדות של מסל"ת כן יש נבואה שבאה במסל"ת אכן צ"ב אם יתרח כל המקומות שמצינו כן במה שיעקב אמר רדו שהיתה נבואה שירדו רדו שנה למצרים ושם לכאורה הוא לרעה (ואפשר שגם זה לטובה שלא יהיה ארבע מאות שנה וצ"ע).

שנה להתחלת המחזור הי"ג בדף היומי

נביא בזה קטעים מראיון שנערך עם מורנו הרב שליט"א בענין לימוד ומסירת שיעור בדף היומי

ש. מדוע שאברך בכלל יקח על עצמו עול של מסירת שיעור בדף היומי, הוא יושב על מימנוחות על התורה ועל העבודה ומה לו ול"צרה" הזאת?!

נוסיף שתי נקודות: א) שמלבד עצם ידיעת הש"ס שמסירת השיעורים יכולה לגרום, הרי עצם מסירת השיעור היא התחדשות תמידית בכל יום ויום. בתור אברך צעיר נכנסתי למרן הסטייפלר זצוק"ל להתייעץ באיזה ענין, אגב הוא גם אמר לי להוציא ספר. שאלתי מה זה חסר לי?... והוא השיב: אתה תתחדש! כאשר צריך להכין שיעור יומי, זה בבחינת המחדש בכל יום טוב. נצימות ו"געשמאק" שאין לשער!

ב) חלק ממצוות תלמוד תורה זה ללמד אחרים. והרי מבקשים על כך בכל יום בתפילה "ללמוד וללמד". מי שמתחיל למסור שיעור בדף היומי זוכה בכך!

סיפר לי נכד של "רבי זונדל איישישוקער" [המתמיד בדורו, מרן רבי יוסף זונדל הוטנר זצוק"ל, רבה של 'איישישוק'] שהביאו בפניו בחור חמש-עשרה וציינו אודותיו בהתפעלות: הוא כבר יודע ש"ס! [כמדומה שהבחור היה מרן רבי משה פיינשטיין זצוק"ל] נענה רבי זונדל ואמר: "נו, כבר הגיע הזמן לכך!..."

*

מדברי הגר"י ספטנסקי: נוסף נקודה חשובה נוספת בתועלת מסירת שיעורים: כאשר מגיע ערב סוכות או ערב פסח כולם עסוקים מאוד. אם אדם לא משועבד למסירת שיעור יומי, יהיה לו מספיק מה לעשות. אך מי שמוסר שיעור בדף היומי מגלה שיש לו זמן גם בערב פסח, גם בערב סוכות ואפילו בליל יום הכיפורים. ולא רק שמוצאים זמן למסור את השיעור - מוצאים גם זמן להכין אותו.

הוסיף הרב שליט"א: נציין עוד דוגמא למסר הנ"ל. האם קיים מושג לברוך באמצע חתונה של אח? אין דבר כזה. אבל מג"ש בדף היומי יוצא מהחתונה, מוסר את השיעור, וחוזר לאולם. המג"ש יכול למצוא ממלא מקום, אך הוא לא יעשה זאת כדי להוות דוגמא אישית עבור המשתתפים - שגם הם לא ישלחו ממלא מקום...

*

ש. ישנה "טענה" ידועה בנוגע לדף היומי שבקצב של דף ליום בכל מקרה קשה לזכור הכל...

ת. במקום בו אני מוסר שיעור, מתקיים בשבת קודש שיעור חזרה על שבעה דפים. יושבת קבוצה וחוזרת במשך שלוש שעות את ההספק של כל השבוע. אז אם חוזרים - שאני.

*

ש. מצוי שיש בשיעור משתתף ששואל שלא-ענין ו/או מרבה לשאול ולהקשות, כיצר מתמוררים עם התופעה בלי לפגוע בו? ת. בכל מחזור ומחזור לומדים טוב יותר איך להתמודד. מה שחשוב לומר לצעירים שלא יתפעלו מכך, כי כל מג"ש מתמודד עם אותן התמודדויות!

*

ש. האם אברך שיתמסר לארגון, הכנת ומסירת שיעור ב'דף היומי' לא עשוי למצוא עצמו מתנתק מהלימוד העיוני? זהו חשש אמיתי או חשש-שווא?

ת. אם הוא הופך את זה למרכז חייו, אזי זה באמת עשוי להשפיע על לימודיו האחרים. אך האם כאשר אברך אוכל ארוחת צהריים זה מנתק אותו? לא. כי זה לא מרכז חייו, והוא הדין לענייננו.

*

ש. רוב זמנכם הלא מוקדש למסירת שיעורים בחלק העיוני של התורה. כיצד מסוגל ראשישיבה "לכבוש את נבואתו" ולא לגלוש במהלך שיעור דף היומי לשיעור-כללי מרתק?...

ת. הרי זה כמימרא הידועה שיש להכין לשיעור את מה שלא לומרי... והאמת היא שלעצם ה"בלאטגמרא" [דף גמרא] יש כל כך הרבה מתיקות שבאמת לא צריך להוסיף כלום, זה הרי אזוריזיס! [כל כך מתוק] אבל תנאי קודם למעשה, שאכן מגיעים מוכנים לומר את הדף גמרא כדבעי!

על המג"ש להבטיח שהדף עצמו ברור. שלא יסמוך על כך שיש לו איזה שטיקל-תורה שהוא יכול לומר בשיעור, לא. הדף עצמו חייב להיות ברור. רוב האנשים באים לשמוע את הדף עצמו, לא את הקושיה של רבי עקיבא אייגר על הדף. בתור תוספת זה נפלא - אך לא על חשבון העיקר.

ישנה תועלת נוספת במסירת שיעורים בדף היומי, שהמג"ש מרגיל עצמו להביע סברות בצורה הכי ברורה - כדי שכל אחד יוכל להבין, וזה קנין נפלא עבור כל מג"ש בעיון.

להארות הערות והוספות: 0527680034@okmail.co.il

יצחק ירנן

מדברי חמי רב יצחק אלחנן גיברלטר זצ"ל נלב"ע ב' תשרי תשפ"א

עקב היותנו בשנת האבל לפטירתו של היקר באדם – חמי זצ"ל נביא אי"ה מידי שבוע דברים ועובדות הקשורות לפרשה לזכרו

ערבות

כי עברך ערב את הנער. (בראשית ב, יח)

כאשר אבא התגורר בביתי, הוא הבחין שבאים אלי אברכים חשובים ומחתימים אותי על ערבויות. מדובר באנשים שהכרתי כתלמידי חכמים גדולים, שנהרו בכל פרוטה של הזולת, וידעתי כי לא ייתכן שהם לא ישלמו את החלואה.

כשאבא ראה זאת, הוא יצא מגדרו וסיפר לי, שבצעירותו היה חותם ערבויות לתלמידי חכמים, אנשים ישרים שסמך עליהם. הייתה ערבות אחת קבועה, שנתן לאחד מגדולי הדור, שאבא סירב להזכיר את שמו. אבא חתם על ערבות בנקאית בעבור צרכי הישיבה. הייתה זו ערבות בלתי מוגבלת, ובמשך רוב השנה היה הרב מושך כסף מהבנק לצרכי הישיבה, ולא נוטל פרוטה לצרכיו האישיים. לפרנסתו קיבל הרב מאביו בית בקובנה ומשכירות הבית התפרנס בצימצום.

פעם בשנה היה מסתובב בעיירות ליטא, אוסף תרומות ומכסה את החוב בבנק. לא היה אף מקרה אחד שהרב לא עמד בהתחייבותו. כך במשך רוב השנה היה פטור מדאגות כלכליות ויכול היה להתמסר לתלמידי הישיבה.

שנים רבות נמשך ההסדר, והדבר כמעט נשכח מלבו של אבא.

בשנת תרפ"ט, שנת 1929 למניינם, התרחש משבר שמוטט את הכלכלה העולמית, אבא נאלץ להפחית מהתחייבויותיו וממלאי הסחורה, הוא פיטר את רוב פועליו וייצר רק דברים הכרחיים. כדי שיוכל לנהל את העסק, כיסה אבא את כל חובותיו בבנקים ויצא בשלום מן המשבר העולמי.

מצבו הכספי היה טוב, עד כדי כך שהממשלה בליטא ארגנה בקובנה גוף בשם "ועד עשירי קובנה" - חמישה אנשים שיפקחו וישגיחו על הבנקים לבל יעשו עיסקאות מפוקפקות ויפשטו את הרגל, ובין חמשת עשירי קובנה נבחר אבא.

אבא הוריד את רמת החיים בבית ושמר על כל פרוטה בעסק, כדי לעבור את המשבר במינימום הפסדים. בחסדי שמיים, בעוד שרוב הסוחרים והתעשיינים פשטו את הרגל, אבא נותר בעשירותו. אדרבא, לאחר המשבר התעשר עוד יותר והתפרסם כאדם ישר והגון.

ואז קפץ רוגזה של הערבות הקבועה, הבלתי מוגבלת, שנתן לגאון הצדיק בעבור הישיבה. מדובר היה בסכום גדול, שהישיבה הייתה חייבת לבנק. הרב יצא לאסוף תרומות והלוואות לישיבה, אך לא השיג. הגאון ניסה אף למכור את דירתו, אולם לא נמצא לו שום קונה. אף אנשים שהיה להם כסף פחדו מה ילד יום, ורק ביקשו לעבור בשלום את המשבר.

אבא נאלץ לכסות את הערבות הגדולה. בזמנים אחרים היה מכסה אותה בקלות, אך בזמן כזה היה קשה מאד. אבא אמר, שהיה זה סכום גדול מאד, אותו לא חישב כלל בחשבונותיו. אבא נזהר שלא להיכנס להתחייבות חדשה, אך הערבות הפתיעה אותו, כי לא זכר את קיומה. תשלום הערבות גרם לו כמעט לפשיטת רגל. מובן שלאחר שיפור המצב, הרב השיב את מלוא הסכום וכיסה את כל החוב.

ואז הזהירני אבא: "תלווה מכספך כמה שבאפשרותך, אך ערבות זה דבר מסוכן ביותר, אם חלילה יתרחש משבר כלכלי, אתה תצטרך למכור את רכושך בהפסדים עצומים כדי לשלם את הערבות. הבנק אינו מרחם, והוא גובה את הכסף עם כל האמצעים שעומדים לרשותו, עד הפרוטה האחרונה.

אבא ביקש ממני שלא אחתום יותר על ערבויות, אלא רק אלוה מכספי. מסתבר, שבזכות זאת ניצלתי באמת מהפסדים רבים שלא היה באפשרותי לעמוד בהם.

אחי הבכור, ר' אהרן יוסף ז"ל, חתם על ערבויות לדברים הכרחיים, אך הוא נוצל ונאלץ לשלם סכומים גדולים לתשלום הערבויות, וכמעט נאלץ למכור את ביתו בעבור הערבות שחתם.

עשרה בטבת – סדר הגאולה

סדר הזכרות בברכת המזון ובמעין שלוש

הנה בתפילת יעלה ויבוא אנו מזכירים וזכרון משיח בן דוד עבדך וזכרון ירושלים עיר קדשך, ואילו בברכת רחם נא אנו מבקשים על ישראל עמך ועל ירושלים עירך ועל מלכות בית דוד משיחך, וצ"ע אמאי בתפילת יעלויי מוזכר קודם משיח ואח"כ ירושלים ובברכת רחם מוזכר קודם ירושלים ואח"כ משיח וצ"ע.

עו"ק דברכת מעין שלש אנו לא מזכירים בכלל את מלכות ב"ד וצ"ע. (ואולי י"ל (על קושיא ב') ע"פ מש"כ הרמב"ם דמאי דמוזכרין מלכות בית דוד בברכת המזון הוא דאין הגאולה שלימה בלי מלכות בית דוד, ואם כן אינו בעצם הגאולה אלא תנאי לגאולה וא"כ מזכרים את הגאולה בברכת מעין שלש שהוא תמצית ענין הברכה לא מזכירים כלל את התנאי של מלכות ב"ד). (רשימות נכדו רבי ישראל גולדברג שבועות תשנ"ט)

דיני עשרה בטבת שחל בערב שבת

השנה חל עשרה בטבת בערב שבת - ביום שישי ערב שבת קודש פרשת 'ויגש' - והוא הצום היחיד שיכול לחול בערב שבת (מ"ב סי' תק"נ סק"י), ונבאר פרטי ההלכה בזה.

א. מתענים בערב שבת ומשלימים הצום עד צאת הכוכבים של ליל שבת נעי' שו"ע סי' רמ"ט ס"ד אם קיבל תענית בערב שבת צריך להתענות עד צאת הכוכבים, והרמ"א כתב וי"א דלא ישלים אלא יתענה עד קבלת שבת והמ"ב שם ס"ק כ"א כי דלדעה זו בין בתענית יחיד ובין בתענית ציבור כגון בעשרה בטבת שחל בער"ש לא ישלים, ומסיים הרמ"א לכן בתענית יחיד לא ישלים ובתענית ציבור ישלים, והכי נהוג, ואף שאין להכנס לשבת כשהוא מעונה (מ"ב שם סק"י בשם ה"ח ומג"א) מ"מ בתענית ציבור משלימים, ואמנם יש להזדרז אחר תפילת ערבית בליל שבת שילכו כל אחד לביתו לקדש על הכוס למען לא ישהו בשבת כשהם מעונים (פוסקים).

התפילות

ב. תפילת שחרית מתפללים כשאר תענית ציבור ואומרים סליחות, אבינו מלכנו, תחנון, וקריאת התורה, וכן אומר השי"ץ 'עננו' בין גואל ישראל לרפאנו, ואין שום שינוי למרות שהיום הוא ערב שבת.

ג. תפילת מנחה קוראים ויחל והפטרה, ואומרים עננו, אבל אין אומרים תחנון ואבינו מלכנו כיון שהוא ערב שבת (נעי' רמ"א סי' תק"נ ס"ג ומ"ב שם סק"י א), והכהנים נושאים כפיהם כמו כל תענית ציבור.

ד. צריך להקדים את תפילת מנחה כדי שיספיקו להוסיף את כל הני"ל, ולהתפלל במתינות ולגמור בנחת לפני כניסת השבת, והכהנים יזהרו שלא לקפל טליתותיהם אחר שקיעת החמה.

ה. כהן שהתפלל מנחה גדולה וקיבל שבת קודם מנחה קטנה ובא לביהכ"ס ומתפללים שם מנחה קטנה, י"א דכיון שקיבל שבת נחשב אצלו כלילה ואין יכול לעלות לתורה או לישא כפים דהוי תרתי דסתרי (שמעתי מהגר"ח קנייבסקי שליט"א וכמו דאם קיבל שבת אינו רשאי להתפלל מנחה דהוי תרתי דסתרי כמבואר בשו"ע בסי' רס"ג סט"ו), וי"א שיכול לעלות לתורה ולישא כפים, שהרי עדיין מחוייב לצום ועולים לתורה ונושאים כפים גם בשבת (שמעתי מהגרא"ל שטיינמן ומהגר"י קרליץ זצ"ל).

ו. מי שלוקח תרופות באופן קבוע ובשבת לא לוקחם אלא לוקח אחד בערב שבת ואחד במוצאי שבת, מ"מ כשחל תענית בערב שבת עדיף שיקח את התרופות בשבת דמותר לו שהרי לוקחם כל יום מאשר לקחתם בתענית עם קצת מים שאסור לו (פוסקים).

ההכנות לשבת

ז. מותר להתרחץ במים חמים לכבוד השבת (מ"ב סי' תק"נ סק"י), וכן מותר בתספורת ונטילת ציפורניים (הגר"י קרליץ זצ"ל מבית לוי מועדים פרק ל"ה אות כ'), וי"א דאין להסתפר כיון שאין הדרך להסתפר בכל ערב שבת (הגר"פ שרייבר זצ"ל בס' דברי שפר סי' י"ב, ונשאר בספק על אלו המגלחין בכל ערב שבת).

ח. המבשלות לצורך שבת, האם מותר להן לטעום התבשילים לדעת אם הם כתקונן? הנה המחבר בשו"ע (סימן תקס"ז ס"א) התיר בכל תענית ציבור לטעום מעט מהתבשיל ובלבד שיפלוט אח"כ ולא יבלע (חוץ מיום הכפורים ותשעה באב), והרמ"א החמיר בכל התעניות, מ"מ כתבו האחרונים שלצורך סעודת מצוה אפשר לסמוך על דעת השו"ע ולטעום מן התבשיל מעט אם יש בו מלח ותבלין וכדומה כפי הצורך, ולפלוט, נעי' מ"ב שם סק"י, ולפ"ז אם יש צורך מותר לאשה המתענה לטעום מבישולי השבת, ובלבד שלא תבלע מהמאכל אלא תפלוט אח"כ.

¹ ויש לעיין לדעת האבודרהם שהביא ה"י סי' תק"ג שעשרה בטבת משונה משאר תעניות שאם היה חל בשבת היו מתענים בשבת מפני שנאמר בו "בעצם היום הזה" כמו ביום"כ א"כ אמאי אין משלימים בשבת הא צום זה דוחה שבת, [ואמנם ה"י כתב על דברי האבודרהם "ולא ידעתי מנין לו זה" אבל כבר ביאר בחידושי הגר"ח ס' זצ"ל (סטנציל) שבשאר תעניות לא נקבע להם יום מדברי קבלה רק 'חודש' לכן אם יוצא בשבת נדחה ליום אחר בחול, אבל עשרה בטבת שנקבע לו יום מדברי קבלה כדכתיב ביהזקאל 'בעצם היום הזה' דוחה שבת, ועי' מג"ה מצוה ש"א אות ז']. וצ"ל דרך עשרה בטבת שזמנו בשבת דוחה שבת אבל עשרה בטבת שחל בערב שבת ונכנס לשבת אין דוחה את השבת, וכפי שמוהל שקיבל שבת אין יכול למול מילה שזמנה ביום שישי, דרך מילת שבת דוחה שבת ולא מילת יום שישי אף שהיא זמנה, ויעוין בסוף פ"ג דיומא גבי עולת תמיד של יום שישי דאינה דוחה שבת משום שאינה עולת שבת אע"פ שהיא עולה בזמנה.

ט. אין לשטוף את הפה או לצחצח שיניים בבוקר אחר עלות השחר, וכן לא לפני כניסת השבת, ואולם במקום צער יש להחזיר רחיצת הפה במים בתענית ציבור רק שיזהר ביותר לכפוף ראשו ופיו למטה שלא יבא לגרונו (שו"ע שם סי' וי"ב וסי' ס"א), על כן מי שיש לו צער במניעת צחצוח השיניים אפשר להקל לצחצח שיניים ולשטוף את הפה, ובפרט לפני כניסת השבת לכבוד השבת, רק שיזהר ביותר שלא לבלוע שום מים.

סיום הצום, תפילת ערבית

י. המקדימים להתפלל ערבית מעט לפני הלילה בכל מוצאי התעניות משום טורח הצבור, וודאי שמותר וראוי לעשות כן בליל שבת קודש מפני כבוד השבת.

יא. אם נסתיימה התפילה מוקדם, אין לקדש לפני צאת הכוכבים שרק אז הוא סוף הצום, כי אין שום קולא לאכול לפני גמר הצום במה שקיבל עליו את השבת מוקדם, ואולם אם יש עדיין דקות ספורות עד צאת הכוכבים וידוע שאם יקדש עכשיו יגמור את הקידוש אחר צאת הכוכבים, יכול לקדש ולברך בורא פרי הגפן אע"פ שעדיין לא יכול לאכול (עי' בזה במג"א סי' ר"ו סק"ח ובפמ"ג שם ובתרומת הדשן סי' קנ"ד, ואע"פ שבגליון מהרש"א יור"ד סי' י"ט כתב שאם בירך בערב פסח סמוך לחשיכה על אכילה מצה לא יצא בברכתו, כל זה בברכת המצות שאינו יכול לומר "וצוננו" אם עדיין אינו מצוה, אבל בברכת הנהנין יכול לברך אע"פ שעדיין אינו יכול לאכול, ואמנם עי' סי' תרע"ב ס"א ובפמ"ג שם סק"א דבלייל פסח לא יקדש עד שתחשך דבעינן שהקידוש יהיה בזמן הראוי לסעודה).

יב. אותם שמקדימים, וקראו קריאת שמע לפני זמנה, צריכים לחזור ולקרוא את שלוש הפרשיות של קריאת שמע פעם נוספת כשיגיע ודאי לילה, ורצוי לעשות כן לפני שמקדש שמא ישכח.

זמירות בליל שבת

יג. ברוב בתי ישראל, נוהגים לשיר זמירות "שלוש עליכם" ו"אשת חיל" לפני הקידוש בלילי שבתות, אבל בליל שבת זה משהגיע הלילה עדיף לקדש ולאכול קצת קודם הזמירות, כדי למעט כמה שאפשר מלהיות מעונה אחר כניסת השבת, וגם מי שלא מפריע לו הצום, אם יש לו בני בית או אורחים הצמים מצוה עליו להזדרז ולקדש בגללם, אכן, אם התפלל ערבית בשעה מוקדמת ואחר שהגיע הביתה ממתין מלקדש עד צאת הכוכבים יכול בנתיים לשיר הזמירות, וכשיגיע הזמן יקרא ק"ש ואז יקדש.

קידוש בליל שבת על מזונות

יד. מי שקשה לו לאכול סעודה מיד אחר הצום או נשים שקשה להם לחכות עד שבעליהן יחזרו מבית הכנסת יכולים לעשות קידוש ולאכול מזונות ונחשב קידוש במקום סעודה גם בליל ש"ק (עי' שו"ע סי' רע"ג סי"ה ומ"ב סק"ח וביה"ל ד"ה כתב), ואמנם לכתחילה בקידוש של לילה שהוא חמור טפי יש להקפיד דוקא על סעודה גמורה (שו"ת עין יצחק או"ח סי' י"ב כיון דקידוש של לילה דאורייתא ואף שיצא בתפילה עיקרו דאורייתא, ועי' במ"ב שם סק"ו דאף המקליל למי שלבו חלש לסמוך על השיטות דסגי בפירות לקידוש במקום סעודה כל זה בקידוש של יום אבל בלילה ודאי אין לסמוך על זה, וכן בשעה"צ שם סק"ט כתב דאין לסמוך על חיין לקידוש במקום סעודה רק בקידוש היום ולא בקידוש הלילה, ואמנם כל זה בלילי שבתות אבל בלילי יו"ט מקילים יותר משום הפוסקים דקידוש ביו"ט דרבנן, וכן נוהגים בשיבת סלבודקא בליל יו"ט "שמחת תורה" שעושים קידוש אחר התפילה על מזונות לפני ההקפות ולאחר ההקפות אוכלים את הסעודה).

ארבע צומות הם מדברי נביאים ואחד מהם הוא עשרה בטבת שבו סמך מלך בבל נבוכדנצר הרשע על ירושלים והביאה במצור ובמצוק וממנו נמשך החורבן, וזאת היתה תחילת כל צרות החורבן, וממנו נמשכו שאר כל הצרות עד היום הזה (עי' מ"ב סי' תקמ"ט סק"ב).

והובא בשם החתם סופר (בספר אוצר מנהגי ישרון עמ' רט"ז) וז"ל: יש להבין הלא עשרה בטבת לא היה רק התחלת מצור העיר, ועד שתי שנים ומחצה לא נחרבה, ומסתמא קשה חורבנה מן תחלת המצור, ולמה תשעה באב אין דוחה שבת (עי' עירובין מ"א בענין תשעה באב שחל בע"ש ש"א שאין משלימין) ועשרה בטבת משלימין, והי' דוחה שבת כמשי"כ האבודרהם, דאם היה אפשר שיחול עשרה בטבת בשבת, היו צריכין להתענות בשבת יען דכתיב בו כתוב לך את עצם היום הזה.

ונראה לבאר: יש לשאול מדוע קבעו תענית על המצור ההוא, הלא היתה ירושלים כמה פעמים במצור כגון בימי פרעה נכה וכדומה, רק הטעם הוא, דמה שהיתה ירושלים בטרדת המצור שתי שנים ומחצה, זהו מחמת שבאותו יום שסמך מלך בבל למטה על ירושלים, כמו כן ישבו ב"ד של מעלה, אלו מיימינים ואלו משמאילים, עד שגברו המשמאילים ונחרב הבית, והנה אין לך שנה שאין קללתה מרובה מחברתה, וכל דור שלא נבנה בית המקדש בימיו כאילו נחרב בימיו, נמצא שבכל שנה ושנה נתחדש חורבן חדש, וזה בכל פעם כשמגיע אותו יום של עשרה בטבת, שהתחיל אז למעלה משפט החורבן, כמו כן בכל דור ודור יושבין ב"ד של מעלה וגוזרין החורבן של כל שנה ושנה, וידוע דעל צרה שעברה כמו יום שמת בו אביו או אמו אין אנו מתעניין בשבת אבל תענית חלום מותר להתענות, הילכך תענית תשעה באב, דזהו רק על צרה שעברה לא דוחה שבת, אבל תענית עשרה בטבת זהו על ביטול צרה העתידה, עונג הוא, והיה דחי שבת, עכ"ל.

שיעור מהגאון ר' יו"ט זנגר שליט"א

רב ביהמ"ד צעירים ב"ב

ליל ש"ק פ' מקץ תשפ"א

עשרה בטבת שחל בערב שבת קודש

חומרת עשרה בטבת יותר משאר תענית ציבור

הב"י (סוסי' תק"נ) כתב בשם האבודרהם וז"ל עשרה בטבת הוא משונה משאר תעניות, שאם היה חל בשבת לא היו יכולים לדחותו ליום אחר מפני שנאמר בו "בעצם היום הזה" (יחזקאל כ"ד ב') כמו דכתיב גם ביוהכ"פ, ולא ידעתי מנין לו זה... וכתב עוד דעשרה בטבת חל לפעמים בששי ומתענין בו ביום, ושאר צומות לעולם אין חלים בששי עכ"ל.

החת"ס זצ"ל (תורת משה פ' ויקרא בדרוש לז' אדר עמוד י') הקשה דעשרה בטבת ה' רק התחלת המצור על העיר, ועד שתי שנים ומחצה לא נחרבה, א"כ ק' טובא, דהרי אם ת"ב חל בשבת אינו דוחה שבת, ואילו עשרה בטבת דוחה שבת. עוד הקשה לפי המבואר בעירובין (מ"א.) דאם ת"ב חל בערב שבת אין משלימין התענית, ואילו כאשר עשרה בטבת חל בערב שבת משלימין התענית.

ולכן הסביר החת"ס זצ"ל דהטעם שקבעו תענית של עשרה בטבת על המצור על ירושלים, אע"פ שכבר עשו מצור על ירושלים כמה פעמים בדורות לפני כן, הוא משום שבאותו יום שסמך מלך בבל למטה על ירושלים, כמו"כ ישבו ב"ד של מעלה, אלו מיימינים ואלו משמאילים, עד שגברו המשמאילים ונחרב הבהמ"ק, וכיון דכל דור שלא נבנה הבהמ"ק בימיו כאילו נחרב בימיו, נמצא דבכל שנה ושנה נתחדש חורבן חדש, ולכן כל פעם שמגיע אותו יום של עשרה בטבת שהתחיל משפט החורבן למעלה, כמו"כ בכל דור ודור יושבין ב"ד של מעלה וגוזרין החורבן של כל שנה ושנה.

והוסיף להסביר דעל צרה שעברה כגון יאהרצייט שהוא יום שמת בו אביו או אמו, אין מתענין בשבת, אבל מאידך גיסא תענית חלום מותר להתענות בשבת, דבשביל עונג שבת שיש לו ע"י התענית שמבטל הצרה העתידה לבא עליו, אינו נחשב כעינוי בשבת, ולפ"ז הסביר שתענית ת"ב שהיא על הצרה שעברה אינה דוחה שבת, משא"כ תענית עשרה בטבת שהיא כדי לבטל צרה העתידה, מותר להתענות אפילו בשבת כיון שהיא עונג לו, ולכן גם בערב שבת משלים התענית.

השלמת התענית עד צאת הכוכבים כשחל בערב שבת

יש להסתפק בענין עשרה בטבת שחל בערב שבת, האם חייבים לצום עד צאה"כ כמו בכל תענית, או שמא אינו ראוי לצום בשבת, ולכן אפשר צריך לקדש ולאכול דווקא לפני צאה"כ, ואת"ל שאין חיוב לעשות כן, עדיין יש להסתפק באותן מקומות שנוהגים להתפלל קבלת שבת ומעריב מבעו"י גם בימות החורף כמבואר בברכות (כ"ז:) רב צלי של שבת בערב שבת, האם מותר להם לקדש ולאכול כשחוזרים מהתפלה לפני צאה"כ.

סוגיית הגמ' בחיוב להשלים תענית שחל בערב שבת שנינו בעירובין (מ:) אמר רבה כי הוינן בי רב הונא, איבעיא לן בר בי רב דיתיב בתעניתא במעלי שבתא מהו לאשלומי, לא הוה בידיה, אתאי לקמיה דרב יהודה ולא הוה בידיה, אמר רבא נחזייה אנן דתניא ת"ב שחל להיות בשבת, וכן ערב ת"ב שחל להיות בשבת, אוכל ושותה כל צרכו ומעלה על שולחנו אפילו כסעודת שלמה בשעתו (פרש"י אע"פ שאם חל להיות בחול לא יאכל שני תבשילין ולא יאכל בשר ולא ישתה יין, עכשיו שהוא שבת אוכל כל צרכו). חל להיות ת"ב בערב שבת מביאין לו כביצה ואוכל, כדי שלא יכנס לשבת כשהוא מעונה, ותניא אמר ר' יהודה פעם אחת היינו יושבין לפני ר"ע, ות"ב שחל להיות בערב שבת ה', והביאו לו ביצה מגולגלת (פרש"י צלייה רכה) וגמעה בלא מלח, ולא שה' תאב לה אלא להראות לתלמידים הלכה (פרש"י שאין משלימין תענית ערב שבת), ור' יוסי אומר מתענה ומשלים. אמר להן ר' יוסי אי אתם מודים לי בת"ב שחל להיות באחד בשבת שמפסיק מבעו"י (פרש"י שצריך לאכול מבעו"י ומקבל תענית עליו משגמר לאכול ואע"פ שהוא שבת), אמרו לו אבל (פרש"י באמת), אמר להם מה לי ליכנס בה כשהוא מעונה (פרש"י כגון שהשלים בערב שבת תעניתו) ומה לי לצאת ממנה כשהוא מעונה (פרש"י שמתחיל תעניתו מבעו"י), אמרו לו אם אמרת לצאת ממנה שהרי אכל ושתה כל היום כולו, תאמר ליכנס בה כשהוא מעונה שלא אכל ושתה כל היום כולו. במסקנת הסוג' דרש מר זוטרא משמיה דרב הונא, הלכה מתענין ומשלימין (פרש"י בערב שבת). תוס' שם (מ"א. ד"ה ביצה) הביא בשם ר"ח דקבלה בידינו דבאותה שנה ר"ע ה' מסוכן, והרופאים הביאו לו לגמע ביצה מגולגלת בסוף היום, ור' יהודה לא דקדק, ולכן סמך על כל מה שראה, ולא ידע העיקר על מה עשה כך.

שיטת תוס' ותוס' שאנץ דחייב להשלים הצום עד צאה"כ

מאידך גיסא בסוף הסוג' (שם מ"א:) פ' תוס' הא דהלכתא מתענה ומשלים, דפירושו אם ירצה להשלים תעניתו דשרי, והוסיף שם בשם התוס' שאנץ וז"ל ומורי אמר לי בשם ה"ר ידידיה, דאפילו ר' יוסי לא פליג אלא דיכול להשלים, מיהו גם ר' יוסי מודה אי אינו רוצה להשלים הרשות בידו, ור' יהודה אמר אסור להשלים, ואין נ"ל מדקאמר ר' יוסי אי אתה מודה לי בת"ב שחל להיות באחד בשבת שהוא מתחיל מבעו"י, והתם ע"כ דחייב קאמר דומיא דהכי דערב שבת, דחייב להשלים קאמר עכ"ל.

שיטת רבינו יצחק ואו"ז ורא"ש והגה"מ דעדיף שלא ישלים תעניתו

אבל המרדכי שם (סוף ג' דעירובין סי' תצ"ד) הביא מעשה, בשנה שחל עשרה בטבת בערב שבת, ורבינו יצחק שה' מבעלי התוס' טעם התבשיל לפני שהלך לביהכנ"ס כדי שלא יכנס לשבת כשהוא מעונה, והקשה המרדכי דהרי מסקנת הגמ' היא דמתענה ומשלים, ולכן הסביר כוונת הגמ' דאבעיא להו מהו להשלים ומסיק דמתענה ומשלים, פירושו שיכול להשלים אם ירצה, ומיהו טוב שלא להשלים כדי שלא יכנס לשבת כשהוא מעונה, ואם בא הציבור מביהכנ"ס מבעו"י מותר לאכול מיד, דכיון דכבר התפללו א"כ כבר קבלו שבת עליהם. כשיטת רבינו יצחק

מבואר גם באו"ז (ח"ב סי' י"ז) בשם ה"ר ברוך ב"ר יצחק מריגנשבורק, וכ"כ הרא"ש בתענית (סופ"ב) דמתענה ומשלים - פירושו אם רוצה להשלים, ואינו נחשב כמתענה, וכן מבואר בהגהות מיימוניות (הל' תענית פ"א אות ג').

שיטת הראב"ד שחייב לאכול בשקיעה

והנה הרשב"א והריטב"א בעירובין (מ"א:) חידשו עוד יותר, והביאו בשם הראב"ד דלא אמרו להתענות ולהשלים בערב שבת אלא לומר דאין לאכול קודם שקיעת החמה, אבל משתשקע החמה, מתוספת שבת הוא וכבר קידש היום, ומכיון שכן אם רצה לאכול אוכל, דכיון שנכנס לתחום שבת שוב אינו רשאי להתענות בשבת לשעות, ולכן נהגו העם בתענית אסתר כשהוא בא בערב שבת שאוכלין מיד עם יציאתן מביהכנ"ס אע"פ שלא חשכה (ע' בהגהות כור לזהב על הריטב"א שהקשה דאין מתענין תענית אסתר בערב שבת, אבל י"ל דהביאו כן בשם הראב"ד, ואיהו ס"ל דאין מקדימין תענית אסתר ליום ה' אלא מתענים בערב שבת כמבואר במאירי במגן אבות עמוד קנ"ב ע"ש), וכן מבואר גם במאירי (שם) ובמגיד משנה (הל' תענית פ"ה ה"ה) בשם הראב"ד. מאידך גיסא הרשב"א והריטב"א הנ"ל והר"ן והרי"א (שם) הביאו האי מעשה דרבינו יצחק שגמע ביצה בעשרה בטבת שחל בערב שבת ולא רצה להשלים, וכתבו דאינו נראה כן אלא צריך להתענות עד צאה"כ.

שיטת הב"י דבתענית ציבור מותר לאכול אחרי שהציבור קבלו שבת

והנה הטור בהל' שבת (סי' רמ"ט) כ' וז"ל ולענין בעיין אסיקנא והלכתא מתענה ומשלים - פירוש אם ירצה, ולא הוי כמתענה בשבת, וכיון שיכול להשלים אם ירצה והוא קיבל עליו תענית סתם, וכל תענית שלא שקעה עליו החמה אינו תענית, צריך להשלים עד צאה"כ אם לא שפירש בשעת קבלת תענית עד שישלים תפלתו עם הציבור, וה"ר מאיר כתב שיכול לאכול מיד אחר התפלה קודם שקיעת החמה, שהוא מפרש מתענה ומשלים עד אחר התפלה עכ"ל. והנה כל דבריו הם בתענית יחיד, והב"י שם הביא המשך דברי המרדכי במעשה של רבינו יצחק הנ"ל, שאכל לפני שהלך לביהכנ"ס כדי שלא להכנס לשבת כשהוא מעונה, וסיים שם הב"י וז"ל ואם באו הציבור מביהכנ"ס מבעו"י מותר לאכול מיד, דכיון דכבר התפללו, א"כ כבר קבלו שבת עליהם עכ"ל.

שיטת הדרכי משה דכשחל ת"צ בערב שבת צריך להשלים התענית

אבל הדרכי משה (שם סק"ב) חולק על הב"י וכ' שהר"ן בתענית (ז. ד"ה זו) כ' דכשחל עשרה בטבת בערב שבת צריך להשלים התענית וכן מבואר ברבינו, והביא דבשו"ת מהרי"ל (סי' קנ"ז) כ' שבת"צ ישלימו עד הלילה, אבל תענית יחיד לא ישלים אלא אוכל מיד בצאתו מביהכנ"ס.

מחלוקת השו"ע ורמ"א במי שקיבל ע"ע לצום בערב שבת

והנה בשו"ע (סי' רמ"ט ס"ד) פסק, אם קיבל עליו להתענות בערב שבת, צריך להתענות עד צאת הכוכבים, אם לא שפירש בשעת קבלת התענית עד שישלימו הציבור תפלתו, אבל הרמ"א כ' ד"א דלא ישלים אלא מיד שיוצאים מביהכנ"ס יאכל, לכן בתענית יחיד לא ישלים, וטוב לפרש כן בשעת קבלת התענית, ובתענית ציבור ישלים והכי נהוג (ומקורו בשו"ת מהרי"ל הנ"ל). הרמ"א (סק"ח) דייק מלשון הרמ"א דבתענית ציבור לא מהני תנאי דלאו בדידה תליא מילתא, ואע"ג דבמהרי"ל משמע דמהני תנאי, היינו משום דהתם לא ה' תענית ציבור גמור.

שיטת המ"ב דבתענית ציבור שחל בערב שבת משלים התענית ולא מהני תנאי

המ"ב (שם סק"א) הסביר דשיטת הי"א ברמ"א ס"ל, דבין בתענית יחיד ובין בתענית ציבור כגון בעשרה בטבת שחל בערב שבת לא יתענה רק עד שיצא מביהכנ"ס, דאז כבר קבלו שבת בתפלה שמתפללים מפלג המנחה ואילך, ונקרא השלמת התענית ע"י שמתענה עד אחר קבלת שבת. אבל הביא דהכרעת הרמ"א היא שבתענית יחיד יסמוך על הי"א דלא ישלים, ומ"מ לכתחילה טוב יותר שיפרש כן בשעת קבלת התענית, ובדיעבד אין זה לעיכובא, אבל תענית ציבור חמור יותר וצריך להשלים כדין ואפילו תנאי לא מהני דלא בדידי' תליא מילתא, ומ"מ אם ציבור גזרו ע"ע תענית מחדש בשביל איזה ענין לא חמירא כ"כ ומהני תנאי.

קושיית הבה"ל דמעיקר הדין גם בת"צ מהני תנאי

אבל הבה"ל (שם ד"ה אם) העיר, למה לא הביא הרמ"א שהב"י כ' דגם בתענית ציבור מהני תנאי, ובפרט שבשו"ת מהרי"ל (שם) כ' וז"ל ותענית יחיד בערב שבת מנהג ידידי עד אחר תפלת ערבית כדברי המהר"ם, אבל בתענית ציבור לעצמי אני מחמיר להשלים ככמה רבוותא גדולי אשכנזי דמחמרי, ולעלמא אני אומר דעביד כמר עביד, והכל לשם שמים, ועמך כולם צדיקים עכ"ל. הרי מפורש דמעיקר הדין גם בתענית ציבור מהני תנאי, וסיים הבה"ל דאולי משום דנהגו העולם כדעת המהרי"ל שהנהיג לעצמו, וכן הוא דעת הרוקח וראב"ה ורבינו ירוחם, לכן כ' הרמ"א כן, וע"ע אריכות בסוגי' זו בשו"ת כתב סופר (או"ח סי' נ"ב).

טעימת מאכלים בתענית שחל בעש"ק

כ' המ"ב (סי' ר"נ סק"ב) בשם הרמ"א מצוה לטעום מכל תבשיל בע"ש כדי לתקנו יפה כהוגן (ובמחזור ויטרי - תפילת מוסף של שבת סי' קצ"א - כ' דשכרו של הטעום הוא שמאריכין לו ימיו ושנותיו), והמחזור ויטרי נתן עוד טעם כדי שלא יבוא לידי כעס על בני ביתו על הקדחת התבשיל, והוסיף בשש"כ (פרק מ"ב הערה רל"ה) דאולי יש עוד טעם, כדי שלא יבא לחילול שבת ע"י הוספת מלח וכדומה. לפ"ז גם בעשרה בטבת שחל בערב שבת יש מצוה לטעום התבשיל למי שרגיל בכך, וע' בפמ"ג (סי' ר"נ א"א סק"א) דמ"מ לא יבלענה אלא יפלוט מה שטועם (וע' בשו"ע סי' ר"י ס"ב דא"צ לברך עליו), דהרי בשו"ע (סי' תקס"ז ס"א) נפסק דהשרוי בתענית יכול לטעום כדי רביעית ובלבד שיפלוט, והוסיף הרמ"א דיש מחמירין בכל ת"צ והכי נוהגין, וכתב שם המ"ב (סק"ו) דבמקום סעודת מצוה שמבשלין ביום לצורך הלילה יש לסמוך אדעה ראשונה להתיר לטעום התבשיל מעט מעט אם יש בו מלח ותבלין ולפלוט, ולפ"ז ה"ה בנד"ד, מותר לטעום התבשילין לצורך סעודות שבת.

טעם מאכלי שבת ובלע המאכל בטעות

מי שטעה ואכל יותר מכזית כשטעם מהמאכלים של שבת, חייב להמשיך להתענות עד סוף הצום, דהרי מבואר בשו"ע (סי' תקס"ח ס"א) דמי שנדר להתענות יום אחד או שני ימים, וכשהתחיל להתענות שכח ואכל כזית, איבד תעניתו וחייב לצום יום אחר, והסביר המ"ב (סק"ה)

דלכתחילה אסור לאכול גם פחות מכזית, אלא שבדיעבד אם אכל פחות מכזית ומשלים וא"צ לצום ביום אחר, רק שהיום אסור לו לאכול יותר, אבל אם אכל כזית תוך כדי אכילת פרס, איבד תעניתו ויכול לאכול באותו יום (ע"ש במ"ב סק"ז). אבל המ"ב כ' (שם סק"ח), דבת"צ אין הדין כן, אלא אם שכח ואכל כזית חייב להשלים התענית וא"צ להתענות יום אחר, אם לא שכוונתו לכפרה, וכן איתא במהרי"ל שצוה לאחד להתענות אח"כ לכפרה. והנה אפשר יש לבאר החילוק ביניהם, ע"פ המבואר בשו"ת ארץ צבי (ח"א סי' ע"ט), דבת"צ יש שני דינים, א. יש מצוה להתענות, ב. יש איסור אכילה משום דביום התענית מצווה לסגף את גופו לשם עינוי, ולכן אם שכח ואכל שיעור של כזית, אע"פ שביטל תעניתו ע"י אכילתו, מ"מ אסור לו לאכול משום הדין השני, דיש איסור אכילה על כל כזית וכזית כדי לסגף את גופו.

כפרה למי שאכל בתענית ציבור

והנה חידוש גדול כתב בבה"ט (סי' תקמ"ט סק"א בסו"ד) בשם המהרי"ל, שאם אכל בת"צ יתענה בה"ב, וכן פסק החיי אדם (הל' תענית כלל קל"ב סי' ל') וכ' דאע"ג דמדינא א"צ להתענות יום אחר, מ"מ ראוי להתענות לכפרה בה"ב, וכן פסק המט"א (סי' תר"ב סכ"ג), והוסיף דמי שקשה לו התענית ולא יוכל להתענות בה"ב, יש לו לפדות בממון, והעשיר יש לו ליתן לפי עשרו. והנה מקור הדברים במ"א (סי' תקס"ח סק"ד), שהביא שבדרכי משה כ' פעם אחד שכח אחד ואכל בעשרה בטבת וצוה המהרי"ל שיתענה בה"ב, וסיים המ"א דבתענית ציבור א"צ להתענות יום אחר אלא לכפרה (וע"ש בפמ"ג א"א סק"ד). בכה"ח (סי' תקמ"ט סק"ז) הביא דאפשר כוונת המ"א היא דווקא אם טעה ולא זכר כלל שהוא יום תענית ואכל כל היום, דבכה"ג יתענה בה"ב לכפרה, אבל אם נזכר בו ביום והשלים תעניתו, אפשר דגם המהרי"ל יודה דא"צ ג' ימים אפילו לכפרה, וסגי ביום אחד.

אבל בקצשו"ע (סי' קכ"ז סט"ו) מבואר, דס"ל דאפילו אם שגג ואכל וגם השלים תעניתו, יש לו להתענות בה"ב לכפרה, וכן משמע בח"א הנ"ל, ולכאורה דבריהם מחודשים מאוד. ואפשר י"ל דבמקור הדברים (כן הביא המ"א אבל שאר הפוסקים לא חלקו בין התעניות) מבואר שהמהרי"ל נשאל במי שאכל בעשרה בטבת, ואפשר הוא רק החמיר בצום זה משום דכתיב בו "בעצם היום הזה" (יחזקאל כ"ד ב'), לכן לא שייך שישלים יום אחד בלבד, דכיון שהתענית נקבע לבו ביום, עבר זמנו בטל קרבנו. ולכן כעין כפרה צריך שיתענה בה"ב, אבל האחרונים הבינו שדברי המהרי"ל לא נאמרו דווקא בעשרה בטבת, אלא ה"ה בכל תענית, ועדיין צ"ב. אבל להלכה המ"ב (ע' מש"כ לעיל בשם המ"ב סי' תקס"ח סק"ח) לא העתיק חידושו של המ"א בשם המהרי"ל שיתענה בה"ב, אלא כ' שא"צ להתענות יום אחר אם לא שכוונתו לכפרה כמש"כ המהרי"ל שצוה לאחד להתענות אח"כ לכפרה.

רחיצה במים חמים לכבוד שבת

כ' השו"ע (סי' תקנ"ב) צומות הללו חוץ מת"ב מותרים ברחיצה וסיכה וכו', וכ' המ"ב (סק"ו) הטעם משום שכשקבלו עליהם לצום בכל הארבע תעניות, לא קבלו עליהם שיהיו בחומר ת"צ כמו ת"ב לפי שאין רוב הצבור יכולין לעמוד בה, ובעל נפש יחמיר בכולן כמו בת"ב, והוסיף השעה"צ (סק"ח) דעכשיו אין נוהגין לרחוץ בג' צומות, וכ' בפמ"ג דהיינו בחמין, אבל בצונן י"ל דשרי בג' צומות, וה"ה פניו ידיו ורגליו בחמין י"ל דשרי.

כשחל עשרה בטבת בערב שבת כ' המ"ב (שם) דאין להחמיר ברחיצה בחמין, מפני כבוד השבת, ואמנם הבה"ט (שם סק"ב ושעה"צ סק"י) כ' שמקור לקולא זו מהב"ח, אבל בשו"ת כתב סופר (או"ח סי' ק' ד"ה ואפשר) העיר שהב"ח לא הזכיר קולא זו, אלא הבה"ט הוסיף כן מדילי' (וע' בב"ח שהחמיר מאד ברחיצה בת"צ, ואחרי שהאריך במקור הדברים, כ' דעכשיו לא ראינו מי שנהג לרחוץ בשלשה צומות, ואסור להורות היתר משום אל תטוש וגו'), והסביר הכת"ס שהבה"ט למד כן מק' משבת חזון, דהמהרש"ל כ' שנהגו איסור משום ערב ת"ב שחל בערב שבת, אבל כשחל ר"ח בשבת לא שייך למיגזר מידי ולאסור טבילה בערב שבת ר"ח, וא"כ אם התם דנוהגין כן ויש איסור בדבר, בכל זאת טרח המהרש"ל למצא טעם לבטל טבילה בערב שבת, כש"כ לגבי רחיצה בד' צומות דלא נזכר בשו"ע שנוהגין בהם איסור, ולא ניתן אלא לבעל נפש להחמיר ע"ע, דבודאי יש להקל כשחל ת"צ בערב שבת, וכש"כ בעל נפש דמהדר במצוה זו של טבילה בערב שבת שלא יבטלנה, ואפילו לפמש"כ הב"ח דיש לנהוג בכל החומרות, אבל בערב שבת לא נהגו כן מעיקרא.

תספורת לכבוד שבת

הגמ' בר"ה (י"ח:) מביאה מעשה שגזרו תענית בחנוכה בלוד, וירד ר"א ורחץ, ור' יהושע וסיפר, ואמרו להם צאו והתענו (פרש"י עשו תשובה) על מה שהתעניתם (פי' דאסור להתענות בחנוכה). והנה לכאורה יש לדייק מכאן שבתענית אסור להסתפר ואסור לרחוץ, דאל"ה למה שנינו דר' אליעזר רחץ ור' יהושע הסתפר. הטו"א שם הקשה, דבשלמא רחיצה מצאנו בתענית (י"ב:) דאסור בת"צ שגזרו כשלא ירדו גשמים, אבל היכן מצאנו שתספורת אסורה בתענית. אבל הנצי"ב שם כ' דהכי מבואר בתענית (י:), שלא לנהוג עידונין בעצמו, ונפסק בשו"ע (סי' תקס"ח סי"ב) דכל השרוי בתענית לא ינהג עידונין בעצמו, והסביר הנצי"ב דהיינו שלא יסתפר, ובאמת מצאתי שכ"כ מפורש בפסקי תוס' בתענית (סי' י') וז"ל תענית ציבור אסור ברחיצה, וכל שכן גיהוץ ותספורת עכ"ל.

אבל כשחל עשרה בטבת בערב שבת, מותר להסתפר לכבוד שבת, ואין זה נחשב כנוהג עידונין בעצמו, וע' בנטעי גבריאל (חנוכה פרק ס"א ס"ג) שהביא בשם הרוח חיים (סי' תקס"ו סק"ד), דגם המחמירים שלא להסתפר בתענית, מותרים להסתפר לכבוד שבת.

ברית מילה ופדיון הבן בעשרה בטבת שחל בערב שבת

אם חל ברית מילה או פדיון הבן בעשרה בטבת שחל בערב שבת, עושים הסעודה ביחד עם סעודת ליל שבת (ע' שו"ת לבושי מרדכי יו"ד תנינא סי' קכ"ט), אבל כיון שכל אחד זוקק סעודה בפני עצמו, יש להוסיף תבשיל יותר מהמאכלים של שבת כמבואר במ"ב (סי' תי"ט סק"ב) לגבי ר"ח שחל בשבת, כדי שיהיה ניכר כבודו של ר"ח, וא"כ ה"ה בנד"ד. והנה אע"פ שנחלקו הפוסקים מתי לעשות הפדה"ב כשחל יום ל"א ללידתו בתענית ציבור (ע' ש"ך יו"ד סי' ש"ה סק"ב), אבל המ"ב (סי' תקס"ח סק"כ) כ' בשם המ"א דנוהגים לפדותו ביום התענית ולעשות הסעודה בלילה, אמנם הביא בשם החת"ס שמצדד שיעשה הפדיון והסעודה בליל התענית, בליל כניסת יום ל"א, אבל השעה"צ (שם סק"ד) העיר דגם לפי

החת"ס, היינו דווקא אם נשלם מלידתו כ"ט יום וי"ב שעות ותשצ"ג חלקים, דלפעמים אם נולד קודם שקיעה עדיין לא הגיע לשיעור זה. בשו"ת לחם שלמה (י"ד ח"ב סי' נ"ד) דן בשאלה דידן בפדה"ב בעשרה בטבת שחל בערב שבת, ופסק דבשלמא אם התענית חל בימות החול, ניכרת הסעודה במוצאי התענית שהיא סעודת פדה"ב, אבל בנד"ד שמוצאי עשרה בטבת חל בליל שבת, אין הסעודה ניכרת שהיא סעודת פדה"ב, דהא בלא"ה איכא סעודת שבת, ואינו כ"כ פרסום, ולכן פסק דעדיף לעשות הפדה"ב והסעודה בליל עשרה בטבת אם כבר נשלמו כ"ט יום וי"ב שעות ותשצ"ג חלקים (כמש"כ מן החת"ס זצ"ל הנ"ל), אבל לא כ' מה צריך לעשות אם עדיין לא נשלמו כ"ט יום וי"ב שעות ותשצ"ג חלקים.

בשו"ת עמק התשובה (ח"ו סי' תצ"א) כ' שיפדו את הבן בעשרה בטבת, ויעשו את הסעודה רק במוצש"ק, והסביר דהרי המ"א (סי' תקנ"ט) פסק שאם צריך לעשות פדה"ב בתענית ציבור, עושין את הסעודה בלילה, וכיון דא"א לעשותו בליל ש"ק כיון שאינו ניכר שהוא מיוחד לכבוד הפדיון הבן, לכן יעשו במוצש"ק, ואע"פ שאם עשו ברית בתענית בערב ש"ק, עושין את הסעודה בליל ש"ק, שאני התם דשייך לעשות ברית מילה בשבת, וממילא גם סעודתו בשבת, משא"כ פדה"ב שא"א לעשותו בש"ק. מאידך גיסא מביאים (לוח דבר בעתו שנת תשפ"א עמוד 726) שמרן הגריש"א זצ"ל הורה לפדותו במוצש"ק ואז לעשות הסעודה (אמנם יש שהעירו דמהיכ"ת לדחות מצות פדה"ב ביומיים כדי להסמיך סעודת פדה"ב הניכרת להמצוה, ובפרט ד"א שהמשהה מצות פדה"ב עובר בעשה בכל יום ויום כמבואר בלבוש בהל' ת"ב סי' תקנ"א סי"ז, וע' בשו"ת מהר"ם בריסק ח"א סי' ס"א מש"כ בזה, וע"ע בנטעי גבריאל על חנוכה פרק ס' ס"י), ואילו מרן הגרשז"א זצ"ל הורה לפדותו בעשרה בטבת בערב שבת, ואח"כ לחלק לכל איש ואיש שקית המכילה חלה ואשפר שום וגביש סוכר.

האם אשה יכולה לאכול בליל ש"ק לפני שבעלה חוזר מביהכנ"ס

אשה המצטערת בסוף הצום ורוצה לאכול בליל ש"ק לפני שבעלה חוזר ממעריב, יכולה לקדש בעצמה ולאכול עוגה, ואינה צריכה לאכול דווקא פת מיד אחרי קידוש, וכן הוא משמעות המ"ב (סי' רע"ג סקכ"ה) שהתיר לאכול מיני תרגימא שיחשב כקידוש במקום סעודה, ולא חילק בין קידוש ביום או בלילה (אמנם ע' ברע"א בהגהותיו על המ"א סי' רע"ג סק"א שמפקפק בזה, משום דמבואר בתר"י בברכות דמיני תרגימא אינו נחשב כמקום סעודה), ויש להביא עוד רא"י מהמ"ב (שם סקכ"ו) שהביא שיטת השלטי גיבורים דגם אכילת פירות נחשבת כקביעת סעודה לגבי קידוש, וכ' המ"ב דאע"פ ד"א שיש לסמוך עליו בשחרית, אבל בלילה בודאי אין לסמוך עליו. והנה מדלא כ' דאפילו מיני תרגימא לא סגי בלילה, משמע דס"ל דמיני תרגימא שפיר נחשב כאכילה במקום סעודה בלילה.

מאידך גיסא בשו"ת שלמת חיים (סי' קס"ו) כ' דאם קידש ורק אכל מיני תרגימא, מן הנכון לקדש עוד הפעם קודם הסעודה גמורה, כדי לחוש לשיטת הגר"א במעשה רב שאין לקדש אלא במקום סעודה גמורה, מ"מ כאן אם האשה תשאר בביתה ותמשיך סעודתה בנט"י ובפת כשיבא בעלה מביהכנ"ס, עדיף טפי, ובפרט שגם לפי השלמת חיים תשמע קידוש עוד פעם מבעלה.

דיני קידוש במוצאי התענית

להקדים קידוש לשלום עליכם כשיש אורח בליל שבת

מנהג ישראל לשיר שלום עליכם כשמגיעים לביתם אחרי מעריב, ויש להסתפק כשחל עשרה בטבת בע"ש האם יקדים קידוש לפני שלום עליכם, ולכאורה נראה פשוט דאם יש ספק של שלום בית, בודאי שלום בית קודם ל"נתינת שלום למלאכים", אלא דעדיין יש להסתפק מה הדין כשבני ביתו מעדיפים שלא לשנות את הסדר, אבל הזמין אורח עני, ומסתמא במוצאי התענית האורח הוא רעב, והרי כ' השעה"צ (סי' תרל"ט סקס"ז) דאע"פ שבליל א' דסוכות כשיורד גשם, ראוי להמתין מלאכול עד חצות הלילה פן יעבור הגשם, מ"מ אפשר כשיש לו אורח עני, אם יעכבו מלאכול איסורא נמי איכא, דהם אינם מחוייבים לצאת כל הדיעות, ואיכא חשש של בל תאחר. וכן מפורסם שרבינו החפץ חיים זצ"ל נהג כשהיו לו אורחים, שר "שלום עליכם" אחרי קידוש והמוצאי, וע"ע מ"ב (סי' רע"א סק"א) דאפילו אם אינו תאב לאכול כשבא לביתו, מ"מ יקדים לקדש משום שלום בית או הכנסת אורחים, ובפרט כשיש לו אורח עני, דאינו יכול לעכבם משום שהוא רוצה לקיים מצוה מן המובחר לאכול בתיאבון, וא"כ לכאורה ה"ה בנד"ד שיאחר "שלום עליכם" אחרי קידוש.

בשו"ת דבר אברהם (ח"ב סי' ב' בהג"ה) הביא "הערה נפלאה" זו בשם רבינו החפץ חיים זצ"ל, אבל כתב דלפי שאין העולם נזהר בזה כ"כ, מהדרנא בתי וזכותא דאינה נכונה, משום דאומדנא דמוכח הוא שהמארח עני לסעודת שבת, דעתו היא שבשעה שיאכל הוא, יאכל גם העני עמו, והוי קבע זמן לצדקה בשעה שיאכל הוא, וא"כ כל זמן שהוא עצמו אינו אוכל, עדיין לא הגיע זמן הצדקה, ואין מקום לעבור בבל תאחר. ולענ"ד יש מקום להסתפק בעשרה בטבת שחל בערב שבת, דאפשר גם הדבר אברהם יודה דבכה"ג יש לחוש משום בל תאחר אם הוא מזמין אורח, דהרי המארח וב"ב שלא אכלו כל היום ג"כ רעבים, ועד שהבעה"ב חוזר לביתו אחרי התפלה, לא ידע אם משפחתו כ"כ רעבים שיצטרך לקדש לפני שיאמר "שלום עליכם", ולכן על דעת כן הזמין האורח שיתכן מאד שיקדש לפני "שלום עליכם". עוד יש להסתפק דמשום חומרת האיסור לצום בשבת (וכבר הזכרנו לעיל מחלוקת הראשונים בזה, ד"א שמשלימין התענית פירושו עד השקיעה, ורבינו יצחק אכל לפני שהלך להתפלל מעריב וכו'), אפשר דראוי לכל אחד לקדש ולאכול לפני שלום עליכם וצ"ע.

האם יי"ח כששומע קידוש לפני צאה"כ דר"ת

מעשה שהיה בחסיד קלויזנבורג שנוהג כשיטת ר"ת במוצש"ק מעיקר הדין, ולכן בליל ש"ק, במוצאי התענית אינו יכול לאכול עד צאה"כ לר"ת, והוא הוזמן לאכול סעודת שבת אצל מי שהיה בטוח שג"כ נוהג כן, אבל כשהגיע לבית מארחו, ראה שהוא עושה קידוש לפי צאה"כ של הגאונים, והסתפק האורח (כיון שלא נעים לו להוכיח את המארח על שאינו נוהג כמנהג החסידות שלו) אם יכול לצאת בקידוש שהוא שומע מהמארח, ואז ימתין כרבע שעה עד שיטול ידיו לסעודתו, או שמא כיון שאינו יכול לאכול בזמן ששומע קידוש, אינו יי"ח בקידוש שהוא שומע. כ' השו"ע בהל' פסח (סי' תע"ב ס"א) שלא יאמר קידוש בליל הסדר עד שתחשך, והסביר המ"ב (סק"ד), אע"פ שבדרך כלל יש מצוה להוסיף מחול על הקודש, ויש לקדש מבעו"י, שאני פסח דצריך לקדש בשעה הראויה לאכול מצה (סברת הט"ז), ועוד משום שקידוש הוא אחד מארבע

כוסות, וכולהו בתר הגדה ומצה ומרור גרירי (סברת המ"א בשם התרוה"ד). הפמ"ג שם הסביר סברת הט"ז, דבעינן קידוש במקום סעודה, ואם אינו יכול לאכול מצה בזמן שמקדש, הרי חסר בהאי דינא של קידוש במקום סעודה, ומה"ט כ' הפמ"ג א"א לעשות קידוש מבעו"י בליל ראשון של סוכות, כיון שאינו י"ח כזית פת בסוכה עד הלילה דומיא דמצה, ואילו לפי סברת המ"א בשם התרוה"ד, כיון שאין ד' כוסות בסוכות לא שייך האי חסרון.

אבל בשו"ת שביבי אש (ח"ב סי' כ"ד ד"ה והנה לקושטא) העיר, דלכאורה בערב סוכות אין סיבה שלא יקדש מבעו"י, דהרי אין איסור אכילה לפני צאה"כ, אלא שאינו מקיים מצות אכילת כזית בסוכה עד צאה"כ, וא"כ לכאורה אין סיבה שלא לקדש מבעו"י ויתחיל סעודתו, רק שיקפיד לאכול כזית פת בסוכה בלילה (אמנם יש לדחות קולא זו קצת, אם זה יגרום שלא יאכל בלילה לתיאבון, דמהאי טעמא אסור לאכול בערב י"ט מן המנחה ולמעלה כדי שיאכל בערב לתיאבון). עוד כ' שם, דאפשר נד"ד שאני מאכילת מצה בליל פסח, דהתם אסור לו אכול מצה מדינא עד הלילה, וממילא אינו י"ח קידוש במקום סעודה, משא"כ במוצאי תענית בליל ש"ק שנמנע מלאכול עד הלילה מחמת החומרא של לילה לשיטת ר"ת, אפשר אין זה מעכב בדיעבד, אמנם יש להעיר ע"ז קצת, דהרי מדובר במי שנוהג צאה"כ דר"ת מעיקר הדין, ולא רק בגדר חומרא. אבל אפשר יש להקל מסברא אחרת, דאמנם נפסק ברמ"א (סי' רע"ג ס"ג) דצריך לאכול במקום קידוש לאלתר, והמ"ב (סקי"ב) כ' בשם המ"א שלא יפסיק אפילו זמן קצר, ובסידור יעב"ץ (דינים שאחרי קידוש ס"ג) כ' דלכתחילה לא יפסיק יותר משיעור הילוך כ"ב אמה, אבל לגבי בדיעבד, כ' השע"ת (שם סק"ב) בשם הגינת וורדים שאם שהה עד שעברה הנאתו דכוס קידוש, א"צ לחזור ולקדש, והכה"ח (שם סק"ט) כ' בשם המהריק"ש, דכל שלא עבר זמן שיעור עיכול א"צ לחזור ולקדש. לפי הני שיטות, בודאי בדיעבד י"ח קידוש, גם אם נוטל ידים רק לאחר רבע שעה. ואפשר יש לדמות שלה דידן למי שבירך על האוכל בסוף הצום (שאינו בליל שבת), וטעה בזמן היתר אכילה, ונפסק להלכה שאסור לו לטעום אפילו משהו, אלא דיש להסתפק שמא ימתין כמה דקות וכשיגיע צאה"כ יאכל. מקום הספק הוא לפמ"ש"כ המ"ב (סוסי' ר"ו) בשם המ"א, שאם בירך על המים ושמע שיש מת בעיר, ישתה מעט מן המים וישפוך השאר, ואם אמרו לו שהתקופה נופלת (ע' י"ד סי' קט"ז ס"ה ודרכ"ת סק"ט דבזה"ז נוהגים להקל בזה) ויש אז חשש סכנה לשתות המים, ימתין מעט עד שתעבור התקופה ואח"כ ישתה, ולפ"ז כ' שם הפמ"ג (א"א סוסי' ר"ו) דמי שבירך על המאכל בסוף התענית, ימתין זמן מה עד הלילה ולא יסיח דעתו דאינו מחוסר זמן.

אמנם בשו"ת בצל החכמה (ח"ה סי' קס"ז סק"ז) תמה על הפמ"ג, שלא הביא ראיי' ממש"כ הרמ"א בהל' הבדלה (סי' רצ"ט ס"ו) בשם התרומת הדשן (סי' קנ"ד) שדן בבני אדם שמתענים ג' ימים רצופים לילה ויום, והתחילו תעניתם במוצש"ק, היאך יבדילו על הכוס הואיל ואינם יכולים לשתות במוצש"ק, וכ' שם (בסוף הסימן) שמבדילים בסוף יום ג' סמוך לחשיכה ממש, ושותין כוס הבדלה משחשיכה - הרי מפורש שבירכו בפמ"ג מבעו"י כשעדיין התענו, ותי' בשו"ת בצה"ח דאפשר התרוה"ד מיירי סמוך לחשיכה ממש, והפמ"ג מיירי שממתין זמן מה עד הלילה. עוד יש להוסיף, שדברי הפמ"ג ותה"ד, שאדם יכול לברך בזמן שעדיין אינו יכול לאכול, אינו סתירה למש"כ בגליון מהרש"א (י"ד סי' י"ט על הש"ך סק"ו) בפשטות דמי שבירך "על אכילת מצה" בערב פסח סמוך לחשיכה, אינו יכול לסמוך על ברכתו כדי לאכול מצה משחשיכה, דהתם בברכת המצות, אינו יכול לברך כשעדיין אינו מצווה במצוה, משא"כ בברכת הנהנין, שחייב לברך ברכה לפני שיהנה, שפיר חל ברכתו אע"פ שבזמן הברכה אסור לו לשתות משום שהוא בתענית.

תבנא לדינא, מי שנוהג כשיטת ר"ת לגבי זמן צאה"כ מעיקר הדין, אם הוא אורח ושמע קידוש מהמארח אחרי צאה"כ של הגאונים, לפני צאה"כ של ר"ת, אע"פ שעדיין אינו יכול לאכול, מ"מ בדיעבד י"ח (אם אינו יכול לקדש בעצמו אחרי צאה"כ דר"ת - כגון שלא נעים לו להעיר לבעה"ב), וימתין עד זמן צאה"כ לפני שיברך המוציא, וכבר מבואר בפמ"ג שאם בירך על המאכל בתענית לפני צאה"כ, יכול להמתין מלאכול עד צאה"כ, ואע"פ דבעינן קידוש במקום סעודה, וי"א שצריך לסעוד לאלתר, מ"מ הפוסקים הזכירו שיעורים יותר ארוכים מ"לאלתר", שיכול לסמוך עליהם בשעה"ד אם כבר קידש.

שתיית קפה חלבי במוצאי תענית בתחילת סעודת ליל שבת

יש אנשים שאינם מסוגלים לאכול סעודה מיד אחרי התענית, והם רגילים לשתות קפה עם חלב ולאכול קצת עוגה אחרי מעריב, וכעבור זמן אוכלים סעודה. כשחל עשרה בטבת בערב שבת, נשאלה שאלה ע"י יהודי כזה, האם מותר לו לעשות קידוש וליטול ידים לסעודת שבת ואחרי שטעם כזית מהחלה ישתה קפה ויאכל עוגה, ואח"כ ימשיך בסעודת שבת הברשית (כמובן שלא יאכל חלבי באותה מפה ובאותם כלים של הסעודה הברשית), או שמא הוא חייב לברך ברהמ"ז, וליטול ידיו עוד פעם אחרי הפסק זמן.

קידוש במקום סעודה במיני תרגימא או דווקא בפת

והנה לכאורה העצה הפשוטה ביותר היא שיקדש ולא יטול ידיו, ויקיים מצות קידוש במקום סעודה ע"י שיאכל עוגה כמבואר במ"ב (סי' רע"ג סק"ה), ואח"כ יוכל ליטול ידיו לצורך סעודת ליל שבת. אבל השואל טען דמבואר ברע"א (בהגהותיו על המ"א סי' רע"ג סק"א) דיש לפקפק אם יוצאים קידוש במקום סעודה באכילת עוגה כיון דבתר"י בברכות (ל"ו: לדפי הרי"ף ד"ה ברכת) מבואר דמיני תרגימא אינו נחשב כמקום סעודה, ובאמת אינה שיטה יחידאה, דכן מבואר גם בתוס' בפסחים (ק"א. ד"ה טעמו) וברא"ש שם, וכן במהר"ם חלאוה בפסחים (ק"ה). בשם הרשב"א וכן בחי' רבינו דוד שם, וכמו"כ הבה"ל (סי' רע"ג ס"ה) הביא מש"כ הגר"א במעשה רב (אות קכ"ב) דגם בקידוש היום לא הי' מקדש אלא במקום סעודה גמורה ולא מיני תרגימא או יין, וכן נקט להלכה בשו"ת עין יצחק (א"ח סי' י"ב), ובשו"ת גינת ורדים (א"ח כלל ג' סי' י"ב) כ' דאפילו אם סומכים על המקילין בשעה"ד, היינו דווקא בקידוש ביום אבל לא בליל שבת, וע' מה שהאריך בסוגי' זו בשו"ת שלמת חיים (סי' קס"ו) ובשו"ת תשובות והנהגות (ח"א סי' רס"ד). עכ"פ השואל רוצה דווקא ליטול ידיו ולקבוע סעודתו על חלה מיד אחרי קידוש, ואז לשתות הקפה החלבי שלו, ולכן נסתפק היאך ימשיך בסעודתו.

שיטת המ"א ומ"ב דמותר לאכול חלב ואח"כ בשר באותה סעודה בליל שבועות

לכאורה יש לפשוט שאלה זו ממש"כ המ"א והמ"ב בהל' שבועות, דהרי הרמ"א (סי' תצ"ד ס"ב) הביא דנוהגין בכמה מקומות לאכול מאכלי

חלב ביום ראשון של שבועות... ואוכלים מאכל חלב ואח"כ מאכל בשר, וכ' המ"ב (סקט"ז) דיוהר ליקח מפה אחרת כשרוצה לאכול בשר, וא"צ להפסיק בברהמ"ז אם אינו אוכל גבינה קשה, אלא יקנה פיו יפה וידיח כדאיתא ביו"ד סי' פ"ט. והנה מקור דברי המ"ב הם במ"א (סק"ו) שציין להמבואר בהל' בשר בחלב (יו"ד סי' פ"ט ס"ב) דאם אכל גבינה מותר לאכול אחריו בשר מיד ובלבד שיעיין ידיו שלא יהא שום דבר מהגבינה נדבק בהם, והרמ"א הוסיף דיש מחמירין אפילו בבשר אחר גבינה, וכן נוהגין שכל שהגבינה קשה אין אוכלין אחריה אפילו בשר עוף כמו בגבינה אחר בשר.

שיטת הפוסקים אם מותר לאכול חלב ואח"כ בשר באותה סעודה בלי לברך ברהמ"ז באמצע

והנה בב"י (או"ח סי' קע"ג ד"ה ואם הוא יום) מבואר בשם הרשב"א והגהות מיימוניות דמותר לאכול בשר אחר גבינה רכה מיד כיון שאינה מתעכבת בין השיניים, ואפילו באותה סעודה, אבל הב"י כ' דיש מחמירין על עצמם שלא לאכול בשר אחר גבינה בסעודה אחת כמבואר בזוה"ק, והביא דהמרדכי בחולין (סי' תרפ"ז) כ' בשם המהר"ם שנהג להחמיר ע"ע משום מעשה שה' שלא לאכול בשר בהמה וחיה אחר גבינה, אבל ה' מיקל בבשר עוף, והיינו משום שלא ראה דברי הזוה"ק, ולכן סיים הב"י דאנחנו שזכינו לראות הזוה"ק, טוב ונכון להחמיר אפילו בבשר עוף שלא לאכול אחר גבינה רכה באותה סעודה (אמנם הפר"ח ביו"ד סי' פ"ט סקט"ו חולק על הב"י בכוונת הזוה"ק וכ' דרק בבשר בהמה אחר גבינה אין לאכלם באותה סעודה אבל לא בבשר עוף). והנה הבה"ט (יו"ד סי' פ"ט סק"ב) וכן הפמ"ג (משב"ז סק"ג) ודרכ"ת (סק"ט) הביאו שיטת המחמירים בזה לברך ברהמ"ז אחרי הגבינה רכה, אבל מאידך גיסא בערוה"ש (יו"ד סי' פ"ט ס"ט) כ' דרובא דאינשי נוהגים להקל בזה, וגם החכמת אדם (כלל מ' סי"ב - סי"ג) לא הביא חומרא זו להפסיק ביניהם בברהמ"ז.

והנה הדרכי תשובה (סי' פ"ט סק"יד) הביא בשם הבאר מים חיים עה"ת שהתפלא על המ"א הנ"ל, ולכן כתב דאפשר נפל טעות סופר בדפוס המ"א, כי הדין פשוט שבדאי צריך להפסיק בברהמ"ז גם בין גבינה רכה לבשר. אבל ק' טובא לומר דנפל ט"ס בדברי המ"א, דהרי גם במקום אחר המ"א כ"כ, דבהל' זימון (סי' קצ"ו סק"א) כ' המ"א דאם אחד אוכל גבינה ושנים אוכלים בשר, הם מצטרפים לזימון כיון שהאוכל גבינה יכול לאכול מלחמם אע"פ שהוא מלוכלך מבשר, אבל אם אכל גבינה קשה אין מצטרפין. הרי מפורש דס"ל דבאותה סעודה שהוא אכל גבינה יכול גם לאכול לחם שמלוכלך בבשר, וכן נקטו השו"ע הרב (סי' קצ"ו ס"ז) ומ"ב (סי' קצ"ו סק"ט).

שוב ראיתי בחק יעקב בהל' חג השבועות (סי' תצ"ד סק"א) שכ' וז"ל יש טעם להתיר בשבועות לאכול מאכל חלב ובשר בסעודה אחת, ומ"מ שומר נפשו ירחיק מהם, וכן הסכמת האחרונים דגם בחג השבועות יש לזוהר בכל כמו בכל השנה, וע"ש ביו"ד סי' פ"ט עכ"ל. הרי דס"ל דבכל השנה נוהגין שלא לאכול חלב ובשר בסעודה אחת, וכל הנידון הוא אם יש להקל בחג השבועות, וע' באג"מ (או"ח ח"א סי' ק"ס) שהסביר דאפשר לא רצו להנהיג בשבועות שיאכלו חלב ובשר בסעודה אחת, דיש לחוש שלפעמים ישכחו ויאכלו הבשר תחילה ואח"כ החלב, וזה בודאי אסור בסעודה אחת, לכן עדיף לנהוג לברך אחר אכילת החלב ע"ש. עכ"פ מדברי הח"י מבואר דהמנהג בכל השנה הוא לא לאכול חלב ואח"כ בשר באותה סעודה, ורק לגבי שבועות יש נידון בדבר, אבל במ"א בהל' זימון הנ"ל מבואר דגם בכל השנה יש להקל.

עוד יש להעיר לפמש"כ הרמ"א (יו"ד סי' פ"ט ס"א) בענין אכילת גבינה אחר בשר, די"א דאין לברך ברהמ"ז על מנת לאכול גבינה, אבל אין נוהגין בזה, והעיר הט"ז (סק"ג) דלא מהני ברהמ"ז אלא כשכבר סילק עצמו מן הסעודה של בשר, ואילו כאן לא סילקו עצמם מהאכילה, אלא אדרבה מכינים עצמם לאכילה אחרת, וא"כ ברהמ"ז לא מהני כלום, וע"ש תוכחתו למי שמברך ברהמ"ז באופן כזה. לפי דברי הט"ז, גם בנד"ד אינו ראוי לברך ברהמ"ז אחרי שתיית החלב לפני אכילת הסעודה הבשרית כשאינו מסלק עצמו מן האכילה אלא רוצה להמשיך לאכול. אבל הבכור שור בחולין (ק"ה). הביא ראי" דמותר לכתחילה לברך ברהמ"ז ביניהם, דהרי מבואר בשו"ע בהל' שבת (סי' רצ"א ס"ג) דאם נמשכה סעודת הבוקר עד שהגיע זמן המנחה, יפסיק הסעודה ויברך ברהמ"ז, ויטול ידיו ויברך ברכת המוציא ויסעוד, ונכון הדבר ע"ש. לפ"ז הוכיח הבכור שור כיון דאינו נחשב כברכה שא"צ במקום צורך, לכן פשוט דאין למחות ביד המקילין לברך ברהמ"ז אחרי אכילת בשר לפני אכילת גבינה כמש"כ הרמ"א. לפ"ז כ' בשו"ת מהרש"ג (ח"א יו"ד סי' י"ג) דהמדקדק במעשיו לא יאכל בשר אחר חלב בלי ברכה אחרונה על החלב, ומה שהחמיר הט"ז שלא לברך, זה דווקא כשאוכל בשר ואח"כ חלב, אבל כשאוכל חלב ואח"כ בשר שפיר דמי לסמוך על הבכור שור, דכל שסילק ובירך הוי סעודה אחרית.

עוד יש להסתפק לשיטת הסוברים דצריך להפסיק בברהמ"ז בין אכילת גבינה לסעודת בשר, מה הדין אם שכח לברך ונזכר רק אחרי שהתחיל לאכול הבשר. בשו"ת מהרש"ם (ח"ג סוס"י קכ"י) כ' וז"ל ומה שנסתפק בלא בירך על סעודת חלב ע"י שכחה, וכבר התחיל סעודת בשר, הדבר פשוט שלא יברך ויוצא בברהמ"ז, ולא מיקרי סעודה אחת רק אם לכתחילה אינו מברך ברכה אחרונה ואוכל בשר, משא"כ בדעתו להפסיק ולברך ברכה אחרונה אלא ששכח לברך עכ"ל, וכן הסביר מרן הגריש"א שליט"א (בספר הערות על חולין עמוד ת"ג), אלא שהוסיף דלא נחשב כאילו הוא עדיין נמצא בסעודה הראשונה כיון שרצה להפסיק.

המתנת חצי שעה בין גבינה לבשר

אבל זה פשוט דבכל אופן המנהג הוא להמתין חצי שעה בין חלבי לבשרי (ע' הליכות שלמה על שבועות פ"ב הערה 94 בשם הגרשו"א זצ"ל דנהגו העולם להמתין חצי שעה), וכן פסק מרן בעל שבת הלוי זצ"ל (קובץ מבית לוי ח"ט עמוד כ"ג) והסביר טעם המנהג דבכל מקום "סמוך" הוא בתוך חצי שעה כגון בסמוך למנחה, ולכן כדי שאכילת הבשר לא תהא סמוכה לאכילת הגבינה, הנהיגו הרחקה של חצי שעה. בשו"ת משנה הלכות (ח"י סי' קל"ה) הסביר דהחצי שעה הוא פשרה בין הזוה"ק שמצריך המתנה של שעה, ובין השו"ע שפסק דא"צ להמתין כלום, ולכן עשו פשרה של חצי שעה.

קינוח והדחה אחרי שתיית חלב לפני אכילת בשר

והנה המ"ב הנ"ל בהל' שבועות פסק דאחרי שאכל גבינה לפני אכילת בשר צריך קינוח ע"י אוכל והדחה ע"י שתייה (כמבואר בשו"ע יו"ד סי' פ"ט ס"ב), אבל אם הוא רק שתה חלב, הביא הדרכי תשובה (סי' פ"ט סק"א) בשם הרש"ש בחולין (ק"ג): דא"צ קינוח, דדווקא באכילת גבינה

שמודבק בחניכיים ובין השיניים צריך קינוח ע"י אוכל כיון שאינו יוצא ע"י הדחה לבד, משא"כ בשתיית חלב סגי בהדחה לבד. מאידך גיסא באיסור והיתר (כלל מ' דין ח') מבואר דגם מי שרק שותה חלב צריך הדחה וגם קינוח, והסביר בבדי השלחן (סי' פ"ט סק"נ) דס"ל דהקינוח בא להעביר טעם השומן שבגבינה, וס"ל דגם השותה חלב נשאר טעם שומן החלב בפיו, ובעצם הני תרי שיטות תלויים בסיבת חיוב קינוח, אי כדי להעביר טעם שומן הגבינה שבפיו, ולפ"ז גם השותה חלב צריך קינוח, משא"כ לפי הטעם שהקינוח הוא כדי להסיר פירורי הגבינה שנשארו בין השיניים, דלפ"ז השותה חלב א"צ קינוח. אבל בנד"ד נראה דכו"ע מודו דבעי קינוח והדחה, דהרי בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ב סי' ש"צ ד"ה ומיהו) כ' דאפילו לשיטת הרש"ש, מ"מ כששותה חלב עם מזונות, הלא מתדבק העוגה בשיניו עם שיירי חלב כמו בתבשיל ע"ש

אם יברך ברהמ"ז אחרי הכוס קפה ועוגה נמצא סעודת ליל שבת בלי בשר ודגים

השואל נסתפק האם אינו ראוי להחמיר לברך ברהמ"ז כדי לצאת שיטת הזוה"ק שאוסרים לאכול חלבי ובשרי באותה סעודה, אע"פ דהמ"א וחכמ"א ומ"ב וערוה"ש מקילין בזה. מקום הספק הוא לפמש"כ במ"ב בהל' שבת (סי' רמ"ב סק"ב) דטוב שיאכל בכל סעודה מג' סעודות דגים, אם לא שאין נאותין לו לפי טבעו או ששונאן, ושבת לעונג ניתן ולא לצער, ובשו"ע (סי' ר"נ ס"ב) כ' לגבי סעודות שבת שירבה בבשר ויין ומגדנות כפי יכלתו, ולכן נסתפק השואל דאם יפסיק לברך ברהמ"ז אחרי שאכל עוגה ושתה קפה שלו, נמצא שלא כיבד את השבת בליל שבת בסעודה הראויה לכבוד שבת, ואמנם אח"כ יאכל סעודה, אבל הסעודת חובה של ליל שבת הלא היא הסעודה בה הוא י"ח קידוש במקום סעודה, ואם לא אכל בשר ודגים בסעודה זו, לא כיבד השבת כראוי, או שמא נאמר דיי"ח במה שאוכל סעודה אחרת אח"כ באותו לילה, וע"ע בשו"ת דברי ישראל (ח"א סי' פ"ו) שערער על הנהוגים לאכול סעודה חלבית בשבת בבוקר כמו בימות החול, ומכוונים בזה לצאת י"ח סעודה שניה בשבת, ולאחר מנחה גדולה אוכלים הסעודה של בשר ודגים וכל מטעמים, ומהפכין העיקר לטפל, דהרי הסעודה השניה היא העיקרית, והסעודה השלישית היא הטפילה, אבל בשו"ת מנחת פרי (ח"ד סי' כ"ח) יישב מנהג אלו הנוהגים כן ע"ש באריכות.

אכילת ב' סעודות בליל שבת

עוד יש להסתפק מה דינו של הסעודה השניה שאוכל בליל ש"ק אם יברך ברהמ"ז אחרי הסעודת הראשונה, דאם נאמר שהסעודה הזו עם הבשר ודגים וכל מטעמים תחשב כסעודה השניה בשבת, א"כ יהי' נ"מ דאם שוכח רצה בברהמ"ז בסעודה זו יצטרך לחזור לברך, וכמו"כ אם ישכח רצה בסעודת שבת בבוקר לא יצטרך לחזור לברך, אבל כל זה תלוי אם שייך לקיים שתים מהשלש סעודות של שבת בליל שבת, דאע"פ דמי שלא אכל בליל שבת משלים עוד סעודה ביום, אבל להיפך שיכול לאכול ב' סעודות שבת בליל שבת לא שמענו, וכן היא משמעות הפוסקים בערב פסח שחל בשבת, שמיעצים מה לעשות כדי להספיק לאכול ב' סעודות ביום בערב פסח, ע"י הפסק זמן או היסח הדעת, ואם יכול לקיים ב' סעודות של השלש סעודות בלילה, למה לא נחלק סעודת הלילה כשיש יותר זמן. אבל יש לדחות דאפשר לכתחילה אין לאכול ב' סעודות בלילה, אבל בדיעבד אם אכל אותם בלילה אפשר י"ח ב' סעודות שבת ולא יחזור אם שכח רצה בסעודת היום.

והנה לכאורה ה' מקום לומר דנחלקו בשאלה זו הראשונים כמבואר בשו"ע וברמ"א, דהרי הרמב"ם (הל' שבת פרק ל' ה"ט) פסק דחייב אדם לאכול שלש סעודות בשבת, אחת ערבית ואחת שחרית ואחת במנחה, והמגיד משנה הסביר כוונת הרמב"ם דמצוה לעשות הסעודות באלו הזמנים, וכן היא משמעות השו"ע בהל' שבת, דהרי לענין סעודה שלישית נפסק בשו"ע (סי' רצ"א ס"ב) דזמנה משיגיע זמן המנחה, דהיינו משש שעות ומחצה ולמעלה, ואם עשאה קודם לכן לא קיים מצות סעודה שלישית, ומה"ט כ' בערוה"ש (סי' רפ"ח ס"ב) דסעודה שניה צריכה להיות רק קודם חצות, כמו שסעודה שלישית אינה אלא אחר זמן מנחה, דיש זמן קבוע לכל אחת מהשלש סעודות. ומה"ט פסק השו"ע בהל' פסח (סי' תמ"ד ס"א) דכשחל ערב פסח בשבת משיירין לשבת מזון ב' סעודות, ללילה ויום, דסעודה שלישית אינו יכול לקיימה בפת כיון דזמנה אחרי מנחה דווקא.

אבל הרמ"א (סי' רצ"א ס"א) כ' דמי שלא אכל בליל שבת יאכל שלש סעודות ביום השבת, הרי דחולק על הרמב"ם ושו"ע, וס"ל דאין זמן קבוע לכל אחת מהשלש סעודות, ומה"ט פסק המ"א (סי' רמ"ט סק"ו) בשם הלבוש דכשעושים סעודת ברית מילה או פדה"ב בערב שבת, אם אפשר לקיים גם סעודת ליל שבת מוטב, ואם לאו תדחה סעודת שבת למחר ויקיים ג' סעודות ביום השבת (ע"ש בפמ"ג), וכמו"כ פסק המ"א (סי' רע"ד סק"ב) דאם יש קצת אונס יכולין לדחות סעודת ליל שבת עד למחר, ובלבד שיקדש היום (אמנם בשעה"צ שם סק"ח הביא דבעינן אונס ממש ולא סגי בקצת אונס). הרי מבואר מהרמ"א והמ"א דא"צ לקיים הסעודות בזמן מסויים דווקא, ומה"ט בהל' ערב פסח שחל בשבת פסק המ"א (סי' תמ"ד סק"א) דיכול לקיים סעודה שלישית על פת אם יחלק סעודת הבוקר לשנים. עכ"פ מבואר דלשיטת השו"ע זמן השלש סעודות הוא לעיכובא, משא"כ לרמ"א ומ"א א"צ לקיים דווקא בזמנם, וא"כ לשיטתם אפשר י"ח שתים מהשלש סעודות אם אוכלם בליל שבת, ואע"ג דיש לדחות דאפשר ס"ל דאם לא אכל סעודה בליל שבת יש לה תשלומין למחר, אבל עדיין אין לנו ראיי' דיכול לקיים הסעודה לפני זמנה ע"י אכילת שתי סעודות בליל שבת, זה אינו, דהרי כשחל ע"פ בשבת פסק המ"א דיאכל שתי סעודות בשבת בבוקר, וזה לא שמענו שיש מושג של תשלומין לפני זמן הסעודה, וכי תימא דבליית ברירה, כיון דא"א לאכול סעודה שלישית בפת אחרי זמן מנחה בערב פסח שחל בשבת, לכן פסק המ"א שיאכל בבוקר, זה אינו דהרי השו"ע לא נתן עצה זו כיון דס"ל דזמן השלש סעודות קבוע, אלא מוכח דהרמ"א ומ"א ס"ל דזמן שלש סעודות של שבת אינו קבוע לעיכובא, הגם דזה ברור שיש חיוב כבוד ועונג שבת בין בלילה ובין ביום.

לפ"ז אפשר י"ל דלשיטת הרמ"א ומ"א אם אכל שתי סעודות בליל שבת י"ח בדיעבד, אבל קשה מאוד לחדש דבר כזה שלא נזכר בפוסקים, בפרט דכשחל ערב פסח בשבת, נלאו הפוסקים למצא הפתח היאך לקיים מצות שלש סעודות, והמ"א חידש לחלק סעודת היום לשנים, ואם ה' אפשר בדיעבד לקיים שתי סעודות בלילה, למה לא כ' שיחלקו סעודת הלילה לשנים, בפרט דבליה יש יותר זמן.

סיכום לדינא

עכ"פ מכל הני ספיקות נראה דאם הוא רוצה לקיים קידוש במקום סעודה דווקא באכילת פת, אחרי ששתה הקפה החלבי, עדיף שיעשה כמש"כ המ"א ומ"ב בהל' חג השבועות ולא יחמיר לברך ברהמ"ז אחרי הכוס קפה וחתרכת עוגה שלו, אבל צריך להמתין חצי שעה, וחוף מזה גם יעשה קינוח והדחה, וכמו"כ יחליף את המפה.

לעת מצא

פרקי הדרכה
לבניין הבית

אוצר הספרים

הבמה לסקירת
ספרים ומחבריהם

אהל יהושע

תורת מהרי"ל דיסקין זצ"ל

הספר שגדולי התורה ממליצים עליו

לעת מצא

פרקי הדרכה, לשידוכים, מאורסים,
והנהגת הבית

הגאון רבי יעקב גולדברג שליט"א
מעוטר בהסכמתם הנלהבת של גדולי התורה
ובראשם מרן רבינו הגר"ח קנייבסקי שליט"א

נודע בשערי בית המדרש מדרת ספריו של הגאון רבי יעקב גולדברג שליט"א
דביר קדשו' על תורה ומועדים.

ועתה הניף ידו בחיבור מקיף 'לעת מצא' ובו פרקי הדרכה בבניין בית
בישראל, שנרשמו מתוך הברת הנרשאת בתפקידו כר"מ בישיבת 'באר התורה'.
הספר שאך זה עתה יצא לאור נחטף מחנויות הספרים ועתה ניתן להשיגו שוב.
שיעוריו של הגאון המחבר שליט"א בעניינים אלו היו ידועים זה מכבר בתוככי
עולם התורה ונמסרו מיד ליד בצורת קונטרסים העוברים מחתן לרעהו, ורבים
בקשו להעלות הדברים עלי ספר בצורה נאותה ומסודרת.

וב"ה נעתר המחבר ונטל ע"ע את המשימה, ויחד עם הוצאת הספרים צוף
הוציאו מתחת ידם דבר נאה ומתקבל.

הספר כולל הדרכות לתקופות שמהשידוכים עד הדרכות בחיי הבית מתוך
התייעצות עם גדולי תורה ויראה שפמכו ידיו על המחבר שליט"א.
את הספר עיטרו בהסכמתם מרן שר התורה רבינו הגר"ח קנייבסקי שליט"א.
המשגיח הגה"צ רבי דב יפה זצוק"ל שעבר על גליונות מהספר.
רבי אהרן פלדמן ראש ישיבת נר ישראל, מרן הגרמ"ה הירש ראש
ישיבת פלאבאדקא. הגאון רבי דוד כהן ראש ישיבת חברון, והגאונים
רבי ישראל גנס, רבי יהושע אייכנשטיין ורבי גבריאל יוסף לוי. כמו"כ
הסכים לספר המשגיח הגה"צ רבי שלמה ברויאר משגיח דבית מתתיהו.

להשיג בחנויות הספרים המובחרות.

ואצל המחבר רח' אברהם רביץ 8/1 נווה יעקב ירושלים
או בטלפון 025378303 dvirkodsho@gmail.com

אהל יהושע

אהל יהושע - הנהגות והליכות מהרי"ל דיסקין

אור חדש נגה על עולם התורה בימים אלו עם הוצאתו לאור של הספר 'אהל
יהושע' הכולל לקט של הנהגות, עובדות והליכות, פסקים וחידושים משלחנו
של מאורן של ישראל רשכבה"ג מרן הגה"ק מהרי"ל דיסקין זצוק"ל
השרף מבריסק.

ספר זה הינו הראשון שמלקט את כל הפסקים וההנהגות המפורסמים בשמו של
השרף מבריסק לאכסניה אחת, ואין בית מדרש בלא חידוש, שבחיבור זה
מובאים חידושים רבים הרואים אור לראשונה, הן מעצם כת"ק של השרף
מבריסק, הן מכת"י של תלמידיו, והן מסורות רבות מפי השמועה.

רוב הספר סובב והולך על ד' חלקי הש"ע, ובין בתריו משובצים כאבני הפך
עובדות ומעשים מחייו רבי ההוד של רבינו, וכן בסוף הספר חיבור לטהרה
ביאורי מקראות על התורה ונ"ך שלא הופיעו בספר המפורסם חידושי מהרי"ל
דיסקין עה"ת, ביניהם חידושים נדירים ביותר שנרשמו ע"י תלמידיו בעיירות
בעיירות ליטא בהם כיהן כרב קודם עלותו לאח"ק. וכן מרשימות תלמידיו
באח"ק הרואים לראשונה את אור הדפוס.

ספר נכבד זה מכיל מעל ל-

750 עמודים ומעורר

בהסכמות מרנן ורבנן

גדולי התורה ובראשם מרן

רבינו הגר"ח קנייבסקי

שליט"א.

להשיג בחנויות הספרים. הפצה: יפה נוף.

לפרטים 052-7682413

מייל adratkodesh@gmail.com

זמני כניסת שבת פ' ויגש וסיום הצום

סיום הצום	כניסת שבת	ירושלים
17:12	16:06	ירושלים
17:13	16:20	בני ברק
17:13	16:10	חיפה
17:16	16:15	מודיעין עילית
5:59 ירושלים	ר"ת	
מודיעין עילית, ב"ב, חיפה - 5:55		

אוצר - הלכות

עשרה בטבת תשפ"א

תמצית הלכות הנחוצות לעשרה בטבת שחל בערב שבת
על פי פסקי מרנא "השבט-הלוי" זצקללה"ה
 שנאמרים בבית המדרש "שבט הלוי" אחוזת ברכפלד - מודיעין עילית
 ע"י הרב אלטר אליהו מרמורשטיין שליט"א
 ראש כולל ישועות יעקב ומח"ס המינים המהודרים

ליל התענית

א. 'הרוצה לאכול או לשתות קודם שיעלה עמוד השחר לאחר שישן שנת קבע טוב ישינתה קודם השינה שרוצה לאכול קודם עלות השחר. (ש"ע, תקס"ב מ"ב ס"ו) האוכל יותר מכביצה יאכל עד חצי שעה קודם עלות השחר. (מ"ב ס"ב פס"ד) (הביא המשנה ברורה (סכ"ח) בשם הזוהר הק' אף הקם בחצות דלא יטעם קודם התפילה. ובמקום הצורך מותר.

טעם התענית

א. ביום זה החל מצור על ירושלים, ומוזה נמשך החורבן, תיקנו חכמינו ז"ל לצום ביום הזה, כדי לעורר הלבבות. כתב הרמב"ם הל' תעניות (פרק ה' א') יש ימים שכל ישראל מתענים בהם מפני הצרות שאירעו בהן כדי לעורר הלבבות ולפתוח דרכי התשובה ויהיה זה זיכרון למעשינו הרעים ומעשה אבותינו שהיה כמעשינו עתה עד שגרים להם ולנו אותן הצרות, שבזיכרון דברים אלו נשוב להיטיב.

תפילות שחרית

א. מתפללים שחרית כרגיל בתעניות, אומרים ענו בחזרת הש"ן, נפילת אפים, אבינו מלכנו, וסדר הסליחות, וקוראים בתורה ויחל, ואח"כ מתפללים כרגיל בכל יום.
 ב. מנהג קהילות הונגריה, וכמה מקהילות החסידים, שאין אומרים אבינו מלכנו בתענית ציבור. (מבית לוי)

הכנות לשבת קודש

א. טעמות התבשילים ע"פ דברי מו"א (ס"ד ס"ק א) הוא מצוה לטעום התבשילים וצריך לטעום מכל תבשיל בע"ש, ולכן יטעום ויפלוט אחר כך ולא יבלע. (מ"ב תקס"ז ס"ק ו)
 ב. רחיצה בחמין ביום מותרת מפני כבוד השבת. ולא כבשאר הצומות שכתב המשנה ברורה (ס' תקנ"ב ס"ק ו) שבעל נפש יחמיר ע"ש שלא לרחוץ.
 ג. תספורות מותרות לכבוד שבת. (מבית לוי)
 ד. לא ישטוף פיו בתענית ציבור. (תקס"ז ס"ג) ובמקום צער מותר, רק שיזהר ביותר לכפוף ראשו ופיו למטה בכדי שלא יבואו המים לגרונו. (משנ"ב ס' תקס"ו סק"א)
 ה. אין לשמוע מוזיקה ביום התענית, כיון שהוא יום צרה ואין זה בכלל דברים שהותרו לכבוד שבת. (קיצור שו"ע ס' קב"א נטעי גבריא ס' י"ו)
 ו. אלו שמשמיעים יגונו שבת לפני זמן הדלקת הנרות מותר. היות והוא רק כדי להשמיע את כניסת השבת מותר. (הגאון רבי י. ויזנר שליט"א מרא דאתרא דא. ברכפלד. כן דעת הגאון המפורסם רבי ש.א. שטרן שליט"א)
 ז. חתן בשבת ימי המשנה חייב להתענות. (ביאור ל' תקמ"ט ס"ד"ה הכל חלבים וכו' משנ"ב ס' ק"ק יב)
 ח. חתן שנישואיו הם לאחר עשרה בטבת וחלש מכדי לצום תוך תקופה קצרה ב' פעמים. יצום בעשרה בטבת, ויסמוך על זה גם עבור התענית שלפני הנישואין, ולא יתענה שוב ביום החופה. (הליכות שלמה ס' י"ג י"ג)

תפילת מנחה

א. אומרים ענו בתפילת המנחה. וגם המתפללים מנחה סמוך לשבת אומרים ענו.
 ב. מתפללים מנחה וקוראים בתורה ויחל, ומפטירים דרשו ה' בהמצאו. ומנהג בני עדות המזרח שאין אומרים הפטרה, ומחזירים הס"ת, ואומרים חצי קדיש.
 ג. כהן שאינו מתענה יצא מבהמ"ד בקריאת התורה, אם אין כהן אחר, כדאי שלא יקראוהו, ואם קראוהו יעלה. (משנ"ב תקס"ו ס' ק"א)
 ד. טוב לומר בתחנונים שאחר תפלת המנחה לאחר אלקי נצור וכו': ריבון כל העולמים, גלוי וידוע לפניך שבזמן שביט המקדש קיים אדם חוטא ומקריב קרבן ואין מקריבים ממנו אלא חלבו ודמו וכו'. (שו"ע ס' תקס"ד) דעת מרנא הגר"ח ק שליט"א דאין אומרים זאת בתענית ציבור. (שיח תפילה)
 ה. שכח לומר ענו אינו חוזר. אם נזכר קודם שעקר רגליו אומרו בלא חתימה לאחר תפלתו, (שו"ע ס' תקס"ב) קודם יהיו לרצון. (משנ"ב ס' ק"י) ואם עקר רגליו אין מחזירים אותו, וטוב שיכווין לש"ן מלה במלה ויוצא. (פ"י ס' תקס"ב ס' ב' מהרי"ל) ובדיעבד יכול לומר אף אחר יהיו לרצון כיון שלא עקר רגליו עדיין. (שע"צ ס' תקס"ו ס' ו)
 ו. הכהנים נושאים כפים בא"י, ואם אין כהן אומר הש"ן אלוהינו ואלקי אבותינו וכו'.

1 יש הנהגים "ניטל" בגלל חגאות הגויים בתאריך הלועזי ליל 25 ל 12. בשנה זו ביאל בליל י' בטבת. אולם דעת מרנא השבט הלוי זצוק"ל שבארץ ישראל לא נהגו "ניטל". סיפר א"מ הגאון שליט"א שפעם אחת בשיעור הקבוע ביום חמישי בלילה שחל בליל ניטל אמר רבינו זצק"ל שהיות ויש שנהגו "ניטל". היום, לכן בשבילם, אסיים השיעור חמש דקות קודם.
 2 שנת קבע היו על מיטתו אפילו כשעשן עם בגדיו. שו"ת מהרש"ם ח"ג שלז, שינת ארעי היא שמתנמנם על אצילי ידיו ואפילו בלילה. משנ"ב ס' מ"ז ס"ק כג.
 3 וימי שרגיל לשתות בהמשך הלילה א"צ להתענות.
 4 חוץ מת"ב ויה"כ שאסור מעיקר הדין.
 5 מכל מקום ביום החופה ימנע בתענוגים ולא ישתה יין.
 6 וכן פסק המאמר מרדכי.
 7 הכף החיים בשם שלחן גבוה דלא יאמרו רק בת"צ.

במנחה גדולה⁸ לדעת החזו"א (פ"ב) ⁹ נושאים כפים. ולדעת שבט הלוי (ח"ח כ"ג) והגרש"ז אויערבך זצ"ל¹⁰ אין נושאים כפים. (ע"פ השו"ע קכ"א א'). כהן שאינו מותענה אין נושא כפיו במנחה של תענית ציבורי¹¹. ודעת הגרזש"א זצ"ל להדין כן רק כשאין כהנים אחרים.¹² בשנה זו ערב שבת, במנחה אין אומרים אבינו מלכנו, ולא נפילת אפים, (משנ"ב בתק"נ: נ"ק יא)

ליל שבת קודש

- א. המקפיד על זמן ר"ת בזמן צאת הכוכבים, יכול להתפלל במוצאי תענית מעריב קודם צאת הכוכבים דר"ת. וז"ל מרן בעל שבט הלוי: "וכך קבלתי להתפלל במוצאי תענית מעריב מוקדם יותר, וכך אני נוהג בבית מדרשי" עי"ש.¹³ (שבט הלוי ח"ו ס' עא)
- ב. אלו הנוהגים שלא לקדש בין שעה שש לשבע, ע"פ המג"א (פ"ד ע"א סק"א). בשבת שלאחר התענית אין להקפיד.¹⁴ (ליקוטי מהרי"ח). וכתב שם בשם הרה"ק ר' שמעון מיעריסלאב זצק"ל כשהיה מקדש בין שש לשבע היה אומר אב הרחמים שאומרים קודם קריאת התורה.

שתיה לאחר קידוש קודם הסעודה

- א. לכתחילה אין ראוי לשתות מיד לאחר קידוש, לפי שכתב רמ"א (תע"ג ז): "וזה"ל: "צריך לאכול במקום קידוש לאלתר או שיהא בדעתו לאכול מיד". עכ"ל. מ"מ מי שקשה לו, יכול לשתות, ויזדוץ ליטול ידיו לסעודה.
- ב. המקדש על היין אם היו לפניו המשקים בשעת ברכת היין או שהיה דעתו לשתות, א"צ לברך על השתיה ולא לאחריה.¹⁵ (בה"ל קע"ד ד"ה ואפילו לא היה...) מפני שהקידוש פוסט השתיה.
- ג. שמע קידוש וטעם מזהין דעת שו"ע הרב (תמ"ז ס"ד), ודרך החיים, דאינו מברך כיון דנפטר בברכת היין.¹⁶
- ד. השומע קידוש ולא טעם מזהין צריך לברך על שתיית משקה.

שתיה ומזונות קודם הסעודה

- א. מותר לשתות קפה עם חלב קודם סעודת שבת בשירות, ואין צריך להמתין אח"כ¹⁷, ויכול ליטול ידיו¹⁸ מיד לסעודה מפני שאוכל פת, ויש בזה גם קינוח פיו. מ"מ כתב בס' מבית לוי שהמנהג להמתין אחרי שתיית חלב ג"כ חצי שעה מוסף האכילה עד אכילת בשר, דהיינו שאין צריך להמתין עם תחילת הסעודה אלא רק לתבשילי הבשר.
- ב. הרוצה לקדש ואח"כ לשתות קפה וכדומה ולאכול מיני מזונות¹⁹ או עוגות גבינה²⁰ צריך לאכול שיעור כזית מזונות, מפני שצריך קידוש במקום סעודה. וכדי לברך ברכה אחרונה, על המחיה. וכן רביעית יין (כדי לברך על הפנ' בלי ספק). ואח"כ יאכל סעודת שבת, ויעשה הפסק לענין בשר וחלב²¹ כנ"ל. מ"מ צריך לדעת שעיקר חייב סעודת שבת היא בפת גמורה. וכל חכם יעשה בדעתו, ועין ביה"ל ס' רמ"ז ד"ה מותר.
- ג. הנוטל ידיו לפת, ורוצה לאכול מעט עוגות גבינה ורק אחר כך לאכול סעודת שבת דגים ובשר וכל מטעמים. דעת הוזהר הקדוש מובא בש"ך (פ"ט ס"ט) ופמ"ג (פ"ד) דאין לאכול חלב וגבינה בסעודה אחת ע"כ אין לאכול בסעודה אחת מאכלי חלב ובשר, רק לאחר סילוק וברכת המזון אחר הפת²². ולכן יברך ברכת המזון וימתין שעה אחת. ויש נוהגים לחכות חצי שעה, וכן כתב השבט הלוי (נכ"ח) שהמנהג להמתין חצי שעה.²³

בעשרה בשבת, שהתחיל אז למעלה משפט החורבן, כמו כן בכל דור ודור, יושבין בית דין של מעלה ונזרזין החורבן של כל שנה ושנה, וידוע דעל כל צרה שעברה כמו יום שמת בו אבי ואמו אין מתענן בשבת, אבל תענית חלום מותר להתענות, משום עונג שיש לו שמבטל צרה העתידה לבוא עליו ולכן ט' באב לא דחי שבת דהוא על צרה שעברה, אבל תענית י' בשבת דהו' על צרה העתידה עונג דהוא. יו' חזנים דרשה י' תפ"א

8 משמעות השו"ע שאין נשיאות כפים במנחה גדולה.

9 וכן נהגו אצלו. וכן כתב בדיונים והנהגות.

10 הליכות שלמה פ' ג יא. ודעת הגאון רבי ישראל יעקב פישר זצ"ל דהש"ך יאמר א"א ברכנו וכו'. (הליכות אבן ישראל)

11 כ"פ החיים ס"ק ה' בשם פרי חדש.

12 אם יש רק כהן אחד נמי יעלה עמו משום דבשני כהנים מתקיימת המצוה דאורייתא לכו"ה. הליכות שלמה פ' י"ג י.

13 מובא על הרב הקדוש המפורסם בגדלותו בתורה ויראת שמים ומידת האמת רבי אברהם שלום מסטראפקוב בן הרה"ק משינאווא זצוק"ל שפעם נכנס לשלחן בליל שבת לאחר תענית ועשה מיד קידוש קודם הזמירות מפני שהיה רעב. ס' דברי שלום עמ' תצו.

14 ול' שם בפרט שיש אורחים רעבים שגדול מתנת עניים שמהפכין מידת הדין לרחמים. ובנוטי גבריא פ' ס"ג הביא שהרה"ק אמרי חיים מוידנ' צ"ל כשקידש בין שש לשבע אמר אב הרחמים.

15 כי הא דין, יין פוסט כל מיני משקים צריך לזה אחד מהתנאים צריך א. שיהא מונח על שולחן בשעה שמברך על היין. ב. שיהיה קובע בדעתו לשתות. ג. דעתו לזה. ויין דקידוש דפוסט ע"פ ביה"ל ס' קע"ד ד"ה יין ושו"ת רב פעלים ח"ב ס' פז. ועין רע"א שם ועיין שבט הלוי שו"ת ח"ג ס' טז.

16 משמתי מהגאון המפורסם רבי מאיר סירוטה שליט"א דנקטו להלכה כדרך החיים, עין ביה"ל ש"ל ד' חיי"א דשיעור לפטור בקביעות על שתיה של יין. והכרעת ביה"ל מלא לוגמיו. בודאי פוסט, וטעימה זה ספק.

17 ואף שיש דין קידוש במקום סעודה מ"מ לא הוי ממש סעודה חדא. (הגאון המפורסם רבי י. מ. שטרן שליט"א) בשו"ת אז נדברו ח"ד ס' מב כתב שאף ע"פ ד' הוזהר והמקובלים א"צ להמתין, והרי נוטל ידיו לסעודה הוי כסעודה אחרת אף ברכת המזון פוסט לפעמים גם מה שאכל קודם הסעודה עכ"ל וכו' שו"ת תשובות והנהגות ח"ב ס' ש"צ. ובפרט קפה עם חלב בעת הצורך להקל וא"צ להמתין. ע"פ ביאורו של הגר"ש קאהן שליט"א רב דק"ק מעלברון שקפה עם חלב הוי כתבשיל של חלב, כיון שמה שנותנין לתוכו חלב, הוא רק למתק מרירות הקפה.

18 היות ושתה קפה והוא בכלי. מ"מ היות ונטל ידיו גם לפמ"ג שפ"ד וה' בפת"ש דס"ל דבר שאינו טורח ירחץ ידיו הרי נוטל ידיו. וגם לדעת הוזהר אין סעודת אחת דהרי אכלם קודם אכילת סעודה

19 בפת הבאה בכיסנין י"ג תנאים א. גילוש במי פירות. ב. ממולא. ג. ונכסס או מעשה קדרה כגון דייסה או קוגל ירושלמי וכו' יכול לברך על מחיה ויכול ליטול ידיו מיד. דאין ברה"ז פוסטרו ובהש"ר יאכל לאחר שעבר חצי שעה מן מאכלי חלב.

20 עין ביה"ל ס' רע"ד ד"ה הגאונים ועיין שעה"צ ס"ק טז. ועיין שו"ע הרב ס"ק ד'.

21 עין ביה"ל ס' קע"ו ד"ה ברוך על ברוך הפרפרת וז"ל.

22 אבל דעת המש"ב, (תצד ס"ק ט"ז) צריך להקפיד להחליף המפה שאכל עוגות גבינה, להדיח ידיו וא"צ לברך ברכת המזון. וכל זה שאינו אוכל גבינה קשה.

23 וביאר מה דכתב שעתא חדא שלא יהי סמוך, וסמוך למנחה חצי שעה ועין תשובות והנהגות ח"ב ס' ש"ז ועין שצדד להקהל בשתיית חלב גם לדעת הוזהר.

ואלה יעמדו על הברכה ויתברכו מן שמיא על שנדבו לבם להוצאות הגליון

לעילוי נשמת הגה"צ רבי נפתלי הירצקא ב"ר רבי יהושע זצ"ל פרנקל חבר הבר"ץ העדה החרדית ב' שו"ת אמרי בינה ו' סבת תשע"ז נדבית נכדו וידידו הרב אברהם אליעזר חוס שליט"א	נא להתפלל לרפואת הרב יעקב בצלאל בן אלישיבע לרפוש בתוך כל שאר חולי ישראל	הוצאות הגליון נתנדבו לזכות ידידנו הרה"ח שמעיה יפה שליט"א לברכה והצלחה
לעילוי נשמת הרה"ק ר' מרדכי חיים ב"ר ר' יהודה לייב זצק"ל ר' מאט"ל סלוננימער ה' סבת תשי"ד	לעילוי נשמת הרח"ה מנחם מנחם ב"ר נתן נטע זצ"ל אייזנברג י"ג חסון תשפ"א ד' ישראל מרדכי ב"ר חיים זצ"ל דייך ט' באב תש"פ מרת יוסטל צבי ע"ה לזוטר ד"ח אלול תש"פ נדבית ידידנו הרה"ח אהרן בראנדווין שליט"א	ברכת הצלחה לידידנו חברנו היקר הרה"ח ר' יעקב פרנקל שליט"א מוהברת "פרנקל הגדסה"
לעילוי נשמת הרה"ח חיים אברהם ישעיה ב"ר ר' דוד ז"ל	לעילוי נשמת הרח"ה חיים אברהם ישעיה ב"ר ר' דוד ז"ל	

יוצא לאור ע"י מכון "אוצר הלכות"

להארות והערות ניתן להתקשר בשעות הערב 053-3144016 או במייל 3144016@gmail.com

ניתן לתרום לזיכוי הרבים 1. בעמדות נדרים פלוס קוד 6767 ולצ"ע עמוד "אוצר הלכות"

2. מחייגים 03-7630585 מקישים 6766 ולאח"כ 6

ויגש תשפ"א

מישפטי התורה

הליכות חיים

בס"ד

מי גשמים שהזיקו למזוזות

שאלה

ביום גשום וסוער, הגיע לקוח אל מגיה תפילין ומזוזות כשמים נוטפים מהניילון שהניח על כובעו להגן עליו מפני הגשמים. והנה כשנתן את תפיליו למגיה, נטפו מים רבים מהניילון הנ"ל על שתי מזוזות מהודרות שהיו מונחות על השולחן ופסלו אותן.

עלות הנזק מסתכם ב-שש מאות ₪. האם חייב הלקוח לשלם על הנזק שגרם? האם ישנו הבדל בדין, בין אם המים נטפו ישירות על המזוזות, לבין אם הם נטפו על השולחן ומשם זרמו מעצמם לעבר המזוזות שהיו מונחות בצידו השני של השולחן?

מה הדין, אם נטפו המים על השולחן, והמגיה לא הבחין שהשולחן שלו רטוב, ומיד לאחר שהגיה את המזוזה שאחז בידיו, הניחה על השולחן הרטוב, והמזוזה נרטבה ונפסלה?

תשובה

א. אם המים נטפו ישירות מכובעו של הלקוח על המזוזות - חייב הלקוח לשלם את הנזק שגרם מדין אדם המזיק.1

ב. אם המים הרבים נטפו על השולחן, ומיד זרמו מעצמם לצידו השני של השולחן שם היו מונחות המזוזות ופסלו אותן - חייב הלקוח לשלם על הנזק שגרם.2

ג. אם המגיה לא הבחין שהשולחן שהיה בתחילה יבש, נעשה רטוב בגלל כניסת הלקוח, והניח את המזוזה שאחזה בידו לאחר שהגיה על השולחן הרטוב, וע"י כך היא נפסלה - פטור הלקוח בדיני אדם על הנזק שנגרם. אמנם ביחס לדיני שמים, עיין במקורות.3

מקורות

1. כתב הרמב"ם הל' חובל ומזיק (פ"ו ט), הטור, והשו"ע חו"מ (ס"ו שפד, א) וז"ל: אחד המזיק בידו או בשאר גופו או שזרק אבן או ירה חץ והזיק בו או שפתח מים על חבירו או על כלים והזיק או שירק מפיו והזיק ע"י הרוק בעת שהלך מכוחו - הרי זה כמזיק בידו, וזה תולדות אדם המזיק. אבל אם הונח הרוק על הארץ, ואח"כ נתקל בו אדם וניזוק - הרי זה חייב משום בור, כי כל תקלה - בור הוא ע"כ.

לאור האמור, כאשר אדם מביא ע"י כוחו וגופו מים, והם נשפכים מחמתו ישירות על ממון חבירו ומזיק - דין המים שהזיקו הינם כאדם המזיק, ולכן חייב מביא המים לשלם על נזקו. החיוב לשלם קיים, למרות שלא התכוון להזיק, מאחר ואדם מועד לעולם כמבואר בב"ק (כז.) ולכן גם בנידון השאלה, מכיון שהלקוח הביא עמו ע"י הניילון ששימש כחלק ממלבושי גופו את מי הגשמים, והם נשפכו מחמתו על המזוזות, לכן דינו כאדם המזיק, וחייב לשלם עבור הנזק שגרם, ובפרט שחוסר זהירותו בנידון השאלה נחשבת כפשעיה ולא רק בגדר מזיק בשוגג.

2. והנה, אם המים לא נשפכו ישירות מגופו על המזוזות, אלא תחילה הם נשפכו על השולחן במקום שעמד, ומשם הם זרמו מעצמם למקום שהמזוזות היו מונחות, מקרה זה דומה למבואר בגמ' בב"מ (ק"ז.) לגבי אדם ששופך מים מהעליה לבית חבירו שגר מתחתיו, שמסקנת הגמ' שם, שאם מי העליון מגיעים ישירות מכוחו לדירת התחתון ומזיקים - נחשב העליון כאדם המזיק,

ולכן עליו לתקן את המעזיבה שתמנע מהמים ששופך להגיע לדירת התחתון. אולם אם המים ששופך מפסיקים ונבלעים במעזיבה, ואח"כ הם ממשיכים משם לדירת התחתון - נחשב הדבר כגרמא בלבד, ולכן על בעל הדירה התחתונה שניזוק לתקן את המעזיבה, אם רוצה שלא להיזק מהמים.

מחלוקת רש"י והיד רמה בהגדרת גרמא בנזקין ובנפשות

והנה שיטת רש"י שם בד"ה דפסקי והדר נפלי וכו', שהגרמא נעשית באופן שאדם שופך מים על מקום אחד ברצפתו, ומשם הם נמשכים מעצמם עד שנופלים למקום שבו הם מזיקים. כלומר, אע"פ שהמים זורמים כל הזמן מבלי שייעצרו, בכל זאת סובר רש"י, שאם הם לא נופלים ישירות על הניזק או על ממונו - נחשב הדבר כגרמא בלבד. ולכן לגבי הלכות שכנים ושותפים - על הניזק לתקן את הנזק. וכעין זה כתב רש"י ג"כ בגמ' בסנהדרין (ע"ג.) בד"ה אבל בכח שני וכו', לגבי מי שהסיר את הסכר שמנע מהמים להגיע לניזק, שאם בהסרת הסכר, המים לא נפלו ישירות על הניזק אלא זרמו על הקרקע עד שהגיעו אליו או לממונו ורק אז נגרם הנזק, מעשהו של מסיר המונע נחשב כגרמא בלבד.

אמנם היד רמה שם בסנהדרין חולק על רש"י וסובר, שגם באופן שהמים זרמו על הקרקע ורק אח"כ הזיקו לניזק או לממונו, נחשב הדבר שהם באו מכוחו הישיר של המזיק, ודינם ככח ראשון ולא כגרמא בלבד, מאחר ופעולת הנזק שעשה לא הופסקה, אלא נמשכה כל הזמן עד שפגעה בניזק או בממונו, ולכן חייב מסיר הסכר שמנע מהמים מלזרום, על הנזק שנגרם ע"י הסרת הסכר. והוסיף שם ביד רמה, שכל שכן שיתחייב לשלם בנידון הגמ' בב"מ (ק"ז.) מכיון ששם המזיק שפך בידיו את המים, ולכן אפילו אם הוא שפך את המים לקרקע ומשם הם זרמו מעצמם לעבר רכוש הניזק והזיקו לו, נחשב הדבר כהמשך ישיר של פעולת הנזק, ויתחייב שופך המים מדין אדם המזיק. וכדברי היד רמה, נקטו להלכה הרמב"ם (פ"י משכנים, הל' ט), הטור, והשו"ע חו"מ (ס"ו קנה, ד) וע"ש.

לאור האמור גם בנידון השאלה, מכיון שהמים נשפכו מגופו של הלקוח על השולחן, ומשם הם המשיכו מעצמם ישירות מבלי להעצר, לצידו השני של השולחן, ששם היו מונחות המזוזות ופסלו, יתחייב הלקוח על נזק מדין אדם המזיק כהכרעת היד רמה, רמב"ם, טור, והשו"ע.

3. כאשר מי הגשמים שהביא הלקוח היו מונחים על השולחן, דינם ומהותם הוא - כבור ותקלה שנחפרה שלא כדין ברשות הניזק. ולכן אם כעבור זמן הניח המגיה מבלי שידע מהבור שברשותו, את המזוזה על שולחנו הרטוב והיא ניזוקה, נחשב הדבר - שבורו של המזיק הזיק לכליו של הניזק, ומבואר בגמ' ב"ק (ה.) שהתורה פטרה בור כשהזיק לכלי הניזק, והמזוזה נחשבת כלי.

מתי מחויב בדיני שמים כשבורו הזיק לכלים

אמנם ביחס לדיני שמים, לדעת התו"א בב"ק (ס"ב ב, ס"ק ז) המזיק פטור, ולדעת הברכת שמואל בב"ק (ס"ב ב) המזיק חייב בדיני שמים וע"ש. ועיין בספר משפטי התורה בב"ק (ס"ד ד) שם חילקנו בין שני האופנים שמזיק חייב מדין בור. כלומר, אם הבור שהזיק נחפר או נעשה ע"י אדם, במקרה זה למרות שהוא פטור על נזקי כלים מדין בורו שהזיק, אולם עדיין לא הסתלק ממנו הגדר של "אדם המזיק" שהזיק בפשיעתו באופן של גרמא, שבמקרה זה חייב בדיני שמים על הנזק שנגרם.

אולם אם הבור נעשה ע"י גורם אחר שלקח את ממונו שלא היה שמור כראוי

פנינים משולחן רבינו הגאון

רבי אברהם גנחובסקי זצלה"ה

פרשת ויגש תשפ"א • גליון ת"ט

לע"נ הרבנית הצדקנית מרת אסתר הדסה ע"ה בת הר"ר רפאל יונה זצ"ל

בנימין ספק ימות וכולם ודאי

וַיֹּאמֶר עֲבָדְךָ אֲבִי אֱלִינוּ וְגו' וְלִקְחָתָם גַּם אֶת זֶה מֵעַם כְּנִי וְקָרְהוּ אֶסּוֹן וְהוֹרְדָתָם אֶת שִׁבְתִּי בְרָעָה שְׂאֵלָה (מ"ד כ"ז - כ"ט)

איתא בקרא שיעקב אבינו חשש שבנימין ימות בדרך. וביאר ברש"י (מ"ג ח') דיהודה טען ליעקב, שיתן לו ללכת עמם, שבנימין ספק יתפש ספק לא יתפש, אבל אנו אם לא נלך ודאי כולנו מתים ברעב, מוטב שתניח את הספק ותתפוש את הודאי.

והנה קיימא לן בירושלמי (תרומות פ"ח) דאם באו ואמרו לבני העיר או שימסרו אדם אחד או שיהרגו את כל בני העיר, ימותו כולם ולא ימסרו נפש אחת מישראל. וטעמא, דלמסור קא עביד בקום ועשה, משא"כ אם יהרגו בני העיר הוה בשב ואל תעשה.

מעתה תיקשי היאך מסרו את בנימין מחמת שבלאו הכי כולם ימותו, הרי אין למסור בקום ועשה. ויש לדון בזה בכמה אנפי:

א. ספק אם ימות

הנה יש לדון דשאני הכא דהוה רק ספק אם בנימין ימות.

אלא יש לדון אם באמת הדין הוא כך, שבגוונא שאומר הנכרי שימסרו לו נפש, ואז רק ספק אם ייהרג, ואם לא ימסור, ודאי יהרג את כולם, שימסרו לו.

א. נכרי מצווה לו להרוג מספק

הנה כעין זה יש לדון בהא דאמרין (פסחים כ"ה ב'), יומא פ"ב ב' דברצחא יהרג ואל יעבור, דמאי חזית דדמא דידך סומק טפי דילמא דמא דההוא גברא סומק טפי, ואם נכרי אומר לאדם שיהרגו השני ואם לא יהרגו אותך, אסור לו להרוג השני. [ואם בכל זאת הולך להרוג, דינו כרודף דחייב מיתה. כן היה נלע"ז]. מעתה יש לעיין מהו אם נכרי מצווה לו שיעשה פעולה שספק תהרוג את חברו ספק לא תהרוג, ואם לא יעשה כך יהרגו אותו, האם שרינן ליה.

ב. לענין ספק גלוי עריות וספיקא דדינא

הנה לענין גילוי עריות אמרינן (שם) נמי יהרג ואל יעבור, ודן בפרי מגדים (תיבת גמא ריש פרשת וישב, הובא בגליון הגרע"א סי' קנ"ז סעי' א') באומרים לו שיקח ספק ערוה או יהרג, האם גם בכהאי גוונא יהרג ואל יעבור. ויש לדון דדמי לנידון דידן.

ובש"ך (סי' קנ"ז סק"א) אייתי בשם תרומת הדשן (סי' קצ"ט) לדון באופן דאיכא ספיקא דדינא אם יהרג ואל יעבור או יעבור ואל יהרג, האם אזלינן לקולא שיעבור ואל יהרג, כמו דאמרין בעלמא דספק נפשות להקל, או דילמא אזלינן לחומרא, דיש לומר דהכא לענין קדוש השם שלא הקפידה התורה על איבוד נפשות מישראל, אם כן לא ילפינן לה משאר ספיקות דלית בהו משום קידוש השם.

ג. תליא האם חייב לסכן עצמו כדי להציל השני

הנה דנו בהפוסקים אם אדם חייב להכניס עצמו לספק סכנה כדי להציל חברו מודאי סכנה, ובירושלמי (סוף פ"ח דתרומות) איתא דחייב

לסכן עצמו, אך כתב בסמ"ע (חוי"מ סי' תכ"ו סק"ב) דהפוסקים השמיטו הירושלמי ומשמע דסברי דנקטינן דאינו חייב. [ועיין בהגהות על ספר איסור והיתר (כלל נ"ט דין ל"ח, בהגהות זר זחב אות כ"א) שהאריך בזה].

מעתה דן בתשובות הגאון רבי שלמה איגר (הנדפס מחדש, ע' ח"א כתבים סי' י"א) דנידון דידן שנכרי מצווה לו שיעשה פעולה שספק תהרוג את חברו, ואם לא יעשה כך יהרגו אותו, תליא בהאי פלוגתא, דהרי אם נימא דצריך לסכן עצמו מספק, אם כן בנידון דידן רשאי להכניס השני לספק סכנה, כיון דלהאי איניש שרי להיכנס לספק סכנה על מנת להצילו. אבל למה שכתב בסמ"ע דאינו רשאי, אם כן בנידון דידן יהא אסור למיעבד הכי.

ד. יצילו ואחר כך אולי יהרוג אחר

הנה יש לעיין עוד בדעת הסמ"ע וסייעתו, מהו בכגון שנפלה מפולת על אדם, ואם ישאר שם ודאי ימות, ואם יצילוהו יתכן שימות אדם שלישי ולא המציל, כגון שזה שינצל ספק אם יהרוג אדם אחר, האם יצילו מהמפולת.

האם הטעם דהסמ"ע שאינו חייב לסכן את עצמו מספק כדי להציל השני, אבל בעלמא ודאי מסוכן עדיף מספק מסוכן, ואם כן בנידון דידן באמת יצילו מהמפולת מכיון דהוא בודאי סכנה משא"כ אדם השלישי הוא רק בספק סכנה. [א"י. והכי נמי בנידון הנ"ל בסעיף הקודם, שהנכרי אומר שיעשה פעולה שספק יהרוג את השני ואם לא ודאי יהרגו, לא נימא דלהסמ"ע אסור למיעבד הכי, דהרי להאמור בעלמא אמרינן דודאי מסוכן עדיף]. או דילמא יש לבאר הטעם באופן אחר, דהטעם דאינו חייב לסכן עצמו, דאם על ידי הצלה ודאי יסתכן אחר מספק, לא עבדינן מידי. ואם כן הכי נמי בנידון דידן לא יצילו מהמפולת, דהרי מכיון דעל ידי הצלתו יסתכן אחר, אם כן לא עבדינן מידי. וכן היה נראה יותר.

ה. אם הרודף עצמו יהרגו

הנה אם יש חשש שהרודף עצמו יהרגו, יש לעיין אם גם בזה קאמר הירושלמי דחייב לסכן עצמו, דיש לומר דלא קאמר הירושלמי אלא באופן דלדידיה ספק סכנה ולחבירו ודאי סכנה, [וכך ביאר בבית יוסף], משא"כ הכא הוי ספק פיקוח נפש להמציל, וגם אינו ודאי שיוכל להציל הנרדף, דהרי אם יהרגוהו אם כן לא יוכל להציל הנרדף. ואם כן הרי גם לחבירו ליכא ודאי הצלה.

והנה כתב באור שמח (פ"ג מהל' רוצח ה"ח) דיש ראייה דאינו חייב לסכן עצמו, מהא דאמרין (מכות י"ב ב') בעיר מקלט שאף אם כל ישראל צריכין לו אינו יוצא, וכתב ברמב"ם שאם יצא התיר עצמו למיתה, והרי אינו ודאי שיהרוג אותו גואל הדם. חזינן דאינו חייב לסכן עצמו מספק כדי להציל השני מודאי סכנה.

אמנם להאמור הרי בספק אם יהרג לכולי עלמא אינו חייב לסכן עצמו, והרי הכא איירי שאיכא ספק שיהרג על ידי גואל הדם.

ב. מעשה הצלה

אך יש לדון דהכא קיל, למה שכתב בחזון איש (יו"ד סי' ס"ט סק"א ד"ה ויש) דברואה חץ העומד להרוג כמה אנשים, שרי ליה להטותו הצידה

וכך יהרג רק אדם אחד, אע"ג דבזה שמטהו ייהרג אדם אחר מהחץ, אך הרי דעתו רק להסיטו ולהציל הרבים, נמצא דהטיית החץ הוא מעשה הצלה לרבים, אלא דממילא נהרג אדם יחיד.

וכמו כן בכגון מכונית שהבלמים נתקלקלו, ועומד להרוג אנשים רבים, ויכול להטות המכונית הצידה ושם יהרוג רק אדם אחד, יש לומר דשרי להטותו, דאין ההצלה על ידי ההריגה, דהרי בלאו ההריגה גם היה הצלה, דאם לא היה בצד השני איש היה שפיר טפי, ואם כן חשיב פעולה של הצלה.

נמצינו למדים דדינא דאסור למסור יהודי אחד להנכרים אלא ימותו כולם, היינו רק כשההצלה הוה על ידי שהורגין אדם אחד, אבל במידי דההצלה אינו על ידי ההריגה, כגון בגוונא הנ"ל דגם בלא ההריגה היה הצלה, דאם לא היו אנשים בצד השני היה שפיר טפי, אם כן חשיב פעולה של הצלה ושרינן.

והכי נמי בבנימין, עצם הליכת בנימין היה הצלה לכולם, אלא ממילא היה חשש שמא ימות בדרך.

א. ודאי או ספק

הנה הנוהג במכונית במורד הר, ואיבד הבלם ועומד להרוג איש, נזזה לא מקרי רוצח דאיהו לא קא עביד מידת, ואם יטה המכונית לצד הוה רק ספק אם יהרוג איש.

הנה לכאורה אסירא וכגוונא דהגאון רבי שלמה איגר הנ"ל, דהרי לפי הסמ"ע אמרינן דאסור לאדם להכניס חבירו לספק סכנת מנפשות כדי להציל עצמו מודאי מיתה, ואם כן הכי נמי נימא דאין לסכן מספק אדם אחר אע"פ שבזה יציל הראשון מודאי מיתה.

אמנם להאמור מהחזון איש, אינו כן, דנהי דבאחד מול אחד, כגון באופן דהמכונית עומד להרוג אדם אחד, ומטהו כדי שיהרוג אדם אחר, בכהאי גוונא לא נימא הכי, [א"ה. דבכהאי גוונא לא חשיב מעשה הצלה, דהרי מאי חיות דדמא דהאי עדיף טפן], אבל באחד מול שנים נימא הכי, ואם כן הוא הדין בספק כנגד ודאי נימא דהוה מעשה הצלה להציל הודאי ורק ממילא נהרג הספק.

[ומכל מקום דינא דהסמ"ע דאין לסכן עצמו בספק להציל חבירו, הוה אף דאין הספק שימות בעצמו כדי להציל חבירו, ומכל מקום התם אסרינן כיון דהנידון על עצמו ואסור לו להכניס עצמו לספק סכנה משא"כ לענין חבירו].

ב. נפלה עליו מפולת

הנה יש לדון עוד, במי שנפלה עליו מפולת ואם ישאר שם ודאי ימות, ואם יצילוהו יתכן שימות אדם שלישי ולא המציל, כגון שזה שינצל ספק אם יהרוג אדם אחר, האם יצילו מהמפולת.

וכתבתו לעיל דנראה דלהסמ"ע לא יצילו מהמפולת, דהרי מכיון דעל ידי הצלתו יסתכן אחר, אם כן לא עבדינן מידי.

אמנם לסברת החזון איש [ח"ד סי' ס"ט סק"א ד"ה ויש] הנ"ל, לכאורה הוא הדין הכא יש להצילו, דנימא דהצלתו מהמפולת לא חשיב מעשה הריגה של השלישי אלא הוה מעשה הצלה.

ג. ספק סכנתא זידה חמירא

הנה דעת הפוסקים [א"ה. סמ"ע חו"מ סי' תכ"ו סק"ב] שכאשר איכא ספק סכנה להציל אדם שנמצא בודאי סכנה, אין לו להצילו ודלא כהירושלמי, ואיירי אף בגוונא דהטיית חץ, [א"ה. כגון שמטה חץ או מכונית מלהרוג השני אע"פ שבזה ספק שמסכן את עצמו, דבכהאי גוונא מעשה ההצלה לא יחשב מעשה הריגה לעצמו], ואם כן צריך ביאור דינא דהחזון איש, ונצטרך לומר דספק סכנתא זידה חמירא מסכנתא דאחרינא, ובזה אינו חייב לסכן עצמו כלל, אף בגוונא דהטיית חץ.

ג. חיי שעה

אבל באמת דברי רש"י מתפרשים כפשוטם, דהרי יתבאר דשאני הכא שאם בנימין לא ילך ימותו כולם.

א. ספק חי שעה בשביל חיי עולם של השני

הנה יש לדון מהו בגוונא שאם ישארו הכא כולם ימותו, אבל רק לאחר זמן, משא"כ אם ילך יתכן שימות קודם הזמן, אבל יציל כל השאר.

ובשלמא אם ודאי ימות קודם הזמן ובוה יציל אחרים, לא ילך, אך

מהו בספק, אם יש לו ליתן ספק חיי שעה, בשביל חיי עולם של אחר.

ב. להסמ"ע לא יתן

הנה ליתן ספק חיי עולם שלו, כדי שיהא לחבירו ודאי חיי עולם, מבואר בסמ"ע [חו"מ סי' תכ"ו סק"ב] דלא יתן. ואם כן גם חיי שעה דיליה עבור חיי עולם של חבירו, לא יתן.

ואם כן הדין נותן דגם ספק חיי שעה דיליה לא יתן בשביל ודאי חיי עולם של חבירו. ואם כן אכתי תיקשי הך דבנימין.

ג. עשה גם לעצמו

אך לא קשה דהרי בנימין עשה זאת לא רק בשביל שאר השבטים אלא גם בשביל עצמו, והיינו דיש לעיין אם יש אצל אדם אחד אפשרות לעשות לעצמו אחד מבי פעולות, או שיהא לו ספק חיי עולם, או שיהא לו ודאי חיי שעה, מה יעשה.

והוא מבואר בגמרא עבודה זרה (כ"ז ב') דיעשה ספק חיי עולם, דספק חיי עולם עדיפא על ודאי חיי שעה, וילפינן לה מהא דארבעה מצורעים [מלכים (א' ג' ד')] שהלכו למחנה אשור אע"פ דהיה ספק סכנה].

ואם כן ודאי דשרי למיעבד פעולה בידים באדם שיש לו חיי שעה, אם זה יכול לגרום לספק חיי עולם.

וכך מביא באחיעזר [ח"ב יו"ד סי' ט"ז] משבות יעקב (סי' ע"ה, הובא בפתחי תשובה יו"ד סי' של"ט) למילף לענין חולה דבלא נתוח לא יחיה יותר משה חדשים, אבל על ידי נתוח אפשר שיחיה, אך הנתוח מסוכן מאוד וקרוב יותר שימות מהרה, דעבדינן הנתוח.

ואם כן אתי שפיר הך דבנימין, דהרי ידעינן שאם בנימין ישאר, ימות עם כולם מחמת הרעב, נמצא דחיייהם חיי שעה, ואם כן שרי למוסרו באופן שיתכן שינצל ויחיה חיי עולם.

אחד ודאי או שנים ספק

הנה אם יש לפנינו איש אחר שודאי יהרגו ובצד יש שני אנשים שספק יהרגם, מה יעשה, האם עדיף להציל האחד שהוא בודאי סכנה, או השנים שהם בספק סכנה.

א. יציל השנים

הנה לעני"ד להציל השנים עדיפי. ולכן נמי אם שנים למטה שספק יהרגו ואחד בצד שודאי יהרג, יטה המכונית הצידה כדי שלא יהרג השנים אע"פ שעל ידי זה יהרג האחד.

ב. ראה מבן פטורא

הנה יש להוכיח הכי, דהנה איתא בגמרא בבבא מציעא (ס"ב א') דבגוונא דשנים שהיו מהלכים בדרך, וביד אחד מהם קיתון אחד של מים, ואם שניהם ישתו רק חצי מהמים, שניהם ימותו, אבל אם אחד מהם ישתה כל המים, הוא ינצל, דעת בן פטורא דמוטב שישתו שניהם וימותו.

וביאר ובספר יחוסי תנאים ואמוראים [לרבינו יהודה ב"ר קלונימוס רבו של בעל הרוקח, בערך יבן פטורין עמ' ל"ג] סברת בן פטורא, שבשלמא אם ודאי ימותו שניהם מודה בן פטורא שישתה אחד וינצל ולא ימותו שניהם, אלא דברי בן פטורא הם רק כשאנו ודאי שימותו שניהם אלא רק ספק דהרי אולי ימצאו עוד מים.

נמצינו למדין דסובר בן פטורא שעדיף שיחלקו המים שמה שניהם ינצלו, מאשר שאחד ישתה ורק הוא ודאי ינצל וחבירו ימות. חזינן שספק שנים עדיפא מאחד ודאי. [נר' עקיבא פליג על בן פטורא רק מצד חיך קודמין, אבל באדם שלישי שיכול להציל יודה לבן פטורא. ואולי יש לדחות דשנים שישתו אינו ספק השקול אלא יותר מסתבר שינצלו, אך לא משמע כך].

ג. בנותן לאחד קעביד שיהא בו חייד קודמין

ונהי דאם לפנינו שנים ויכול להציל אחד מהם או ספק שניהם, יש לומר דאחד עדיפא, דהרי כשנותן המים לאחד מהם, קעביד ליה שיהא דינו דחייד קודמים, וכמו שכתב בחזון איש [חו"מ שם] בקיתון ביד שלישי, אבל הכא הנידון לא שנים או אחד מהשנים, אלא או שנים אחרים או אחד שלישי, הדרינן דשנים עדיפא.

אבל באמת גם בזה נימא שיציל האחד ויעשנו לחייד קודמים על שנים דספק.

רודף גם בעושה כדין

הנה יש לדון מהו ברודף אחר חבירו להורגו, ועומד שם אדם אחר שאינו יכול להצילו באחד מאבריו ועומד להרוג הרודף, אבל איכא אדם אחר שמגיע מאחורה שיכול להציל הנרדף על ידי אחד מאבריו של הרודף, האם דינו להרוג זה שעומד להרוג הרודף.

כגון עשו (שהוא ישראל מומר) שרודף אחרי ראובן להורגו, ושמעון חייב להרוג את עשו כי אינו יכול להציל את ראובן באחד מאבריו של עשו, והנה לוי הנמצא מאחריהם יכול להציל את ראובן על ידי שיפגע באחד מאבריו של עשו וימנע ממנו להרוג את ראובן. מעתה האם לוי חייב להרוג את שמעון.

א. רודף גם באינו מתכוין לעשות עבירה

הנה לכאורה הדין שלוי יהרוג את שמעון, ואע"פ שאין כונת שמעון להרוג את עשו שלא כדין אלא אדרבה דינו להרוג את עשו, אך הרי איתא בסוגיא בסנהדרין (ע"ב ב) שקטן הרודף גם כן מקרי רודף, [וזולת היכא דמשמיה רדפי לה כגון בעובר]. חזינן דגם אם הרודף אינו מתכוין לעבור על עבירה מכל מקום חשיב רודף.

ב. תינוק הבוכה ומסכן לכולם

הנה דן בתשובות כנף רננה (סי' נ"ח, להגאון מוהר"ר נתן נטע כהנא זצ"ל אבד"ק אוסטראה) בתינוק המסתתר עם אחרים, ואם התינוק יצחק או יבכה בדרך התינוקות, יגלו הנכרים ויהרגו, האם מותר להרוג התינוק. ולהאמור אע"פ דהתינוק אינו בר עבירה מכל מקום חשיב רודף.

ג. רוכב על סוס ע"פ הוראת חכם

הגע עצמך, מי שרץ להביא לולב על פי הוראת חכם, ורוכב על סוס וסוס ידרוס אדם למות על הרצפה, ודאי הרוכב חשיב רודף ונהרוג הרוכב, ואם כן מאי שטא מנידון דידן דאע"פ ששמעון עושה כדין להרוג את עשו, מכל מקום שמעון חשיב רודף.

ספק הצלה באבריו

הנה יש לעיין ברודף אחר חבירו להורגו, ואם המציל יפגע באחד מאבריו, ספק אם יציל את הנרדף, ואם יעשה זאת ולא יצילו, כבר לא יוכל אחר להורגו, מה יעשה.

א. ודאי רודף

הנה לחד גיסא יש לומר שיהרגנו, דהרי מכיון דהוה ודאי רודף ואין כאן אפשרות ודאית דיכול להצילו באחד מאבריו, אם כן אכתי דינו כרודף שחייבין להורגו.

ב. ספק רודף

אך לאידך גיסא יש לדון דאסירא להורגו מספק, דחשיב ספק רודף, דהרי להצד דיצליח להצילו באחד מאבריו אם כן אין דינו במיתה, ודאי לדעת האחיעזר (ח"ג סימן ע"ב אות ג) ספק רודף אסור להורגו. וצריך לומר דלית ליה לאחיעזר מה שכתב במנחת חינוך (מצוה רצ"ו) דספק רודף מותר להורגו כמו כל ספק פיקוח נפש.

ג. יכול לקיים שניהם

הנה בספק אפשר לקיים שניהם, כגון להטיל חוטים של פשתן בטלית של צמר, ויש לו ספק חוטים של צמר, לענין חייב לעשות הספק, [וכן דעת הגר"י ברטלר והגר"י בויאר], אך דעת הגאון בעל זכר טוב שליט"א דחשיב דאי אפשר לקיים שניהם. ויש לעיין אם שייכא להכא.

להציל עצמו וכך יהרגו אחר

הנה אם הנכרי אומר שיביא לו עצים לבשל בהם, ואם לא יהרגנו, ויש רק עצים שתחתם מתחבא אדם מן הנכרים, ואם יביא את העצים, הנכרים יראו האדם ויהרגוהו, מהו.

א. אסור להציל עצמו

הנה יש למילף לאיסור, דהנה כתב בנודע ביהודה (תניינא יו"ד סי' ע"ד) דאסור לחלץ אדם מסכנת נפשות באופן שאם יחלצו אחד יהרגו אדם אחר במקומו.

כגון שאם השלטון לקחו אנשים ידועים וכבר נלכדו ברשתם, אסור לאדם שיש לו כח בהיכל המלך ושר להשתדל לפוטרים, דהרי יזיק

לאחרים מכיון שיקחו אחרים תחתם. [אבל אם יצאה הגזירה להטיל אנשים בסתם ולא פרט מי שיהיו האנשים האלה, יכול אדם להשתדל עבור איזה אנשים שלא יהיו בכלל הגזירה].

ואם כן נימא דבנידון דידן נמי אסור להביא עצים, דהרי הוא כבר נלכד ברשתם, ואם כן אסור לו להציל עצמו דהרי על ידי זה יהרגו אנשים אחרים.

ב. להציל עצמו שאני

אך יש לדון שבאמת מותר, דהרי כתב בגליון ד אברהם (גליון שו"ע יו"ד סי' קנ"ו סעי' א') דדברי הנודע ביהודה הוה דוקא לאדם אחר, אבל האדם עצמו שרי ליה לברוח דחייך קודמין.

וכך כתב באמרי בינה (אוי"ח סי' י"ג סק"ה) דאע"ג דאסרינן ליה למסור אדם להנכרים מכל מקום שרי ליה לברוח אע"פ דעל ידי זה יהרגו אדם אחר, דהרי כיון דהוא מציל את עצמו מסכנת נפשות מה איכפת לו אם על ידי זה יתגלגל סכנות נפשות לחבירו.

ואם כן הכי נמי דכוותה, דיכול להביא העצים כדי להציל עצמו אע"פ שעל ידי זה יהרגו האנשים המסתתרים מתחת העצים.

ג. לאדם אחר יהא אסור

מעתה לפי זה לאדם אחר באמת יהא אסור להביא עצים לבשל כאשר אם לא יביא העצים יהרגו אדם אחר, כמו בנידון דידן דעל ידי הבאת העצים יגלו אדם זה, דזהו דינא דהנודע ביהודה. אמנם לאדם עצמו שרוצים להרוג, יהא מותר לו להביא העצים.

ד. האם הוה פעולה של הריגה או הצלה

הנה צריך ביאור בדברי היד אברהם (ואמרי בינה) אמאי באמת מחלקין בין אדם אחר לבין האדם עצמו, הרי גם כשהאדם עצמו בורח הרי הוא גורם בזה שיהרגו אדם אחר.

ויש לבאר על פי דברי החזון איש הנ"ל, דהנה כתב בחזון איש (יו"ד סי' ס"ט סק"א ד"ה ויש) דברואה חץ העומד להרוג כמה אנשים, שרי ליה להטותו הצידה, אע"ג דבזה ייהרג אדם אחר בהחץ, דהרי דעתו רק להסיטו ולהציל הרבים, נמצא דהצלת הרבים היא על ידי הטיית החץ אלא דממילא נהרג אדם יחיד.

וכמו כן בכגון מכונית שהבלמים נתקלקלו, ועומד להרוג אנשים רבים, ויכול להטות המכונית הצידה ושם יהרוג רק אדם אחד, יש לומר דשרי להטות, דאין ההצלה על ידי ההריגה, דהרי בלאו ההריגה גם היה הצלה, דאם לא היה בצד השני איש היה שפיר טפי, ואם כן חשיב פעולה של הצלה.

מעתה לכאורה יש לבאר כך דברי היד אברהם הנ"ל, דזהו החילוק בין אדם אחר, דקא עביד פעולת מסירה, לבין האדם עצמו שבורח, דחשיב שהוא עסוק בלברוח, ורק ממילא נגרם נזק להשני. ואם כן נימא דעצם החילוק דהחזון איש מוכחא מהיד אברהם.

ה. אם מטרת הבריחה להרוג אחר

הנה לפי זה באופן שהנכרים אומרים לאדם לברוח מבית הסוהר ואם לא כן נהרג, ומטרת הבריחה שהשלטון יהרגו אדם אחר, יהא אסירא ליה לברוח, דהרי בכהאי גוונא קא עביד פעולה של הריגה, דהרי עיקר הבריחה הוי כדי להרוג את השני.

אך אולי החילוק של היד אברהם אינו האם המטרה של הפעולה הוא להרוג או לברוח, אלא החילוק הוא בין מסירה ובין בריחה, דבבריחה לא הוא קא עביד ההריגה ובמסירה איחא קא עביד. ואם כן גם אם המטרה של הבריחה הוא כדי שיוכלו להרוג אדם אחר, מכל מקום הרי הוא רק בורח ולא מיקרי שעושה ההריגה. [א"ה. וגם בגוונא דהחזון איש הרי קא עסיק בלהבריח החץ או המכונית מהרבים, ואם כן לא חשיב דקא עביד ההריגה בהיחיד שנהרג].

ו. יחלצו שנים ויהרגו רק אחד

הנה לכאורה משמע דדינא דהנודע ביהודה היינו אף כאשר איכא שנים השרויים בסכנה, ואם יחלץ השנים יהרגו רק אחד, מכל מקום אמרינן דלא יחלץ השנים.

אמנם לפי דבר החזון איש, לכאורה דינא דהנודע ביהודה נמי נימא דיהא מותר לו לברוח כאשר יש שנים הבורחים אם על ידי זה יהרגו רק אדם אחד במקומם, דנימא דבכהאי גוונא חשיב דקא עביד מעשה הצלה להציל השנים. ולא משמע כן. וצריך עיון.

אם יקח הרפואה יהרג אדם אחר

הנה יש לדון בחולה שיש בה סכנה שלוקח דבר היתר לרפואתו, ואומרים לו שאם יקח האדם דבר היתר יהרג הגוי אדם אחר, האם שרי ליה לקחתו או לא.

א. צדדי הספק

הנה לחד גיסא יש לדון דאסירא ליה, דהרי גורם לאיבוד נפש, אך לאידך גיסא יש לדון דשרי, דלא חשיבא שהוא גורם לאיבוד נפש אלא הגוי הורג.

ב. גם בגרמא הוה רודף

הנה יש לדון כהצד הראשון דאסירא, דהרי אם אומרים לאדם שאינו חולה, שאם יעשה פעולה מסויימת יהרגו אדם אחר, ודאי אסירא לעשתה, ואם חזינן שרוצה לעשותה, יש לומר דהוה רודף ומצוה להורגו, ואע"פ שהוה רק גרמא, הרי גם מוסר הוה רק גרמא ואפילו הכי קטלינן ליה.

ואם נימא הכי, מסתברא שאף אם הוא עצמו צריך הפעולה של ההיתר לפיקוח נפש של עצמו מכל מקום אסירא ליה מכיון דהוה רודף.

ג. לחלק בין דבר היתר לדבר איסור

אמנם אם נימא כהצד השני דשרי, ומותר לחולה שיש בה סכנה להתרפא בדבר היתר אף שהנכרי יהרגו אדם אחר, יש לעיין השתא מהו להתרפא בדבר של איסור.

דהנה פירש רש"י (פסחים כ"ה ב' ד"ה מאי) דטעם הדין דדוקא בעבירה דשפיכות דמים אמרינן דיהרג ואל יעבור, דשפיכות דמים אינו דומה לשאר עבירות, דהר הכא מכל מקום יש כאן איבוד נפש, והתורה לא התירה לדחות את המצוה אלא מפני חיבת נפשו של ישראל, וכאן עבירה נעשית ונפש אבודה, מי יאמר שנפשו חביבה לפני המקום יותר

עשרה בטבת

משל זה, דילמא של זה חביבה טפי עליו, ונמצא עבירה נעשית ונפש אבודה.

חזינן מרש"י דלא אמרינן היתר פיקוח נפש כשיש נפש אבודה, ואם כן הכי נמי נימא דאין היתר לאכול בדבר של איסור מחמת פיקוח נפש, כיון דבלאו הכי הנכרים יהרגו אדם אחר.

ד. שרי מפאת חייד קודמין

אמנם יש לדון להוכיח דשרי להתרפא גם בדבר איסור, דהנה פשוט שאם רק אחד יכול להנצל, שרי לכל אחד לברוח מפאת חייד קודמין אף שהשני ימות, ואם כן כשם שבגוונא שרק אחד ינצל שרינן, הוא הדין אם יעשה דבר היתר וינצל ואז הנכרי יהרגו השני, שרי, אף שאם לא יעשה הדבר היתר, הנכרי יהרגו רק אותו, מכל מקום שרינן, אם כן הוא הדין בגוונא דלעיל.

לפי זה הוא הדין כאשר אצלו ההצלה בדבר איסור, ואצל השני ההצלה בדבר היתר, יהא שרי ליה, כגון באופן שרק אחד מהם יכול לברוח, ואחד יכול לברוח רק עם חילול שבת והשני בלא חילול שבת, מכל מקום חייד קודמין. [אלא דיש לעיין מרש"י הנ"ל דנפש אבודה].

ה. תשובות מהריב"ל

אך הרי איתא בתשובות מהריב"ל (ח"ב סי' מ"ו, מובא בשי"ח חו"מ סי' קס"ג ס"ק י"ח) דאין להציל אדם הנמצא בסכנה, אם לאחר ההצלה ימות אדם אחר שלא היה בסכנה עד עכשיו, ויליף לה מסוגיא ביבמות (ע"ט א').

ואם כן לפי זה שוב יש לדון בכל הנידונים לעיל, דיהא לו אסור למיעבד פעולה שבזה ימות האחר, ואף בפעולת היתר, וזה כד נימא דדינא דמהריב"ל לא רק על אדם שלישי שאסור לו להציל אדם אחר שבזה ימות האחר, אלא גם במסוכן עצמו.

[אמנם עיין בגליון יד אברהם (גליון יו"ד סי' קנ"ז) דדברי מהריב"ל היינו דוקא לאדם שלישי, אבל השבוי עצמו יכול לפדות את עצמו או לברוח].

צום העשירי

הנה איתא בקרא (זכריה ח' י"ט) צום העשירי, ואמרינן בגמרא ראש השנה (י"ח ב') צום העשירי זה עשרה בטבת, שבו סמך מלך בבל על ירושלים, ולמה נקרא שמו עשירי, שהוא בחדש העשירי.

והנה אמרינן בגמרא (ס) שהחייב להתענות בהד' צומות מדברי קבלה, היינו רק בשעת שמד חס ושלום, אבל האידנא הוא רק מנהג שקיבלנו על עצמינו. [וכן הוא גם לענין תשעה באב, דכל הד' צומות שיום מדברי קבלה, רק מדרבנן תשעה באב יותר חמור כיון שהוכפלו צרות].

וכתב במנחת חינוך (סוף מצוה ש"א) דד' צומות הללו שחייבים בהם מדברי קבלה, החיוב הוא על החודשים האלו דטבת ותמוז ואב ותשרי שמחוייבים להתענות בהם יום אחד, אבל לא נקבע להם יום מיוחד, כגון י' טבת או ט' באב וכדומה, אלא איזה יום שרוצה יוכל להתענות רק שיהא באלו החודשים, וראיה לדבר דבפסוק אינו מבואר איזה יום כלל, רק צום הרביעי וצום החמישי וצום העשירי דהיינו החדשים אבל לא באיזה יום. [ועיין עוד במנחת חינוך שמביא ראיות לזה. ועיין בהגהות חלקת יואב שכך כתב בריטב"א בראש השנה (ס) ובתשב"ץ (ח"ב סי' רע"א)].

אבל עכשיו בזמן הזה שלא חייבין בצומות מדברי קבלה, [דרק אם רצו מתעניין], ולא היינן אלא מדרבנן, הרי רבנן קבעו דוקא על יום זה, ואם עבר אותו יום אין צריך להתענות עוד.

א. ישרים ביום אחר

הנה כתב במנחת חינוך, דלהאמור בעת שהיה החיוב להתענות מדברי קבלה, כגון בשעת השמד, אם לא התענה בעשרה בטבת בשוגג או שהיה חולה באותו יום שפטור להתענות, חיוב גמור עליו להתענות יום אחר בחודש הזה כדי לצאת החובה של הדברי קבלה, ואיזה יום שמתענה יצא עכ"פ ידי חובת הדברי קבלה, דכל החודש זמנו לענין החיוב מדברי קבלה.

אבל עכשיו שכל הצומות אינם מדברי קבלה אלא רק מדרבנן, הרי רבנן קבעו דוקא על יום זה, ואם עבר אין צריך להתענות עוד. וכשיבנה בית המקדש ויהיו הצומות לששון ולשמחה, אם כן יהא זמנו כל החודש מדברי קבלה.

ב. מהו בקטן שהגדיל

הנה צריך תלמוד, דאם כן בשעת השמד, קטן שהגדיל לאחר יום הצום, יתחייב לצום אחר כך יום אחד באותו חודש, וזה לא שמענו.

ג. תליא בנידון בענין הלל בראש חודש טבת

הנה תליא במה שיש לדון אם תקנה מאוחרת נוספת מבטלת תקנה קדום, כגון אם תקנת הלל השלם דחנוכה מבטלת מנהג קדום של הלל בראש חודש שסגי בהלל בדילוג.

והיינו בראש חודש טבת שהוא גם חנוכה, האם החיוב הלל הוא מחמת ב' חיובים, חיוב דראש חודש וחיוב דחנוכה, או דילמא עכשיו שחייבו חכמים לומר כל ההלל מחמת חנוכה, אם כן ליכא לחיוב הקדום לומר עכ"פ בדילוג מחמת ראש חודש.

ונפקא מינה שאם אינו יכול לומר אלא חלק מהלל, או בכגון שלא יספיק לומר כל ההלל לפני השקיעה, דאם איכא גם החיוב הקדום דראש חודש, אם כן יקרא הלל ויצא עכ"פ ידי חובת הלל דראש חודש, אמנם אם עכשיו שחכמים תיקנו לקרוא הלל מחמת חנוכה, איכא חיוב רק של חנוכה, אם כן אין ענין לקרוא הלל בדילוג דליכא חיוב דראש חודש כלל. [ועיין מה שכתבנו לפני שבועיים בגליון פרשת וישב לדון בזה בכמה אנפי].

והכי נמי יש לדון לענין הד' צומות, שעכשיו שחכמים תיקנו שלא סגי ביום אחד בהחודש, אלא צריך לצום ביום מסויים, כגון לענין חודש טבת שחכמים אמרו שיצום דוקא ביום העשירי ולא ביום אחר בהחודש, אם כן גם בשעת השמד, ליכא לדברי קבלה כלל, ובנאנס ולא צם ביום הצום, או בקטן שהגדיל, אין ענין כלל לצום ביום אחר באותו חודש.

זאת למודעי הדברים הנדפסים כאן אינם תמיד בלשון של רבינו זצ"ל, מפאת שלפעמים דרכו היתה לכתוב בקצרה, ולתועלת המעינים היה מן הצורך להוסיף תיבות קישור והסבר. הרבה פעמים האריך רבינו בכמה דרכים ואופנים באותו ענין, ולפעמים עשר ידות על הנדפס כאן, ע"כ במקום שהאריך העתקנו רק חלק מהדברים.

וידבר משה

דרשות הגאון ר' משה נתן יונגרייז זצוק"ל

דרוש לעשרה בטבת הוכתה העיר - ירושלים של מעלה

השמועה שהוכתה העיר - נחרבה ירושלים של מעלה

ב בגמרא בר"ה (יח, ב) נחלקו מתי נקבע צום זה, דעת רבי עקיבא ש'צום העשירי זה עשרה בטבת שבו סמך מלך בבל על ירושלים, אך דעת רבי שמעון שצום העשירי זה חמשה בטבת שבו באת שמועה לגולה שהוכתה העיר, שנאמר (יחזקאל לג, כא) 'ויהי בשתי עשרה שנה בעשרי חמשה לחדש לגלותנו בא אלי הפליט מירושלם לאמר הכתה העיר' ועשו יום שמועה כיום שריפה, ע"ש בסוגיא.

והאחרונים התקשו מאוד בדברי ר"ש שנקבע הצום לחמישי בטבת משום שהגיעה שמועה לבבל שהוכתה, והרי בעשרה בטבת היה מצור, וממנו נתגלגל חורבן הבית, ואילו בה' בטבת שנה אחרי זה הגיעה שמועה רק שהוכתה העיר, ומדוע יש לקבוע את התענית לה' בטבת משום השמועה הרעה.

ובשו"ת בנין שלמה (ח"ב סי' מה) תמה עוד שהרי החורבן כבר היה בתשעה באב של השנה הקודמת, ואיך ארע דבר כזה שלא שמעו על החורבן עד ה' בטבת של השנה הבאה, ועוד הקשה מדוע מוזכר שהשמועה הרעה הייתה הכאת העיר, הרי לכאורה הכאת העיר היא טפלה לעיקר הצער על השמועה שנחרב הבית.

וביאר, על פי מה שאמרו בגמרא תענית (ה, א), אמר רבי יוחנן אמר הקב"ה לא אבוא בירושלים של מעלה עד שאבוא לירושלים של מטה, ומקשה הגמרא, מי איכא ירושלים למעלה, ומתרצת, אין דכתיב ירושלים הבנויה כעיר שחברה לה יחדו, ועוד מבואר שסתם 'עיר' היינו ירושלים של מעלה ואילו ירושלים של מטה נקראת ירושלים, כמו שנאמר בהושע (יא, ט) 'לא איש בקרבך קדוש ולא אבוא בעיר' והיינו ירושלים של מעלה.

ומעתה ביאר שזוהי הכוונה שהוכתה 'העיר' היינו העיר המבוארת במקום אחר - ירושלים של מעלה, והכוונה בזה שבתחילה סברו שמה שנחרב כעת הוא רק ירושלים של מטה, והיו סבורים שתיכף יבוא האדון אל היכלו ויבנה ביתו בקרוב, אך כששמעו שהוכתה העיר - ירושלים של מעלה, זוהי שמועה רעה קשה מכולם ולפיכך לדעת ר"ש קבעו את התענית לה' בטבת.

ועומק הדבר שכל זמן שאין שלימות בירושלים של מטה, הקב"ה אינו בא לירושלים של מעלה, והיינו כמבואר בחז"ל, והאר"י הקדוש מאריך על זה, נורא, שאין זוגים עליונים וכל תיקון העולמות פגום, וא"כ אע"פ ששמעו שנחרבה חשבו שזה מצב זמני, אך 'יבוא הפליט' - מיכאל המלאך כמבואר בפרקי דר"א (פכ"ז) ואמר ליחזקאל הנביא 'הוכתה העיר', היינו שהעיר שלמעלה נחרבה גם כן, תדעו לכם שאינו צרה פרטית שלכם, אלא שכביכול הקב"ה בצרה - השכינה בגלות - הוכתה העיר שלמעלה. זו השמועה שהגיעה אליהם וא"כ השמועה באמת קשה ורעה עד מאוד.

אנו נמצאים בגלות, שומעים שמועות, רואים מעשים, אך לא קולטים מה שהולך בהם ומה עומק החורבן שנהיה בגלות. המחשבה בזמנם היתה -

בתשעה בטבת לא נודע איזו צרה ארע - זה גופא הצרה

א בשו"ע (תקפ, ב) איתא 'בשמונה בטבת נכתבה התורה יונת בימי תלמי המלך, והיה חשך בעולם שלשה ימים, ובט' בו לא נודע איזו היא הצרה שאירע בו'. וימים אלו הם ימים שאירעו בהם צרות לאבותינו וראוי להתענות בהם, מלבד תענית עשרה בטבת שבו סמך מלך בבל נבוכדנצר הרשע על ירושלים והביאה במצור ובמצוק ומזה נמשך החורבן.

ומקור דברי השו"ע להתענות בימים האלו, מבואר בבה"ג ובכלבו בשם מגילת תענית ונזכר במג"א (שם). והאחרונים (ע"י מג"א וט"ז) התקשו מאוד בדברי השו"ע ש'בט' בו לא נודע איזו היא הצרה שאירע בו', הרי בסליחות הנאמרות בעשרה בטבת כתוב שבט' בטבת נפטר עזרא הסופר, הרי שידועה הצרה שארעה בו, ומדוע כתבו הראשונים והשו"ע שלא נודע איזו צרה אירעה בו.

והנה רבינו החתם סופר (דרשות עמ' קא, ע"ב) ביאר מה היה ענין החורבן הגדול כשתרגמו את התורה ליוונית שהיו שלושת ימי אפילה, וזה לשונן, רע ומר בהעתקת התורה יונת או לכל לשון, כי בהיות התורה כתובה בלשונה שנאמרה מפי הקב"ה למשה רבינו ע"ה, הרי היא כפטיש יפוצץ סלע, וכל פסוק סובל כמה פירושים שונים, וממש אין לומר בו דבר על דרך פשוטו שלא יסבול גם פירוש אחר, ועל כרחן של ישראל שישמעו לדברי החכמים ולפירושים וחדיותם, משא"כ בהעתקת התורה ללשון לע"ז אי אפשר כי אם לבחור כוונה פשוטה אחת ולכתבה באותו הלשון כי אין לשונות העמים סובלים ככה, וגם אין אתנו יודע עד מה לכתוב בחכמה ובינה כמו שנכתבה התורה ע"י הקב"ה.

והמשיך החת"ס עוד, שבהיות כן, בהעתקת התורה ליוונית אז החלו בני ישראל לטעום טעם פשוטו של מקרא ומאז החלה האפיקורסות להתנוצץ ולא אבו לשמוע לקול דברי חכמינו ז"ל ולפירושיהם כאשר בעו"ה עדיין מרקד בינינו, ולסברא מזויפת של אותם הכופרים אין תועלת במעשה עזרא [שמסר את הכתב אשורית לכל ישראל] ואין הפסד וצרה כ"כ במיתתו.

וסיים, שיפה אמרו במליצה על הנ"ל שביום ח' טבת הועתקה התורה ליוונית והיה חושך בעולם, וביום ט' בטבת לא נודע מה צרה היתה בו רצה לומר אע"פ שמאז כבר הוקבע יום ט' בטבת לתענית מפני מיתת עזרא, מ"מ אח"כ כשהועתקה התורה יונת בחרו להם פשוטו של מקרא עד שלא נודע להם שוב מה צרה היה ביום ט' במיתת עזרא הסופר עכ"ד הנוראיים, ששייכים מאוד בתקופתנו ש'בעו"ה עדיין מרקד ביננו'.

וכבר הבאנו במקום אחר מדברי הרמב"ם (בהקדמה) שמונה את מוסרי התורה ועזרא הוא הכ"ב, ובאור דוד כתב (נרות המערכה אות פא) שענין זה נרמז במנורה שהיו בה כ"ב גביעים, ועזרא היה המוסר הכ"ב של התורה מסיני וכו"ל, וכיון שגביע הוא כלי שמקבל לתוכו משקה לכן עזרא נרמז במנורה שבה כ"ב גביעים ע"ש. וכשמת אחד ממוסרי התורה ולא הבינו את גודל החורבן שבזה, אז הצום הוא על זה גופא שלא נודע מה ארע בו ודו"ק.

בחיי בהקדמה לפרשת שמות, ונדאג שיהיה 'אוזן שומעת', ורק עם חינוך ומוסר, ושנשריש בקרבנו ששום דבר לא נהיה מאליו, יש בורא עולם, ויש יחוד ה', והכל זה 'מאת ה' היתה זאת'.

אני זוכר כשהייתי ילד, מה אמר רבה בחיידר כשרצה לאיים על ילד, מה אמר לו, אתה תהיה בגיהנום, זה היה פחד! אתה אומר למישהו היום, אתה תלך לגיהנום, הוא לא יודע מה אתה רוצה ממנו, הוא בכלל לא תופס מה זה. אם ילד היה מפסיק באמצע הלימוד, הרבה' היה אומר לו, אתה תאכל גחלי רתמים, זה היה הנוסח 'אתה תאכל גחלי רתמים', היינו פותחים לפתוח את הפה לדברים בטלים, אתה תאכל גחלי רתמים, מי רוצה לאכול גחלי רתמים... איפה היום תגיד לאחד 'אתה תאכל גחלי רתמים'. אנחנו אשמים בזה, אם היינו חיים כמו שצריך לחיות, היינו יודעים שלא צריך שום איזמים אחרים, שום דבר, יש גיהנום, יש גחלי רתמים.

אבל היום צריך אוזן שומעת, וצריך שיהיה המוכיח 'חכם', משהו שכן נשמע, אבל ברגע שהוא 'מוכיח חכם', הוא יכול להחזיר את העניין הזה שלומדים מגאולת מצרים שהקב"ה רוצה לגאול אותנו תמיד לפני שיהיה מאוחר מידי, וכפי שאנו מעוררים תמיד מדברי רבינו המושך חכמה (שמות יב, כב) שמה מחזיק אותנו בגלות זה גדרים וסייגים ושמיירה מכל שייכות לאנשי הרחוב ותרבות העמים, הקב"ה יזכנו לגאולה שלימה במהרה, ותחזינה עינינו בשובו לירושלים של מעלה ושל מטה ברחמים.

הוכחה העיר, אך המכה האמיתית היא שאין מלכותו יתברך שלמה, ואז כשתופסים את עומקם של המאורעות קובעים תענית.

החתם סופר (בדרשות פז, ב) אומר שלעתיד לבוא יהיה לששון ולשמחה מה' בטבת עד עשרה בטבת יהיו ימים טובים, כל התקופה הזו, והכוונה בזה כי לעתיד לבוא ייהפך הכל לששון ולשמחה ומה' בטבת תהיה השמחה בבנין העיר שלמעלה, ומיום שנבנתה עיר שלמעלה מתחילה שמחת הבנין.

להחזיק בגלות - בחינוך ליראת ה' טהורה

ג] והנה אנחנו נמצאים בגלות עתידה שחז"ל דיברו עליה הרבה, וצריכים הרבה עבודה וחינוך כדי לעבור את התקופה ולהניצל מחבלי משיח, כי הלא לפעמים שוכחים שאנחנו נמצאים כאן לזמן מצומצם מאוד, וכמו שר' חיים וואלאז'נר מביא שאדם אצל בעולם הזה וחושב שהוא שלו לדורי דורים, אך זה לא ככה, אנחנו חיים רק כדי לקיים את התפקיד.

רבינו בחיי אומר שהריה גאולה בסופו של דבר ודאי תגיע, אך אנחנו מתפללים רק מהרה 'לעינינו', ואלו התפילות שלנו להקב"ה 'ותחזינה עינינו', 'את צמח דוד עבדך מהרה תצמיח', אבל הקשיים הם גדולים, כפי ששומעים בכל יום דברים חדשים, הדור הזה הוא דור מלא ניסיונות, והתפקיד שלנו הוא להיות 'מוכיח חכם' כפי שהאריך רבינו

דרוש לפרשת ויגש

וקרב אתם אחד אל אחד - והיו לאחדים בידך
מוצש"ק פ' ויגש תשע"ח ישיבת אור ישראל פ"ת

שיר השירים ע"ש, ובכזה אופן כלל ישראל מוגדרים כ'איש אחד'.
ב. פעמים השלום מתואר כ'בית' שמחובר מאבנים רבות, וע"י החומר והסיד מתלכדות ומתחברות אחת לאחת.

וכאשר השלום שורר בכלל ישראל מחמת יקרת תורתם ומתאחדים יחד לעסוק בתורה ובמצוות, אז הם נחשבים ממש כ'גוף אחד' ו'איש אחד', אולם כאשר אינם בדרגה זו, אלא שיש ביניהם אחווה ושלום זה עדיין אינו מוגדר כ'גוף אחד', וכנגד זה כלל ישראל נקראים 'בית יעקב', 'בית ישראל', היינו כבית שמאחד בקרבו הרבה אבנים הדבוקים זה בזה.

ואפשר לבאר את הדברים ע"פ מה שביאר בבית דוד (דרוש ח') שכשהחיבור ע"י עמל התורה שהוא חיבור מצד הנשמה, א"כ כיון שכל הנשמות נחצבות מכסא הכבוד, הרי הנשמה היא כחוט המחבר יחד מחרוזת גדולה של כל מיני אבנים טובות ומרגליות יעו"ש, וכל נשמות ישראל שורשם בעצמותו יתברך, ובזה הוי גוף אחד ממש.

ההבדל שבין מלכי יהודה למלכי ישראל

ב] והנה המלך הוא סיבת השלום ההווה באומה הישראלית, כי הוא המאחד יחד ראשי שבטי ישראל לכל יהרסו ולכל יפרצו להתנהג כל אחד לפי רצונו, והוא המכריחם להיות כולם מסכימים לעצה אחת, והוסיף הנחל"ד (שם) שלכן מלך מוגדר כ'אבן הפינה' (ועי' פסחים קיט, א) לפי שהוא מאחד את קירות הבית.

אכן בזה יש הבדל בין מלכי יהודה למלכי ישראל, כי מלך ישראל היה מקבצם ומאחדם מפאת חומריותם, להיות אגודתם יחד

שלום כ'בית' ושלום כ'גוף אחד'

א] בהפטרה בפסוקי יחזקאל (פל"ז) 'ויהי דבר ה' אלי לאמור. ואתה בן אדם קח לך עץ אחד וכתוב עליו ליהודה ולבני ישראל חבריו, ולקח עץ אחד וכתוב עליו ליוסף עץ אפרים וכל בית ישראל חבריו. וקרב אתם אחד אל אחד לך לעץ אחד והיו לאחדים בידך. וכאשר יאמרו אליך בני עמך לאמור הלוא תגיד לנו מה אלה לך. דבר אליהם כה אמר ה' אלוקים הנה אני לקח את עץ יוסף אשר ביד אפרים ושבטי ישראל חבריו ונתתי אותם עליו את עץ יהודה ועשייתם לעץ אחד והיו אחד בדי וגו'.

ובדרשות נחלת דוד (דרוש י"א) דייק מדוע אצל יהודה אמר ו'לבני' ישראל חבריו, וגבי יוסף אמר 'בית' ישראל חבריו, וביאר בזה לפי מה שהקדים להביא דברי הילקוט (סוף מלאכי) שאמרו ישראל, בגאולה ראשונה כתיב 'שלח משה עבדו אהרן אשר בחר בו', שלח לי אף שניים כנגדן, שנא' 'שלח אורך ואמתך'. אמר הקב"ה הנני משלח, שנאמר 'הנני שולח לכם את אליה הנביא' הרי אחד, והשני 'הן עבדי אתמך בו בחירי רצתה נפשי' [והוא מלך המשיח] ע"כ.

והנה כלל ישראל מוכנים וראויים לכל טובה בהיותם אגודים ביחד ושלום ביניהם כמו שדרשו חז"ל בעוקצים (ג, יב) ש'לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום', וכמו כן בהפכו שמניעת הצלחת כלל ישראל הוא משום העדר השלום, וכמבואר בחז"ל בכמה מקומות.

וביאר הנחלת דוד שעניין השלום מתואר בב' אופנים, א. כאיש אחד שהוא מורכב ומחובר מאברים רבים, וכתב שעל זה נוסד כל מגילת

אפרים וכל בית ישראל חבריו, והעיר מה הטעם שכלפי יהודה כתיב 'לבני' ישראל, ואילו ביוסף כתיב 'וכל' בית ישראל.

וביאר שהנה מתבאר שיוסף חיבב את בני אפרים והיינו לפי שהיו בני תורה, וכתב שזהו שנאמר (שם) "גם בני מכיר בן מנשה" שאע"פ שבאמת היו בני יהודה רק נקראו על שם אמם, 'נתגדל' על ברכי יוסף, ובא ללמד שבימי זקנותו של יוסף חיבב מאד בעלי תורה והשתדל להתחתן אתם.

ומעתה ביאר שענין זה נמשך לדורות ש'עץ יהודה' הוא כוח התורה שהיה ביד שבט יהודה, ויוסף זהו כוח גמילות חסדים וכידוע שמלכי ישראל מלכי חסד הם, ובאה הנבואה שיתחברו כוח התורה וכוח גמילות חסדים, והיו לאחדים ע"י מלכות בית דוד וזהו שנאמר 'והיו לאחדים בידך', וכיון שמעשים נגררים אחר כוח התורה, וכנגד כוח גמילות חסדים נמשכים הרבה יותר לפיכך בעץ יהודה נאמר 'לבני ישראל', ואילו ביוסף שהוא כוח גמ"ח נאמר 'ולכל' בית ישראל.

ונראה להוסיף שהאדם צריך לאחד בידו ע"י כוח התורה את כוח גמ"ח, ורק ע"י התורה ומכוחה יכול להוסיף ולעשות גמ"ח כהלכתה, שחסד הנובע ממידות בלבד הלא לפעמים יהיה נפגם כתוצאה מפגם המידות משא"כ החסד הנובע מכוח התורה מוצק הוא ביותר [וכמו שהארכנו בדרוש לפרשת שופטים] וזהו שנאמר בתחילה 'עץ יהודה' שרומז על כוח התורה, ורק אח"כ 'עץ יוסף' שרומז לכוח גמ"ח ודו"ל.

והנה לשון הכתוב ליוסף 'עץ אפרים' וכל בית ישראל חבריו, ויש להתבונן מה שנוצר דווקא עץ אפרים בגאולה העתידה, ובדרושי חנוכה (דרוש ג) הובאו דברי התנחומא (פרשת נשא סי' כ"ט) שאם 'הותיר שמן ביום שמיני עושה לו מדורה בפני עצמו, למה כיון שהוקצה למצוה אסור להשתמש ממנו, לא יאמר אדם אני מקיים מצות זקנים הואיל ואינן מן התורה, אמר להם הקב"ה בני אין אתם רשאים לומר כך אלא כל מה שגוזרים עליכם תהיו מקיימין וכו', תדע לך שהרי יעקב בשעה שברך מנשה ואפרים מה כתיב שם (בראשית מח) וישם את אפרים לפני מנשה, עשה הקטן קודם לגדול, וקיים הקב"ה גזרתו, אימתי בקרבנות הנשיאים שהקריב שבט אפרים תחלה שנא' ביום השביעי נשיא לבני אפרים ואח"כ מנשה מנין ממה שקראו בענין ביום השמיני נשיא לבני מנשה עכ"ל.

ונתבאר מדברי הפרי צדיק (במאמר לזאת חנוכה, אות כה) שכוונת הדברים, דאע"פ שימי החנוכה מצד עצמם היו ימי חול, ומ"מ בכוחם של חכמים לפעול קדושה בעצם הימים ולקבעם כימי הלל והודאה, וזהו שבכוחם של חכמים גם לקבוע קדושה בהדלקת נרות עד כדי ששמן שנותר ביום השמיני אסור ליהנות ממנו, וזהו שהביא המדרש מיעקב שבכוחו היה לקבוע את סדרי דרגת קדושת השבטים שאפרים קודם למנשה, עד שהשכינה הסכימה עמו וכשהצטוו על חנוכת הבית נקבע סדר המקריבים כפי מה שקבע יעקב, ועי"ש במשנת"ז בזה.

ומעתה נראה שכיון שהגאולה העתידה תהיה בכוח התורה שבע"פ כמבואר בבית הלוי (פ' בא) [ונתבאר בכמה מקומות], לכן הזכיר עץ אפרים ולא עץ יוסף שהרי בזה חזינו את גודל קדושת התורה שבע"פ והכוח שניתן לחכמים לקבוע ולשנות סדרי בראשית ודו"ק בנוראות הדברים.

כאיש אחד, חברים בדבר המלחמה ובדברים הנוגעים למדיניות, אבל מפאת נשמתם ותורתם היו עובדי ע"ז רח"ל, ולזה מתוארת התחברותם בתואר 'בית' כאמור ו'לכית ישראל חבריו', ואם שגם זה טוב, כמו שאמרו חז"ל דורו של אחאב היו עובדי ע"ז ויוצאים למלחמה ונוצחין מפני שלא היו בהם דילטורין (ירושלמי פאה א, א), ונאמר (הושע ד, יז) 'חבור עצבים אפרים הנח לו', עם כל זה אינו גדר השלום האמיתי, יען כי הוא רק מפאת חומריותם. [ועי' משך חכמה פ' בשלח, שביאר מעלת השלום שמונע קטרוג על כלל ישראל גם כשבעצם אינם ראויים ונתבארו הדברים בכמ"ד].

אולם בני יהודה שהיו עוסקים בתורה ובמצוות, כדאמרי' בעירובין (נג, א) בני יהודה דגלו מסכתא וכו', בני יהודה צדיקי בלישנא וכו', א"כ נמצא שהמלך שמאחדם הוא מפאת נשמתם וצורתם, והבית הגדול שמקריבים בו זבחי צבור הוא מצוה כללית לכל בני ישראל, והוא מאחדם מפאת צורתם האישית ונשמתם הישראלית, ולכן אמר 'לבני' ישראל חבריו, יען כי התחברותם הוא מפאת צורתם האישית ונשמתם הישראלית שכלפיה המה מתוארים בתואר 'בנים', שהוא כחיבור איברים לגוף אחד.

ולזה המשיך הפסוק ואמר עוד 'וקרב אותם אחד אל אחד והיו לאחדים בידך', יען כי גדר השלום האמיתי הוא בהיות ההתאחדות מכל צד, הן מפאת החומר והן מפאת הצורה - היינו הנשמה, וזהו ענין התקרבותם יחד למען יתאחדו בשתיקה, ועי"ש בנחל"ד עוד בנוראות הדברים.

ומעתה ביאר שגם בגאולה ממצרים היו צריכים ישראל להתאחד לגמרי הן מפאת החומר והן מפאת הצורה, ולזה נשלחו משה ואהרן לאחד את כלל ישראל, ואהרן שהיה אוהב שלום ורודף שלום חיבר את כלל ישראל מפאת חומריותם כ'בית' העשוי מהרבה אריחים, ואילו משה רע"ה חיברם ע"י התורה מפאת צורתם שהוא חיבור לגמרי כגוף אחד.

ומעתה ביאר שזוהי כוונת המדרש שכלל ישראל ביקשו 'שלח לי אף שניים כנגדך' כנגד שתי הבחינות של השלום שהיו להם בצאתם ממצרים, שגם עתה בגאולה העתידה 'ישלח הקב"ה' שניים כנגדם. ולזה אמר הקב"ה שישלח להם את אליהו הנביא כדוגמת אהרון, שאלהו מברר ומצרף, ואח"כ ישלח את המשיח כנגד משה רבינו, שזה יהיה גמר השלימות והשלום, ע"י שילמד את ישראל תורה ויגיעו לשלימות אמתית.

וזהו 'שלח אורף' שיאיר בתורתו והיו מאוחדים מכוח התורה והמצוה, 'ואמתך' הוא בהסיר ממנו לשון שקר ותרמית ושפת רמיה, כי הוא הגורם לפירוד בין אישי ישראל, שע"י שיוסר השקר ממילא בהכרח יש אמת אחת לכולם, וזה מה שאמר הקב"ה אני עושה כן שנאמר 'הנני שולח לכם את אלי' הנביא והשיב לב אבות על בנים' - ואז יהיו מאוחדים מפאת החומר, והמלך המשיח יאיר עיניו בתורתו - והיו מאוחדים בתכלית וזה יגרום שתהיה גאולה שלימה עכ"ד.

ומצאנו בחינה נוספת של 'שלום', והוא השלום באיש עצמו, בין נשמתו וגופו, וכמו שביאר שם בבית דוד (דרוש ח'), ועי' בדרשות עונג יו"ט (סוף דרוש א') לחג השבועות) שביאר מה שאמרו חז"ל כל העוסק בתורה משיש שלום בין פמליא של מעלה לפמליא של מטה, היינו שע"י התורה עושה שלום בין הגוף והנשמה יעו"ש, והובאו דבריו בדרושי פסח (דרוש ו) ונתבאר בכמ"ד.

עץ יהודה ועץ אפרים – כוח התורה וגמילות חסדים

ג] והנה בהעמק דבר (בהשלמות - בראשית נ, כג) דייק עוד בלשון הכתוב 'וכתוב עליו ליהודה ולבני ישראל חבריו וגו', ליוסף עץ

עולם התורה

23N ר'פ כ' INE

408

שאלת השבוע: חודש כסלו - טבת פ"א (2)

לכבוד 'עולם התורה' please וברכה.

בעקבות ההתעוררות ללימוד הקונטרס הנפלא 'אהבת ישראל' לרבנו הח"ח, המחולק ללימוד של 5 דקות ליום, התעוררה שאלה מעניינת מאוד, ואודה לכם אם תפרסמו:

כתב הביאור הלכה סימן א' ס"א: "הרוצה לקיים 'שיויתי' כראוי יזדרז לקיים מ"ש בשם ספר 'החינוך' וכו', שש מצוות חיונן תמיד וכו', וכל רגע שיחשוב בהן קיים מ"ע וכו', לאהוב המקום ב"ה שנאמר ואהבת את ה' אלוקיך".

ונתקשיתי מאוד למה לא נמנית גם מצוות "ואהבת לרעך כמוך", שהרי לכאורה גם היא מצווה תמידית כמו "ואהבת את ה' אלוקיך"?

בברכה 'ט. י"ק

לסיכום: *א. למה לא נמנית מצוות "ואהבת לרעך כמוך" עם יתר המצוות התמידיות, וכמו מצוות "ואהבת את ה' אלוקיך"? (ראה מקורות דלהלן וכתוב סברת לבך).

ב. האם גדר מצוות 'ואהבת לרעך כמוך' הוא מצווה שבלב, כמו מצוות אהבת ה', או גדר המצווה הוא לעשות פעולות המביעות אהבה? (רמב"ם פ"ו מהלכות דעות הל"ג מצווה וכו' לפיכך וכו', ואילו גבי מצוות אהבת ה' עיין פ"י מהלכות תשובה ובמיוחד הל"ג וכתוב סברת ליבך).

ג. כיצד יתכן שהתורה מצווה 'ואהבת לרעך כמוך', והרי קי"ל בב"מ ס"ב. 'חייך קודמין לחיי חברך'? (רמב"ן ויקרא פרק י"ט פסוק י"ז י"ח. וטעם ואהבת ותוס' סנהדרין מ"ה ד"ה ברור).

ד. מדוע אמר הלל לגוי שבא להתגייר 'מאי דסני עלך לחברך לא תעביד' בלשון שלילה, ולא אמר לו בלשון חיובית ואהבת לרעך כמוך? (מהרש"א שבת ל"א. ד"ה דעלך).

ה. כיצד יתכן שמצוות 'ואהבת לרעך כמוך' היא השורש והיסוד לכל התורה, ואילו שאר דברי התורה הם פירוש למצווה זו, והרי יש המון מצוות שאינן קשורות כלל למצוות ואהבת לרעך כמוך? (שבת ל"א. רש"י ד"ה דעלך סני).

* נא לכתוב כל תשובה על דף נפרד כדי שנוכל להכניס בנפרד להגרלה.

שומרים על הפה - שומרים על העולם

מילה טובה - מאירה את העולם

חיים 32 י"ב כ"א

ע"י לימוד יומי
בהלכות שמירת הלשון

מצטרפים לרבבות הלומדים בספר

תיקוני עירובין

גליון שאלות הלכתיות

המתחדשות מידי שבוע בבדיקת העירובים השכונתיים

עירובין למעשה
עיון | שימוש | כשרות

גליון מס' 269
טבת תשפ"א

מוקד העירובין
בארץ הקודש
054-84-833-20

יוצא א"כ שהוא בולט משאר הברזלים הדקים והעמוד של העירוב נמצא בולט לתוך שטח העירוב.

אלא שגם העמוד של הגדר בולט לפניו, ובדין זה יש סתירה בדברי החזו"א האם גם מצב כזה נחשב שהעמוד אינו כנגד שטח העירוב, ויש מקילים (ע"פ דבריו בס"י ע' ס"ק י"ט), אבל שוב אינו דומה למקרה שהעמוד נמצא אחורי המתחם עצמו וזה אינו נחשב כבולט וסותם מקצת הרשות של שטח העירוב.

הנה במקרה זה אנו רואים עד כמה יש הבדל כאשר עושים את העירוב עם העמוד מותקן במקום הנכון שלפעמים שינוי קטן שהעמוד נמצא באותה פינה, אלא שמחובר מכיון אחר, יתכן שהוא נפסל. וכן להיפך עד כמה שינוי של ס"מ אחד שהוא בולט יכול להכשיר אותו.

בעירוב השכונתי לא כוללים חצרות ובתים בעייתיים

בהמשך הגענו אל העירוב השכונתי בכרמיאל, בשכונה שכוללת את בתי האברכים סביב הישיב רינה של תורה, ועברנו יחד עם האחראים המסורים על קטע מסוים שהיו להם שאלות הלכתיות בכשרות המחיצות. התכנית לעירוב זה נעשתה לפני כמה שנים ע"י מוקד העירוב, והיה צורך לסמוך על גדרות של חצרות, כיון שמאחריהם נמצא יער, ולא ניתן לעשות בו צורות הפתח. כמו כן הגדרות משמשות לעירוב שיהיה עם מעלה של רוב מחיצות, אבל הבעיה בגדרות של חצרות, שבמשך הזמן כעבור שנה או שנתיים מגלים שאנשים החליפו גדרות, ושינו את החצרות שלהם ובחלק מהמקרים זה משנה לכשרות העירוב, לטוב או למוטב. יש מקומות שעשו גדרות טובות יותר, ויש שפתחו את החצר. לכן הם קראו שוב למוקד העירוב, שנעבור שוב ונבדוק האם כעת הגדרות כשרות, ועל מה אפשר לסמוך גם בעתיד.

לאורך הבדיקה היינו צריכים לסמוך על הגדרות שבחזית של כמה בנינים, מפני שהצד האחורי של החצר לא היה סגור בגדר. במצב כזה יש מקרים שהבית נשאר מחוץ לעירוב, ולכן צריך לדעת בכל מקום, האם גר שם אדם דתי או לא. בעירוב כללי של העיר צריכים לדאוג להתיר לכולם, אבל בעירוב פנימי שכונתי, המטרה היא להדר אותו ככל האפשר ואם הרחבת העירוב לכלול חצרות מסוימות תוריד מרמת הכשרות או תחסוך מהקושי בבדיקה, משאירים חצר זו מחוץ לעירוב.

דין דריסת רגל האוסרת במי שגר מחוץ לעירוב

יש להוסיף שהדבר יועיל גם לענין היתר השכירות, שכאשר יצליחו לבצע שכירות מהתושבים, יהיו עי"ז פחות גויים ומומרים שצריכים לשכור מהם, כי אחרי שהחצר שלהם אינה מותרת, והיא כרמלית שפרוצה לצד האחורי, ואין דרך המותרת לטלטל מהבית לרחוב, הרי הדברים בבית אינם אוסרים בחצר.

יסוד זה מבואר בתשובת הנודע ביהודה לגבי התושבים הבאים לבית הכנסת ממקומות שמחוץ לעירוב, והקשו האחרונים מדוע לא נאמר שיש להם דריסת רגל האוסרת את העירוב, כלומר אם הבית שלהם מחוץ לגבולות העירוב של השכונה, א"כ אי אפשר לערב אתם, [שהרי כרמלית מפסיקה בין מקום הפתח לביתם], וכיון שיש

המשך בדיקת העירובים ברחבי הארץ

במסגרת הפעילות לבדיקת עירובים, יצאנו גם לערי הצפון, לסייר עם האחראים, לבדוק את העירובים, כדי לעדכן את המידע הנמסר לשואלים במענה הטלפוני של מוקד העירוב. ויחד עם זה להוסיף ולתקן דברים הטעונים תיקון, וכן ללמד ולהורות לאחראים כיצד נכון לעשות, ולהשיב לשאלות המתחדשות להם מידי שבוע. בנסיעה שהחלה לפנות בוקר, והסתיימה בתוך הלילה, הספקנו בס"ד לעבור על כמה וכמה עירובים, חלקם טובים, וחלקם טעונים תיקון, וחלק מהתיקונים נעשו מיד במהלך הבדיקה.

בין העירובים שנבדקו הגענו לעירוב שכונתי בתוך העיר צפת, עברנו יחד על כל עמוד ועמוד ועל המחיצות, כדי לבדוק את שלמותן וכשרותן, באחד המקומות הגענו לקצה של חניה, שבו המחיצה היתה נמוכה מהשיעור [י' טפחים], ולכן האחראי עשה צורת הפתח לפני הגדר כדי לסגור את המקום החסר.

עמוד העירוב מוסתר אחורי גדר של בית הספר

בסמוך למקום הפרוץ היה מתחם של בית הספר, והאחראי עשה את העמוד צמוד לגדר, על מנת שיוכל לחבר אותו בקלות. מרחוק היה נראה שהכל תקין, אבל כשהתקרבנו והתבוננו בדבר, שמנו לב שבעצם העמוד אינו במקום הנכון, כיון שבמקום להצמיד אותו בצד הקידמי של המתחם, דהיינו בצד הפונה לעירוב, הוא הצמיד את העמוד מאחורי הפינה שבגדר, דהיינו שכאשר עומדים בצד של העירוב לא ניכר החלק התחתון של העמוד אלא רק ראשו שממשיך מעל גובה הגדר. בדין זה כתב החזו"א שהעמוד של צורת הפתח חייב לבלוט ולסתום מעט מכנגד המקום הפתוח כדי ליצור תחילת מחיצה לפתח. אבל אם נמצא מאחורי המחיצה, דהיינו שאינו בולט אלא נמצא כנגד עובי הכתלים, או אחוריהם, אינו כשר להחשב צורת הפתח [ואע"פ שלחי שנראה מבחוץ ושווה מבפנים כשר, היינו דוקא בלחי של מבוי או לחי של צורת הפתח צריך שיסתום מקצת מהפתח ויבלוט כנגד מקום העירוב].

אמנם יש מדייקים מדברי השער הציון שמתיר עמוד שאינו בולט יותר מהקיר אם ניכר שהוא עמוד ולא המשך של הקיר [מזה שהקשה ולא תירץ תירוצו זה], אבל למעשה ההוראה בכל העירובים לנהוג כהוראת החזו"א (ס"י ס"ה ס"ק ס"ז ועוד מקומות) שהעמוד צריך לסתום קצת מהפתח. ולפי"ז יש לתקן את צורת הפתח זו להוציא את העמוד שיבלוט מעט לפני הגדר.

עמוד אחורי מחיצה אבל נמצא כנגד שטח העירוב

אבל לאחר התבוננות, היה נראה שדוקא במקרה זה יש להכשיר את העמוד כיון שהגדר של מתחם בית הספר עשויה כעין סורגים, ודרך הסורגים הוא שיש עמודים רחבים כל שני מטרים, ובאמצע יש את הסורג שהוא יותר דק מהעמודים. ואם כן באופן זה כאשר העמוד של העירוב היה אחורי הפינה כנגד העמוד הרחב, ושווה אל הפינה,

למעלה משלושים שנה, והבעיות שהיו בתל המתלקט, והשינוי שנעשה לאחר מכן, כמו כן נערכו שיעורים בכוללים רבים, בכולל אברכים בעיר לוד, בדיני קרפף המצוי בעירובים בזמנינו, ובכולל בבני ברק בדיני רשות הרבים ובדיני תיקו למבוי עקום, מדוע אין עושים זאת בזמנינו, וכתבנו בזה כבר בגליונות אלו.

חישוב התחומין למקומות בערי הארץ

בשבוע זה היתה פעילות גם בעניני תחום שבת, יצאנו לבדוק את התחום של ישיבת גרודנא באר יעקב, מכיון שהם מנותקים מהעיר בגלל מסילות הרכבת שיוצרות מרווח כמאה מטרים, נמצא שהישיבה כעיר בפני עצמה, ומוגבלת עד 2000 אמה מגבולות הישיבה, יש לציין שיש שיטות חישוב שלפיהן יגדל מאוד התחום ע"י שיהיו כלולים בריבוע העיר באר יעקב, הנושא עדיין בדיון, טרם התקבלה הכרעה, ובעז"ה בסיום ההכרעה, תצא מפה המסמנת את גבול התחום המותר, והפתרונות ניתן לעשות ע"י עירוב תחומין.

כמו כן עסקנו במדידת התחום של בית שמש, בשכונה החדשה - רמה ד'. כעת התאכלסו 13 בנינים, המחולקים לשתי קבוצות שאינן מחוברות זו עם זו, כי ביניהם יש רק בנינים באמצע בניה, ויש אומרים שאינם נחשבים עדיין לבית דירה. חישוב התחום בלי להסתמך על העירוב הכללי, מגיע לאמצע רמה ג', באזור המרכז המסחרי ברחוב יחזקאל. מעבר לכך אינו לכל השיטות. המפה לשכונה זו יכולה להשתנות מהר, עם איכלוס בנינים נוספים שנמצאים בשלבי בניה. כמו כן נתבקשנו מיישיבת בני ראם לחשב את התחום לבחורים שצריכים ללכת ישוב רבדים, להשלים למנין לתפילות השבת. גם במקרה זה היה חידושים בהלכות צורת הנחת העירוב, והאם מברכים עליו ואכמ"ל.

להם שימוש בבית הכנסת, ואולי אפילו מקום המושכר להם כפי שנהגו בקהילות ישראל לשלם דמי מקום מידי שנה, א"כ הזכות להשתמש במקום זה יוצרת זכות דריסת רגל בעירוב של הרחובות הסמוכים לבית הכנסת, ורגל האסורה במקומה [סמוך לבית שלה] אוסרת שלא במקומה, דהיינו בעירוב הסמוך לבית הכנסת.

ובישוב שאלה זו נאמרו באחרונים שני יסודות בהלכות דריסת רגל, רע"א (שו"ת קמא סי' לד) השיב שדין זה נאמר רק כאשר עיקר המעבר של הרגל האסורה היא דרך החיצונה, משא"כ כשדר במק"א ורק עובר דרך חצר זו כדי לעבור ממנו למקום אחר, אינו אוסר וכן בית הכנסת אינו משמש מעבר לבתייהם אלא שהם באים אליו, אינם אוסרים. שאם לא כן כל איש שדר מחוץ לעיר וקנה מקום בביהכ"ס ובה בשבת יאסור. וסברא זו כתב גם השערי תשובה (סק"א) בשם שו"ת חינוך בית יהודה.

הנודע ביהודה (תנינא או"ח סי' ל"ט) השיב שרגל האסורה אוסרת רק כאשר לולי האיסור היתה יכולה להשתמש בחיצונה, שבת הפנימי מוקף במחיצות עד החצר החיצונה, אבל אם אין מחיצות ואינה יכולה להשתמש בחיצונה אינה אוסרת, וכ"כ החזו"א (סי' פ"ו ס"ק י"א) שכיון שבין בתי המתפללים לביהכ"ס יש רחוב שהוא כרמלית [כיון שהתקלקל העירוב]. אין דין רגל האסורה וכו'. והנוב"י הוסיף עוד שאף כאשר המתפללים מוקפים במחיצות עד ביהכ"ס רק אינם יכולים לערב מחמת שיש גוים שלא שכו מהם, ג"כ אינם אוסרים, שעכ"פ שאינם יכולים להשתמש מביתם לביהכ"ס. והחזו"א (צה, יח) חולק על פרט זה, כיון שמצינו (עירובין דף עה:): שאפילו גוי נחשב רגל האסורה ואוסר, הוא הדין ישראל שבחצר הגוי אוסר.

האם מצרפים מדרגה קטנה לשיעור גובה המחיצה

בהמשך הבדיקה הגענו לגדר מברזלים כעין סורגים, שהיתה 90 ס"מ, והיה חסר בה שיעור י' טפחים לשיעור חזו"א, אך הגדר עמדה על גבי קיר אבן נמוך, שהשלים את גובה המחיצה. בחצר אחת היה בקיר רק כחמשה סנטימטרים, ועלין הגדר היתה 95 ס"מ, נשאלת השאלה האם ניתן לצרף את החלק הנמוך של הקיר לשיעור המחיצה. נידון זה מתבסס על הספק של המשנ"ב לגבי תל קטן

(סי' שס"ב ס"ב בבה"ל) דשמא דבר קטן מאוד אינו נחשב תחילת המחיצה, אלא כקרקע ישרה, כמ"ש לגבי רשות הרבים דאי אפשר שתתלקט במלקט ורהיטני ולכן תל קטן נחשב כהמשך לקרקע, ויתכן שגם אם יהיה מעליו מחיצה ט' טפחים הוא לא יצטרף.

שאלה כעין זו עלתה באחד העירובים השכונתיים בבני ברק, והשאלה הובאה לרבני העירובים שנטו לומר שהספק של המשנ"ב הוא דוקא בתל, אבל מחיצה דהיינו מדרגה זקופה מצטרפת. ולפ"ז יש לצדד גם כאן הקיר הנמוך מצטרף. ושמא יש לחלק אם הוא מועט מאוד כנ"ל שהוא רק סנטימטרים בודדים, אולי אינו חשוב תחילת המחיצה.

למעשה התושב באותה חצר ראה צורך להוסיף רשת על הגדר, והיא התחילה מהקרקע ולא מעל הקיר, ובה ודאי שיש להתיר, כי הגדר מתחילה נכרת כמחיצה.

סיור בירושלים לקבוצת לומדי השיעורים

בשבוע זה נערך סיור בירושלים לקבוצת לומדי השיעורים של מוקד העירוב, בהשתתפות עשרות אברכים עברנו לאורך גבולות העירוב בשיכונים בסמוך לצומת בר אילן. לפני כן התקיים שיעור בדיני תל המתלקט, בהשתתפות הגר"מ ברלין שליט"א שסיפר כיצד הוא בדק את העירוב של צפת לפני

עירובין למעשה
עיון | שימוש | כשרות

**כשר או פסול?
מהודר או בדיעבד?**

את זה תוכל לדעת ולהורות, בהצטרפות ללימוד "עירובין למעשה" שע"י מוקד העירוב

 בר טראנס החלטת בביתא ליישוב ב"ח בס"א או פסול	 זה עת שחשבונו הוציא ח"ה חוקן חשבונו החתומה	 בר טראנס החלטת בביתא ליישוב ב"ח בס"א או פסול	 בר טראנס החלטת בביתא ליישוב ב"ח בס"א או פסול
 בר טראנס החלטת בביתא ליישוב ב"ח בס"א או פסול	 בר טראנס החלטת בביתא ליישוב ב"ח בס"א או פסול	 בר טראנס החלטת בביתא ליישוב ב"ח בס"א או פסול	 בר טראנס החלטת בביתא ליישוב ב"ח בס"א או פסול
 בר טראנס החלטת בביתא ליישוב ב"ח בס"א או פסול	 בר טראנס החלטת בביתא ליישוב ב"ח בס"א או פסול	 בר טראנס החלטת בביתא ליישוב ב"ח בס"א או פסול	 בר טראנס החלטת בביתא ליישוב ב"ח בס"א או פסול

12 שיעורים, לימוד מקיף, הלכה, פרקטיקה, סיכומים, מבחן, סיור בשטח, תעודות בירושלים: בימי שני
בסמוך לישיבת מיר, בשעה 5:30 אח"צ
כמו"כ יש אפשרות לקבוצה בזמן הפסקת צהריים בשעה 2:00.
בבני ברק: בימי רביעי
בבהכ"ס יצעירים, בשעה 8:00 בערב
במדעיין עילית: בימי שלישי
רח הסבא מסלבודקה, בשעה 8:00 בערב

לפרטים ולהרשמה, בטלפון 055-678-3323

מגוון שיעורים נוספים
ברורים ואקטואלים
ללימוד מהבית
להצטרפות - 0583248468
A83320@GMAIL.COM

תורת אביגדור

הגאון ר' אביגדור מילר זצ"ל

פרשת ויגש

מגדל החיים

מי כאן המלך

קודם שנבוא לעסוק ביוסף ואחיו נקדים: כל המתמצא, ולו במעט, בהיסטוריה שלנו, יודע שעד ימי שאול המלך לא היה מלך בישראל. למרות שהתורה מתירה להמליך מלך, לא עלה על דעת איש לעשות כן במשך מאות שנים. עם ישראל התקיים תקופה ארוכה ללא מלך.

ההיסטוריונים האפיקורסים הרשעים טוענים, שהסיבה לכך היא, שעם ישראל היה אומה פרימיטיבית ונחשלת, עם של שבטים לא מאוחדים. כמובן שטענה זו הינה שקר וכזב, וההיפך הגמור הוא הנכון. דווקא מפני שישאל היו העם המעולה והנאור מכל העמים, היחיד שהכיר בכך שה' הוא המלך, הם עמדו בפני האתגר הגדול והצורך הטבעי של כל עם מסודר במלוכה, אלא שהם עשו זאת תוך היותם כפופים ומשועבדים למלכות ה', דבר ששום עם אחר לא עמד בו. זו הסיבה לכך ששמואל הנביא הגיב באופן חמור מאד כשביקשוהו להמליך מלך: "ותאמר לי לא כי מלך ימלך עלינו, נה' אלקיכם מלכם!" (שמואל א יב, יב) והקב"ה אף הוא כעס על שביקשו מלך: "כי לא אתך מאסו, כי אתי מאסו ממלך עליהם" (שם ח, ז).

מי רוצה מלוכה?!

מעבר לכך, גם בהמשך הדורות, כל אימת שעלתה הבקשה למנות מלך, בעיתות מלחמה נגד אויבי עם ישראל, אף לא אחד היה מעוניין בכתר. בכל פעם שהוצעה המלוכה למישהו, הוא סרב. זה היה יסוד מוסכם אצל עם ישראל, אף אחד לא חיפש שלטון. "למשול על אחי היהודים? מה פתאום?" תאוות הכח והשלטון נחשבה, מאז ומעולם, מידה מגונה ביותר בעיני עם ישראל. היחיד והכלל תיעבו כל מי שראו בו אפילו משהו מן המידה הזו.

ראו מה היה כאשר באו, בעת צרה, אל גדעון וביקשוהו להיות להם למלך. נעיינ נא בפסוקים: "ויאמרו איש ישאֵל אל גדעון: מִשֵּׁל בָנוּ... כִּי הוֹשַׁעְתָּנוּ מִיַּד מִדִּין. וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם גִּדְעוֹן: לֹא אֶמְשֵׁל אֲנִי בָכֶם... ה' יִמְשֵׁל בָכֶם!" (שופטים ח, כב-כג). לכאורה, היה לו לגדעון "לקפוץ על המציאה": העם מבקש ממנו למלוך עליו! אלא שבעיניהם, אותה הכרזה ש"ה' מלך" לא היתה אמירה בעלמא. הם הבינו היטב את עומק משמעותה והתכוונו לכך באמת.

העוז והעונה

גם כאשר לבסוף, ברגע של חולשה ופחד מהעמים שסביבם, החליטו ישראל שמהכרח להמליך עליהם מלך, לא נמצאו מועמדים לתפקיד. לא היה מרוץ בין המונוי העם מי יזכה להיבחר למלך כדרך שרואים היום בכל העולם. וגם בשעה ששאול נבחר להיות מלך, לא מצאוהו בשום מקום, עד שהקב"ה גילה להם את מקום מסתורו: נחבא בין הכלים שבמרתף, בנסיון לחמוק מלהיות מוכתר למלך. "הִנֵּה הוּא נִחְבֵּא אֶל הַכְּלִים" (שמואל א, י, כב). היו צריכים למשכו החוצה משם כדי להמליכו. זה היה מלכו הראשון של עם ישראל! זו הדוגמא של המלוכה בישראל!

הצניעות והענווה הם נמצאים ביסודו של עם ישראל. אברהם אבינו אמר "אֲנֹכִי עֹפֵר וְנָפֵר" (בראשית יח, כז), והוא התכוון לכך באמת: לא כאדם האומר "אני הקטן בעניות דעתי" ובלבו חושב שבאמת היה לו לומר "אני הגדול בעשירות דעתי". אברהם באמת הרגיש שאינו כלום, חסר כל ערך. גם יצחק ויעקב היו ענווים גדולים, הדבר ניכר בעליל מסיפורי התורה עליהם. והשבטים הקדושים נתחנכו לאור היסודות של ענווה וצניעות, ינקו אותם עם חלב אִמָּם. אלו היו העקרונות במשפחת ישראל סבא מאז ומעולם, כל מי שהיו בלבו מחשבות של שלטון או מלוכה - הוקע בתיעוב.

למלך על המשפחה?

והנה, בפרשתנו אנו מוצאים שבתוך המשפחה המרוממת, בתוך כל האווירה הזו של צניעות וענווה, מבחינים האחים בסכנה המתעוררת: יוסף, הצעיר שבאחים, מתחיל לחלום חלומות גדולים: הוא חולם על ממשלה ומלוכה, ולא סתם אלא על אחיו והוריו! לאח הזה יש הזיות כאילו הוא בעל הבית!

כידוע, אין אדם חולם בלילה כי אם על פי מחשבותיו ביום, "אין מראין לו לאדם אלא מהרהורי לבו" (ברכות נה, ב); והאחים חשבו שחלומותיו של יוסף בלילה נובעים ממחשבותיו ביום, כנראה שכל היום הוא חושב על דרכים להשיג שררה, שלטון ומלוכה. "מה החלומות האלה שהוא חולם, שכולנו נשתחוה לו? כנראה שכל היום הוא מסתובב עם הרהורי גאווה ושגעון גדלות". בעיני האחים, חלומותיו של יוסף היו דבר גורלי ונורא. הוא סטה מן הדרך הישרה של פשטות וענווה בה הלכו אבות המשפחה. ממש "מתחת לאפם" צומחת סכנה עצומה לעתידה של האומה הגדולה המיועדת לצאת מהם, משהו מסוכן מאד מתפתח ביניהם!!

"ויספּוּ עוֹד שָׁנָא אֹתוֹ עַל חֲלֻמֹתָיו וְעַל דִּבְרָיו" (לז, ח), הם שנואו אותו לא רק בגלל חלומותיו, אלא גם בגלל "דבריו", הוא לא סתם חולם, אלא מאמין באמת בהזיות שלו! הוא לא קרא לכל המשפחה וסיפר להם על החלומות סתם בשביל לבזבז את זמנם. הוא התכוון ברצינות להודיע להם את הצפוי להם, בין אם ירצו בכך או לא! לא רק שיש לו פנטזיות [דמיונות שווא] של מלכות, אלא הוא אפילו מאמין שזה סוג של נבואה שהוא חייב לספר אותה! לכן "וישנאו אותו".

מה שהחמיר את המצב אף יותר, היה העובדה שיוסף נהג כלפיהם בשררה והתערב בענייניהם הפרטיים, הוא בחן את כל מעשיהם ודיווח לאביו על הכל. הוא סיפר לאביהם על פגמים שמצא בהתנהגותם, ויעקב גער בהם. כל זה חיזק את חשדם שיוסף מנסה לבנות לעצמו אמצעים ליטול לידי יום אחד את הנהגת המשפחה.

הבא להרגך

מכאן צומחת ועולה המחשבה הבאה: כיצד יכול אח צעיר אפילו לחלום למלוך על אחיו הגדולים? והרי על מנת שאח צעיר יוכל למלוך, עליו "להגות מן המסילה" את כל אחיו הגדולים. לא היתה דרך אחרת. והאחים חששו מכך. הנה, אחיהם הצעיר הינו

מגדל מפואר

באותו רגע ששמעו את דברי היושב על כסא המלכות: "אָנִי יוֹסֵף", הם היו המומים ומבועתים. "וְלֹא יָכְלוּ אָחִיו לָעֲנוֹת אֹתוֹ, כִּי נִבְהָלוּ מִפְּנֵיו". הם נבהלו לא רק מפני שהנער שאותו מכרו לעבד שולט כעת בגורלם, אלא בעיקר מפני שעכשיו התברר להם שהם חיו כל הזמן בטעות. הדבר שלא היה להם ספק באמיתותו – מתגלה עכשיו כטעות מוחלטת.

עשרים ושנים לא היה כל שמץ של ספק בלבם, שכל מה שעשו היה על מנת להציל את עצמם מהסכנה הנוראה של יוסף, נביא השקר, השואף לכלותם. האנשים הגדולים הללו המשיכו להעמיק חקר ולהתבונן במה שעשו, במשך עשרים ושנים, הסברות שלהם עברו זיקוק אחר זיקוק ושוב ושוב הגיעו למסקנה אחת מה: שעשינו היה האמת לאמיתו.

עשרים ושנים שנה נבנה בלָבָם מגדל, "גורד שחקים" של הצדקה למעשיהם. והנה כעת לפתע קורס המגדל הגבוה הזה ברגע אחד, והם ראו שהמניע האמיתי למעשיהם לא היה הצלת נפשם מסכנתו של יוסף אלא: קנאה – "וַיִּקְנְאוּ בֹאֲחִיו". אחרי כל ה"לומָדָעִס" [למדנות] וכל החכמה האדירה של אותם צדיקים, חדרה התורה אל נבכי תהומות נפשם וגילתה לנו שהסיבה האמיתית היתה: "וַיִּקְנְאוּ בֹאֲחִיו"! עד לרגע ההוא של הגילוי "אָנִי יוֹסֵף", אילו היה מישוהו אומר לאחים שהמניע שלהם הוא מדת הקנאה, לבטח היו מלגלים על כך: "אנחנו מקנאים? וכי בגלל קנאה היינו יורדים לחייו של אחינו? חס ושלום! לא יעלה על הדעת!" ואולם ה', הבוחן כליות ולב, יודע טוב יותר מהאדם עצמו מה מתרחש בעמקי נפשו, והוא ידע שהכל אכן נבע מקנאה.

כעת, ברגע האמת בו "נפלה עליהם" ההודעה הזו, נגלתה להם לפתע האמת בבהירות מוחלטת. המִלִּים "אָנִי יוֹסֵף" הכו בהם כמכת אגרוף אדירה, וכל התירוצים הבנויים לתלפיות התפוררו לאבק. כעת התברר להם שכל מה שעשו ליוסף לא נבע כי אם מקנאה פשוטה. האח הצעיר שהסתובב ביניהם לבוש בכתונת הפסים שעשה לו אביו, עורר את קנאתם, והקנאה הזו – היא שהניעה אותם לעשות מה שעשו.

הלקח המזעזע

מִלִּים אלו שבפרשתנו, "אָנִי יוֹסֵף", אמורות לזעזע לב כל אחד בפחד נורא, אלא שהלב האטום שלנו אינו מרגיש מאומה. ואולם חז"ל הקדושים הרגישו מה נורא הלשון הזה (ב"ר צג, י): "אמר אבא כהן ברדלא: אוי לנו מיום הדין, אוי לנו מיום התוכחה!" אבא כהן ברדלא קרא את מילות הפסוק והתעורר מהם לפחד גדול מיום הדין הצפוי לנו ככלות מזה ועשרים. כמה מִלִּים בתורה הפכו אותו לאדם אחר.

ממשיך המדרש: "ומה יוסף הצדיק, שהיה בשר ודם, שהוכיח את אחיו – לא יכלו לעמוד בתוכחתו, הקדוש ברוך הוא, שהוא דיין ובעל דין ויושב על כסא דין ודן כל אחד ואחד – על אחת כמה וכמה שאין כל בשר ודם יכולים לעמוד לפניו".

כולם עיוורים!

ידוע, שהשבטים הקדושים היו אנשים גדולים ביותר; "בְּנֵי יַעֲקֹב בְּחִירָיו" (דה"י טז, יג) קורא להם הכתוב. ואולם, אפילו הגדולים ביותר עלולים לטעות ביחס לעצמם, כי האדם בטבעו תמיד עיוור לחסרונותיו. אין זה אפשרי שהאדם יכיר באמת את חסרונותיו ואת טעויותיו. הלקח הזה, שגם האדם הגדול ביותר צריך תמיד לחשוך במעשיו ובמניעים-להם, הוא אחד הלקחים הגדולים ביותר בתורת ה'.

כל פרשת יוסף ואחיו ראויה היתה להיכתב ולו בעבור הלקח הזה. כי אם "בְּנֵי יַעֲקֹב בְּחִירָיו", האנשים שהקב"ה עצמו בחר בהם,

בעל אמביציות [שאיפות] מרקיעות שחקים! הוא רוצה לשלוט! מן הסתם ירצה גם להרוג אותם. והוא מתעטף באיצטלה של צדקות. "הוא חושב שהוא ה"משגיח" של המשפחה! וגם נביא! נביא שקר, זה מה שהוא. והוא גם משקיע מאמצים להקטין אותו ולהגדיל את עצמו בעיני אבינו, כדי לקדם את שאיפותיו. הילד הזה מסוכן ביותר", חשבו השבטים הקדושים.

השכם להרגו

"מה יהיה? האפשרות היחידה העומדת בפנינו היא לחסל אותו קודם שיחסל הוא אותנו. "אם בא להרגך, השכם להרגו" (ברכות נח). כאשר מישוהו זומם להמיתך, אל תמתין עד שיעמוד עליך להורגך, אלא השכם קום והמיתוהו תחילה! האחים לא התכוונו להנחיל ליוסף לממש את חלומותיו על חשבון חייהם שלהם, על כן גמרו אומר שמצווה להרוג את יוסף.

ואולם, השבטים הקדושים אינם חורצים משפט מוות ברגע קל, ודאי לא נגד אחיהם, וודאי לא כשמדובר בהמתת נפש מישראל! הם התייחסו לעניין ברצינות תהומית, ישבו ודנו על כך בכובד ראש במשך זמן רב. התורה אינה חושפת בפנינו את כל הפרטים, אבל אין ספק שהיו שם דיונים ארוכים מאד, שנמשכו חודשים. והמסקנה שהגיעו אליה היתה, שאין זו סתם יריבות משפחתית רגילה, אלא פיקוח נפש של ממש. לפיכך, בלב כבד, החליטו שתפקידם ורצון ה' הוא שהם יהרגו את יוסף, למרות הקושי העצום הכרוך בכך.

שינוי בתוכנית

אף על פי כן, בהגיע רגע האמת, הם לא הצליחו לעמוד בהחלטתם "עד הסוף". בסופו של דבר, לא נתנו ליוסף את העונש המגיע לו. קשה מאד לסלק מן העולם אדם אשר דמך-שלך זורם גם בעורקיו. על כן הם החליטו שלמרות שיוסף הינו אדם מסוכן ביותר שיעשה הכל על מנת להשיג שררה, ניתן למנוע את הסכנה גם בדרך של מכירתו לעבד במקום להרגו. בימים ההם לא היה סיכוי לעבד לעלות לגדולה. לא היו "לוחמי צדק למען זכויות האדם", ועל כן עבדות היתה לנצח. ברגע שיוסף יהפוך לעבד, יקיץ הקץ על כל שיגיונות הגדלות שלו, והסכנה המרחפת על משפחתם תחלוף לנצח.

ויש לדעת שאחי יוסף לא חשו שום רגשות אשמה או חרטה על מעשיהם. כלל וכלל לא! הם היו משוכנעים, בכל נימי נפשם, שהם נהגו כשורה. הם היו בטוחים בעצמם ברמה כזו של וודאות שלא יעלה בידינו להגיע אליה לעולם. לא היה אף לא שמץ של ספק בלָבָם שהדבר הנכון היה להרוג את יוסף, ומה שהם עשו לו בפועל – היה "הנחה" גדולה. ויתור אשר כלל לא היה מגיע לו. מחשבת חרטה לא חלפה בלָבָם אף לא לרגע אחד.

ונחזור לפרשה שלנו...

כעת מביאה אותנו פרשתנו לתקופה אחרת – לאחר שחלף זמן רב מאד מהמכירה ההיא: עשרים ושנים שנה. והנה רואים אנו את האחים ניצבים ביראה והכנעה לפני המשנה למלך מצרים בארמונו. כאשר לפניו לראשונה, הוא התייחס אליהם בעיונות בולטת, האשים אותם בכל מיני האשמות חסרות שחר, איים עליהם באיומים קשים, והאחים פחדו ממנו מאד. לפתע, הוא פותח את פיו ומנחית עליהם, כרעם ביום בהיר, את ההודעה: "אָנִי יוֹסֵף!"

הנה יוסף, אחיהם הצעיר, יושב על כסא המלכות! הכל התקיים, בסופו של דבר! לפתע הם הבינו, בן רגע, שיוסף אכן היה נביא, אשר נבחר על ידי הקב"ה. הם השתחוו לפניו פעמיים, בדיוק כפי שיוסף התנבא לפני שנים רבות, אלא שאז הם לעגו לו: "הַמֶּלֶךְ תִּמְלֹךְ עָלֵינוּ, אִם מִשׁוּל תִּמְשַׁל בָּנוּ"? וכעת הכל מתקיים.

תוכחות מוסר בסלבודקה

רבינו נהג לספר תמיד בהתלהבות על סדר המוסר בסלבודקה, היו שם מאות בחורים מופלגים, כולם למדנים גדולים (ואמר כי הקטנים שבהם היו מעולים הרבה יותר מן המצוינים שבימינו), ולחמו מאד מלחמתה של תורה, ברעש נורא. עם זאת, כאשר המשגיח פתח את המדף תחת הבימה, שם היו ספרי המוסר, וזה היה הסימן להודיע שהגיע הזמן ל"סדר המוסר", בו ברגע נשתתק כל האולם, ואפילו חשובי הלמדנים, שישבו ב"מזרח" ואשר כל הבחורים נהגו לעמוד ב"תור" כדי לדבר עימם בלימוד, ואפילו אותם שלא היו מבעלי המוסר, כולם התיישבו תוך רגע ללמוד מוסר. ולמדו בהתפעלות גדולה עד שבית המדרש כולו רעש מקול המוסר בהתפעלות. והיה רבנו מציין לדוגמה שאחד התלמידים המבוגרים שבישיבה, נהג להגיע בכל יום ל"סדר מוסר" והיה משנן, פעם אחר פעם, בהתפעלות עצומה, מאמר תז"ל: "כל המספר לשון הרע וכל המקבל לשון הרע וכל המעיד עדות שקר בחברו, ראוי להשליכו לכלבים" (פסחים קיח). על ידי מוסר כזה עלה בידם לחולל שינוי גדול במהותם ובאישיותם. והוא יסוד מוסר בהתפעלות, כשמדבר לעצמו בכוונה ובהתעוררות העושה רושם על עצמו. וכפי ריבוי הפעמים, כפי טיב ההתפעלות, כך הוא עומק הרושם. מתוך געגועים מיוחדים סיפר על סדר המוסר לאחר סעודה שלישית, כאשר אולם הישיבה היה חשוך ובני הישיבה התאספו ללמוד מוסר, ובלי ספרים היו כולם משננים מאמר כל שהוא שאותו ידעו בעל פה, וכך למדו כולם בהתפעלות עצומה, כשהם דופקים ברגליהם על הרצפה, עד שלא היתה עין יבשה, וככה המשיכו עד אשר פתח הש"צ בקול זעקה ממושכה "והוא רחום".

טז), טעינו טעות חמורה וחטאנו חטא גדול כשמכרנו את אחינו! אין לנו במה להצטדק. זה מה שהיה בפיהם, וגם ברובד העליון של לבם. אבל עמוק מתחת לפני השטח, אפילו האנשים הגדולים ההם עדיין חשבו שלא ייתכן שהם אינם צודקים.

זה מה שקורה גם לנו, ביום כיפור. קמים ואומרים "אשמנו, בגדנו, גזלנו", ובאמת מרגישים טוב יותר עם כל מכה על הלב: "את זה לא עשיתי, ואת זה לא עשיתי, וגם את זה לא. וגם אם כן עשיתי קצת, נו, באמת: זה לא היה רציני. ועכשיו אני עוד מתנדב לעשות תשובה!" אנחנו בסדר, ולמרות זאת אנו באים ועושים תשובה! ממש לב זהב יש לנו, שהקב"ה יראה כמה צדיקים אנחנו! זה מה שחושבים ביום כיפור בשעת הוידוי, בעומק הלב.

המילים המפחידות ביותר בתורה

אבל היום הגדול והנורא יגיע לבסוף, ואנו נתייצב לא בפני "מלך אביון" של מצרים, אלא בפני "מלך עליון", הקב"ה בכבודו ובעצמו, השופט כל הארץ. והוא יאמר לנו שתי מלים בלבד: **אני ה'!** וכשנשמע את המילים הנוראות האלה, כל הבניינים שבנינו לעצמנו כל חיינו, בנייני ההצדקות והתירושים - יקרסו וייעלמו כאילו לא היו מעולם. יום הדין הגדול יהפוך ליום החרטה הגדול. זו הסיבה שנוהג אני לומר שהמילים "אֲנִי יוֹסֵף" הן הנוראות והמפחידות ביותר בתורה. הן צריכות להחדיר יראה עצומה בלב כל מי שחושב ומתבונן, ולו במעט. כי ביום הדין הגדול גם אנו נגלה שִׁחְיֵינו את כל חֲיֵינו בטעות. אינני אומר שהכל טעות, אבל אנו מטעים את עצמנו במידה רבה מאד. ובאותו יום תתגלה האמת במלואה, ולא יהיה לנו פתחון פה להשיב.

"כולכם חולים"

רבי ישראל מסלנט זצ"ל נהג לומר שאחד הדברים שהאדם אינו יכול לדעת הוא, מה הקב"ה חושב עליו. זו מחשבה מפחידה

עלולים לטעות ולמצוא עצמם המומים ומזועזעים מטעותם מול מלך בשר ודם, אין ספק שראוי לנו לרעוד מפחד ממה שצפוי לנו בעמדנו לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא!

היום הגדול והנורא

אי אפשר אף לא להתחיל לתאר לעצמנו את עוצמת הפחד שיאחז בנו שעה שנתייצב לפני מלך העולם האמיתי ביום הגדול והנורא. בקוראנו את לשון המדרש "לכשיבוא הקב"ה ויוכיח כל אחד ואחד", עלינו להתחלחל, כי המדרש מדבר עלינו, לא על היושב לידך, לא על השכן ולא על החבר, אלא עליך! אתה שאומר תמיד, לפחות בלבך, "אני צודק, אני בסדר" - לך אומר המדרש: "לא! אין אתה צודק. אין לך באמת מושג אודות מה שקורה אתך".

אבא כהן ברדלא בא ללמדנו שיבוא יום - ואין זה משנה כמה נדחה את המחשבה על היום ההוא - שהדבר הזה יקרה גם לנו. רוב האנשים מַשְׁלִים את עצמם במחשבה שיחיו לעולם. הם יודעים שימותו לבסוף, אך הם דוחים את המחשבה על היום כל כך רחוק, שהם מצליחים לחיות באשליה לפיה יהיו כאן חמשת אלפי שנים לפחות. ואולם, יום המיתה בא יבוא, במוקדם או במאוחר, ואז עלולים אנו לגלות שכל חיינו עברו עלינו בשקר.

ואין כוונתנו כאן לעבירות מסוימות, או לדברים ששכחנו או לא שמנו לב אליהם. כוונתנו למשהו רציני הרבה הרבה יותר: לכל דרך החיים, דרך המחשבה, האידיאלים, המטרות. כל היחס לסביבתנו, והחשוב ביותר - היחס לקב"ה.

המומחה מוגבל

"כָּל דֶּרֶךְ אִישׁ יִשֶּׁר בְּעֵינָיו" (משלי כא, ב) ישר בעיניו! שהרי האמת היא שלכל אדם יש חסרונות, כל אדם נכשל לפעמים, כל אדם טועה, לפעמים גם טעויות גורליות. ועם זאת, עדיין כולם מאמינים בדבקות בשיקול הדעת הישר והאחראי של עצמם. "כל הנגעים אדם רואה חוץ מנגעי עצמו" (נגעים ב, ה). אפילו האדם המומחה בנגעים, חכמה גדולה שלמד מרבו, אשר מזהה ומקטלג כל נגע בסביבה, בעיניי הנגעים שלו עצמו אסור לו להכריע, כי לגבי עצמו הוא עיוור.

הנה, קאו אותי. אני מלמד את הבריות דברי מוסר ותוכחה, אולם מה בנוגע אליי? מה עם ה"נגעים" - החסרונות שלי? האם גם אליהם אני שם לב, ומשקיע מאמצים לתקנם? "כן, בוודאי", אני אומר לעצמי. בטח! אבל האמת היא שאם איני יכול לראות את החסרונות שלי, איך אוכל לעבוד עליהם? אדם עשוי לחוש משהו מעורפל, סדק קטן במושלמות שלו. אבל זה מורגש אצלו באופן כה מועט, זניח וחסר משמעות. ההשערה הזו היא טעות גורלית עד מאד, אשר תרדוף אחריו לנצח. וכשיגלה אותה לבסוף, הוא ירגיש רק חרטה איומה ונוראה: כי כבר יהיה מאוחר מכדי לתקן.

נ,צ,ט,ד,ק

אמנם ביום הכיפורים אמרנו "חטאנו, עווינו, פשענו", אבל אומר לכם מה באמת התרחש שם. אותו דבר שהתרחש כשהאחים אמרו ליוסף "מה נצטדק": הם היכו על חטא ואמרו ליוסף: אין לנו במה להצדיק את מעשינו, טעינו טעות מרה. ואולם במסכת שבת (קו). לומדת הגמרא מכאן לשון נטריקון: "נצטדק" ראשי תיבות "נְקִיִּים אֲנַחְנוּ, צְדִיקִים אֲנַחְנוּ, טְהוּרִים אֲנַחְנוּ, דְּכִים אֲנַחְנוּ, קְדוּשִׁים אֲנַחְנוּ". הם אמרו "מה נצטדק", אין לנו במה להצדיק את עצמנו! אבל בלבם חשבו "ודאי צדיקים אנו". הכו על חטא ואמרו "אשמנו", אבל לעצמם חשבו שהם נקיים וטהורים. בכל דברי הוידוי שלהם, כוונתם בעומק לבם היתה להצדיק את עצמם.

אין זה אומר שהם חשבו את המילים הללו ממש, אדרבה, הם התכוונו ברצינות להתוודות. "הָאֱלֹקִים מָצָא אֶת עֹן עַבְדֶּיךָ" (מד,

אומר לההוא את מה שאני חושב עליו כבר שנים. בטח, אני מסכים עם כל מה שהמגיד אומר עליו".

"מגיד" או "מרצה"?

אבל בימים עברו היה לכל הפחות "שוק" ל"סחורה" הזו, לביקורת. היום כבר גם זה לא באופנה, ובמקום "מגידים" יש "נואמים" ו"מרצים", שמדברים דיבורים כלליים, לא ביקורת. וצריך לדבר על כך, כי זו בעיה רצינית.

חייבים לשמוע ביקורת על עצמנו! חייבים לשמוע על החסרונות שלנו! מוסר לבד לא די בו, אומר לנו שלמה המלך, דרך החיים זקוקה לתוכחות מוסר. עדיין יש מקומות שאפשר לשמוע בהם ביקורת נוקבת; למשל בבית מדרשו כאן, ויש מקומות נוספים שבהם ניתן לשמוע את האמת. למרות שהביקורת היא במונחים כלליים ולא על האדם עצמו, עדיין שומעים רעיונות חשובים ומועילים. כמו מה שלמדנו היום מאבא כהן ברדלא, המזהירנו להתכונן ליום הדין הגדול. זה דבר שכדאי לכל אחד לחשוב עליו.

אינכם חייבים להקשיב לי. יכולים אתם להמתין לבוא יום הדין ורק אז לגלות את האמת. אבל מאחר שאתם כבר כאן, אומר לכם בכל אופן. נראה לי שאני הזקן ביותר כאן. על כן הנני מתיר לעצמי לומר כך: אני רואה את בית מדרשו כמרפאה. כולם נכנסים לכאן חולים, ומי שנשאר כאן יכול להירפא, ולו במעט.

על כן, בבואכם לכאן לשמוע שיחות, עשו זאת במעט ענווה. אמרו לעצמכם: "הראש שלי הינו בלכול אחד גדול. אני מלא בכל מיני שקרים, כל מיני רעיונות שנכנסו לי מכל מיני מקומות. והנה כאן לפניי אדם שאינו פוחד לומר את האמת, אם כן, כדאי לי להרכין ראש ולהקשיב". אינני פוחד לומר את האמת, כי לא מעניין אותי מה תחשבו עלי; לא אכפת לי בכלל.

כיון שכך, היכנונו לשמוע כעת ביקורת על דרך חייכם. אל תצפו לשמוע דברים שאינם אלא הד של מחשבותיכם שלכם, או של רעיונות נחמדים שקוראים בעלונים. ואפילו לא הד של הדברים הנאמרים בבתי מדרש אחרים. כי יודע אני שכולנו צריכים "תוכחות מוסר", כאן מספקים תרופות לחולים! ואני יודע שגם אני חולה, גם אני צריך מישהו שירפא אותי. אלא שאני זכיתי להיות כמה שנים בסלבדוקה, במחיצת טובי הרופאים. ביקשתי את קרבתי והם אמרו לי את האמת, ללא כחל ושרק. הדבר סייע לי להירפא במקצת.

להקשיב לביקורת!

האמת היא, שאין אתם צריכים לי ולשכמותי, שהרי כולנו שומעים ביקורת על עצמנו כל הזמן מאנשים, והדרך הטובה ביותר להכיר את עצמנו היא להקשיב לאחרים שיש להם מה לומר עלינו. לפעמים די בהערה אקראית מעובר אורח. לפני שבעים שנה העיר לי קבצן אחד, גוי, הערה ברחוב, על חסרון מסוים באופי שלי - שלא אומר לכם מהו; ועד היום אני זוכר כל מילה שאמר - ואני אדם טוב יותר בזכות זה.

לפעמים זה הבוס, לפעמים השכן, או עובד במשרד, רב, או קופאי בחנות. הוא לא בהכרח מתכוון לעזור לכם בעבודת ה' שלכם. הוא סתם עצבני, קם על רגל שמאל; כשם שאותו קבצן כלל לא התכוון לסייע לי להתעלות לעולם הבא. אבל אני ניצלתי את דבריו לטובה. התגובה הטבעית שלך היא להתגונן, להצטדק, להגן על עצמך. אמת, "תוכחות מוסר" אינן דבר נעים לאוזן. אין מי שנעים לו לשמוע שיש לו חסרונות. ולכן התירוצים מתחילים להישפך מאליהם, מיד. גם כאשר לא אומרים מאומה בפה, חושבים בראש: "מי הוא בכלל שיעז לומר עלי כן וכך? הוא אינו מכיר אותי ואינו יודע מאומה אודותי ואודות חיי!"

מאד, כי באותו יום נורא זה יהיה הדבר היחיד שיהיה אכפת לנו ממנו, משהו שישנה לנו. בגמרא (פסחים נד:) מובא שאחד הדברים המכוסים מעיניו של אדם הוא עומק הדין, ורש"י (שם) מבאר: "רובם טועים בו". רוב האנשים! ביניהם למדנים וצדיקים, וזה כולל גם אותנו. אין לנו תקווה אם לא ש"נחפשה דרךינו ונחקרה", להעמיק, לחקור ולחפש במה הננו מטעים את עצמנו.

הבעיה שלנו היא שאנו חיים בעולם גויי, מלא ברעיונות גויים ואידיאלים [ערכים] גויים. וזה אומר שכולנו חולים. אני זוכר את אמריקה של פעם, אמריקה מעולם לא היתה מוסרית, אבל לפחות היא היתה מדינה נורמלית ותושביה נורמליים. כיום היא מדינה של ליצנות. מכל דבר חשוב עושים צחוק, ומכל רעיון מטופש עושים קדושה. וכל העולם הוא כזה. העולם מלא וגדוש, מקצה לקצה, בעריות, גשמיות, חוצפה ומדות רעות. ואנו חיים בעולם הזה, לכן אין כל סיכוי שלא דבק בנו כלום. אין יוצא מן הכלל. כולם חולים. כולם! אנשים חיים בשטחיות איומה. כן, גם שומרי תורה ומצוות! חיינו ומחשבותינו דומים מדי לאלה של הגויים. נגררים בכבדות בתחנות החיים, חושבים רק על "מה נאכל", בלי להבין שנמצאים כאן בשביל להתקדם במה שחשוב באמת!

עצה טובה

השאלה שצריכה להישאל לאור האמור היא: אם אנו באמת חולים כל כך ואיננו יכולים לסמוך על עצמנו ועל שיפוטנו, מה נשאר לנו לעשות? וכי נלך בחשכה כל הזמן עד שכבר יהיה מאוחר מדי לתקן? מהי "דרך החיים" שתובילנו לשלמות ולחיי העולם הבא? לשם כך הבה נפנה לאוצר היקר הנקרא "ספר משלי". שלמה המלך אינו זקוק להסכמה ממני, אבל חשוב לדעת שספר משלי הוא "אוצר כל כלי חמדה". כל העצות הטובות והחכמה להצליח בחיים נמצאים בספר זה.

והנה, בין כל המסרים והלקחים החשובים שם יש רעיון אחד החוזר על עצמו שוב ושוב, ותופס מקום חשוב בספר כולו, והוא העניין של תוכחת מוסר וביקורת. שוב ושוב מדגיש שלמה המלך עד כמה נחוץ שיהא לאדם מישהו שימתח עליו ביקורת. וכי כיצד יידעו לשם מה חיים, אם לא מעיינים ב"הוראות ההפעלה"? האם קראתם את "חובות הלבבות" כולו כמה פעמים? את "שערי תשובה" כמה פעמים? "מסילת ישרים" מתחילתו ועד סופו כמה פעמים? מה עם רבנו סעדיה גאון? ספר הכוזרי? הגר"א אמר ש"השקמך לך פן תעזב את הלוי" (דברים יב, יט) היינו רבי יהודה הלוי, מחבר "הכוזרי". למדתם את הלכות תשובה לרמב"ם, הלכות יסודי התורה, הלכות דעות? אולי "נשנשתי" פה ושם, אבל לא די בכך כדי לקבל הדרכה לחיים.

מוסר על עצמך!

נקשיב אפוא למילותיו של החכם מכל אדם: "נְדַךְךָ חַיִּים תּוֹכְחוֹת מוֹסֵר" (משלי ו, כג). לא כתוב "דרך חיים - מוסר"; אילו היה כתוב כך, היה הפירוש שאתה פותח ספר מוסר, לומד בו על דרכי אדם ותחבולותיו, ותוכל לקבל את הדברים בצורה הנעימה לך ביותר. כשהינך מגיע למקום הנמצא בסתירה למעשיך או להשקפותיך, אין אתה מתעכב שם, אלא ממשיך הלאה. אבל לרוב אתה מוצא דברים שאתה מסכים עמם - הדברים הטובים. "זה נכון, וזה גם נכון. כי כך אני עושה".

מי שלומד מוסר כ"תוכחות מוסר", ימצא בספר גם את החסרונות שלו! אבל רוב האנשים רואים בספר רק את החסרונות של זולתם. את כל השכונה שלו הוא מוצא בספר: כאן מדובר על השכן, ופה מדובר על ההוא. הם נהנים מהלימוד מאותה סיבה שפעם נהנו הבריות מדרשות המגידים; המגיד היה תוקף ומוכיח בשער, והם היו נהנים! למה? כי כל אחד חשב "או, סוף סוף מישהו

דבר תורה הנוגע אליו יאמר: "התורה מדברת אליי, זה אני!" כך תחדור התורה למעמקי נפשו ותשלים אותו.

הייתכן שמדובר עליי?

ואלה דברי הרמב"ן המפורסמים באגרתו אשר כתב לבנו: "וְכַאֲשֶׁר תִּקְוֶה מִן הַסֵּפֶר, תִּחַפֵּשׂ בְּאֲשֶׁר לְמִדָּת אִם יֵשׁ בּוֹ דָּבָר אֲשֶׁר תּוּכַל לְקַיְּמוֹ", ואין קפידא לעשות כך דווקא כאשר קמים. אפשר גם תוך כדי הלימוד. בסוף כל קטע, או אפילו רק שורה, לחשוב: "האם אני עושה כך? אולי הספר מדבר עליי? אם כן, צריך לעשות משהו!" לקחת את "תוכחות מוסר" וליישם אותן בעולם המעשה. וכרוב הדברים שאנו מדברים עליהם, אין זה דבר קטן וקל להצליח לגשת כך לדברי התורה. אבל מי שישקיע ויתקדם בזה צעד אחר צעד, ירוויח רווחים רוחניים עצומים.

הדרך לשינוי

על פי רוב, אין הבריות רגילים ללמוד באופן הזה. להקשיב וללמוד ולצבור ידע - את זה רגילים לעשות, אבל להתלהב מהדברים, לרעוד מהדברים ולחיות אותם - דבר זה איננו שכית. ואולם האמת היא שזו תכליתה של התורה, ומי שיתחיל ללמוד מאמרי חז"ל ומוסר על פי גישה זו, ימצא דרך לחולל בחייו מהפכות של ממש.

וחז"ל הזהירונו על כך: "הלמד שלא לעשות", הוא לומד כי הוא רוצה להגיע לדברים כידע מעניין וחשוב, אבל אינו שם אותם על לוח לבו לשנות את מעשיו על ידם, "נוח לו אילו נהפכה שְׁלִיטתו על פניו ולא יצא לעולם" (ירושלמי ברכות ח.). עדיף היה לו אילו לא נולד! כי תכלית כל התורה היא לשנות את האדם, שהאדם ישתנה ויושלם על ידי דבריו של ה' בכבודו ובעצמו. ומי שלא מגיע לזה, אין תכלית לחייו.

לבכות מלימוד חומש

כך עשו כל גדולי ישראל מאז ומעולם. הם חיו את המילים שלמדו, וכך הצליחו לדלות פנינים ממעמקי ים התורה. הגמרא (חגיגה ד:) מספרת, שרבי אלעזר היה בוכה כאשר קרא את הפסוק "וְלֹא יָכֻלוּ אֲחֵיו לְעֲנוֹת אוֹתוֹ כִּי נִבְהָלוּ מִפְּנֵיו". הוא בכה כתינוק. רבי אלעזר לא היה אדם חלש, והוא לא עשה הצגות. הוא בכה כי הוא פחד! כי כאשר רבי אלעזר קרא את המִלִּים, הוא הרגיש שהדברים מְדַבְּרִים אֵלָיו, והוא הקשיב! "יום אחד אהיה גם אני כאחיו של יוסף, אצטרך להתייצב לדין לפני מלך מלכי המלכים ולא אוכל לדבר מרוב פחד".

קודם שנסיים, נזכיר אופן נוסף של "תוכחות מוסר" והוא: ביקורת עצמית. גם באופן הזה אפשר להצליח לראות מבעד למסך השקרים שאנו מספרים לעצמנו.

לדבר אל עצמך!

לדוגמה, אדם אוכל פרוסת עוגה, ונהנה באכילתה. אבל הוא לא זוכר שבך עליה. בוודאי שבך, אבל הוא מלמל את הברכה כל כך מהר שהיא לא הספיקה להיקלט בזיכרונו. וכי לזאת ייקרא הכרת הטוב? האמנם כך מודים לה? אם כן, במקום רק להרגיש צביטה של חרטה, עליך לפתוח את הפה ולומר: "חיים, וכי זו ברכה?! ככה אתה אומר תודה?! מה יהיה אִתְּךָ?"

כל אימת שנפלטה מפִּיךְ איזו מילה פוגעת, כלפי חברך או כלפי מי שבסביבתך הקרובה, אל תבזבז זמן בנסיונות להצדיק את עצמך. במקום לעשות כן, הוכח תוכיח את עצמך! "חיים, ככה אתה מדבר לאשתך? וכי סבור אתה שהקב"ה איננו רואה איך אתה מצדיק את עצמך, וצוחק? "יושב בְּשִׁמְיָם יִשְׁחַק!" אתה באמת חושב שכשתעמוד לפניו למשפט, יעלה בידך להצדיק את מה שעשית? הרי תִּמָּס מִפְּחָד".

השכן המלאך

לא, אל תאמרו כך. שמעו לדבריו של דוד המלך: "בְּקָמִים עָלַי מְרַעִים - תִּשְׁמַעְנָה אֲזַנִּי" (תהלים צב, יב). הפשט הפשוט הוא, שדוד מבקש שאזניו תזכינה לשמוע על מפלתם של הקמים עליו. אבל רבי ישראל מסלנט זצ"ל פירש, שכאשר קמים עלי אנשים הרוצים להרע לי, משמיצים אותי ואומרים עלי דברים רעים - תשמענה אזני, רצוני לשמוע מה הם אומרים, רוצה אני לשמוע את דברי הביקורת. והרי זה ההיפך ממה שמקובל לחשוב, שמי שמותח עלי ביקורת הוא כבר אויב שלי. לא! חברך הטוב ביותר הוא. כדאי לך לאהוב אותו ולשמוע לו, משום שעתיד הוא להביאך לחיי העולם הבא.

רבנו יונה מבאר אף הוא, ב'שערי תשובה' (שער ב, יא), שהאדם אשר מוכיח אותך הריהו "מלאך מוכיח" אשר נשלח אליך מאת ה'! השומעים אתם? אתה חשבת שהשכן שמשמץ אותך הוא אויב שלך, והנה רבנו יונה מגלה לך שהוא מלאך מן השמים! מעתה, עלי לראות ה"בטלן" ההוא אשר מתח עליי ביקורת, באור חדש לגמרי: אין הוא הוא כי אם מלאך אלוקים שה' שלח אלי על מנת לעזור לי!

הבועה מתפוצצת

מוכרח אני להוסיף, שהאשה היא הזדמנות מצוינת לכל אדם לשמוע את האמת על עצמו. כן, אשה שמבקרת את בעלה, עושה למענו דבר גדול מאד! בכולל, בעבודה, בבית כנסת - אנשים לא יאמרו לך את כל האמת על עצמך, אם משום שלא נעים להם, ואם מפני שהם נחמדים מדי, או משום שאתה מצליח להציג את עצמך בפניהם כאילו היית מושלם. עם הזמן, עלול אתה להתחיל לחשוב "שמא באמת אדם גדול הנני"...? אבל האשה יודעת את האמת! היא מכירה אותך טוב יותר מכל אדם אחר. ה"איש החשוב" מגיע הביתה, והיא "מוציאה לו את כל האויר". נועצת מחט בבלון המנופח, והוא מתפוצץ. אשרי האיש שאשתו היא בעלת פה גדול ואומרת לו כל מה שהיא רואה בו! זו הזדמנות גדולה, נפלאה, להוציא קצת רוח מהמפרשים כפעם בפעם.

בכל פעם שמישהו נותן לכם הדרכה או הוראה, ואפילו ביקורת נשכנית, הטו נא את אוזניכם והאזינו ל"מלאך ה'". קחו את הדברים ונסו ליישם אותם, להיעזר בהם, נסו לסחוט מהם כמה שיותר שלמות, מהמִלִּים הנושכות ההן. גם כאשר המבקר אותך איננו צודק במאת האחוזים, צודק הוא לפחות במעט, ואת המעט הזה תוכלו לקבל ממנו. על כן אל לנו לדחות את הביקורת אינסטינקטיבית [על הסף], כי זו הזדמנות נפלאה לצמוח ולהתעלות.

הוכח תוכיח את עצמך

אחת הדרכים החשובות ביותר להכרת הפגמים שלנו היא לימוד המוסר. אם אף אחד לא יבקר אותך, אין לך ברירה אלא למצוא את הביקורת בעצמך. ספרי המוסר מלאים דברי ביקורת, אלא שכמעט אין מי שיטה אוזן להקשיב. צריך לדעת כיצד ללמוד. כי אם רק קוראים את המילים, מעט מאד מחלחל פנימה למעמקי התודעה. תופעה נפוצה רוחת בין הבריות, כאשר יש המתייחסים ללימוד תורה כאילו היתה התכלית לצבור כמה שיותר ידיעות, כאילו התורה היא בסך הכל ידע. הם אוהבים להפגין את ידיעותיהם על ידי ציטוט בעל פה של מקורות וכדומה, זה עושה רושם רב.

אכן לא די בלימוד שכזה! הכרחי להתייחס לדברי תורה בכלל ולדברי מוסר בפרט, באופן שונה לגמרי. אלה לא רק דברים נחמדים, "וְאִרְטִים" יפים לחזור עליהם בפני אחרים. אם מתייחסים כך לדברים כמעט שאין להם ערך! היחס הראוי הוא, שהאדם יחפש הזדמנויות לתקן את עצמו ולהשלים את מעשיו, וכל אימת שישמע

וַיֹּאמֶר פֶּרְעָה אֶל יוֹסֵף (מה יז כ)

בנאום הארוך, המפורט כאן בארבעה פסוקים, דבר שאיננו שכיח בתורה, קידם פרעה בברכה את בני ישראל תוך הכנסת אורחים נדיבה. כחלק מזה אפשר לראות במה שפרעה שלח עגלות מפוארות במיוחד (מה, יט-כז) להביא את משפחתו של יעקב למצרים. דבר זה לא נשכח מעולם, על אף כל מה שנהגו המצרים בבני ישראל לאחר מכן, ציוותה התורה "לא תתעב מִצְרִי כִּי גֵר הָיִיתָ לְמִצְרַיִם" (דברים כג, ח), וכגמול עבור הכנסת אורחים זו, ניתנה למצרים הזדמנות להכיר את ה' ולהאמין בו: "וַיִּזְעְעוּ מִצְרַיִם כִּי אָנִי ה' (שמות יד, ד). משום כך היתה קבוצה של מצרים אשר הוגדרו כ"הִיבְרָא אֶת דָּבָר ה'" (שמות ט, כ) והם אותם שנאמר עליהם "וְגַם עָרַב רַב (של מצרים) עִלָּה אֹתָם" (שמות יב, לח) קבוצה ממצרים נהייתה חלק מעם ישראל (ראה שמות יב, לח). עשיית חסד היא הקדמה ועדות לגדולה, והקב"ה אוהב אנשים אלה באופן מיוחד.

מתוך תשובות שהשיב הרב זצ"ל לשואלים

שאלה:

עבודת המידות מה היא?

תשובה:

עבודת המידות משמעותה לא לאפשר לאינסטינקטים שלך ולתכונות המוח שלך לשלוט בך. עליכם ללמוד לשלוט בתגובותיכם, במקום שהאינסטינקטים שלכם והמרכזים שלכם ישלטו בכם.

ניטול לדוגמא את השליטה על הדיבור. באדם מוטבע הרצון לדבר, כניעה לרצון הזה גורמת נזק רב לאדם. "תִּקְמַת אָדָם תֵּאִיר פָּנָיו" (קהלת א, ח). הקב"ה נתן בטבע האדם תכונה זו, שפניו מביעים את חכמתו. משום כך, כאשר אנשים נפגשים, קודם שמתחילה שיחה ביניהם, התחושה הטבעית שלהם שעומד לפניו אדם מלא חכמה. "גַּם אֲוִיל מִחֶרֶץ תִּכָּס וְיִשָּׁב, אִטֵּם שְׁפָתָיו נָבוֹן" (משלי יז, כח). אבל זה כך רק עד שהוא מתחיל לדבר, הדיבור מסגיר לשומעים את פנימיותו של אדם, "פִּי כְסִיל מַחְתָּה לוֹ, וְשִׁפְתָיו מוֹקֵשׁ נִפְשׁוֹ" (משלי יח, ז).

דוגמה נוספת: האינסטינקטים [התחושות] שבאדם מפרשים את ההתעניינות הרגעית שאנשים מגלים כשהם שומעים דיבורים שליליים ולשון הרע, כדרך קלה ומוצלחת להיות אדם מקובל בחברה וחלק ממנה. על כן הם מכוונים את האדם לדבר דברים מעין אלו. והאמת היא, שההתעניינות שנראית היא פליאה מעצם הדברים שנשמעים, ולא התפעלות ממי שאומר אותם. אדרבה, בלבם הם חושבים: מחר ייתכן שהמדובר יהא אני! על כן הם מאותתים לעצמם, בשקט: "שים לב, שמור מרחק מהאדם הזה". אדם מקובל בחברה יודע לכבד ולהעריך אחרים, ואינו מבקר את סביבתו בביקורת שלילית. כשאנשים רואים שאינך מזלזל באף אחד, יאהבו אותך בשל כך.

השליטה בדיבור היא מידה נפלאה. "עת לִחְשׁוֹת וְעַת לְדַבֵּר" (קהלת ג, ז). כאשר אנשים במצוקה, אין להחריש, עליך לומר להם מלים טובות, לעודד מישהו צריך גם כשלא נתבקשת לעשות כן. אנשים צמאים לעידוד ולתשומת לב, ועל כן מלים חביבות הן תמיד בַּמִּקּוֹם והקב"ה יברך על כך. בגמרא (בבא בתרא ט:): אמרו: "הנותן פרוטה לעני מתברך בשש ברכות, והמפייסו בדברים מתברך ב"א ברכות".

הרמב"ם כותב: "סייג לחכמה - שתיקה, לפיכך לא ימהר להשיב ולא ירבה לדבר" (הל' דעות ב, ה). משמעות הדבר היא, שגם בשעה שעליך להשיב לשאלה, אל תתן חופש לפיך לדבר כאוות נפשך אלא עצור עצמך לרגע, חשוב על דברייך קודם שתוציאם מפיו, ואז יהיו דברייך מדויקים ובעלי ערך לשומע. התחל בכך, ואתה בדרך לשבירת המידות, אתה בדרך להשגת שליטה מלאה בתגובות שלך לכל דבר ועניין בעולם הזה.

אין גבול להזדמנויות הניתנות לנו במהלך כל יום להוכיח את עצמנו. והאמינו לי, יש על מה להוכיח. מי שישים לב לעצמו ולמעשיו, ימצא מספיק דברים לבקר את עצמו.

להפיל את המגדל!

והימילים החדות של ביקורת בעולם הזה מכשירות אותנו לקראת המתקוות הנצחית של העולם הבא. ככל שנטה אוזן ונאזין לביקורת על עצמנו בעוד לִבְנו פועם בקרבנו, אם מפני אחרים, אם מתוך ספרים ואם מעצמנו - יקרוס בניין השקר של התירוצים שבנינו לעצמנו ונהיה מוכנים יותר לעמוד בפני בוראנו.

סיפורם של יוסף ואחיו הינו סיפור מופלא. הגם שהנני מעיין בפרשה בכל שנה ושנה, איני יכול שלא להישאב אל תוך המעשה המופלא של התגלות יוסף לאחיו בארמון המלוכה. בכל פעם שאני קורא את הפסוק "אָנִי יוֹסֵף", חולף רעד בעצמותי. אבל לא לשם כך כתבה התורה את הסיפור, אלא למען נִקַּח אותו כמשל ודוגמא למה שעתידי להתרחש עמנו-עצמנו ביום הדין. הרמב"ם כותב, ב"מורה נבוכים", שסיפורי התורה הם הרבה יותר מסיפורים, הרבה יותר משיעור היסטוריה. הם נועדו בשבילנו, כדי שניישם את הלקחים שנלמד מהם בחיינו. והסיפור של יוסף ואחיו מלמדנו שכולנו מרמים את עצמנו, ובלי מאמץ מתמיד להבין מהיכן נובעים מעשינו ומחשבותינו, נמשיך לחיות בעולם גדל והולך של שקרים ותירוצים, העתידים לקרוס עלינו ולהתנפץ בבת אחת בבוא היום.

תקוותנו היחידה היא להפיל מגדלים אלה בעודנו כאן, בעולם הזה. אם נעשה כך, נזכה להיות שלמים בעיני ה'. כל צעד שנעשה בכיוון זה, יפחית משהו מהפחד הנורא של יום הדין הגדול, כשנזכה בעז"ה אחרי חיים ארוכים ומלאים להתייצב בפניו ולשמוע את המילים הנוראות: "אני ה'".

שבת שלום ומבורך!

הארות על הפרשה

מתוך ספר יהי אור[באנגלית]-פירוש עה"ת מאת רבינו זצ"ל

כִּי כְמוֹךָ כְּפָרְעָה (מד יח)

יש לנו ללמוד מדרך הפעולה המחושבת של יהודה. ראשית כל, הוא הודה בסמכותו של יוסף. אנשים שנמצאים בעמדת שלטון וסמכות אינם רואים בעין יפה כל התעקשות או התווכחות אתם, מפני שבזה כל סמכותם עומדת במבחן הביקורת. על כן ראוי להקדים מראש ולמנוע כל גילוי של התנגדות על ידי הכרה בסמכותו של האדם שלפניך.

בדומה לכך, כשאנו מתפללים לפני ה' לפעול לביטול גזירתו, עלינו להימנע ממתיחת ביקורת כלפי הגזירה. "לעולם יסדר אדם שבחו של הקב"ה ואחר כך יתפלל" (ברכות לב). עלינו לפתוח תחילה בשבח גדולתו קודם שנבקש את שינוי גזרתו עלינו. וזאת בכדי למנוע את מה שיכול להראות כיחס של התנגדות לגזרתו יתברך. התפילה היא אחרי שאנו מכירים בחוכמה הרבה ובתועלת של גזרתו, ובכל זאת מתחננים אנו לפניו להאזין לתפילתנו.

כִּי לְמַחִיָּה שִׁלַּחְנִי אֱלֹקִים לְפָנֶיךָ (מה ה)

אחד האחים הצעירים ביותר, ואשר נחשב כאבוד או מת זה מכבר, הופך להיות המושיע של המשפחה. דבר מצוי הוא בדברי ימי התורה, וזו אחת מדרכי השם לגלות את ידו, יד ההשגחה. שוב ושוב רואים אנו כיצד האסון לכאורה, זוכה לישועת ה' ומתגלה כהצלה המוצלחת ביותר.

קדושת בתי מקדש מעט

בהמונת הגרמ"מ לזבין שליט"א רב שכונת רמת אהרן בני-ברק

דבר המערכת

הכנסת לגבי זה!... ושיטת היראים שהציווי של מקדשי תיראו נוהג גם במקדש מעט, זה גם מקום של "מקדשי", זה גם מקום של השראת השכינה. ונראה לבאר מה המיוחד במקום הזה של בית הכנסת ובית המדרש; אנחנו הלא יודעים שכל העולם כולו זה עלמא דשיקרא, יש רוחות זרות בכל העולם, אבל יש מקום אחד שהוא מיוחד בכך ששם שומעים רק את קול האמת; זה בית המדרש, מקום שמיחד כולו לתורה, שם שומעים רק את קול ה', קול ה' בכח קול ה' בהדר, המיוחד במקום הזה שהוא מנותק משאר העולם, המחיצות של בית המדרש "כותלי בית המדרש יוכיחו" זה הכתלים האלה המבדילים בין כל העולם לבית המדרש. בית המדרש זה מקום שמנותק ומובדל מכל העולם, רק מקום כזה ראוי להשראת השכינה..

ויש לנו כלל שקדושה לא סובלת שותפים, קדושה לא סובלת תערובת של דברים אחרים, קדושה פירושו כולו קודש 'ובהיכלו כולו אומר כבוד', הכותלי ביהמ"ד מבדילים את הבית מדרש כדי לקבוע שבמקום הזה יש רק תורה, רק דבר ה', זה מקום של השראת השכינה, זה מקום של קדושת ביהמ"ד

בדור שלנו שלחו לנו מן השמים את הכלים החדשים, הח"ח כבר אמר בזמנו שהתחדשות כל הדברים הללו הוא כדי לחזק את האמונה בחוש, כל הכלים הללו מראים לנו בחוש את ה"עין רואה" ואת ה"אוזן שומעת", אבל הכלים הללו בשנמצאים בתוך בית המדרש, מה אומר הכלי הזה? הכלי הזה שובר את ההבדלה בין הבית המדרש לעולם החיצון. נמצאים בתוך הבית מדרש אבל בתוכו שומעים קול אחר, זה לא קול של התורה, לא הקולות של הבית מדרש, העולם החיצון מתחבר לתוך המקום של הבית מדרש, זה פוגם ביסוד הבית מדרש, "ופרצו חומות מגדלי", החומות של הבית מדרש שהם חומות בשביל שרוחות זרות לא יכנסו לבית מדרש, החיבור הזה של המכשיר הזה אם משתמשים בו בבית המדרש גם אם זה דברים חשובים, (כרגע איננו עוסקים בנושא של דברים בטלים בביהמ"ד שהוא איסור חמור ביותר ונפסק בשו"ע), עצם הדבר שמדברים עם העולם החיצון בתוך הבית מדרש, ההבדלה שיש בבית מדרש אינה הבדלה מושלמת, העולם החיצון עדיין מחובר לבית המדרש, הבית המדרש לא מנותק מהעולם החיצון, זה פגם בכל החפצא של ביהמ"ד. כל החפצא של ביהמ"ד הוא שהמקום הזה מובדל משאר העולם, אבל אם הוא מחובר לעולם, חסר כאן בקדושה של הבית מדרש, הדיבור באופן הזה פוגם בקדושה של הבית מדרש אשר נמצאים בו לפני ה'. ונתאר לעצמנו אדם נמצא בבית המקדש, כהנים בעבודתם לויים בדוכנם וישראל במעמדם, היעלה על הדעת שבאותו זמן הוא יתקשר לעולם החיצון? הוא נמצא עכשיו לפני ה'!! הוא לא בעולם בכלל, הוא לפני ה'!! המקדש מעט הוא ג"כ על דרך זה, נמצאים כאן לפני ה', מקום כזה כל כולו לפני ה', אין כאן מקום לחיבור לעולם החיצון...

בהמשך למה שהבאנו בשבוע שעבר בענין חומרת החזקת הפלאפון בביהמ"ד, קיבלנו שיחת חיזוק מהגאון רבי אשר אריאלי שליט"א מרבני ישיבת 'מיר' בענין זה, וברצוננו להביא חלקים ממנה (השיחה המלאה התפרסמה בגליון 'חומות מגדלי' חנוכה תש"פ)

...נתבקשתי לעורר על חיזוק בדק הבית של בית ה', לחזק את ההנהגה בבית ה', את ההנהגה הראויה בבית המדרש ובית הכנסת, ובמסיום בענין החמור של דיבור בפלאפון בבית המדרש.

תחילת הפרשה (אחרי-מות) עוסקת בעבודת יוהכ"פ ולפני כן כתוב בפסוק הראשון "וידבר ה' אל משה אחרי מות שני בני אהרן בקרבתם לפני ה' וימתו". והפסוק הבא הוא "ויאמר ה' אל משה דבר אל אהרן אחיך ואל יבא בכל עת אל הקדש" וגו', והמפרשים שואלים מה היה הדיבור בפסוק הראשון, כתוב רק מתי הקב"ה דיבר עם משה אבל לא כתוב מה היה הדיבור. ובחידושי מהרי"ל דיסקין מפרש שהמכוון הוא כך; בגמ' ביומא מבואר שהחטא של נדב ואביהוא היה שהורו הלכה בפני רבן, ויש עוד כמה וכמה דרכים בחז"ל מה היה החטא, (וכמובן שהחטא שלהם היה דק מן הדק לפי הדרגה שלהם), אומר רבי יהושע לייב שלפי כל הדרכים יש להבין למה היה כזה עונש שתיכף ומיד ביום הקמת המשכן הגיע העונש ומתו, וזה בא הפסוק לבאר, אומר הקב"ה למשה רבינו "בקרבכם לפני ה' וימתו", הם היו במצב של לפני ה', לפני ה' זה שו"ע אחר, זה דין אחר, לפני ה' זה בהיכלו של מלך, שם יש יותר הקפדה, כשנמצאים במצב של לפני ה' התביעה היא תביעה יותר גדולה עד כדי כך שתיכף ומיד הם קיבלו את העונש החמור הזה, ולכן ממשיך רבי יהושע לייב זה בא הפסוק הבא להזהיר "ויאמר ה' אל משה דבר אל אהרן אחיך ואל יבא בכל עת אל הקדש", זה מסוכן כשבאים אל הקדש, שם צריך להזהר יותר, שם יש יותר קפידה, לכן מיד בא הציווי "אל יבא בכל עת אל הקדש", יש זמנים מיוחדים והכנה מיוחדת איך נכנסים אל הקדש. נדגיש שוב שמדובר פה בנדב ואביהוא שהיו הגדולים שבישראל כמו שאומרים חז"ל, אבל לפי המדרגה שלהם ולפי ההשגה שלהם ב"לפני ה'" היתה עליהם תביעה שהיה חסר בשלמות הנדרשת כשמתקרבים לפני ה', וזה באמת עומק הדין שאנו מוצאים במיתת נדב ואביהוא.

אותו יסוד כתוב ג"כ באגרת הגר"א שכתב הגר"א "כשנזכר לבוא לא"י שם צריך להתנהג בדרכי ה' מאד", א"י זה מקום שהוא יותר קרוב לקב"ה, יותר קרוב לשכינה, זה מחייב הנהגה אחרונה הנהגה שנהגו בחז"ל מתאימה לחז"ל, אבל א"י מחייבת הנהגה יותר נעלה, יותר קדושה. כרוח הדברים האלה מובא במשנ"ב בהל' בית הכנסת על ביהכ"נ וביהמ"ד, כשהוא מדבר על הזהירות, על חומר הענין לדבר בביהכ"נ וביהמ"ד, הוא מבאר שהרי זה פלטרין של מלך, פה ההקפדה צריכה להיות יותר גדולה, לכן הגר"א מביא שם מהזוהר הקדוש שמי שמדבר דברים בטלים בבית הכנסת אין לו חלק באלוקי ישראל! כך הלשון של הזוהר הקדוש, והגר"א מסיים שלבית המדרש יש אותו דין כמו בית

בירורי הלכה

דבקפנדריא מותר, וחכם אחד רצה לחלק בין נכנס לבית הכנסת מפני הגשמים והחמה שהוא משתמש בבית כנסת שרוצה בו שיצילו מהגשם אבל המקצר דרך בית הכנסת פחות חמור שאין לו רצון בבית כנסת דוקא הוא רוצה לעבור ואין לו שום צורך בבית הכנסת ויותר קל ולכן אולי אין ראייה שלא יועל פסוק ומאידך אין ראייה שכן, ובבית ברוך [לר' בנימין זילבר ככל י"ז אות פ"ב על החיי אדם וכן באז נדברו ח' שמיני ס' נא] דחה חילוק זה שמ"מ נהנה מרצפת בית הכנסת ע"י ש']. ובחוט שני מביא מהא דאיתא בנכנס לבית הכנסת להתפלל מותר לצאת בפתח שכנגדו משמע דבקפנדריא ליכא היתר לישב מעט לומר

בענין קפנדריא בביהמ"ד

קפנדריא ע"י אמירת פסוק: המשנה במגילה כחא 'ואין עושים אותו קפנדריא', ובגמ' כבב, יש היתר אם צריך לקרא לאדם מבית הכנסת ע"י שיאמר פסוק. ויל"ע אם מועיל לומר פסוק בקפנדריא? כל בו כותב שמועיל קפנדריא ע"י אמירת פסוק וכן בבה"ל קנ"א ד"ה לעשותו דרך כותב, דאם נכנס לבית הכנסת ע"מ לקצר דרכו מותר לקצר אם יקרא מעט. וכ"כ הבן איש חי והכף החיים. ובחוט שני [הכל' בית הכנסת עמ' רמ"ט] הקשה מהא דאיתא דמפני החמה ומפני הגשמים לא מועיל ע"י אמירת פסוק וא"כ מנ"ל

קפנדריא אדמקיפנא אדרי איעול בהא. ובה"ג שאין עצה לא חשיב קפנדריא] או שנימא שזה שימוש בביהכ"נ ויותר חמור מלקרוא לחבירו ע"י אמירת פסוק, וכאן יותר ניכר השימוש כשעובר דרך שם וא"כ מנ"ל שמותר בכה"ג ע"י אמירת פסוק, ובחוט שני כתב שמותר ע"י פסוק? אמנם הוסיף הרב לובין שבלא אמירת פסוק אין היתר בלא ראייה. ויש צד להתיר אם נימא שביהמ"ד נחשב חדר אחד עם החדר הנ"ל ולת"ח מותר לשתות ולאכול בביהכ"נ [ע"ש בקנ"א סעי' א] אבל זה תלוי אם דוקא ביהמ"ד שלומד בו או אפי' בית מדרש אחר. שבמג"א בריש קנ"א נראה שרק בית כנסת שלומד בו מותר שכל ההיתר זה ביטול תורה שצריך לצאת מבית המדרש. וכ"כ בפרישה [קנ"א, ג'] שדוקא בביהמ"ד שלומד בו. אבל בר"ן במגילה דף כ: מדויק שלא דוקא אותו בית מדרש. שהק' על הגמ' שישבו בחוץ ולמדו וירד גשם ולא רצו להיכנס לבית הכנסת וק' שהרי ת"ח מותרים ותיירץ שזה היה בית כנסת ולא בית מדרש. משמע שבית מדרש אפי' שלא היו רגילים ללמוד באותו ביהמ"ד מותר. וא"כ לפי הר"ן יש לדון אם אפשר להתיר ליכנס לשתות שם מדין בית המדרש לת"ח. א.ש. כולל חזו"א

פסוק, ועי' בבית ברוך שם, שהק' גם על הבה"ל שמכל הראשונים שלא הביאו דין זה לא משמע כן [וכן דרך האור שמח ברמב"ם ס"א ה' מתפילה], ועוד לכאורה יש ראייה מהגמ' דלא מהני פסוק דאמרינן שם כט,א אמר ר"נ בר יצחק הנכנס ע"מ שלא לעשותו קפנדריא מותר לעשותו קפנדריא, ונפסק בשו"ע בסימן קנ"א בסעיף ה' ולכאורה האריך נכנס לביה"כ ע"כ ע"י אמירת פסוק או דבר מצוה כלימוד וכדומה ואם איתא דבכל קפנדיא מותר עי' מירת פסוק אכ אמאי אמרו דוקא בעמ שלא לעשותו קפנדריא אלא דוקא באופן זה

ובהליכות שלמה [הל' תפילה עמ' רלב] כתב שראוי להחמיר שפסוק לא מועיל לקצרה. [וכן מורים בבי מדרשא להחמיר].

קפנדריא לחדר פנימי כשאין כניסה אחרת: ונשאלה שאלה מצויה בבתי כנסת ובתי מדרש שיש להם בצידי חדר להכנת קפה וכדו' ואנשים שאינם מלומדי בית מדרש זה רוצים להיכנס לשם דרך בית המדרש, מה הדין?

דיש לדון שאי"ז נחשב קפנדריא שאולי כל המושג של קפנדריא זה כשישנה אפשרות להאריך והוא מקצר. [וכן משמע בגמ' כט,א מאי

2. כ"כ כשנכנסים לחדר חליפות דרך בית הכנסת ואח"כ לומדים בבית הכנסת מותר [ולכא"נ נ' בחוט שני של"צ פסוק, כיון שמיד נכנס משם לבית כנסת ללמוד].

קוראים כותבים

שבצעירותו היה מתפלל בביהכ"נ 'משכנות יעקב' שבו היה מתפלל הרב עוזר דרורי זצ"ל וזה היה ממש בנפשו של הרב דרורי שלא ידברו בבית הכנסת ובמיוחד בקבלת שבת, והיה מזהיר גדולים וקטנים על כך, ובצורה נבונה ונעימה, עד כדי כך ששבת לאחר פטירתו, בין קבלת שבת למעריב התחיל הדרשן בדרשתו, **אזל גברא דמסתפינא מיניה**, שעד היום היה מי שמזהיר על שמירת הביהכ"נ ועכשיו איננו... ויה"ר שנצליח להתחזק בנושא זה.

נכנסנו כמה בחורים משיבת 'גאון יעקב' בעשרת ימי תשובה, קמי **מרן ראה"י הגרא"ל שטיינמן זצוק"ל**, ובתוך כדי הדברים שאלו אחד הבחורים איזו קבלה לקבל לקראת יוה"כ? אמר לו מרן ראה"י, **להתחזק לא לדבר בבית הכנסת**, אמר לו הבחור שזאת קבלה קשה מאוד, ענה לו מרן ראה"י, **שזו היא הלכה שאסור לדבר בביהכ"נ**, והיה ניכר על פי מרן פליאה בדברי הבחור, מרוב פשיטות הדברים. (ע"פ זכרון אחד התלמידים)

חיזוקים בבתי כנסת

הוסיף הרב שליט"א תקנה שבכל זמני הלימוד הפלאפון צריך להיות **כבוי**, ואם לא כן לא יוכל הלימוד ליחשב 'לימוד רצופין' כתקנון הכולל, ואברכי הכולל נענו בשמחה לתקנה החדשה והדבר גרם להוספה משמעותית בשקידת לימוד התורה.

כולל 'ברסלב' בראשות הגאון רבי יעקב קניג שליט"א

הכולל מונה כ-300 אברכים כ"י, והמיוחד בכולל זה שישנו מכלול של כל מגורי הציבור החרדי, **כבר מקדמא דנא תקן הרב שליט"א שלא לדבר כלל בפלאפון בביהמ"ד**, וכשהכולל חזר ליפתח בחודש סיון,

סיפור השבוע

סיפר הגאון הגדול רבי יצחק זילברשטיין שליט"א: "אברך אחד שאשתו חלתה ל"ע בא לשאול אותי כמה כדאי להתחזק לרפואתה. אמדתי לו **שיקבל על עצמו לא לדבר בבית הכנסת**. ואכן, הוא קיבל על עצמו והמחלה נעלמה כליל. היא הלכה לבדיקות וב"ה אין כלום. והיא באה לבדיקות מדי חצי שנה ואין גרורות. הוא המשיך בקבלה הזו על כבוד בית הכנסת בתור שמירה. **אלא שאחרי זמן מה הוא הזדמן לאחד מבתי הכנסת ואומרים לו שאביו 'ראש המדברים' באותו בית הכנסת...** הוא בא אלי ודמעתו על לחי: מה לעשות? אני רוצה שאשתי תמשיך בס' להיות בריאה, ואנחנו רואים שזה עוזר, והנה אבי משוחח בבית הכנסת...!"

אמרתי לו - אני אדבר עם אביך. פרצתי בזה גדר, כי מו"ח מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל לא התיר לספר על מחלות, אבל לכבוד קדושת בית הכנסת התרתי לעצמי. קראתי לאב ואמרתי לו: אתה לא יודע, **אבל כלתך בסכנת נפשות! בנך קיבל על עצמו את הנושא של שיחה בטילה כבית הכנסת! ולסוף, האב נהיה הממונה באותו בית כנסת על איסור הדיבור!...** (מוסף שב"ק יתד 'וישלח')

לעילוי נשמת מזכי הרבים

הגה"צ רבי יהודה אריה בן רבי יעקב שכטר זצ"ל והרה"ג רבי עוזר בן רבי שלמה זלמן דרורי זצ"ל

להשתתפות בהוצאות העלון 052-7101970 | לקבלת העלון ולשליחת חומר למערכת מייל: y0527176420@gmail.com

נאה דורש

פנינים מתוך הספרים החדשים "דורש טוב" ו"נאה דורש" על ספר בראשית

בזוי כבוד אביו - קו אדם!

ויהי כי עלינו אל עבדך אבי (מז, כד)

אמרו חז"ל (פרקי דרבי אליעזר פרק לט): "עשר פעמים אמרו בני יעקב ליוסף 'עבדך אבינו', ושמע יוסף את הדבר ושתק, ושתיקה כהודיה דמלא, לפיכך התקצרו מחיו עשר שנים". והגם שמצינו שאמרו בן רמ חמש פעמים, אולם - אומר הגר"א - מאחר והמליץ בינותם, והוא חזר ותרגם את דבריהם ליוסף, נמצא שיוסף שמע את הדברים עשר פעמים.

מבהיל על הרעיון! כל מלה - פחות שנה! אין לנו כלים להבין מהו רגע של חיים של יוסף הצדיק! קל וחומר לא להבין מהו יום של חיים, וְשָׁנָה של חיים... אבל זאת עלינו להפנים: כל מלה עולה ומוּן! כל מלה יקרה עד מאוד!

נשאלת השאלה: למה באמת לא מחה יוסף כנגד דבריהם של האחים, ולא העיר להם: אביכם אינו עבד שלי!

הבאור בזה הוא: חז"ל אומרים שאמנם מסירות נפשם של השבטים להציל את בנימין כפרה להם על עוון מכירת יוסף, אולם הכפרה לא היתה משלמת, והיא השלמה רק עם מותם של עשרת הרוגי מלכות. יוסף מצדו רצה למשוך כמה שיותר את סבלם של האחים ואת מסירות נפשם, כדי שהכפרה על המכירה תשלם. אם אכן היה מצליח למשוך את הענין עוד זמן מה - הם היו משיגים כפרה משלמת, ולא היה צורך בהשלמת הכפרה על ידי עשרת הרוגי המלכות. דא עקא, יוסף לא יכול היה למשוך את הענין, והכרח להתנדב אליהם, משום הפחד שתקף אותו מדבריו של יהודה שעמד להחריב את כל מצרים.

אם היה יוסף עוצר את דבריהם ואומר להם: 'סליחה רבות! אביכם אינו עבד שלי', זה עלול היה לחשוף את סודו. הם היו עלולים לקלט שהוא יוסף. אם לא כן, מה אכפת למלך גוי אם אביהם בן עבד או לא עבד שלו? בשלמא יהודי מקפיד לא לכנות את מי שאינו עבד בתאר הזה, אבל גוי, ובפרט מלך, זה לא מעניין...

יוסף לא רצה להחיש את הזמן שבו הם יתנדעו זה לזה, ותסתים כפרתם מקדם יותר, כשעדיין לא תהא שלמה. משום כך לא מחה בהם, כדי שלא לעורר את חשדם שהוא יוסף.

עתה נשאלת השאלה: מדוע הוא נענש? הרי היתה לו משרה להשלים את כפרתם ומשום כך לא מחה על דבריהם?

אני חושב, כך אני מרגיש, שיש קוים אדמים שאסור לחצות אותם בשום אופן, גם אם יש כל מיני חשבונות להתיר. כבוד התורה, או כבוד אב אלו קוים שאסור לחצות! לא יתכן שכן ישמע שמוללים בכבוד אביו ומוראים לו "עבדך אבינו" - והוא ישתק, גם אם כונתו לטובה! מספר על ה"חפץ חיים" צ"ל שהודיעו לו שהמקוה באחת הקהלות הסמוכות לא כשרה. כידוע, ה"חפץ חיים" אחז שבגנית מקוה קודמת לכתיבת ספר תורה! אם יש כסף או לבגית מקוה או לכתיבת ספר תורה, ואם לא יהיה ספר תורה לא יקראו פרשת זכור שהיא דאורייתא - המקוה קודם. ואף על פי כן, לא התיחס ה"חפץ חיים" לדברים.

הגיע יום ששי, ומנהגו של ה"חפץ חיים" היה לא לנסע בימי ששי, והנה, להפתעת הכל, הוא עשה "התרת נדרים" ובקש לנסע לאותה קהלה. בהגיעו לשם כנס את כל בני הקהלה ודבר דברים

בדברונות שיתרמו כספים כדי לבנות מקוה חדש. ויהי הדבר לפלא: למה לא נסע עד היום? ומה קרה היום שגרם לו לשנות מהנהגתו? והוא הסביר: באותה קהלה היה רב שלא כל כך מצא חן בעיניו. השקפותיו היו בסגנון יותר פשרני. אם אני מגיע לעירה שלו אהיה מכרח - מפני כבודו - להכנס אליו, ואת זה איני רוצה לעשות. מבחינתי לא שייך לבוא לעירה ולא להכנס אליו, משום שבכך אפגע בכבודו. לכן החלטתי עד היום שלא לנסע. אתמול בלילה ספר לי מישהו שהרב הזה נסע לעיר אחרת עד אחרי שבת. מהרתי, אפוא, לעשות התרת נדרים ולנסע לשם, כדי לעורר את הלבבות אודות הצורך החשוב של בגיית מקוה חדש.

מבחינתו של ה"חפץ חיים" לטעם בכבודו של רב זהו קו אדם שאותו לא חוצים, גם אם בגיית המקוה תתעכב בשל כך!

כבוד התורה וכבוד אב ואם הולכים ביחד. הקש כבודם של אב ואם לכבוד השי"ת (קדושין ל ע"ב). זה קודם לכל ועומד בראש סדר העדיפויות.

אין שום חשבון בעולם שיתיר לחצות את הקו האדם הזה! פחד פחדים! התורה אינה ספר ספורים. כלה מוסר השכל בשבילנו. עלינו להתבונן על ענישו של יוסף, שהתקצרו לו עשר שנות חיים על כך שלא מחה על כבוד אביו, גם אם היו לו כל החשבונות הכי מצדיקים שבעולם.

א (רבי יצחק סולוצקי שליט"א)

אוי לנו מיום הדין אוי לנו מיום התוכחה

ויאמר יוסף אל אחיו אני יוסף העוד אבי חי ולא יכלו אחיו לענות אתו כי נבהלו מפניו (מז, א)

למד אתי בכולל אברך יקר, והוא ספר לי שאביו, שנולד בגרמניה, חלה בגיל שמונה במחלת ילדים מדבקת, אדמת, והיה חשש שידיבק את שאר הילדים שגדלו בבית. לא היתה בררה אחרת אלא להכניסו לבדוד.

בגרמניה לא היה בית חולים לילדים בו נתן להכניס ילד לבדוד, לכן החלישו הרופאים לאשפוז אותו במושב זקנים... ראשית, לא שכח שזמן ידבק במחלת ילדים, וחוצ מצוה, לא היה אכפת להם כל כך אם יקרה משהו לזמן קטן.

הכניסו את הילד למושב זקנים בו היו כל הדיירים גוים, והילד נכנס לתדר עם שתי מטות: אחת לו, ובשניה שכב גוי ישיש, שהפתע לראות את שכנו החדש לתדר: ילד יהודי בן שמונה...

הגוי הזה, יש לציין, היה בעל נפש רגישה. הוא פנה לילד ואמר לו: "אנחנו נמצא כאן כמה ימים ביחד. האם ברצונך שאספר לך ספור?" הילד ענה בחיוב.

"וימה דעתך אם אספר לך ספור מהתנ"ך?" שאל הישיש. "עוד יותר טוב", השיב הילד.

והגוי החל לספר לילד את הספור על יוסף ואחיו. הוא היה כל כך בעל רגש, שכשהגיע לקטע שהאחים התנבלו ליוסף להמיתו - הוא הוריד דמעות עד שכל הממחשה שלו היתה ספוגה במים... כשהגיע לקטע שהם השליכוהו לבור מלא נחשים ועקרבים - כבר לא הספיקה לו הממחשה, והוא נטל מגבת של בית החולים ומלא אותה בדמעות... וככל שהתקדם הספור, איך שהם מכרו אותו

לאחרת ישמעאלים, והוא הגיע למצרים וגם שם השליכוהו לבית הסהר - הוא מלא בדמעות מגבת, ועוד מגבת... התאור היה כה מוחשי ורגשי עד שהילד ממש נשבר מהספור ומהבכיות, ולא ידע את נפשו מרב צער...

אבל כשהגיע הגוי לקטע בו התגלה יוסף אל אחיו, ואמר להם: "אני יוסף" - לקח הגוי מגבת חדשה, מחה לתוכה את כל הדמעות, והחל לחנף: "אתה רואה?", אמר לילה, "סוף טוב - הכל טוב. יוסף נפגש עם אחיו, המשפחה התאחדה, תוך כדי שהם בוכים זה על צארי זה, והכל בא על מקומו בשלום. איזה סוף מתוק לכזה ספור עצוב", סיים הגוי את ספורו.

אולם כשגדלתי, ספר אביו של האברה, למדתי שהגוי הזה פשוט רמה אותי! כשלמדתי את דברי חז"ל על פרשת יוסף ואחיו, לארץ כל הספור, כשהתנכלו לו ורצו להרוגו, כשהשליכו אותו לבור כשםכרו אותו, לא כתוב שרבותינו בכו. המקום היחיד בו כתוב שרבותינו בכו הוא דוקא כאשר יוסף מתנדב אליהם ואומר להם: "אני יוסף!" לארץ כל הספור, במקומות שהגוי בכה - רבותינו לא בכו! ודוקא במקום שהגוי החל לחנף - רבותינו החלו לבכות!

כי התורה איננה ספר ספורים. התורה היא ספר שבא ללמדנו מוסר, ודוקא בפסוק הזה מתחיל המוסר הגדול (מדרש רבה צא, י): "אמר אבא כהן ברדלא: או לנו מיום הדין, או לנו מיום התוכחה. יוסף, קטנו של שבטים, לא יכלו אחיו לענות אותו כי נבחרו מפניו - לכשיבוא הקדוש ברוך הוא ויוכיח לכל אחד לפי מה שהוא על אחת כמה וכמה".

כשיוסף, הקטן שבאחים, התנדב לאחיו ואמר להם: "אני יוסף", ובזה הוכיח אותם והראה להם ששעו בכל מהלך חייהם בהתייחסותם אליו - פרחה נשמתם! כשיבוא הקב"ה, לעתיד לבוא, ויוכיח לכל אחד את הטעויות שעשה בחייו, לאן יכול היה להגיע, אלו כחות היו לו שלא נצל - על אחת כמה וכמה! או לנו מיום הדין או לנו מיום התוכחה! יבוא הקב"ה ויגיד לבן אדם: למה אתה ממחר כל כך בתפלה? לא גמרו 'אלה ברכב ואלה בסוסים', ואתה כבר ברכב בחוץ". הוא ינסה להשיב: 'מה זאת אומרת? מהרתי לעבודה'... או אז יגידו לו: 'הבה ונראה מה קרה אחרי שברחת... חזרת הביתה, ראית שיש לך עתון יומי. פתאם היה לך זמן לקרא את העתון רבע שעה'...

יבוא הקב"ה ויגיד לבן אדם: 'מדוע לא קמת בבקר מקדם לתפלה?' והוא ישיב: 'לא הייתי מסוגל, היה קר בחוץ'... או אז יגידו לו: 'הבה ונראה. היה לך פעם שיול חרף. בחמש בבקר כבר זנקת מהמטה, פתאם אתה כן יכול לקום? פתאם יש לך כחות?'

בא אדם עני בקש ממך צדקה, למה לא עזרת לו? - 'לא היה לי כסף, הייתי דלפון'... 'הבה ונראה', יגידו לו. 'איזה מקרר קנית? איזו קרמיקה קנית כששפצת את המטבח? אלו רהיטים רכשת? פתאם בשביל כל זה יש לך כסף'...

זו הכוונה שיוכיחו כל אחד "לפי מה שהוא". מתוך מעשיך נתן להוכיח לאן יכלת להגיע!

כמה גדולה תהיה הבושה והתוכחה, כשרבותינו הגיעו לפסוק הזה הם לא יכלו להמשיך הלאה! הם נעצרו ובכו! אי אפשר להמשיך! חייבים לעצור ולהתבונן: "כשיבוא הקדוש ברוך הוא ויוכיח לכל אחד לפי מה שהוא על אחת כמה וכמה".

(רבי מאיר צימרוט שליט"א)

על חרבנה אל תבכה, תתחיל לבנות!

ויפל על צארי בנימין אחיו ויבך ובנימין בכה על צארי (מה, יז)

%הבכיה שבכו שני האחים, לא היתה רק בכיה כפשוטם של דברים, בכיה של התרגשות אחרי פרדה של עשרים ושנים, אלא משהו הרבה יותר עמוק. כפי שאומר רש"י, שיוסף בכה, "על שתי מקדשות שעתידין להיות בחלקו של בנימין וסופן ליחרב", ואף בנימין בכה בכיה מסוג זה, "על משכן שילה שעתיד להיות בחלקו

של יוסף וסופו להחרב".

על הפסוק הזה אמר פעם האדמו"ר רבי אהרן מבעלזא וצ"ל לאדמו"ר ה"אמרי אמת" מגור וצ"ל: "על החרבן של עצמו לא בוכים... רק על החרבן של השני מתר לבכות".

כדי להבין היטב את כוונתו, צריך להרחיב קצת ברקע של הדברים. שני האדמו"רים - האדמו"ר מבעלזא והאדמו"ר מגור, אבדו בשואה את מרבית בני המשפחה והחסידים שלהם. בחסידות גור בפולין שלפני השואה היו רבבות חסידים. גם בעלזא בגליציה היתה חסידות ענק. ובזמן השואה הנוצרה, נעקדו תשעים אחוז מחסידי גור על קדוש השם, וחסידות בעלזא נמחקה לגמרי. גם המשפחות של האדמו"רים נהרסו - בנו של האדמו"ר מבעלזא נרצח לעיניו, ואחריו לא נשארו לו צאצאים. גם האדמו"ר מגור אבד כמה וכמה מבני הגאונים והקדושים, וכן נכדים.

שני האדמו"רים הגדולים הללו נצלו בעצמם מצפרניה של החיה הנאצית שרדפה אחריהם ורצתה להרע להם. הם היו מבקשים מאד. הנאצים, צאצאי עמלק, צמאו באפן מיוחד לדם של גדולי התורה והטהרה. היה להם ענין מיוחד לתפס אותם, כדי למושט ולהרס את היהדות עד היסוד, ושללא תהיה לה שום תקומה בעתיד. הם פרסמו את תמונותיהם של "המבקשים" בכל רחבי אירופה, מתוך כוונה לתפס אותם ולהרגם. רק בנסי נסים הם נצלו, ועלה בידם לברח מגיא ההריגה.

בבואם לארץ ישראל, הגיעו האדמו"רים מבעלזא ומגור שבורים ורצוצים, אבל נחושים ובטוחים בסיעתא דשמיא לשקם את חצרותיהם ולבנותן מחדש. וכשנפגשו אחרי המלחמה בארץ ישראל, שאל האדמו"ר רבי אהרן מבעלזא את האדמו"ר מגור: כשנפגשו יוסף ובנימין, למה בכה כל אחד על המקדש של השני - יוסף בכה על המקדש של בנימין, ובנימין בכה על של יוסף, למה לא בכה כל אחד על של עצמו?

אלא, אמר רבי אהרן וצ"ל: על החרבן של עצמו לא בוכים, אלא מתחילים לבנות. לא שוקעים במה שהיה בעבר, אין בזה שום תועלת. רק על החרבן של השני מתר לבכות. אף במה שנוגע אליך - לא בוכים על העבר אלא בונים את העתיד.

זה, באמת, היה הכח שלהם, שקמו ובנו והקימו את הכל מחדש, כפי שאנו רואים את חצרותיהם שוקקות החיים על רבבות החסידים, כן ירבו.

ישנן דגמאות נוספות לכך: הגאון רבי יוסף שלמה כהנמן, הרב מפוניבז' וצ"ל, אבד את רעייתו ושלשה מילדיו, והגיע ארצה רק עם בנו, רבי אברהם. באירופה הוא אבד קהלה שלמה על ידיביותיה ומוסדותיה - הכל עלה בלהבות, ולכאן, לארץ ישראל הוא הגיע בגיל ששים, ומיד החל לבנות הכל מחדש.

באותם ימים עלה הרב מפוניבז' על הגבעה שכיום מתנוססת עליה לתפארה הישיבה, ואמר: "פה יקום בנין של ישיבה שילמדו בה חמש מאות בחורים". דבריו, שנאמרו עוד באמצע המלחמה, התקבלו בפקפוק רב על ידי המתכנסים שם, והיו מהם שאמרו כי כנראה המלחמה השפיעה עליו... לא היו אז חמש מאות בחורים בכל עולם התורה.

אולם ברבות הימים קם חזונו והתגשם הרבה מעבר למה שהוא עצמו צפה, כי גם הוא לא בכה על מה שהיה, אלא מיד החל לשקם ולבנות את העתיד.

היסוד הזה של הרבי מבעלזא הוא יסוד יקר וחשוב, וחיב לשמש לכל אחד ואחד בחיים של עצמו. על החרבן שלך לא בוכים. אל תעסק בעבר, בנה את העתיד. בוכים רק על החרבן של השני.

(רבי אליהו דיסקין שליט"א)

מתיקות החפץ חיים

שו"ת בעניינים אקטואליים

"מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב נצור לשונך מרע"

גליון מס' 27 | פרשת ויגש - ויחי | תשפ"א

בס"ד

כלל ג' - איסור לשון הרע בין בפניו ובין שלא בפניו, ואפ' בדרך שחוק

המשך סעיף ג'

א. **מקומות שעושים בחתונה גרמאען [חרוזים] או סנטוחה בעולם הישיבות**

שאלה: יש מקומות שנוהגים לומר בחתונה גרמאען [חרוזים] להרבות את השמחה, או מה שעושים ב**ישיבות סנטוחה** יום לאחר שהבחור סוגר ווארט בחדר אוכל או בחדר שבפנימיה - ופעמים מתוך כשרון וחרירות רומזים לחסרונות ומומים בחתן, ולפעמים זה בכלה או במשפחותיהם. האם יש בזה איסור או לא כיון שנעשה בדרך שחוק וקלות ראש. (מקור החיים - ס"ג)

תשובה: הרי זה **אסור מן התורה** משום לשון הרע, ואף שנעשה בדרך שחוק וקלות ראש. ועוד יש להמליץ על כך את דברי חז"ל: שאמרו "שבית המקדש חרב על שהיו אוכלים ושותים זה עם זה, ודוקרים זה את זה בחרבות שבלשונם" - והיינו דקירות חרב הפוגעות בעומק הלב מתוך עין רעה, קנאה, וגאווה. (שיחות מוסר - להגר"א שר, סמא דחיי - רכה.)

ב. מילדותו נתגלה בכישרון נדיר של חיקוי קולות

שאלה: ראובן מילדותו נתגלה בכישרון נדיר של חיקוי קולות של בני אדם בצורה מדהימה, ובא לשאול האם מותר לו להתעסק עם זה, ולפתח כישרון זה או לא ואסור לו.

תשובה: דע לך שאין בזה איסור, אבל אין זה הנהגה ראויה. (הגר"ח קנייבסקי, קונטרס קב ונקי - תשע"ג)
ויש פעמים שאדם עושה זאת מתוך הערכה, כגון: תלמיד על רבו המובהק, או אברך על הראש כולל - בצורה איך שמוסר את השיעור, או אדם על אחד מגדולי ישראל - וניכר מתוך זה שאין עושה כן לגנאי אלא מתוך ההערכה ולשבח שאז הרי זה מותר. והוא הדין אם יודע באותו אדם שמסכים לו ועושה כן מתוך הערכה - גם כן מותר.

סעיף ד'

ג. **מדבר על ענייני אוכל - ועובר על איסור לשון הרע**

שאלה: בסעיף זה ה'חפץ חיים' מדבר בעניין לשון הרע שבצינעא, [לא באופן ישיר] והמקור לכל זה: הוא מהירושלמי (מסכת פאה פרק א' - הלכה א') שהביא מעשה

בקבוצה של אנשים, שהיה להם יום אחד ללכת ולעשות עבודה בשביל המלך, ונשתמט אחד מהם ולא הגיע. והנה תוך כדי אסיפתם אמר אחד לחברו: **מה נאכל היום**, והשיב חברו: "**חובצא**" [שהוא מאכל מסוג מסוים של עדשים] ומיד כאשר שמעו הנוגשים את המילה 'חובצא', נזכרו בבר חובצא שלא הגיע היום לעבודת המלך ומיד הלכו להביאו. האם אותו אחד שאמר את המילה 'חובצא' עבר על איסור לשון הרע או לא. (באר מים חיים - ס"ק ג', **שי"ל**: לחידוש שיש כאן: דבר ראשון - שהרי לא הזכיר שמו בפירוש. דבר שני - שלא דיבר את עצם הענין, מה שחשב עליו שלא הגיע לעבודת המלך - רק בגרמא [לא באופן ישיר] שהזכיר את שם המאכל, וממילא נזכרו בבר חובצא שלא הגיע)

תשובה: כתוב בירושלמי "אמר רבי יוחנן זה אמר לשון הרע בצניעא" ופסק החפץ חיים כן להלכה. (מקור החיים - ס"ד)

ד. **איסור לשון הרע בצניעא - מדאורייתא או מדרבנן**

שאלה: האם לשון הרע בצניעא איסורו מדאורייתא או לא, ומה החידוש שיש כאן. (מקור החיים - ס"ד, ובבאר מים חיים - ס"ק ה')

תשובה: דעת ה'חפץ חיים' שאיסורו מדאורייתא. ואף שיש חידוש כאן - שהרי אין מעביר ידיעה שלמה של לשון הרע אלא **חסר פרטים** (וכגון: שלא מזכיר שמות, וכמבואר במקור החיים - בתחילת ס"ד) או שגורם שיוודע אליו ע"י ענין אחר כאשר אומר 'חובצא', וכל כיו"ב. (כן ביאר בדעת חיים - באות יג') - בכ"ז הרי זה לשון הרע כיון שכך מוכח מהירושלמי. (מסכת פאה, פרק א' - הלכה א')

ודע שיש דעות שסוברים (רמב"ם ועוד) שאיסורו מדרבנן והרי זה אבק לשון הרע. ולא פסק כן החפץ חיים להלכה - אלא כרוב השיטות שסוברים שאיסורו מדאורייתא.

ה. **הגננת 'שושנה' - לא הגיעה היום לגן**

שאלה: בגני ילדים שנמצאים תחת פיקוח, יש מקומות שמקפידים שיגיעו כל הגננות, ולא ישלחו מתי שרוצות ממלאות מקום. והנה קרה שהגננת 'שושנה' לא הגיעה היום ושלחה אחרת במקומה, וכשיצאו לגינה עם הילדים אמרה אחת מהסייעות - ואוו, תראו איזה "שושנה יפה" והדגישה את המילה 'שושנה'. ומיד ששמעה זאת המזכירה נזכרה בגננת 'שושנה', ואמרה: מה קרה, למה לא הגיעה הגננת שושנה היום, ונרשם לה נקודת חובה. האם עברה

אותה סייעת על איסור לשון הרע או לא. (מקור החיים ס"ד -

תשובה: הסייעת עברה על איסור לשון הרע. וזה נקרא בפי חז"ל: (ערכין טז) בשם "לשון הרע שבצינעא"

1. הבחור 'אפרים שמש' - לא נכנס לשיעור של ר"מ פלוני

שאלה: ראובן נכנס לשיעור של ר"מ פלוני, אשר מקפיד ושם לב לכל מי שנכנס או לא נכנס, וידע ראובן בחברו שלא נכנס לשיעור, ולכן עשה מעשה ואמר בקול לחברו - ואז, תראה איזה "שמש" חזקה יש היום, הוציא הקב"ה חמה מנרתיקה, ומיד שם לב אותו ר"מ שהבחור 'אפרים שמש' לא נכנס לשיעור, ונרשם לו נקודת חובה. האם עבר ראובן על איסור לשון הרע או לא. (מקור החיים - ס"ד)

תשובה: ראובן עבר על איסור לשון הרע. וזה נקרא בפי חז"ל: (ערכין טז) בשם "לשון הרע שבצינעא"

2. רצה תפוח - ועבר על איסור לשון הרע

שאלה: יש מקומות בחסידויות שונות, שעושים התוועדות לקבוצת אברכים צעירים, עם רישום מסודר ומדוקדק - מי מגיע ומי לא מגיע. וכאשר ישבו כולם יחד והגישו מיני מתיקה אמר אחד לחברו: מה אתה רוצה שנגיש, ענה לו חברו: "אפל" [שזה 'תפוח' - באידיש] ומיד שם לב האחראי שאחד מהאברכים ששם משפחתו 'אפל' לא הגיע, והקפיד מאוד על הדבר. האם אותו אחד שגילה כן עבר על איסור לשון הרע או לא. (מקור החיים - ס"ד, שים לב: שאותו אחד כיון במחשבתו לכך כאשר הזכיר את המאכל 'אפל', ועל ידי זה יזכרו באותו אחד ששם משפחתו 'אפל' שלא הגיע)

תשובה: אותו אחד שגילה כן עבר על איסור לשון הרע. וזה נקרא בפי חז"ל: (ערכין טז) בשם "לשון הרע שבצינעא"

3. גם כשיוצאים לפוש בין הפרדסים - צריך ליזהר מלשון הרע

שאלה: קבוצת אברכים יצאו בסוף הזמן לפוש באיזור הגליל, והראש כולל מאוד חשוב לו שכולם יגיעו ללא יוצא מן הכלל. והנה כשהגיעו למקום של פרדסים, אמר אחד לחברו: בוא תראה איזה קירשנבויים [שזה עץ דובדבנים - באידיש] יפה עם פירות עסיסיים. ושמע זאת גם הראש כולל, ומיד נזכר באברך הרב קירשנבויים שלא הגיע יחד עמם, והקפיד על כך מאוד. האם עבר אותו אברך שגילה זאת על איסור לשון הרע או לא. (מקור החיים - ס"ד. שים לב: שאותו אחד כיון במחשבתו לכך כאשר הזכיר 'קירשנבויים', ועל ידי זה יזכרו באותו אחד ששם משפחתו קירשנבויים שלא הגיע)

תשובה: אותו אחד שגילה כן עבר על איסור לשון הרע. וזה נקרא בפי חז"ל: (ערכין טז) בשם "לשון הרע שבצינעא"

4. כטוב לבם בסעודה - בחוץ השתוללה סופת ברקים

שאלה: כולל מסוים אירגן סעודה לכלל האברכים - סיום מסכת / יארצייט או בימי החנוכה בשעות

הצהרים, והראש כולל מאוד מקפיד שכולם יגיעו ללא יוצא מן הכלל. והנה כטוב לבם בסעודה - בחוץ השתוללה סופת ברקים ורעמים בצורה מדהימה, ואמר אחד לחברו - ואז, תראה איזה 'ברק', רואים את כל החשמל בבירור וכלשון הכתוב: "ויצא כברק חצו", (זכריה פ"ט - פסוק יד) וכיון שהזכיר את המילה 'ברק' - שמע זאת הראש כולל, ונזכר באחד האברכים ששמו 'ברק' שלא הגיע לסעודה זו. האם עבר אותו אברך על איסור לשון הרע כאשר לא התכוון במחשבתו להזכיר את מי שלא הגיע או לא. (מקור החיים - ס"ד, דקדק את לשונו, וכן בבאר מים חיים - ס"ק יד, שים לב: כאן הסיפור שונה, שאותו אחד שעל ידו נתגלה שפלוני לא הגיע - לא התכוון כלל וכלל אל פלוני שלא הגיע)

תשובה: אין זה נחשב ללשון הרע, כיון שלא התכוון אליו כלל וכלל. (הערות רגשי חיים - באות יד) וכל שכן כאשר לא ידע שהאברך 'ברק' לא הגיע - שאין זה נחשב ללשון הרע.

5. אל תתלהב יותר מדי - המאכל ההוא לא היה כשר

שאלת חכם: ראובן ראה את חברו שאוכל מאכל מיוחד במינו, עם ריח נפלא ומדהים - אך לא ידע מהו. והנה הגיע חברו שמעון להרגיעו, ואמר לו אל תתלהב יותר מדי - המאכל ההוא לא היה כשר. האם שמעון עבר על איסור לשון הרע מדאורייתא לכל השיטות, או לא ודומה לעניינו של 'חובצא' (המוזכר לעיל באות ג') שלא סיפר דבר על חברו במפורש אלא על ענין אחר, ואין זה לשון הרע גמור לכל השיטות. (רמז: יש לשים לב האם זה דומה לעניינו של 'חובצא' - דלכאורה יש לחלק ביניהם)

תשובה: יש לחלק, וכאן זה שונה - שהרי סיפר כאן על אחד הפרטים של גוף המעשה עצמו כשאמר שהמאכל איננו כשר, ולכן הרי זה לשון הרע גמור לכל השיטות. משא"כ בעניינו של 'חובצא', ששם סיפר על ענין אחר לגמרי ועל ידי כך נתגלה שפלוני לא בא - ואין זה בגוף המעשה עצמו, ולכן יש דעות שסוברים שאין זה לשון הרע גמור אלא אבק לשון הרע.

לעילוי נשמת

הרה"ג יעקב בן צבי יהודה זצוק"ל
הרב אברהם בן שמחה זצוק"ל
כדורי בן מסעודה ז"ל
אסתר בת חנה ז"ל

האגודה / הארגון והארגון הרשמי הגבוה:

Shemesh648@gmail.com

האגון מופיע גם באגרים: 'דרשו', 'אגל', 'אידישע וועק', 'אורח יוסף'

אגודות: בנק הפועלים (12) סניף 366 א-1 39181

עשרה בטבת במשך הדורות

ימי תשובה של אדם הראשון

כ' היערות דבש (ח"ב דרוש י"ב) וז"ל "זהו שאור מכאיב בגולה, וטוב לנו להיות שוטים כל הימים משנהיה שעה אחת רשעים. ויציאת אדם הראשון מגן עדן היה צריך התבודדות צ"ח יום, מ"ט יום ימי טומאה שהם ז' פעמים ז' ימי נדה, ושבעה ימים ימי נקיים, וימי טהרה שהם ג"כ ז' פעמים ז', שהם מ"ט ימי טומאה, ומ"ט ימי טהרה, והם ביחד צ"ח ימים, ואחר כך טהור גופו, וישב במי גיחון כנודע (זו"ח רות עט ע"ב) לתשובה, ואם תחשוב מראש השנה צ"ח יום חדש אחד חסר ואחד מלא, שלמו בט' ויו"ד בטבת, והם ימים שישב אדם הראשון בתשובה, כאשר האריך בזה האר"י ז"ל למאוד. ולכך בעצם היום הזה יש לטהר ולשוב בתשובה, ולכך נגזר אז גלות על ישראל, שגם כן אדם הראשון קיבל על עצמו כן, ולכך מימים אלו והלאה יש לשוב בתשובה".

נגזר על קין להיות נע ונד

כ' היערות דבש (ח"ב דרוש י"ב) וז"ל "ואמרו במדרש (ב"ר ב"ב ד) למ"ד בניסן נברא העולם נולד הבל בפסח, ולמ"ד בתשרי נברא העולם נולד הבל בחג, למ"ד בניסן מהו מקץ הימים, עצרת, ולמ"ד בתשרי, בחנוכה, לדברי כולם לא עשה הבל בעולם יותר מחמשים יום. והדבר תמוה, ולא הרגישו בו המפרשים, איך מחג ועד חנוכה אפילו מתחילתו הוא רק נו"ן יום, הלא חשון וכ"ד מכסליו הוא יותר מנו"ן יום, ומכל שכן חצי תשרי בצירוף, וגם מדרשו מקץ הימים על חנוכה, היינו ימים ידועים, ומורה בקץ על ימי הספירות מבחורף עד ימי חנוכה, שהם ידועים שהם ימי רצון מאוד, וגם מלאכת משכן נגמרה כנודע, וא"כ בצירוף ימי חנוכה, דהא כתיב מקץ הימים, הוא סך מרובה מחמשים, כבר דרשתי בזה כמה פעמים. אבל כבר נודע מ"ש (מלא"א י"ב ל"ג) בירבעם בחג שבדה מלבו, ופירש רש"י (שם ד"ה אשר) שעשה סוכות בחשוון, וצריך טעם מה ביקש ירבעם בזה, ואם כי מקדם אמרתי כי ישראל במדבר חשבו כי מזל טלה נלקה במצרים, כדכתיב באלהי מצרים אעשה שפטים, וחשבו כי מזל שור שלאחריו ירש גדולתו וכחו וראשית אוננו, ולכך עשו תבנית שור, וכן ירבעם עשה כמוהו, וא"כ תחילת חדשים מאייר וחודש ז' בחשוון, ולכך עשה חג בחשוון. ולהבין ביותר על פי מ"ש במדרש (עיין ילק"ש ח"ב רמז תרפ"ב וילקוט סוף ישעיה) והיה מדי חודש בחדשו וכו', לעתיד יהיה כל חודש וחודש רגל לעלות לציון, ניסן פסח. אייר פסח שני, סיון עצרת, תמוז טו"ב. אב ט' באב, אלול ראש השנה, תשרי צום, חשון חג הסוכות, כסלו חנוכה, טבת י' בו, שבט ט"ו בו, אדר פורים. וראוי עכשיו החג להיות בחשוון הוא סוף אסיף, אלא אמר הקב"ה לא רציתי להטריח בניי שיעלו לרגל וישבו בימי הגשמים עכ"ל. ולפי זה ירבעם, שכל מחשבותיו היו לבטל עליות רגל ולעקרו, ולכן קבע חג בחשוון, כי ראוי לו לולי ימי הגשמים, וכן יהיה לעתיד לבא אשר לא יהיה טורח, כי אלה כעב תעופינה, וא"כ אף הוא קבע בחשוון, וכמו שיהיה אחר תיקון כן היה בימי אדם הראשון ובזמנו, וא"כ היה אז נקבע חג בחשוון. צא וחשוב מט"ו חשוון, הרי חשוון י"ו יום וכ"ד יום דכסליו הרי ארבעים יום וח' ימי חנוכה, הרי מ"ח, ואחר כך הקריב קרבנו ונהרג ביום שלאחריו, הרי נו"ן יום, לכך החשבון מכוון, דלא עשה בעולם יותר מחמשים יום, דכתיב שבעתיים יוקם קין. ולפי זה היה הריגת הבל בג' בטבת, וז' ימים היה קין בנידוי, קודם שהעתיר לו הקב"ה וקללו לכפרת עונו להיות נע ונד בארץ, ויום גזירתו נע ונד להתם עון ולכלות פשע ביו"ד בטבת, וכן היה בעונות הרבים לבנים אשר הוצרכו לתקן חטאו, וגם הם תפסו עונו בשפיכת דם אחיהם, כמו שהוכיח יחזקאל (יחזקאל כ"ד) באמרו כי דם שפיכת דמים היה על הסלע, והיה עון קין, והיתה ביניהם שנאה עד שבעונות הרבים גדול עונם מנשוא, ונגזר עליהם לכפרת פשע גלות נע ונד בארץ, כי נגזר על בית ישראל כמו על קין בכל אופן, ולכך קאמר בעצם היום הזה, לכתוב כי הוא יום המוכן מששת ימי בראשית לכך מיום גזירת קין, וכן שמור לדורות, ולכך קאמר בן אדם, כי ידוע מ"ש האר"י ז"ל, יחזקאל הנביא היה גלגול קין, ולכן נאמר בו בן אד"ם דייקא". והנה בחז"ל (ב"ר פכ"ב) איתא דנתן לו ה' לקין כלב, ולהנ"ל נמצא דב' בטבת ניתן לקין שמסמל את כחות הרע כמבואר בספרים, כלב, וכבר ועי' בס' ברכת מועדיך לחיים להגר"ח פלאגי (ח"ב) דמביא בשם ס' הקרנים שכח טבת הוא בכלבים, ואולי זה מחמת ענין זה, ואין לי עסק בנסתרות.

פגישת יוסף ואחיו

כתב האבודרהם (הל' תענית עמ' ר"ד) שעשרה בטבת הוא משונה משאר תעניות שאם היה חל בשבת לא היו יכולים לדחותו ליום אחר מפני שנאמר בו (יחזקאל כד, ב) בעצם היום הזה כמו ביום הכיפורים, ודמי ליוה"כ, [ובא"ר ס' תקנ"ג סק"ג הביא דכן מבואר בתשובות הגאונים] ובב"י (ס' תקנ"ג ד"ה ומ"ש) תמה מנ"ל חידוש זה.

ובדרשות חת"ס (צ"ט) ר"ל דאיכא סמך לזה מקרא, דהנה מעשה דיוסף והשבטים היה בשבת, וכמבואר בחז"ל עה"פ וטבוח טבח והן, וכתב בקרא דויכך יוסף על צוארי בנימין ופרש"י דהיינו על חורבן ביהמ"ק חזינן דשרי לבכות בשבת על החורבן ונדחה עונג שבת. ונראה להציע חשבון, שהיה המעשה של השבטים עם יוסף שבכו על צואריו בדיק בעשרה בטבת.

דהנה ראיתי בשם ספר 'פני אריה זוטא' (נדפס בשנת ת"פ, ד"ה ונבא לבאר) דכתב בזה"ל 'כתבו הראשונים רמז לחנוכה מקרא דטבוח טבח והכן, כי האות ח' של טבח בצירוף לתיבות והכן הוא אותיות חנוכה לכן בא הסדר הזה דפרשת מקץ ליום בחנוכה עכ"ל. והנה בודאי שיחות חולין של ת"ח צריכה תלמוד, והנראה לענ"ד כי דוק בחשבון וצא חשוב ותשכח כי באמת בפעם ההוא שהיה יוסף עושה הסעודה לאחיו הוא חנוכה.

שהרי יעקב כשבא למצרים היה ר"ח ניסן, דבבואו למצרים היה בן כ"ל שנה, וי"ז שנים היה במצרים, ובניסן נולדו אבות ובניסן מתו [עי' ר"ה יא, א] ובמס' כתובות (קיא, א) משמע שממצרים לחברון יש ת' פרסה שהוא מהלך מ' יום לאדם בינוני, י' פרסאות ליום, ונמצא להליכה לארץ ישראל וחזרה מא"י למצרים, [-שהלכו השבטים אחר שפגשו את יוסף] יש פעמים מ' שהם פ' ימים, ובתוך הפ' ימים יש י"א שבתות שלא

הלכו בהן, דשומרים שבת היו כידוע. הרי הליכה וביאה ממצרים לא"י וחזרה צריך צ"א יום עם השבתות ומעתה צא וחשוב מראש חדש ניסן יום שבא יעקב למצרים, למפרע צ"א יום ונצא כלים בכ"ז בסלו, כי ג' חדשים -טבת שבט ואדר- הם פ"ח יום הוסף עליהם ג' ימים מחודש כסלו, הרי כשהתוודע יוסף לאחיו היה בכ"ז כסלו ג' דחנוכה, והסעודה דטובוח טבח והכן היה ביום א' חנוכה עכ"ד.

אכן מש"כ שיעקב נולד בניסן הוא מח' בגמ' שם אי בניסן או בתשרי. וביותר יש לעמוד בדבריו, דמפורש בחז"ל באיזה יום הגיע יעקב למצרים, וכך איתא בשמו"ר (יח, יא) "ויסעו בני ישראל מרעמסס, רבי שמואל אומר כיון שיצאו אפו הבצק שלשו שנאמר ויאפו את הבצק, ויהי מקץ שלשים וארבע מאות שנה וגו', משעה שנגזרה עליהן הגזירה שהן לא עשו במצרים אלא מאתים וי' שנה וביום שירדו למצרים בו ביום עלו". נמצא שיעקב הגיע למצרים בט"ו ניסן, וא"כ אם נחשוב שהלכו פ' יום, ולא הלכו בשבתות, נמצא דבי"א טבת התחילו ללכת, דהרי י' טבת היה שבת, ואז לא הלכו, ויש עד ט"ו ניסן שחל ביום שני, 13 שבועות כפול ששה ימים הרי 78, ועוד יום א' וב' - י"ד וט"ו ניסן, נמצא שהלכו בדיוק פ' יום. וא"כ יוצא שהבכיה של יוסף היה בעשרה בטבת ודוק. [ובי"ט דפסח כן הלכו כמבואר במדרש הנ"ל].

ובס' דרשות בית ישי (חלק הדרשות דרוש ל'), רוצה לחדש שבי' בטבת היה מכירת יוסף, עי"ש בכל דבריו, ולפי"ז נמצא דהתיקון לחטא מכירת יוסף שהיה במעמד זה של יוסף ואחיו היה באותו יום שחטאן].

ועל עצם הראיה שלו מהגמ' בכתובות שהיה מהלך ד' מאות פרסה בין יוסף לחברון, יש להוסיף דברי חז"ל בפרשה (צג, ז) "אמר רבי יוחנן בשעה שתפס יוסף הצדיק את בנימין ואמר להם לאחיו האיש אשר נמצא הגביע בידו הוא יהיה לי עבד אמר לו יהודה בנימין את תפוס ושולם בבית אבא, מיד כעס יהודה ושאל בקול גדול והלך קולו ד' מאות פרסה עד ששמע חושים בן דן וקפץ מארץ כנען ובא אצל יהודה ושאלו שניהם ובקשה ארץ מצרים ליהפך", והיינו שבמחקר בין יוסף לאביו היה בדיוק ד' מאות פרסה.

[והנה בהא דכ' דהלכו י' פרסאות ליום, לכאוף היה מקום לדון, דהרי היה כאן עגלות, ואולי בעגלות זה יותר מהר, אכן בדעת זקנים כ' דנשאו השבטים את יעקב על כתפיהם, וא"כ שפיר הלכו ברגל ועולה החשבון יפה, ובהליכה שלהם ליעקב לכאוף לא נסע בעגלות, דהא נתן להם את העגלות כדי לרדת למצרים, עי' מהרי"ל דיסקין כאן].

קבורת יעקב

החת"ס בדרשות (חלק א' דף צד, ב ד"ה אמור) כ' דיעקב אבינו נקבר בעשרה בטבת. וז"ל (דף פה ע"ב ד"ה והנה) "והנה, יעקב אבינו ע"ה נולד ומת ביום א' דסוכות, ונראה לומר משום הכי לא קבעו ימי חנוכה לששון ולשמחה רק להודות והלל, עי' ט"ז ריש הל' חנוכה, ולהנ"ל ניחא דביום כ"ה כסלו שלמו שבעים ימי אבלו וחניטה של יעקב, והעלוהו באותו יום ממצרים, ומשו"ה אין ראוי לקבוע בו יום משתה ושמחה.

והנה, בארץ ישראל נהג יוסף ז' אבילות ז' ימים קודם קברה, וממצרים לחברון לפי עדות הרמב"ן (בראשית מב, ט) יש כמו מהלך ששה ימים, ואין רחוק שהיה קבורתו ביום יו"ד טבת לפי החשבון ההוא, והוא יום צום לדורות, ויען כי בו ביום נהרג עשו ע"י חושים בן דן (סוטה ג, א) רמז שיהפך לששון ולשמחה", עכ"ד.

ויתכן להוסיף בזה, דהנה יעקב אבינו לא מת, וכבר אמרו בזה דענינו דהנה המש"ח בפר' ויגש מאריך דשם יעקב הוא שם גלות, וא"כ הקיום של ישראל בגלות הוא בזכות יעקב, וא"כ נראה דבכך דהוא נקבר נשאר אבל כח יעקב לגלות, וכן דוקא ביום זה ניתן הכח לישראל לעמוד בגלות, ולהרגיש שה' עמנו.

לימוד בניהו בן יהוידע

כתיב בדברי הימים - א (יא, כב) "בניהו בן יהוידע בן איש חיל רב פעלים מן קבצאל הוא הכה את שני אריאל מואב והוא ירד והכה את הארי בתוך הבור ביום השלג". ובתרגום שם איתא "יומא חדא דחקת רגלה בחדרונא דמית ונחת לשילוח ותבר גיזא דברדא טבל וסליק ותנא ספרא דבי רב הוא ספרא דאורית כהניא ביומא זוטא דסותא בעשרה יומין בירחא דטבת". והיינו דלמד את כל התו"כ ביום עשרה בטבת שהוא יום קצר.

והנה ודאי דיש לזה שיכות לעניני היום, ויתכן לבאר דהנה במגילת תענית איתא (פרק האחרון) בח' טבת צוה תלמי המלך לתרגם את התורה ליונית ונעשה חושך בעולם ג' ימים, בט' בו לא נודע מה היה בו, ובי' התחיל המצור על ירושלים". ובחת"ס בדרשות לח' טבת כתב "באשר תורת ה' עוד כה יתירה אבני יקר אותיות הקדושות שבה נרמזו תורה שבע"פ וסודות התורה על כל קוץ וקוץ תלי תלים של הלכות, ולא כרת הקב"ה ברית עם ישראל אלא על תורה שבע"פ שנאמר כי עפ"י הדברים האלה כרתי אתך ברית, אמנם כאשר מלך עלינו מלך הגויים תלמי אוהב ספרים החיצונים פילוספיא כמבואר ביוסף, רצה בני הגבירה התורה הקדושה אמנם לא יוכל הבט אל פשטיה מרוב רמזיות דרשותיה, ע"כ צוה להפשיטה ערומה ולהעתיקה ליונית".

והנה תו"כ הוא הספר שיש בו הכי הרבה דרשות וילפותות, וא"כ בלימוד ספר זה יש גילוי של כבוד התורה, ולכן דוקא ביום י' טבת, שהוא א' מהג' ימים שחשך העולם אז למד את הדוקדקים והילפתות של תורה, כדי לעורר אורה של תורה.

וע"ד דרוש יתכן לפרש, דהנה ביום זה נגזר על חורבן הבית, והנה תו"כ הוא בדיני הקרבנות, וכשנחרב הבית כח שייש לנו במקום הה לימוד תורת הקרבנות, לכן ביום זה הוא למד את כל התו"כ לחזק את כח התורה שהקרבנות שזה נשאר במקום החורבן.

[ובדאי דיש כאן עוד ענינים לכאוף דהוא הכה את הארי, הנה נבוכדנאצר משול לארי עי' מגילה יא, א סנהדרין צד, ב. וביום השלג, הנה ידוע ששלג זה דין, ובפרט דהלילות נמשלים לדין עי' דרך ה' ח"ד פ"א או"ר"א, וכאן זה הלילה הכי ארוך, וא"כ ע"י לימודו היה הכאה מסוימת לסמיכות של נבוכדנאצר ביום הדין של טבת, ודי בזה].

הטאו ישראל בע"ז

ביערות דבש (ח"א דרוש ט"ו) כ' ששמונה ימי החג שעשה אדה"ר בתקופת טבת כמבואר בגמ' בע"ז ח,א הסתיימו בעשרה בטבת, וא"כ חג זה נהפך לעבודה זרה כדאיתא בגמ' שם, וישראל בבית ראשון הלכו בעקבות הגוים ועשו את היום ההוא עשאה בטבת, ליום חג לע"ז ככל הגוים, ועל כן נענשו שהתחיל המצור ביום זה.

וז"ל "ואם תקופת תשרי היה בא' לתשרי א"כ היה תקופת טבת בב' לטבת כנדוע יש ביניהם תשעים ואחד ים ושבע וחצי שעות, שמונת ימי החג, וא"כ סוף החג היה יו"ד בטבת, וישראל בבית ראשון הלכו בעקבות הגוים, ועשו יום ההוא ג"כ חג לע"ז ככל הגוים, ולכן בעו"ה ביום ההוא בא מלך בבל אל ירושלים". גם ביום ההוא יש מענין עץ הדעת טוב ורע להתהפך כי בזמן הבית לששון ולשמחה ובזמן החורבן בעו"ה אבל ומספד וצום.

התחיל המצור

כ' בס' ממלכת כהנים לרמ"ד ואלי תלמיד הרמח"ל (יחזקאל כד, ב) "ומ"ש בעצם היום הזה, לרמוז שיכתוב באותו היום עצמו שסמך ולא ביום אחר כי כשם שנכתבה הגזירה למעלה ונעשית באותו היום, כך תהיה נכתבת למטה ע"י הנביא וכו'".

מת עזרא הסופר

בפי' תוספות חדשים על מגילת תענית (מאמר אחרון) כ' בשם ס' היוחסין (דף כג) שעזרא הסופר מת בעשרה בטבת, וכן משמע בסליחות לעשרה בטבת לנוסח הספרדים (או בבוא יום), וכן כ' יפה ללב ס' תק"פ סק"ט, דזהו כונת הסליחות. אמנם בסליחות לעשרה בטבת (אזכרה מצוק) כתיב שעזרא הסופר מת בט' בתמוז, וכ"כ הבה"ג הל' ת"ב ותעניות. ובהערות מקור חיים לחות יאיר (או"ח סי' תק"פ) כ' דבאמת יש טעות בפי' הנ"ל וכונתו לט' טבת.

והנה בגמ' מגילה (טו, א) איתא "אמר רבי יהושע בן קרחה: מלאכי זה עזרא, וחכמים אומרים: מלאכי שמו. אמר רב נחמן: מסתברא כמאן דאמר מלאכי זה עזרא", והנה בס' שלשלת הקבלה (דף כג) איתא שחגי זכריה ומלאכי נפטרו בעשרה בטבת, נמצא דהוי חד ענינא.

מתו חגי זכריה ומלאכי

בס' שלשלת הקבלה (דף כג) איתא שחגי זכריה ומלאכי נפטרו בעשרה בטבת. אמנם בס' יפה ללב (או"ח סי' תק"פ סק"ט) כ' בשם השלשלת הקבלה (דפוס זאלקווא דף יד) שחגי זכריה ומלאכי מתו ביו"ט טבת.

בימי בית שני

החת"ס (דרשות דף ק"א) נוקט שגם בבית שני צמו בי' בטבת אליבא דר"ש, והיינו כשיטתו דהוי יום הדין על בית המקדש, וא"כ גם בבית שני צריכים לדון על זה.

אכן בפיהמ"ש לרמב"ם עמ"ס ר"ה (פ"א מ"ג) כ' "בבית שני לא היו מתענין לא עשירי בטבת ולא שבעה עשר בתמוז".

תחילת הצלה

בס' בית מועד (לרבי מנחם רבא, י"ל ווינציאה שס"ה דרשה ט"ו) כ' וז"ל "וכמו שתחלת הפורענות בעשרה בטבת ננערו כל הפורעניות לעמוד, כך בסופו יתהפכו כולן להצלחות, ותחילת ההצלחה תהיה בצום זה [עשרה בטבת], ולכן אמר צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה" ולא אמר יהיו אלא יהיה, מאן דסליק מניה הוא צום העשירי בטבת, יהיה תחלת ההצלחה לבית יהודה", עכ"ד.

ויתכן לבאר טעם הדבר עפ"ד החת"ס דבי' בטבת דנים על בית המקדש, א"כ בשנה שיבנה בית המקדש ע"כ דכבר בי' בטבת יהפך לששון ולשמחה, היינו דע"י היום הזה יהפך גם הט"ב והי"ז בתמוז לששון ולשמחה, דע"ז שה' יפסוק שיבנה הבית יהיה בנין הבית אח"כ, וע"כ מתחיל בלשון יחיד.

ובעיקר דבריו ראיתי דביאורו לפי"ז דהנה במגילת אסתר כתיב (ב, טז) "ותלקח אסתר אל המלך אחשוורוש אל בית מלכותו בחדש העשירי הוא חדש טבת בשנת שבע למלכותו" וכ' הרמ"א במחיר יין דזה היה בט' טבת, ומעתה נמצא דהרי מנשואי אסתר יצא דרוש שהקים את בית המקדש, הרי דע"י יום זה התחיל הצלה לכל ישראל.

אוצר ההידוֹת והידיעות לפרשת ואלו

ע"י

מרדכי זיסקינד הגר
ומאיר שולביץ

חידה: מהיכן יש להוכיח מהפרשה שאין הבנים מצטערים בצרת אביהם כמו שהאב מצטער בצער בניו.

תשובה: הגה"ק רמ"מ מקאצק הוכיח כן מדכתיב והיה כראותו כי אין הנער ומת. קשה מדוע דאג יהודה רק ליעקב ולא דאג לבני בנימין, שמא ימותו גם הם מרוב צער. מכאן שאין הבנים מצטערים בצער אביהם כדרך שהאב מצטער בצער בנו. ואף אנו איננו מצטערים בצערו של מקום והוא מצטער בצערנו.

חידה: איזה שני מילים בפרשה פתרו הרבה שאלות.

תשובה: כאשר יוסף אמר לאחיו שני המילים "אני יוסף" נפתרו כל השאלות שהתחבטו בהם.

חידה: אימתי השכינה שורה בחו"ל.

תשובה: המשך חכמה כתב ע"פ דארז"ל שאין השכינה שורה על הנביא בחוצה לארץ, רק למי שהתנבא כבר בארץ ישראל כמו שאמרו על הנביא יחזקאל (בסוף מו"ק). ולכן כאשר ישראל אוזזין אל הקבלה הנאותה, והולכים בדרכי ולימודי אבותיהם, אז הישראלי הוא גוי עתיק יומין, אשר נגלו אליו האלקים בהיות המקדש על מכונו, ואז שורה השכינה עמהם גם בחוצה לארץ. אבל בזמן ששכחו ברית אבותיהם, ואינם הולכים בדרכיהם, אז כשהם בפני עצמם, אין שכינה שורה בחוצה לארץ, ונתונים למשיסה ולבוז, כי אינו חושב עצמו לגוי עתיק, שכבר ראה והיה דבר ה' אליו. ורבי יחזקאל אברמסקי אמר על דברי המשך חכמה הללו שבלי ספק נכתבו הדברים ברוח הקודש שהופיע בבית מדרשו.

חידה: איזה מצוה הנועשית ע"י הזקנים מרומזת בפרשה.

תשובה: במדרש תנחומא ס"פ נשא כתוב ילמדנו רבינו נר חנוכה שהותיר בה שמן כו', כך שנו רבותינו כו', מוסיף עליו כל שהו ומדליק ביום שני כו', אבל הותיר ביום השמיני עושה לו מדורה בפני עצמו. למה, כיו שהוקצה למצוה אסור להשתמש ממנו, לא יאמר אדם איני מקיים מצות זקנים הואיל ואינו מה"ת כו', אין אתם רשאים לומר כך אלא מה שגוזרים כו', ע"פ התורה אשר יורוך. למה, שאף על דבריהם אני מסכים כו', תדע לך שהרי יעקב בשעה שבירך מנשה ואפרים כו', עשה הקטן קודם לגדול וקיים הקב"ה את גזירתו, אימתי בקרבנות הנשיאים שהקריב שבט אפרים תחילה כו'. וזו היא מצות הזקנים המרומזת בפרשה.

חידה: איזה הלכה לומדים מהפרשה כשבונים עיר או שכונה חדשה.

תשובה: בשל"ה הקדוש איתא שמהפסוק ואת יהודה שלח לפניו להורות לפניו וגו', לומדים שכל פעולה שאדם עושה, ראשית דבר יראה בפעולה זו להבין ענין לצורך גבוה, ששיהיה מקום לתורה ולתפילה בית ועד לחכמים.

איסור בל תשחית

חידה: מהיכן מפרשתינו ניתן להוכיח, האם מותר ליתן לקטנים פת ויודע שיפררו אותה, או שיש בזה בל תשחית.

תשובה: א. הרא"י מפרשתינו הוא בפרק מז' פס' יב' דכת' "לחם לפי הטף" ופרש"י לפי הצריך לכל בני ביתם. ובשפתי חכמים שם כת' כלומר דרך הטף הוא לפרר הלחם שלא לצורך ואמר שאף לפי צורך הטף שדרכן לפרר שהוא יותר מכדי צרכן כלכל אותן כ"ש שכלכל לפי הצורך לבני ביתם. והנה ההיתר ליתן להם לכתחילה הוא משום שזהו דרך האכילה שלהם שכן דרכם למאס חלק מהאוכל שלהם בשעת האכילה. וזה אינו בדרך השחתה. וכן כתב בספר ברכת השם ס' ג' סע' ל"א.

ב. עיין בשו"ע הרב או"ח (סי' שמג ס"י) שכתב שמותר ליתן לתינוק עוגה שכתובים עליה אותיות שאסור לאכלה בשבת ואע"פ שיודע בוודאות שהתינוק יאכלנה שרי כיון שהתינוק מתכוון להנאת עצמו א"צ להפרישו וא"כ ה"ה בענין בל תשחית נמי שרי. ועיין בפירוש הרא"מ שכתב דגבי יוסף כתיב ויכלכל וכו' לחם לפי הטף שפירש שדרך הטף לפרר הלחם שלא לצורך לזה אמר שכלכלם אף לפי צורך הטף שדרכו להשליך ולפרר יותר מכדי צרכו ושרי.

חידה: היכן מדברי הפוסקים שהביאו את דברי רש"י בפרשתינו, ישנה הוכחה שיש חיוב ללמוד שמו"ת עם פירוש רש"י.

תשובה: הנה כ' הרמ"א בשולחן ערוך יו"ד הלכות כבוד אב ואם סימן רמ סעי' כ"ד, י"א דאין אדם חייב בכבוד אבי אביו (מהרי"ק שורש מ"ד). ואינו נ"ל, אלא דחייב בכבוד אביו יותר מכבוד אבי אביו (וראיה ממדרש גבי ויזבח זבחים וגו' (בראשית מז, א)). וכתב הט"ז שם ס"ק כ', בכבוד אביו יותר. - כן פרש"י בחומש על ויזבח זבחים לאלהי אביו יצחק, ותימה על דעה הראשונה שהוא מהרי"ק דנעלם ממנו פירוש רש"י בחומש: וכ' הש"ך בנקודות הכסף ע"ד הט"ז, ולא ידעתי מה חידש בזה, ואפשר משמע ליה דפירש"י בחומש רגיל יותר ממדרש משום שכתבו קצת פוסקים דרש"י הוא במקום תרגום שחייב אדם לקרוא שנים מקרא ואחד תרגום.

חידה: באיזה אופן החולך בדרך יש לו קולא בעיני כשרות, ומה המקור לכך בפרשתינו. תשובה:

כתב במושב זקנים מבעלי התוס' כ"ד אל תרגזו בדרך פר"ש אל תתעסקו בדבר הלכה וכו' ותימה וכי אסור לעסוק בתורה בדרך והא כתיב [דברים ו' ז'] ובלכתך בדרך, ועוד ארז"ל תענית י' ב' שני ת"ח שהולכים בדרך ואין ביניהם דברי תורה ראויים לישורף שנ' גבי אליהו ואלישע בעברם בירדן מ"ב ב' י"א, והמה הולכים הלך ודבר והנה רכב אש וסוסי אש ודרשו רז"ל שם אם לא שדברו תורה היו ראויים לישורף ולכך רכבי אש ולא שלג סוסי אש ולא שלג, ושמא י"ל אל תתעסקו בדבר הלכה להחמיר בעצמם דבר מאכל שמא ירגזו עליהן אושפיזן הדרך דהא מאכילין את העניים דמאי ואת האכסנייא דמאי. וא"כ חזינן שבדרכין יש לו לאדם להקל בעיני כשרות וצ"ע להלכה.

יש לי הערה וגדולה היא אלי,

חידה: מניין מפרשתינו שאם אין קמח אין תורה.

תשובה: כתב בספר תוספות השלם עה"ת, אל תרגזו בדרך פרש"י ז"ל אל תתעסקו וכו' וא"ת גם כשירדו למצרים בתחילה היה לו לאביהם לצוותם כן ונ"ל הכותב כי יעקב לא היה צריך להזהירם ע"ז לפי שהיו צריכים למהר ולילך להם על ענין התבואה ולא היו נותנים דעתם על עסק הלכה כדאמרין אם אין קמח אין תורה אבל עכשיו שהיו שבעים והיה לבם בטוח היה צריך יוסף להזהירם, בשם אמרי נועם

חידה: איזה דין בהל' ירושה שמענו מפרשתינו.

תשובה: כתב בפסקי מהר"ו על הפסוק (כו) יוצאי ירכו - מכאן שהאומר נכסי ליוצאי ירכי או ליוצאי חלצי - גם הבנות בכלל, שהרי דינה בכלל שבעים נפש היתה וכללה הכתוב ביוצאי ירכו. [ועיין בחו"מ סי' רמ"ז ס"ג בהג"ה:]

חידה: מהיכן בפרשה רואים שהמשמח את נפש הבירו זוכה לגן עדן.

תשובה: שרח בת אשר ששמחה את יעקב אבינו, וזכתה לגן עדן.

חידה: מהיכן בפרשה רואים שבעיני שדכנות מותר לשנות ולבוא בעלילות דברים.

תשובה: האדמו"ר רבי יואל מסאטמר זצ"ל דייק את דברי רש"י שכתב רש"י [מד פסוק יט] אדני שאל את עבדיו - מתחלה בעלילה באת עלינו, למה היה לך לשאול כל אלה, בתך היינו מבקשים, או אחותנו אתה מבקש, ואף על פי כן ונאמר אל אדוני, לא כחדנו ממך דבר: ומדייק ברש"י שאילו היו רוצים לעשות אתנו שידוך כן היה מותר לו לבוא עליהם בעלילות. [וד' צ"ע.]

דבר שנצטער אותו צדיק

חידה: (מה כב) וחמש חליפות שמלות - בגמ' מגילה טז ב הק' וכי אפשר, דבר שנצטער בו אותו צדיק יכשל בו, א"ר בנימין בר יפת, רמז רמז לו, שעתיד לצאת ממנו בן שיצא מלפני המלך בחמשה לבושי מלכות, וצ"ע הרי מי אמר שהאחים הבינו הרמז שמחמת שעתיד לצאת בו, וא"כ עדיין ישנאו אותו מחמת החליפות שקיבל? גם יש לברר האם איסורא דאל' ישנה אדם בנו הוא גם באחים, דאם לא מה הק' הגמ'?

תשובה: הגר"א מתרץ, כי החליפה שקיבל כל אחד מהשבים היתה יקרה כמו חמשת החליפות שקיבל בנימין, ואין כאן קנאה, ומה שעשה כן היה כדי לרמז לו על מרדכי. ובספר אורה זו תורה כתב לתרץ שכאשר משבחים אדם על הישגיו בעבר הרי זה גורם קנאה, אך אם משבחים אותו על עתידו וכוחותיו בעתיד אין זה גורם לקנאה, שהרי כל אחד יכול לממש כוחותיו לפי תכונותיו. וכן הכא מבארת הגמ' שנתן לו חמש חליפות הוא להעמידו שיש בו כח חבוי שממנו יצא מרדכי הצדיק. והמהרש"א מקשה מדוע יוסף לא חשש לקנאה במה שנתן לו שלש מאות כסף, ומתרץ שמכיון שהוא אחיו גם מן האם אין כאן קנאה, ורק בבגדים שהם מתנות גלויים שע"כ יחשבו העולם שהוא מראה להם שנאה על המכירה, בזה היה מקום לחוש לשנאה. וע"ע בבעלי התוספות ובפירוש הרא"ש שכן תירצו נמי.

חידה: איזה יין האנשים הזקנים רוצים אותו, והכין זה מרומז בפר'.

תשובה: בפרשתינו כתיב ולאביו שלח כזאת עשרה חמרים נשאים מטוב מצרים, ופירש"י שזהו יין ישן שדעת זקנים נוחה הימנו. והטעם בזה כי הזקן רואה את עצמו ככלי שבור שלא יצליח עוד, אולם כשמגשים לו יין ישן שסימנו הפוך, שכלל שהוא מתיישן הוא משובח יותר, הריהו מתאושש ומתעודד, ולפיכך דעת זקנים נוחה הימנו. והחיד"א כתב בפתח עיניים בשם הראשונים כי יין ישן בגימטריא ת"ל. רמז יוסף לאביו לרדת למצרים ולקיים גזירת ת"ל שנה, שדעת זקנים, דהיינו אברהם ויצחק נוחה הימנו, שרוצים לקבל על עצמם גזירת הבורא.

חידה: איזה נכד של יעקב אבינו נקרא ע"ש העתיד?

תשובה: בתוספות במסכת בבא בתרא (קמג ע"ב) ובני דן חושים שהיה לו בנים כחושים של קנה, ואע"פ כשירד למצרים עדיין לא היה לו בנים רק חושים בלבד, מכל מקום נקרא כן על שם העתיד, כדדריש אשר שם שמות, אל תקרי שמות אלא שמות.

חידה: מי גילה את סוד מכירת יוסף, ומה נענש ע"ז.

תשובה: בפירושי התורה לבעלי התוספות ובפירוש התורה לר' חיים פלטיאל כתבו מדרש שסרח בת אשר גילתה ליעקב שעוד יוסף חי, ונידוהו האחים לאשר, ומרע"ה התירו. ועי' רש"י שמואל ב (כ, יט) ורד"ק שם ותרגום יונתן בן עוזיאל לויגש (מו, יז). והרא"ש בפירושו על התורה כתב שסרח בת אשר כיון ששרה ליעקב אבינו עוד יוסף חי, לא רצו להכניסה לגן עדן, כיון שהיא שברה את החרם. וראה בבעל הטורים עה"פ ברוך מבנים אשר, כתב, שלכן ברכו משה בדברים הללו, לפי כשמכרו השבטים את יוסף החרימו שלא יגלו אותו, וסרח בת אשר ידעה ממכירתו בנבואה, ואמרו השבטים מהיכן ידעה אם לא מאביה, מפני דשותא דינוקא, או מאבא או מאמא, עמדו ונדוהו, ובא מרע"ה והתירו, כי מנודה אסור בתשמיש המטה, אמר ברוך מבנים, היו אחיו בדלין הימנו, אמר יהי רצוי אחיו, היה אסור בסיכה אמר וטובל בשמן רגלו, שיהא מותר לסוך בשמן. היה אסור בנעילת הסנדל, אמר ברזל ומנחשת מנעלך. ובתרגום יונתן בן עוזיאל (מט, כא) איתא דנפתלי בישר ליעקב. ובעלי התוספות כתבו עוד שבנימין הגיד והוא לא היה במכירתם. ועי' בספר ברכת אברהם שביאר שנפתלי מצא את סרח בשער בית יעקב אבינו ומסר לה השליחות. והביא שם מספר קטורת הסמים וספר אהבת יהונתן שהיו שתי אמירות באוזני יעקב אחת של נפתלי ואחת של סרח, והוסיף בקטורת הסמים שמתחילה אמר נפתלי ולא האמין לו יעקב, ולאחר מכן סרח אמרה לו האמין יעקב.

הטעם שיעקב אמר לו מעט ורעים היו ימי חי'

ה' שאלה. מה היה הטעם שיעקב אמר לפרעה שימי שני חייו היו מעט ורעים - האם היה לו בזה כונה נסתרת?

תשובה: רשב"ם בראשית פרשת ויגש פרק מז פסוק ט

(ט) מעט ורעים - לפי שנראה יעקב בעיניו זקן יותר מדאי ששאל לו כמה ימי שני חייו, השיב לו יעקב מעט הם אבל רעים הם ולכך אני נראה בעיניך זקן יותר מדאי:

ובספר טעמא דקרא למרן הגר"ק שליט"א צ"ב מדוע אמר יעקב דבר שלא נשאל עליו דהלא נשאל רק כמה ימי שני חייו ולמה הוסיף מעט ורעים היו ימי שני חייו ונראה עפ"י מה דאיתא במדרש שפרעה עשה פתח נמוך שכל מי שנכנס אצלו ישתחוה, ושיעקב נכנס נעשה נס והפתח נתרומם וחשב פרעה שזה אברהם שגם לו היה הנס הזה בשעתו, וכשראה אותו שאל אותו האם הוא עדיין חי וענה שאינו אברהם רק מה שהוא נראה כ"כ זקן בגלל שמעט ורעים היו ימי חייו.

ג]שאלה. מהיכן מוכח שהמוחל להבירו צריך לפרט לו החטא ולא סתם למחול לו.

תשובה: כתבו הספרים שיוסף אמר לאחים אשר מכרתם אותי

כיבוד אב -אמא וסב מי קודם

יש לעיין. מה הדין כשאמו מבקשת ממנו לעשות משהו, וסביו -אבי אביו מבקש ממנו לעשות משהו למי יקדים לשמוע.

תשובה: הגר"ש אלישיב ביאר שהא שצריך הבן לשמוע כשאביו אומר לו השקני מים ואמו אומרת לו השקני מים משום שהאם משועבדת לכבד את אביו, נמצא דמדין שעבוד חייב לכבד את אביו. אולם אבי אביו הרי אין אמו משועבדת לכבד, אלא רק מצוה בעלמא, הרי זה צריך להקדים ולשמוע לאמו. ועי' בשאילת יעב"ץ (ח"ב סי' קכט) שבכבוד אבי אביו לא אמרין הוא ואביו חייבים בכבודו. ובשו"ת מהרש"ג (ח"ב סי' ר) כתב שבכבוד של אבי אביו דאינו דאורייתא אינה מועלת הסברא של אני ואתה חייבים בכבודו להקדים כבוד אבי אביו לכבודו של אביו, דכבוד אביו דאורייתא וכבוד אבי אביו אינו דאורייתא. וא"כ ה"ה באמו זה דאורייתא לעומת אבי אביו דאינו דאורייתא.

וארטים לפרשת שבוע

מד יח. ויגש אליו יהודה. איתא במדרש כאן שאמר יהודה הלא כתוב במשפט שלנו ואם אין לו ונמכר בגנבתו וזה יש לו לשלם ולמה אתה רוצה לקחתו לעבד. ויש להקשות מה מעניין את מושל מצרים מה כתוב במשפטי היהודים. וי"ל שמצינו לעיל שיוסף אמר גם עתה כדבריהם כן הוא אשר ימצא אתו יהיה לי עבד (מד י) וקשה האם אמרו במפורש לא כך אלא הם אמרו אשר ימצא אתו מעבדך ומת (פסוק ט) והטעם שאמרו כך משום שסברו שידון אותם כדין בן נח הנהרג על הגניבה. והנה ידוע מה שכתב הפרשת דרכים שמחלוקת יוסף עם אחיו האם יש להם דין של בן נח שאסור להם לאכול מפרנסת ואילו אחיו טענו שיש להם דין של ישראל ומותרים במפרנסת, וזה מה שהלשין יוסף לאביהם. ולפי"ז אמר להם יוסף לדבריהם שאתם כישראל אי"כ דינכם שהגב צריך להיות עבד. ועי"ז השיב לו יהודה אם אתה רוצה לדון אותנו כדינו אז הדין הוא רק אם אין לו ונמכר בגנבתו. וזכרון עמרם צבי.

מה ד. אני יוסף וגו' העוד אבי חי. יש להקשות הלא כל הזמן הם מדברים על אבא שלהם שזה סיכון גדול בשבילו שלא יחזירו את בנימין וא"כ מה הוא שואל העוד אבי חי? אז יש את התשובה הידועה של הבית הלוי, שיוסף אמר להם את זה כתוכחה. אך החיד"א בנחל קדומים כותב שיוסף רמז להם בדבריו שהוא צדיק, כי הלא מצינו בזהר שדוד היה אמור להיות נפל וחי לבסוף 70 שנה, ושבעים שנה של דוד המלך נקבצו מתרומת חמש שנים של אברהם אבינו; כח' שנים מיעקב; לז' מיוסף, כי צדיקים יכולים לתרום משנות חייהם עבור משהו אחר. ואמר להם יוסף חייב להיות שאני צדיק כי אביו היה אז בן 130 ואילו יוסף לא היה צדיק היה צריך אביו לתרום לדוד 65 שנים כי שנותיו של יוסף לא עולות ומדחי יעקב עד 130 ולא נפטר בגיל 110 כי מניין שנות חיי האבות הוא 175, אז סימן שאני צדיק כי יש לי הזכות לתרום מחיי.

מה ד. אני יוסף אחיכם אשר מכרתם אותי מצרימה. וקשה למה היה צריך יוסף להזכיר להם את סרחונם שמכרו אותו למצרים? וי"ל, אומר השפת אמת, דהנה דרשין בשבת פז. שהסכים הנקב"ה עם משה על ששבר את הלוחות, שנאמר אשר שברת, יישר כחך ששברת. ופרש"י שם שהכוונה היא אשר היינו אישור שאישור ושיבחו על ששבר. ואפשר לומר כע"ז כאן אשר מכרתם אותי היינו יישר כחכם שמכרתם אותי, כי למחיה שלחני אלוקים, ועי"כ אין לכם להצטער ע"כ.

מה יב. והנה עינכם הראות ועיני אחי בנימין כי פי המדבר אליכם. וברש"י כי אני מדבר בלשון הקודש, וכשם שאין בליבי שנה על בנימין שהיה לא היה במכירתו, כך אין לי עליכם. וקשה מה הראייה מזה שדבר בלשון הקודש. ועוד היכן רואים שאינו שונא אותם, הרי עיניים לא יכולות לראות אם שונא אותם בליבו? ונראה דהנה יש במדרש שתי דעות, חד אמר שלא יפה עשה יוסף במה שאמר הוציאו כל איש מעלי, כי היו יכולים אחיו להורגו. וח"א שיפה עשה, כי היות והוא ידע בעצמו שליבו שלם עמהם, וכמים פנים לפנים, מזה ידע שגם הם שלמים אתו ולא יזיקו לו. והנה למי"ד שלא טוב עשה צ"ל שסיכן עצמו כדי לא לבייש את אחיו, ועי"פ חז"ל מוטב שיפיל עצמו לכבשן האש וגו'. אולם כשהוא מדבר בלשון הקודש שהמצרים לא מבינים זאת, אז א"א לומר שהוציא אותם בשביל לא לבייש, כי הרי המצרים לא מבינים מה הוא אומר, וממילא אפשר היה לטעון שלא היה לו לסכן עצמו. ולכן הוסיף ואמר עיניכם הראות שאני

אוהב אתכם, כי אני הוצאתי כל איש מעלי ולא פחדתי שמה תהרגוני סימן שאני אוהב אתכם. ואל תאמרו שהסכמתי למות בגלל שמוטב לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש, הנה אני מדבר בלה"ק ואתם לא תתביישו, ובעי"כ שאין לי שנהא עליכם. אהבת יונתן. רבי חיים מצאנז.

מה יג. והגדתם לאבי את כל כבודי וגו' והורדתם את אבי הנה ויפול על צוארי בנימין אחיו ויבך. פרש"י ויבך על שני מקדשות שעתידים להיות בחלקו של בנימין וסופן להיחרב, מה הטעם שכתב בכה על החורבן? וי"ל עי"פ מה שאמרו בשבת פט: ראוי היה יעקב לרדת למצרים בשלשלאות של ברזל ואז לא היה נחרב ביהמ"ק, ומכיוון שיעקב בא בדרך כבוד כי בנו היה משנה למלך ממילא לא נגמרה מכסת הגלות במצרים ונחרב ביהמ"ק. וזה מה שאמר יוסף בגלל שהורדתם את אבי בכבוד ולא בשלשלאות של ברזל ממילא יחרב ביהמ"ק ולכן כעת הוא בכה על החורבן. רבי נתן גשטטר.

מה כב. לכולם נתן לאיש חליפות שמלות ולבנימין נתן 300 כסף וחמש חליפות שמלות. הגמ' במגילה טז. מקשה היתכן שנתן יוסף לבנימין 5 חליפות שמלות ולא חשש לקנאת אחיו כשם שארע עמו בסיפור של כתונת הפסים? ומתרגיין שרמז להם לעתיד. ותימא גדולה מה הטעם שלא הקשתה הגמ' גם על ה-300 כסף שנתן לבנימין, שלא נתן זאת לשאר השבטים. ותירץ רבינו בחי, דהנה סתם עבד שווה 30 שקלים, והמוכר עבדו כופים אותו שיפדהו מיד הנכרי עד עשרה בדמיו, וא"כ פסדו שמכרו את יוסף לנכרים התחייבו 300 כסף בפדיונו, ואת זה יוסף נתן להם עי"י שלא לקחם מידם. ולבנימין שלא היה במכירה יכל לתת ד"ז.

עו"ל אומר האוסטרובצער. עי"פ רש"י לעיל לו כט. שמבואר שם שהיתה תורנות בין האחים כל יום מי שימש את אביו, ולפי"ז יוצא שכל אח היה שמש את אביו פעם בשנים עשר יום, והנה בעקבות מכירת יוסף האחים שימשו פעם באחד עשר יום, וממילא כל האחים היו משמשים כדת במקום יוסף כי הם גרמו זאת לעצמם עי"י המכירה, אבל בנימין לא גרם זאת לעצמו, וזה לא כדת שהיה עליו לשמש יותר מחלקו היחסי בין הבנים, ומגיע לו תשלום על העבודה במקומו של יוסף. והנה ימי העבודה בשנה (לאחר שמורידים שבתות וחגים) הם שלוש מאות ימים כמבואר בבית יוסף או"י סימן לב. ואם נחלק זאת לשנים עשר בנים אז שווה לעשרים וחמשה ימים. והיות ובמשך עשרים ושנים שנה יוסף לא היה, אז הוא לא שימש את אביו 25 כפול 22 שנה שווה 550 ימים. ו 550 לחלק ל 11 שווה 50 יום לכ"א, וא"כ שורת הדין שיוסף יצטרך לפרוע להם את ימי עבודתם שעבדו במקומו, אלא שכל האחים הם גרמו זאת לעצמם עי"י שמכרו אותו לעבד וא"כ אין הוא מחוייב להם כלום. אבל בנימין שלא היה שותף במכירה לכאורה הוא צריך לקבל עי"י תשלום, והנה מבואר בב"ר בסיפור של גביהא בתביעה של מצרים את ישראל על שיצאו ברכוש גדול ביקש מהם גביהא לחשב עבודה של 210 שנים לפי חשבון של דינר ליום ודינר הוא 6 מעות, וא"כ שכר עבודת 50 ימים הוא 300 מעות (50 כפול 6) ועי"כ שילם לבנימין שלוש מאות כסף ולכן הגמ' לא שאלה עי"ז כלל.

מה כג. ולאביו שלח וגו' מטוב מצרים. פרש"י מצינו בגמ' (מגילה טז:) ששלח לו יין ושדעת חכמים נוחה הימנו. בטעם ששלח לו יין משובח, הא ארץ ישראל השתבחה ביין פי שבע ממצרים (סוטה לט:)? וי"ל בכדי שיעקב לא יחשוב שיוסף אינו עומד בצדקותו, ובפרט אולי הוא נגוע במידת הגאווה היות ואיתא בנביא ישעיהו ל ז

וברש"י שם שהמצרים היו גסי רוח וגאווניים. וידוע שהוא השורש לכל המידות המגונות (הקדמה לאורחות צדיקים ועוד) והנה איתא בב"ב צח. שינו של אדם גאווותן ויהיר מחמיץ. ולכך יוסף שלח יין משובח שיעקב יראה שאפ"י במידה המגונה הזאת שהיו מושרשים בה המצרים הוא לא נכשל, וא"כ יראה את זה יעקב: עי"י היין המשובח, שזה הראה שהוא נשאר אפ"י בענוותנותו, דאלי"ה היין היה מחמיץ. וזאת גם הכוונה שדעת זקנים נוחה הימנו, והיינו שהניחותא היא גם מבעלי היין. מספר קהלת יצחק.

מה כד. וישלח את אחיו ויאמר להם אל תרגזו בדרך. וברש"י אל תתעסקו בדבר הלכה. והגאון הקשה מדוע כשירדו למצרים לא הזהירם יעקב לבל יתעסקו בדבר הלכה כדי שלא תרגז עליהם הדרך? ותירץ הגאון דהנה גדול תי"ת יותר מכבוד אב, דהא יעקב לא נענש על שנות לימודו בבית עבר (מגילה טו). וזה נודע רק כשיוסף נמצא לאחר 22 שנים אז ראו שנענש רק על השנים שהיה בבית לבן ולא על השנים שלמד תורה. וממילא אפשר לומר כי כשהלכו ליוסף בהלך עדיין לא ידעו שגדול תי"ת מכבוד אב, ולכן לא היו עוסקים בלימוד כדי שלא יתמהו בדרך, ולא יוכלו לקיים כיבוד אב כראוי. אבל כעת, לאחר שראו שגדול תי"ת, אי"כ הם יכולים לדבר בלימוד, לכן הוצרך יוסף להזהירם למהר להחיות את רוח יעקב אביהם.

שם. עוד עניין יבואר ברש"י שיוסף הזהירם לבל יפסעו פסיעה גסה. והטעם שיעקב לא הזהיר עי"כ. וי"ל שמאז מכירת יוסף הם קיבלו עי"ע להתנזר מיין (רש"י מג לד) ואיתא בברכות מג. שפסיעה גסה נוטלת אחת מת"ק ממאור עינו של אדם. ויכול לחזק את מאור עינו בחזרה ביין של קידוש. ולכן כשירדו למצרים חששו לפסוע פסיעה גסה כי אין להם יין של קידוש להחזיר את מאור העיניים. משא"כ כשמצאו את יוסף הותר להם לחזור לשנות, ולכן חשש יוסף שלא יחושו ויפסעו פסיעה גסה, ועי"ז הזהירם שלא יפסעו כי זה מזיק להם. ועי"ע בקדושת לוי כאן.

מו א. ויזבח זבחים לאלוקי אביו יצחק. אומר רש"י מכיוון שחייב אדם בכבוד אביו יותר מכבוד זקנו תלה ביצחק ולא באברהם. הקשה הרמב"ן הלא בהרבה מקומות הזכיר יעקב את אברהם (לב י. לא מב.) ומדוע כאן הזכיר רק את יצחק. וי"ל שכל עוד יצחק היה חי היה חיוי בכבוד זקנו מדין כבוד אביו כי גם אביו חייב בכבוד זקנו. משא"כ כאן שיצחק כבר נפטר אז אין ליצחק דינא דכיבוד אב, לכן יעקב הזכיר רק את אביו.

מו כג. ובני דן חושים. איתא במדרש ב"ר צד ט בתורתו של רבי מאיר מצאו כתוב וכן דן חושים והיינו ביחיד בשונה מהפסוק שהזכיר את חושים ברבים 'ובני דן'. ויש להבין במה נשתנה תורתו של רבי מאיר בזה? וי"ל הנה כתוב בפסוק כז כל הנפש הבאה למצרים שבעים, והקשה המדרש רבה שם הלא בפרטן אתה מוצא 69 ותיירצו שם שחושים בן דן השלים לשבעים, וביארו המפרשים (המהרש"א ב"ב קמג ב.) שחושים נמנה כשניים מכיוון שהיתה לו משפחה גדולה ולכך נחשב לשניים ובס"ה יש שבעים, ולפי"ז מובן היטב למה נכתב בפסוק בני דן אע"פ שהיה לו בן אחד. והנה לפי הרא"ש (פסחים פ"י ס"מ) השאלה לא מתחילה כיוון שתמיד כשיש את המספר תשע מעגלים לעשר, וראייתו מהפסוק אצלנו שכתוב שבעים נפש למרות שהיו שישים ותשע, וא"כ שוב קשה למה נכתב בנ"ד חושים. וי"ל שדבר זה תלוי במחלוקת במכות כב. כמה מלקים אותו, לר' יהודה 40 שלמות ולת"ק שזה

ר' מאיר מלקים 39 (כל ת"ק של ר"י זה ר' מאיר פסחים יא. רש"י ד"ה דרבנן) וא"כ בזה נחלקו דלר"מ דרך המקרא הוא לכתוב על 69 70 וא"כ אפשר להשאיר את הלשון בן דן. וכן ס"ל לרא"ש. אבל לרבי יהודה שהכתוב לא מעגל לכן כתב ובני דן שנחשבו כשנים. נפתלי שבע רצון.

מו כט. ויבך על צוואריו עוד. וברש"י שיעקב לא נפל על צווארו כי היה באמצע קר"ש. וצ"ל שבוודאי הגיע זמן קר"ש וא"כ קשה מה הטעם שיוסף לא קרא קר"ש? וי"ל כתב במהר"ל ב' טעמים, או בגלל שהיה אז עוסק במצוות כיבוד אב ופטור מהמצווה, ועוד שקרא אך כיוון שראה את אביו מפסיק מפני הכבוד, וזה נאמר רק על יוסף.

מו ל. ויאמר ישראל אל יוסף אמותה הפעם אחרי ראותי את פניך כי עודך חי. יש להקשות איך פתח יעקב את פיו לשטן ואמר **אמותה הפעם?** וי"ל שבזמן זה יעקב היה עסוק במצוות קריאת שמע כמבואר ברש"י בפסוק הקודם. והנה במצוות קר"ש צריך לכוון בכל נפש והיינו למסור נפשו למות. ויעקב לא היה יכול לכוון ד"ז בשלמות כי הרי הקב"ה הבטיחו שיעמיד יב שבטים ואיך ימסור נפשו כשעדיין לא קיים רצון ה' באשר יוסף נעדר ואין יודע יעקב מה עמו. אבל כיוון שראהו ליוסף נמצא שכבר העמיד יב שבטים, מיד אמר כעת אני יכול לכוון

בכל נפשך וא"כ אמותה הפעם למען כבודו. מהר"ל דיסקין.

מו ח-ט. ויאמר פרעה ליעקב כמה ימי שני חייד ויאמר יעקב אל פרעה ימי שני מגורי שלושים ומאת שנה מעט ורעים היו ימי שני חיי. יש לעיין למה הוצרך יעקב להאריך בדבר שלא נשאל, הרי הוא נשאל רק מה גילו, וא"כ למה הוסיף בתשובתו שסבל כל הימים. וי"ל, אומר המהרש"א (הובא בפרדס יוסף) ע"פ שבת קה: בבלי ימים האריכו שנים לא האריכו, ופרש"י שכל שנים בטוב דחשיב אריכות ימים, הרי לנו שימים באיכות נקרא נמי אריכות ימים, והנה פרעה שאל כמה ימי שני חייד, היינו גם **ימים כלומר איכות האם ימיו היו טובים או לא, וגם **שני** כלומר כמה שנים חי. וכעת מובן למה ענה גם על האיות.**

מו י. ויברך יעקב את פרעה. וברש"י מה ברכו שיעלה הנילוס לרגליו. וקשה, מה השאלה מה ברכו, האם חסר ברכות בעולם? ועוד מניין לו לרש"י שברכו שהנילוס יעלה לקראתו? וי"ל שהיה קשה לרש"י הרי פרעה אחז את עצמו לאלוה ואיך שייך לברך אלוה הרי הוא יכעס. וי"ל, אומר רש"י, שכל מה שאחז עצמו לאלוה הוא בגלל שהיאור עלה לקראתו, וכמו שאמר לי יאורי ואני עשיתני. ומתוך רש"י שיעקב ברכו ברכה זאת, ומאז התחיל לטעון שהוא אלוה.

הלכות הקשורות לפרשה

מז יט. קנה אותנו ואת אדמתנו בלחם ונהיה אנחנו ואדמתנו עבדים לפרעה. מי שישים לב, בסדר הפסוקים שלאחר מכן מובא שיוסף עשה את כל הקניינים ע"פ התורה (ועיין גם ברמב"ן) דהנה בפסוק כ כתוב ויקן יוסף את כל אדמת מצרים לפרעה, ולא הזכיר כלל שקנאם לעבדים. ובפסוק כג נאמר הן קניתי אתכם היום ואת אדמתכם ומוכח שקנה גם אותם לעבדים. ונראה לבאר דבשלמא קרקע אפשר לקנות את כל קרקע ארץ מצרים ע"י חזקה, וכיוון שהחזיק במקום אחד קנה כל הקרקע, כדאיתא בקידושין כז: מכר לו קרקע בעשר מדינות כיוון שהחזיק באחת מהם קנה את כולם. אלא עבדים שהם גופים מחולקים אין מועיל להחזיק את אחד מהם כדי לקנות כולם ואיך יקנה את כולם. אלא צ"ל שקנה אותם בקניין חצר שעבדים נקנים בחצר (ב"ב יב.). אמנם מבואר בש"ך ח"מ קצח ז שאם קונה חצר וגם מטלטלים הנמצאים בחצר, צריך תחילה להוציא המטלטלין מהחצר, ולאחר שקנה החצר יכניס לתוכו את המטלטלים ואז יקנה אותם בקניין חצר. ולפי"ז מיושב סדר הפסוקים, בפסוק כ יוסף קנה קודם את הקרקע, ואח"כ בפסוק כא כתוב ואת העם העביר אותו להרים מקצה גבול מצרים, והיינו שהוא הוציא אותם מהשדות בהם היו, ובפסוק כג כתב ויאמר אל העם הן קניתי אתכם היום, כי כעת קנאם בחצר. מהספר 'נתיבות הקודש'.

שקוראים בתורה אך ל"א תחנון ואבינו מלכנו, והנהגים לישא כפיים נושאים במנחה. הלוקח תרופות קבועות עדיף שיקחם בשבת ע"פ שיקח בתענית. מותר להתרחץ ולגזוז ציפורנים לכבוד שבת. לגבי תספורת וגילוח לרוב הפוסקים מותר ויש שאוסרים בזה. במקום צורך גדול מותר לאישה לטעום מתבשילי שבת ובלבד שלא תבלע אלא תפלוט מיד לאחמ"כ. רחיצת הפה יש להתיר רק במקום צער ויזהר מאוד שלא לבלוע. אפשר להתפלל מעריב מוקדם מהזמן הרגיל כדי שיוכל לקדש מיד בצאת הצום. אישה שקשה עליה לחכות לבעלה יכולה לעשות קידוש ולאכול מזונות.

הבחור החשוב חיים מלין הוציא קונטרס גדול והביא שיש רבים מהפוסקים וביניהם רבי חיים קניבסקי שבנוסח אבינו מלכנו שאומרים תמיד אי"מ מנע מגיפה מנחלתך, יש לומר בזמן המגיפה והיינו בזמננו 'עצור מגיפה מנחלתך' כדי לעזור גם לחולים.

הפוסקים האם לדבר מצווה מותר לפסוע פסיעה גסה. האור החיים וכן פסק הראש יוסף שאע"פ שאמרין שלוחי מצוה אינם ניזוקים, פסיעה גסה אסור משום דשכיח היזק ובכח"ג ל"א שלוחי מצוה אינם ניזוקים וכן פסק הפמ"ג צ"ח וצינו המשני"ב צ"מ. וראהו לדבריהם מיוסף שאע"פ שהם הלכו לכיבוד אב בכ"א אמר להם לא לפסוע פסיעה גסה. וכל ההיתר של השו"ע שם בשבת ולדבר מצווה זה רק לרוץ. אבל יש הסוברים, שו"ע הרב וערוך השולחן ועוד ששומר מצווה לא יידע דבר רע, ואין בעיה בשביל מצווה לפסוע פסיעה גסה. ויוסף שאסר משום שהיה קודם מתן תורה.

כמה הלכות בעניין עשרה בטבת החל ביום שישי זה. התענית כרגיל עד צה"ל. אך כדי לא להיות בשבת מעונה יש להזדרז הביתה לאחר התפילה וימעט בשירה לפני הקידוש כדי להזדרז לקדש ולאכול. התפילות: שחרית כרגיל ככל תענית ציבור. מנחה ככל תענית ציבור והיינו

מו כט. ויבך על צוואריו. פרש"י אבל יעקב לא נפל על צווארי יוסף ולא נשקו, מפני שהיה קורא קריאת שמע. יש לחקור האם באמצע התפילה יש חיוב לקום בפני ת"ח שנכנס לבית כנסת. בברכי יוסף יור"ד רמד' הביא שיש שאומרים שבמקום תפילה אין חיוב לכבד ולקום לרב והראה מיעקב שלא נשק ליוסף כי אחז באמצע קר"ש והיות ויש ספק היכן אחז האם בפרק ראשון או לא, לכך שב ואל תעשה. אבל דוחה את זה הברכי יוסף ומביא שד"ז הוא דווקא בברכה ראשונה משום שיעקב עסק בפסוק ראשון של קר"ש ואין משם ראייה כלל וחייב לעמוד, ומביאים שהחזו"א פסק ש"ה בפרשה ראשונה של קר"ש צריך לעמוד.

פסיעה גסה: בפרשתינו מה כד. ויאמר להם אל תרגזו בדרך, בתענית יא. מובא שאמר להם שלא יפסעו פסיעה גסה הנוטלת אחד מחמש מאות ממאור עיניו של אדם. והובא להלכה בפוסקים (משנ"ב ס"צ) שאסור לפסוע פסיעה גסה. ונחלקו

מאמרי מוסר וסיפורים מענייני הפרשה

פשעיו והוא נחפץ לאדם זך ונקי, גם אין מידת הדין מדקדקת עמו, ויש לו חן בעיני כל רואיו, וזוכה לבנים צדיקים, וידע יוסף דברי חז"ל המעביר על מידותיו מעבירים לו על כל פשעיו ומוסיפים לו שנות חיים. ואמרו חז"ל בתענית על רבי אליעזר שירד לפני התיבה ולא נענה, ירד ר"ע אחריו ואמר אבינו מלכנו וירדו גשמים והיו התלמידים מרננים אחר רבי אליעזר, יצאה בת קול ואמר לא מפני שזה צדיק וזה לא אלא מפני שזה מעביר על מידותיו לכן נענה. עוד מספרים חז"ל במסכת חגיגה על רב ביבי בר אבבי שהיה רגיל לפגוש במלאך המוות ופעם גילה שמלאך המוות בטעות לקח מישהו אחר משנדרש. שאל אותו רב ביבי מה תעשה עם השנים שנשארו לאותו אדם? אמר לו מלאך המוות אני מעביר

בזמן המכר לא כהתנה עין האחוה ממני. ולא עוד אלא שביקש יוסף לעודדם ולהטיב עימם ולהרגיע אותם כמו שמעיד הכתוב שאמר להם ועתה אל תעצבו ואל יחר בעיניכם כי מכרתם אותי כי למחיה שלחני אלוקים, והיינו שכל המכירה שלי לא הייתה על ידכם אלא ע"י ה' ויצא מזה רק טוב. וכן בהמשך מובא בפסוקי התורה איך דאג להם יוסף לכל מחסורם וסידר להם מקום מיוחד בלי שמץ של טענה. ולמה כי יוסף היה צדיק ובעל אמונה וידע שהכל הוא גזירת עליון. וכשקורה לאדם משהו ע"י מישהו, הניסיון שלו באותו הרגע הוא למחול ולסלוח והוא נבחן באותו הרגע האם הוא סלחן ומעביר על מידותיו, או שהוא מחזיר נקמה. ואמרו חז"ל כל המעביר על מידותיו מלבד שמעבירין לו על כל

מעביר על מידותיו. יוסף הצדיק אחד הטעמים שנקרא כך הוא משום שיוסף הגיע לדרגה העצומה שיכול להגיע אליה בן אנוש, והוא העביר על מידותיו באופן שלא נראה כמותו. האחים שלו זרקו אותו לבור מלא נחשים ועקרבים. לאחמ"כ מכרו אותו לעבד לאומה השפלה ביותר והוציאו אותו מבית מלא קדושה וטהרה למקום מלא טומאה וזוהמה, והוא נחפץ להיות עבד שפל עם עלילות מרושעות שהורידו אותו לבית הסוהר למשך 12 שנים. בן אדם רגיל היה מתמלא רגש עצום של נקמה במי שעשה לו כל זאת, אך לא כן יוסף הצדיק. חז"ל מעידים על הפסוק ועיני אחי בנימין כותב רש"י השווה את כולם יחד וכשם שאין לי שנאה על בנימין כך אין לי שנאה עליכם, ועוד הוסיף ואמר שאף

את זה למי שמעביר על מידותיו, שמוסיפים לו שנות חיים. נביא כאן כמה סיפורים מגדולי איד העבירו על מידותם.

רבי מאיר מפרמישלן היה פעם באחד מבתי כנסת ושם הגיע אחד המתפללים וביזה אותו בצורה נוראה, וגרם לו לביזיונות גדולים. אבל רבי מאיר קבל את הביזיונות בשתיקה ולא ענה מילה לאותו אדם. אבל בזה לא הסתפק הוא חזר לביתו, אסף מתנות רבות ומיני מתיקה וקרא לשמשו ובקשו ללכת להביא זאת לאותו אדם שביישו. אנשי הרב לא הבינו: דבר גדול עשה הרב ששתק ולא אמר מילה, זה היה משום ה'מעביר על מידותיו' אבל למה לשלוח מתנות, מה, הוא עשה לך טובה?! רבי מאיר הסביר: תדעו לכם, שלפעמים יש חלילה קטרוג גדול על יהודי ונגזר עליו להסתלק מהעולם, אלא שאז באים מליצי יושר וממליצים עליו זכות, לכן נגזר עליו מחלה במקום מיתה. ואז באים מליצי יושר נוספים ומבקשים להקל עליו עוד, ונותנים לו ייסורים וביזיונות ואם יקבל את זה באהבה ולא יענה דבר אז יתבטל הקטרוג עליו. ואז הסביר שעכשיו אם חלילה נגזר עלי לסבול ייסורים קשים, זה היה עושה לי צער ולבני ביתי, ועכשיו כשאדם בא לבזות אותי הרי זה טובה גדולה מאד בשבילי, כך הוא הציל אותי, לכן שלחתי לו תשורה נאה. ונדון הבהיר רבי מאיר צריך האדם לדעת שכאשר באים עליו ביזיונות וייסורים יידע שהוריו ורבותיו פעלו את זה בעולם הבא בשבילו, כדי להציל אותו מנוק גדול יותר, והוא צריך לקבל את זה באהבה כדי שהעבודה של הממליצים לא תהיה לחינם.

סיפור מיוחד במינו על מידותיו הנאצלות של רבי ברוך בער ליבוביץ. לרבי ברוך בר היתה בת שהתארסה עם אחד מבחירי תלמידיו. אבל לאחר כמה שבועות הבחור החליט משום מה לבטל את השידוך, הוא שלח מכתב וכתב כי החליט לעזוב את השידוך ולא הסביר מהי הסיבה. לאחר זמן הבחור ההוא רצה להיות רב בקהילה מסוימת, הוא הזכיר לפני הקהילה שלמד בעבר בישיבת 'כנסת בית יצחק' והיה תלמידו של רבי ברוך בער, מיד התרשמו ממנו מאד ובקשו שייבא המלצה מרבו. אותו בחור לא היסס ופנה לרבו שהיה עתיד להיות ממחותן שלו ובקש ממנו מכתב המלצה, כדי שיוכל להתקבל לרבנות. כשראה רבי ברוך בער את הבקשה מיד כתב לו המלצה מכוונת, שם ציין הרבה מאד שבחים על אותו בחור. אבל כשסיים לא היה רגוע הוא פחד שלא כתב מספיק בשבחו, כי הרי יש לו עדיין מאד צער ממה שעשה לבתו בלי שום הסבר. לכן החליט רבי ברוך בער להתייעץ עם חשובי תלמידיו, הם הגיעו לביתו ואז הזכיר להם את אותו בחור ואת ביטול השידוך ואת בקשת ההמלצה ועכשיו ביקש שיעברו על ההמלצה ויבדקו האם כתב את כל השבחים שהרי עדיין צערו גדול ואולי מפני זה לא כתב מספיק. התלמידים נדהמו מאצילות הרוח של רבם. אחרי שקראו אשרו בעניים דומעות כי ההמלצה מושלמת. ורק אז הסכים להעביר את ההמלצה. כששמע רבי אהרון קוטלר את הסיפור פרץ בבכי סוער.

הרב שטיינמן היה ידוע כ'מעביר על המידות' בצורה מיוחדת, פעם אחת כשנסע לארצות הברית עמדו הרבה אנשים בקבלת פנים לראות את פני הגראי"ל. ואז ניגש יהודי אל קדמת הבמה ממש קרוב לרבינו והתחיל להוציא מפיו מילים מגונות ולא יפות על רבינו. מיד הנוכחים הוציאו אותו מהמקום. אמר רבי אשר וייס שהסתכל על הרב שטיינמן וראה שאינו אומר מילה. לאחר שנרגעו הרוחות, פנה הרב שטיינמן לאחד ממלווי ואמר: די ברוך אותי שיתנו לי ביזיונות. זו ברכה הכי גדולה שיכולה להיות.

כנראה היה לי כאן יותר מידי הרבה כבוד, לכן הקב"ה רחם עלי ושלח לי ביזיונות.

עוד סיפור שהיה עם הרב שטיינמן יום אחד הוא התפלל תפילת ותיקין בבית הכנסת איצקוביץ אחד מהמלוויים שלו אמר לרב שטיינמן "אני מוטרד" הרב שטיינמן שאל: "מה מפריע לך?" איזה סוגיה אינך מבין?" האיש שתק, ולבסוף שאל: "זה דבר שלא היה בהיסטוריה. אבא, בן ונכד, שלושה דורות שהם גדולי הדור, מנהיגי ישראל: ה'בית הלוי' רבי חיים מבריסק והרב מבריסק, איך זה? זה מטרד אותי". הרב שטיינמן עצר באמצע הדרך, היה נראה שהוא חושב ואז ענה: "ה'בית הלוי' ספג ביזיונות רבים, והמשיך לעבוד את ד' בשמחה, למרות הביזיונות הקשים. על דבר כזה זוכים לשכר הרבה. גם ה'חפץ חיים' היה מתפלל בסוף ימיו שיזכה לייסורים של ביזיונות, שכל ימיו לא זכה לזה". רבי חיים קניבסקי אמר פעם לבנו שמאז שהוא היה צעיר מעולם הוא לא שמר טינה בליבו ותמיד היה ניגש למי שפגע בו והיה אומר אין לך מה לדאוג אני מוחל בלב שלם.

לפני שנים בזמן ההפגזות על ירושלים היתה אישה שכולם קראו לה יענטליה המשוגעת. לא סתם קראו לה כך. היא היתה עומדת בדרכים בירושלים והיתה מדברת ומשפילה את כל העוברים ושבים. לא לכולם היתה אומרת אותם דברים, היא ידעה להתאים לכל אחד את מילות הגנאי המתאימות לו. וכמובן הכל בקול רעש גדול. לרביה היתה אומרת מה אומרים עליו בחיידר. לראש הכולל מה חושבים עליו האברכים, וכן על כל אחד ואחד. בשעת המלחמה כשהתעופפו פגזים יענטליה המשוגעת מצאה מקום להתחבא במקלט ובאותו מקלט היה גם האדמו"ר מזוועה רבי גדליה משה גולדמן. כשהפגזים עפו היא שתקה, אבל בין לבין היא התחילה ב'פגזים' שלה... לא גמרה להשפיל ולבזות את כל הנמצאים במקלט. האנשים שהיו שם לא יכלו לסבול את הדבר והחליטו שבהפוגה הבאה הם יעבירו אותה למקלט אחר. אבל לפני שעשו זאת שאלו את האדמו"ר מה דעתו. האם מותר להחליף לאותה אישה מקלט, היא יושבת כאן ומבזה את כולם? הרבי ענה שוודאי מותר, רק לפני שעושים זאת, הוא רוצה לספר סיפור מאביו רבי שלומקיה. כשהרבי היה בגולה היתה לו אחות שחלתה במחלה שגרמה לה להיות במצב של סכנת נפשות, בכל פעם שהחוס שלה עלה. יום אחד עלה חוס גופה 40 מעלות. ולא הצליחו להוריד את החוס בשום צורה. הילדה קדחה והרופאים שהוזעקו לא הצליחו לעזור והודיעו שסופה קרב. אביו, רבי שלומקיה התעטף במעיל ורך החוצה. אשתו שאלה לאן הוא הולך. ואז ענה במהירות שהולך לחפש ביזיונות. הוא אנה ממנה על שכר לימוד ובמסגרת תפקיד זה ניגש לאישה מסוימת ואמר לה משהו, בתגובה היא יצאה אחריו והתחילה לצעוק עליו בקולי קולות. תוך רגע התאספו הרבה אנשים וניסו להבין על מה הצעקות. ר' שלומקיה 'נשם עמוק' את הביזיונות ומיד חזר הביתה ואמר שבס"ד לא יקרה לילדה שום דבר. וכך באמת היה, החוס ירד והבת ניצלה מכלל סכנה. ואז פנה האדמו"ר לשואלים ואמר: מותר לכם להוציא את האישה אם היא מביישת אנשים, אך הקב"ה שלח לנו אותה כמתנה, שהרי ע"י ביזיונות נפדים ממות, האם כדאי שנוותר על מתנה כזאת דווקא עכשיו!!

על רבי בן ציון אבא שאול מסופר סיפורים מצמררים איך היה מבליג על עלבונות ולא מגיב כלום. ופעם הוא התבטא שהסיבה שהברכות שלו מתקבלות היא בגלל שאין לו שמץ של טינה על שום אדם בעולם. ובקרבתי ישיבת אור לציון היה גר יהודי מבוגר שהיה משועמם והיה מבלה רבות בהיכל הישיבה והיה מטריד רבות את ראש

הישיבה בעל האור לציון ותמיד תמיד היה רבי בן ציון מתייחס אליו בכבוד והבלגה וכהלל בשעתו. יום אחד הוא הגדיל להחציף פנים והוא התפרץ באמצע השיעור עם שאלה מוזרה ורבי בן ציון לא התייחס לשאלה, מיד הוא ניגש לרבי בן ציון דחף את גמרתו על פניו והרעים בקולו דברי בוז, ובעוד התלמידים המומים הוא עזב את המקום בטרקת דלת תוך כדי שהוא מוסיף קללה מפיו. הוא יצא ורבי ב"צ המשיך את שיעורו כרגיל, לאחר מספר דקות הוא נכנס שוב לשיעור וביקש סליחה, רבי ב"צ אמר שאין לו שום טינה עליו וניגש אליו לפייסו שלא יצטער. חלק מהסיפורים מהספרים 'מידות טיש' 'ואוצר הסיפורים למחנכים'

תיאור מחז"ל על הפגישה של יהודה והשבטים עם יוסף. בחז"ל מובא שהדברים שעברו בין יהודה ויוסף עד שהתוודע להם שהוא אחיהם, הוא סיפור נעים מאוד עד שאחז"ל שהמלאכים ירדו משמים כדי לראות ולשמוע את הויכוח בינם. מילקוט מעם לועז.

יהודה ניגש ליוסף ובתחילה דיבר אתו יפה וא"ל שהבטחת לנו שתשמור על בנימין וכעת אתה מבקש לקחתו לעבד, ואז המשיך יהודה תדע לך שיש לי חרב אצלי ואם אני אוציא אותה אני לא אחזיר אותה עד שכל מצרים יהיו הרוגים וטבוחים. מיד סימן יוסף למנשה שעמד שם על ידו לדאוג לכל צרה שלא תבוא. באותו רגע מנשה קפץ וכל הארמון רעד. באותו הרגע החל כבר יהודה להבין שמשוהו כאן לא כשורה, כי כזאת גבורה שייכת רק לבית אביהם, אבל לעי"ע הוא המשיך הלאה. החל יהודה לישאוג, עד ששמע זאת גם חושים בן דן שהגיע מיד ושניהם שאנו ביחד, באותו הרגע נפלו שניהם של 300 מגדולי מצרים, ונהפכו פניהם לאחור כל הימים, (בהערת אגב ניתן לדמיין איך הם הלכו מאז אותו היום). וכמו"כ נחרבו פיתום ורעמסס, וכל האחים החלו לרקוע ברגליהם ברצפה ופרעה ויוסף נפלו מהכסא, והרבה מבתי מצרים קרסו כמגדל קלפים. ואז גילה יוסף שיהודה כועס ואיך גילה זאת? כי כשיהודה היה כועס היה פורץ דם מעינו הימנית ושערה שהיתה כנגד ליבו היתה מסתמרת וקורעת את כל שמונת בגדיו, וחזו מתמלא בחתיכות נחושת והיה נוטלם וגורס בשיניו, באותו הרגע בא יהודה להוציא את החרב, אך לא הצליח, מיד אמר יהודה סימן שזהו העומד מולי הוא איש צדיק, ובאותו רגע נתן יוסף מכה בעמוד שעל ידו ונעשה אבני חצץ. יהודה נבהל כהוגן אך החליט שהוא מוסר נפשו עבור בנימין, הוא התחיל לדבר יפה עד כמה מסכן אביו שאיבד כבר בן אחד וכעת כשיאבד את הבן השני הוא מסוגל למות. ויוסף שאל והיכן הייתם במכירת יוסף? ויהודה פרץ בבכי, ומיד קרא לנפילי שסיפור את כל ערי מצרים. חזר נפתלי לאחר ריצה קצרה ואמר 12 ערים. אמר יהודה אני אחריב שלושה ואתם 9 אחים כל אחד יחריב אחד. ענו לו אחיו שזה לא אפשרי כי רוב העולם יחרב, באותו הרגע לקח יהודה אבן שהיתה על ידו ושקלה מאות טונות והחל להעיף אותה באוויר. יוסף סימן למנשה שיעשה את אותו הדבר. אמר יהודה אני לא הולך לאבי בלעדי גם על חשבון חורבן כל מצרים כי איך אעלה אל אבי והנער איננו איתי. אמר לו יוסף תאמר לאביך חיה רעה אכלתהו, קם שמעון ובא לעלות על הר ולזרוק משם אבנים על כל מצרים, מיד הביא מנשה גיבורים גדולים שיעצרו אותו, ויהודה שאג וכולם מתו ונשים הפילו וולדותיהם. באותו הרגע אמר יוסף הסירו כל איש מעלי...

בסיפור שהבאנו בשבוע שעבר על הרבנית סרנא היה כתוב שהרבנית סרנא הייתה לילה שלם בביתו של הנאצי, שמעתי מבני המשפחה שחלק זה בסיפור אינו נכון.

ידיעות חשובות וכן דברים מגדולי ישראל ערוך בדרך של שו"ת

שאלה: מה היה ביום עשרה בטבת שאנו נוהגים אותו עד יום זה כצום הכי חשוב מדי צומות שנתקנו לישראל? **תשובה:** מובא במדרש תנחומא שבאותו היום היו ראויים לגלות, ומשום הצינה המתין להם הקב"ה עד הקיץ. ובאותו היום נבוכדנצר מלך בבל צר על ירושלים ע"מ שימותו יושביה ברעב. עוד מסופר במדרש שבמשך תקופה מקודם לכן היה גיבור גדול ושמו אביקא שהיה עומד על חומת ירושלים, וכל האבנים שהיו זורקים אנשי נבוכדנצר על החומה הוא היה תופס בידו וזורק עליהם חזרה, עד אותו היום כשראה ה' שלא שבים בתשובה, באה רוח והפילה את הגיבור מהחומה ומת, באותה השעה נבקעה ירושלים. ובגלל שכל ההתחלות קשות אז זה יום מאוד קשה לישראל, ואומר החת"ס (דרוש לו אדר) שצום י' בטבת אינו נדחה אפילו אם הוא חל בששי כהשנה, וה"ה אם היה חל בשבת, כי הוא יום הדין כיום כיפור ואנו נידונים בו האם נמשיך להיות בגלות, ובשונה משאר צומות שהן זכר לעניין שקרה באותו יום.

שאלה: מי ראוי להיות ראש ישיבה? **תשובה:** בפרשנונו מו כב. ואת יהודה שלח לפניו גושנה. ופרש"י לתקן לו בית תלמוד (ישיבה) ורבים עמדו בזה למה שלח דווקא את יהודה לבנות ישיבה. ישנם כמה תרוצים שתצצו ע"כ: או שלפתוח ישיבה צריך גבורה כיהודה לעמוד בכל הנסיונות שבאים בהתחלה. או כי צריך לתת את כל עוצמתו גם ברוחניות וגם בגשמיות וכח זה היה ליהודה שהסכים לתת את עוה"ב שלו כמ"ש וחטאתי לאבי כל הימים. והרב מפונבז' היה אומר שלפתוח ישיבה צריך אדם שלוקח ערבויות וזה היה יהודה שלקח ערבות על בנימין וכדכתיב כי עבדך ערב את הנער. **אבל התשובה השונה את הלב יותר מהכל** היא התשובה של הגר"ח מבריסק שאמר שלהיות ראש ישיבה צריך אדם שידוע להודות על האמת, היינו כשתלמיד פורץ את השיעור שהכין בעמל רב הוא (רה"י) מסוגל לומר טעיתי ניצחתני. ותכונה זאת היתה ליהודה שאמר לתמר צדקה ממני. וכמדרש הידוע על הפסוק יהודה אתה יודוך אחיך. ויהודה הרי היה יכול להודות בשקט ובצנעה, ובכ"ז עשה זאת לעיני כולם. וכן ר"ח שמואלביץ בשיחות מוסר האריך לבאר במעלת משה רבינו שהודה ולא בוש לומר שכחתי וכמו שהרחיב ברש"י בפרשת שמני עה"פ וישמע משה וייטב בעיניו, וכן במדרש שם שהוציא משה כרוז בכל ישראל לפרסם שטעה. וידוע על הרב שך שהיה חוזר בו באמצע שיעור כללי שהיה משקיע בזה את נשמתו וכ"כ למה בגלל קושיית תלמיד, ולכן החזיר במכתב המופרסם לרב שך שהובא בסוף קדשים וכך כתב כת"ר שהאמת אהובה עליו עד מאוד, ואמר הגר"א"ל בהספד על הרב שך שמידת הודאה על האמת זו מידה שרק יחידים זוכים לה (אגב שמעתי מרבי חיים קניבסקי שאמר שגדול הדור יכול לטעות, אבל

תקלה לא תצא תח"י, היינו שיטעה אבל לא יעשו כפי שאמר).

שאלה: היכן מצינו שפרעה היה שקרן גדול כמנהג הפוליטיקאים? **תשובה:** הנה יוסף הצדיק אמר לאחיו כאשר תבואו אל פרעה תגידו לו שאתם רועי צאן, והרי תועבה היא למצרים להיות רועי צאן שזה האלילים שלהם, וממילא הוא ישלח אתכם לגושן וכך תוכלו ללמוד תורה, ע"כ הכל בסדר תוכנית קולעת למטרה. והנה הם הגיעו והכל דפק, ולמחרת קורא פרעה ליוסף ואומר לו ואם ידעת ויש בם אנשי חיל ושמעתם שרי מקנה על אשר לי, היינו שלפרעה היו שטחים מלאים בצאן, והשאלה נשאלת הרי תועבת מצרים כל רועי צאן, ואיך יש לפרעה צאן. אלא התשובה היא תועבת מצרים היינו רק לעם, אבל בממשל ובפרלמנט הכל מותר- והיו עושים ככל העולה על רוחם אכלו בשר שחטו צאן והכל בסדר.

שאלה: מה נוהגים בלילה שנקרא 'ליל ניטל', למה ומתי? **תשובה:** ניטל פירושו יום לידה, והיינו יום לידת אותו האיש יש"ו שהביא הרבה טומאה לעולם. ויש דעות מתי נוהגים עניין זה האם בלילה ה-25 לחודש למניינם, שחל השנה בליל שישי, או ה-6 לראשון למניינם. וכתב החת"ס שהוא יום אבל ואבל אסור בתלמוד תורה, ולכן יש קהילות שנמנעו מללמוד בימים אלו מתחילת הלילה ועד חצות, וכתב החת"ס שבוודאי אין לקבוע מושב ליצים בלילה זה וכולם יקומו בחצות לעסוק בתורה. החידושי הרי"ם היה ממעט בלילה זה בלימוד ומרבה בשיחות חולין של ת"ח על יבוכי היהודים והנוצרים, ויש שנהגו ללמוד סדר הדורות וכדו' ויש בזה מנהגים שונים.

שאלה: האם מי שנפל בפגעי הטכנולוגיה, או בעבירות חמורות אחרות יש לו סיכוי לשוב בתשובה? **תשובה:** ברור ביותר ואין דבר העומד בפני התשובה, ואפי' אדם הנמצא במט' שערי טומאה כשהוא ירצה לחזור ולשוב הוא יקבל סיוע משמים שלא כדרך הטבע והוא ישוב להיות האהוב ביותר, יותר מצדיקים גמורים. ויש מטובי גדולי הדורות שהיו בשאול והצליחו להתרומם והבא להיטהר מכל מצב מסייעים בידו.

שאלה: הנה כעת אחרי חנוכה יש לנו שלושה חודשי חורף ארוכים, איך אפשר להתחזק ולעבור את החורף בשטיעון ובלא ירידה ובלי להתייבש? **תשובה:** התשובה היא 'יעדים'. אדם יישב עם עצמו, ויחליט מה מדבר אליו; איזו מסכת עושה לו טוב; מה היכולות שלו; ויחליט ע"ז אני מתמודד. לדוגמא שמעתי מאדם גדול שבכולל שבו הוא לומד - לומדים בסד"ב ב' דפים לשבוע, והוא מכיר אברך שם שהעמיד לעצמו משימה לדעת כל הפרקים שלומדים מתחיל ועד סופם בע"פ גפ"ת, והוא מקציב זמן חזרה כל יום חוק בל יעבור, וכך יש דבר בתורה שאליו הוא מחובר, זה מרומם לו

את כל היום, יש לו למה לקום בבוקר, וזה גם נותן לו תחושת סיפוק, כי הוא העמיד לעצמו יעד, וכשהוא מרגיש שהוא כובש אותו, זה נותן לו הנאה על העבר ואת החשק להמשיך הלאה. אבל מי שאין לו יעד, הוא יכול להיות מתמיד והכל, אבל הוא לא נהנה ממה שהוא עושה, כי הוא לא מרגיש במישור האישי שהוא כבש משהו ואכמ"ל. והעיקר לא לשכוח תפילה, וכשהיא באה על רוחניות מובטח שתתקבל ברצון.

שאלה: מה הטעם שרבי חיים קניבסקי ועימו רוב מניין ובניין של גדולי הדור אומרים להתחסן מקורונה? **תשובה:** רבי חיים קניבסקי מורה שמחובת ההשתדלות יש לשמוע לרופאים ולהתחסן מפני הקורונה, ורבי חיים מסתמך על הרב פירר שבמשך עשרות רבות של שנים הוא הציל רבבות יהודים ע"פ עצותיו והוא זכה להיות אדם שהקב"ה מסייע בידו בהחלטות נכונות נבונות ומדויקות. והרב פירר נשלח ע"י גדולי הדור מכל החוגים לברר היטב האם החיסון הזה הוא בטיחותי והרב פירר הביא את מסקנותיו לגדולי הדור שהורו שיש להתחסן. וגם כעת כשיש סכנה של מוטציה חדשה של הקורונה שלעת עתה עוד לא ברור עם החיסון מגן מפניה, עכ"פ אין סיבה לא לפתור את הבעיה שכן ניתנת לפתרון בגלל שיש בעייה נוספת.

שאלה: אם מגיעים לשכונה שכנים שאורחות חייהם לא מתאימות לשכונה איך לנהוג בזה? **תשובה:** היתה שאלה כזאת שבאה לרבי ניסים קרליץ והוא ענה, לא להעיר אלא לקרב אותם ולקבלם בסבר פנים יפות, וברור שאם זה אפשרי כך צריכים לנהוג.

שאלה: עד כמה חשוב להקפיד על אכילת חמין כל שבת? **תשובה:** פעם כבה לרבי חיים הגו בליל שבת והוא אכל בבוקר טשולנט קר. לאחר הסעודה הוא יצא עם הרבנית לבית הורי ובקש לאכול קצת טשולנט חם בגלל הרמ"א בסיומן רנו ח שאומר שיש מצווה באכילת חמין בשבת. ומי שלא אוכל חמין יש חשש שהוא אפיקורס.

שאלה: האם מותר לקחת תרומה מגוי? **תשובה:** איתא בגמ' ב"ב י' דאין לקחת כסף מהעכו"ם. והנה יש לתמוה איך יעקב לקח מתנות ועגלות מפרעה? וכתוב בספרים שכל האיסור הוא כי זה מוסיף לגוי זכויות, אמנם כשהנכרי מכווין לכבוד ולהתפאר אין בזה איסור כלל, וכדאיתא שם שכל צדקה של גוי הוא חטא להם כי הם עושים זאת כדי להתגדל. וכאן הרי פרעה שלח את העגלות להגדיל את עצמו כדכתיב בפסוק וישאו בני ישראל את יעקב בעגלות אשר שלח פרעה לשאת אותו היינו את פרעה. ולפ"ז פעם אמר רבי חיים להרב שמעון גליק שאם יתנו כבוד לגוי על הכסף שנותן מותר לקחת ממנו כסף, כי אין לו מזה שום רווח.

שאלה: הנה יוסף הוציא כל איש מעליו ולא פחד שאחיו יהרגו אותו בגלל שאהבם וכמים פנים לפניו, מה יש לנו מגדולי ישראל בביאור כמים פנים לפניו. **תשובה:** לפני מספר שנים נפטר הרב שלמה הופמן שהיה מוסמך על ידי גדולי ישראל לטפל בבעיות הנפש והיו גדולי ישראל סומכים ידיהם עליו בכל עניין, ועשה הרבה שימוש חכמים בנושא בעיות הנפש, והוא מבאר כך: כמים פנים לפניו זה 'העברה רגשית שעוברת מאדם לאדם' וכל ההרגשות שאתה מרגיש עליו - היחס החיובי, היחס השלילי, מוכרחים לעבור אליו והשני ירגיש את הכל בין אם תרצה בין אם לא תרצה, לכן.. לא שאסור לשקר אלא זה לא עוזר אם תשקר, כי לא המילים משפיעות אלא בעיקר הרגשות והתחושות הפנימיות הן אלו שמשפיעות.

שאלה: מה המקור לומר תהלים כשמתפלל על מה שנצרך? **תשובה:** במדרש ב"ר עד יא. איתא בשעה שהשיג לבן את יעקב אמר יעקב פרקי תהלים, וכן במד"ר סח יא שבבית לבן יעקב לא

שכב אלא היה אומה פרקי תהלים. ובוודאי בכוח התפילה לבקוע רקיעים ולבטל גזירות ולהפוך הכל מרע לטוב. ולעולם ירבה אדם בתפילה כמעשה אבות של יעקב אבינו. ואיתא בראשונים (כלי יקר בראשית כד סג) שזמן המנחה הוא מסוגל לתפילה שיענה בו מיד, בשונה משאר הזמנים שלא בטוח שיענה מיד.

שאלה: כשיש בבית נמלים האם ראוי להרבות בריסוס? **תשובה:** בריסוס יש הרבה חומרי הדברה שהם מסוכנים, לכן יש למעט מלהשתמש בריסוס, וגם כששתמש שלא ישתמש ויתנו הרבה. וכיום כשכל אחד יש בבית מסיכה כדאי לשמור את זה למקרים כעין אלו. וכשיש הרבה חרקים יקרא למדביר מורשה ויפעל ע"פ הוראותיו.

שאלה: ילד שצמוד כל הזמן להורה, וכל הזמן מברר שההורה בבית, כיצד יש להתמודד עמו? **תשובה:** אם מדובר בתופעה חדשה מסתבר שהוא נחשף לאיזה סיפור מפחיד על נטישה או

שהוא חווה איזו טראומה שגורמת לו לפחד כשהוא לא רואה מבוגר בסביבה, ויתכן מאוד שהוא רואה רק באחד ההורים את הקשר ולכן יש לתת ביטוי לקושי שלו; לא לזלזל; לא להעלים לפתע; לשדר לו רוגע וביטחון; ולשבח אותו על כל שיפור, וכשהבעיה מחריפה אפשר ללכת לטיפול פשוט וקצר בעניין זה.

שאלה: על מה כדאי לתת את הדעת כדי שהחיים הטובים בבית יימשכו בלי בעיות? **תשובה:** יש הרבה בתיים שחיים באהבה אחווה שלום ורעות ואפ"י מעבר לכך, והבעל רואה כמה עיקרו של בית לוקחת ע"ע מעל ומעבר בשביל לסייע לו במטלותיו, וכמובן עושה הכל בשמחה. אבל צריך לזכור שאם אדם לא מפצה ע"ז פיצוי ריגשי כמילה טובה והערכה וכבוד, וזהירות מזלזול אז הכל יכול להתפוצץ. וצריך כל הזמן להיות עם עיניים פקוחות ע"ע שהוא עושה המוטל עליו ולא לחשוב שהנה הכל כ"כ טוב למה שיתפוצץ.

שאלה בחושן משפט

שאלה בחושן משפט: ראובן שלח את שמעון לקנות לו מוצר ומסר לו פתק זיכוי, עד ששמעון הגיע לחנות הוא זרק את

הזיכוי בטעות לפח, וכעת ראובן תובע את שמעון על הזיכוי. מה דין הזיכוי האם הוא ככסף שחייב בשמירתו, או כדין שטר שאין

שמירה בשטרות? יעויין שו"ע חו"מ שא א. ובש"ך שם. מרבי דוד בוסו.

חידות

חידון משמעויות מילים לפרשת ויגש

י' משמעויות למילה אב

- 1 - אב - אבא. "היש לכם אב או אח" (בראשית מד, יט).
- 2 - אב - חבר ופטרון. "וישימיני לאב לפרעה" רש"י: לחבר ופטרון (בראשית מה, ח).
- 3 - אב - מורה ומנהיג. "לאב המון גויים נתתיך" מלבי"ם: מורה ומנהיג (בראשית יז, ה).
- 4 - אב - רבי. "אבי אבי רכב ישראל ופרשיו" רש"י: רבי רבי (מלכים ב' ב, יב).
- 5 - אב - לח. "עודו באבו לא יקטף" רש"י: "באבו" - בליחלוו ובפריו (איוב ח, יב).
- 6 - אב - אברהם אבינו. "אב ידעך מנוער" פיוט ליו"כ.
- 7 - אב - חודש אב.
- 8 - אב - בעל הסמכות. בראש ההיררכיה - אב בית דין.
- 9 - אב - מקור. ראשי - אב מלאכה. אב הטומאה. אב נזיקין.
- 10 - אב - גדול. בוגר. "אב בחכמה ורך בשנים".

חידות לפרשת שבוע: א. איזו מילה מאוד

מצויה אין אותה בפרשיות מקץ וויגש, ובוויחי יש אותה רק פעם אחת? **ב.** מי נפל בפרשה ולא על הקרקע? **ג.** למי היה בן שמצמידים לשמו רע או טוב? **ד.** איזה קשר בפרשה הוא לא ע"י אמצעי קשירה? **ה.** איזה אדם יחיד נקרא בשם רבים? **ו.** מי קרוי בפרשה כאילו הוא אבא של מישוה ואין להם שום קשר משפחתי?

חידות תורניות: **ז.** מה לא חייב בהשבת אבידה? **ח.** איזה דבר מודפס בכל הסיפורים ונאמר באותו מקום שהוא מודפס רק פעם בכמה שנים? **ט.** אישה והוא זכר? **י.** מה מתוק והוא לא מתוק? **יא.** מתי בחז"ל לא מומלץ לחסוך? **יב.** איזה אדם יכול להינשא ביום לידתו? **יג.** מתי היה בשנה שבמשך שלושה ימים רצופים היו מביאים המוני בית ישראל קרבנות יחיד וכל יום קרבן שונה?

חידה לבוגרים: **יד.** בתוך קופסה היתה טיפת מים כל דקה היא מכפילה את עצמה תוך 60 דקות התמלאה הקופסה, לאחר כמה דקות הקופסה מתמלאת בדיוק בחצי?

חידות לשאול את הילדים: **טו.** מה המשותף לשמש, אח של אבא, מלך? **טז.** מה שחור שהוא לא שחור? **יז.** איזה יבש הוא רטוב? **יח.** כשירד עליו גשם הוא עולה? **יט.** מי רודף כשבורחים ממנו? **כ.** מי קרוי על שם מה שיש בו? **כא.** לאיזה חיה יש רק עין אחת.

יד. בדיוק בדקה החמישים ותשע כי כל דקה היא מכפילה עצמה. **טו.** דוד. **טז.** קפה שחור. **יז.** יין יבש. **יח.** מפלס הכנרת. **יט.** הכבוד. **כ.** קרמבו. **כא.** עז.

לראותם

לראות את גדולי ישראל

עלון מס. 25 | טבת תשפ"א | יו"ל ע"י מערכת "קובץ גליונות" | k.gilyonot@gmail.com

מזן רשכבה"ג שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א

ביציקת השמן לחנוכה

מזן ראש הישיבה הגר"ג אדלשטיין שליט"א

בכתיבת אות בספר תורה

בהדלקת הנרות

לאחר הדלקת הנרות

בהדלקת נרות

הגר"צ רבי שמואל גליי שליט"א

המשגיח הגר"צ רבי דן סגל שליט"א בסנדקאות

מזן הגר"מ אורחי שליט"א במסיבת חנוכה אצל תלמידיו

מזן הגר"מ צ' בדגמן שליט"א

הדס

03-306-2225
www.yak.org.il 054-8500-959

ההבטחה לתורמי ההגהלה הענקית של ישיבה על קברו:

**"ויזכה לעת רצון
 בכל שעות היום"**

לראותם

לראות את גדולי ישראל

עלון מס. 25 | טבת תשפ"א | יו"ל ע"י מערכת "קובץ גליונות" | k.gilyonot@gmail.com

מרן הגר"ד פוברסקי שליט"א

בכתיבת אותיות בספר התורה

במסיבת הנוכה בחצר ביתו

בהדלקת הנרות

לפני הדלקת הנרות

מרן שליט"א ביקש שישוגרו עבורו ספר תרגום לשפה הרוסית ובקש ללמוד כמה מילים בשפה זו. ואכן כשהגיעה משלחת הספר תורה התפלאו הכל לשמוע את מרן אומר У вас есть большое право, и важная - мицва, закрепленная в Кнессете Сефер Тора, будет служить вам благословением и успехом. [יש לך זכות גדולה, וזכות מצווה חשובה של הכנסת ספר תורה תעמוד לך לברכה והצלחה]. כשיצאו הסביר מרן כי יהודי שכל כך מתאמץ לכבודה של תורה ומשקיע מאונו סכום כה גדול לישיבה קדושה יש לכבדו ולתקדו, ואם אדבר עמו בשפתו בוודאי שזה יעשה לו נחת רוח, וימשיך הלאה בעז"ה בעשיית מעשים טובים לתורה ולמצוות.

למה ביקש מרן ראש הישיבה לדבר בשפה הרוסית?

בשבוע שעבר התקיימה שמחת הכנסת ספר תורה לישיבת 'אהבת אהרן' בבני ברק שבראשות האגון רבי בצלאל אדלשטיין שליט"א בנו של מרן דה"י הגר"ג אדלשטיין שליט"א, לפני המעמד עלה ראש הישיבה לבתיבת אותיות למעונם של אביו מרן הגר"ג ולמרן הגר"ד פוברסקי, לפני בואם סיפרו בני ביתו של מרן הגר"ג פוברסקי למרן כי תורם ספר התורה הנו יהודי שעלה מרוסיה ומתגורר כיום בהרצליה, אך עדיין אינו יודע לשוחח בעברית או בשפה אחרת ורק השפה הרוסית שגורה על פיו.

03-306-2225
www.yak.org.il 054-8500-959

ההגלה האדירה על משכורת חודשית
ע"ס 12.000 ש"ח למשך שנה!

לראותם

לראות את גדולי ישראל

עלון מס. 25 | טבת תשפ"א | יו"ל ע"י מערכת "קובץ גליונות" | k.gilyonot@gmail.com

מסיבת חנוכה בישיבת מאור התלמוד ברחובות

מזן חבר מועצה"ת הגר"י קוק שליט"א

מסיבת חנוכה בישיבת גרודנא

מרנן חברי מועצה"ת הגר"י הקר שליט"א והגר"צ דרבקין שליט"א

מזן הגאון הגדול רבי ברוך ויסבקר שליט"א
ראשי ישיבת בית מתתיהו

בהדלקת נרות

במסיבת חנוכה עם תלמידיו

מזן רבי אברהם גורביץ ר"י גייטסהד בקידוש לבנה

הדס

03-306-2225
www.yak.org.il 054-8500-959

**תורמים לבית המדרש הגדול בעולם
וזוכים במשכורת ענקית**

**מסיבת חנוכה בישיבת שכר שכיר
בראשות מרן חבר מועצה"ת הגר"א לוי שליט"א**

מסיבת חנוכה בישיבת בית מדרש עליון

הגאון הגדול הפוסק הגר"א דינר שליט"א

**שיעורו של הגאון הגדול רבי בן ציון הכהן קוק שליט"א לאברכי
ישיבת מיר בכנס תורת הקרבנות כהנח לעבודת בית המקדש בצל
ימי החנוכה**

**הגה"צ רבי חזקיהו
מישקובסקי שליט"א משגיח
בישיבת 'אורחות תורה'**

**ראש ישיבת קרית מלך הגאון
הגדול רבי יעקב קרפ שליט"א
(צילום דוד קשת)**

בזכותך. נקיים את צוואתו הק':

03-306-2225
www.yak.org.il 054-8500-959

אגודת ישראל
בית מדרש עליון
אגודת ישראל
אגודת ישראל

קובץ גליונות

ממרבן גרנן גרנל ונאורי הרור

כעור כשבוע נסתריות שנר הנס הרזרחית לננינר.
כאים אנחנו לבקש ולתר, ע"י תרונותך הרשובה הנך זוכה לשותפות
בהפצת דברי התורה ולזיכוי הרבים אשר השכר בעולם הבא רב נאד,
וכן זוכה הנך למתן שכר בצדה כאן בעולם הזה.
יש לך כסף במס הכנסה?
קבל אותו בחזרה!

מי יכול לקבל כסף בחזרה נמס הכנסה?
אם אתה שכיר או עצמאי ומשלם כל חודש כסף למס הכנסה, אתה יכול לקבל את כל הכסף
בחזרה!
על פי סעיף 46 לפקודה, על כל תרומה שתעביר ל"קובץ גליונות" הינך זכאי לקבל החזר
נמס הכנסה בגובה 35% מערך התרומה. דוגמא שכיחה: מי שמשלם 7,000 ₪ לחודש,
משלם כל חודש כ-370 ₪ למס הכנסה!
על כל קבלה על סך 1,000 ₪ שתביא למס הכנסה - תקבל בחזרה נמס הכנסה 350 ₪!
לא חבל?!

איך מקבלים כסף חזרה?

עצמאים - נצרפים את הקבלות יחד עם הדו"ח הרנתי של שנת 2020 ומזדכים באופן
אוטומטי ב- 35% מסכומי התרונות.
שכירים - 2 אפשרויות:
1. בהגשת הדו"ח הרנתי (כמו עצמאי, כנ"ל).
2. שולחים את הקבלות למס הכנסה, מקבלים אישור על התרונות, ובחודש הבא הנעביד
מזכה בתלוש המשכורת מול הסכום הנאשר נמס הכנסה (35% מערך התרונות).
כמה פשוט!

סוף שנת הנס מתקרבת, לא חבל?

זה כ"כ פשוט! נא הרזרז!

אתה תורם ל"מערכת קובץ גליונות" וזוכה לשותפות בזיכוי הרבים הגדול
ואתה מקבל בחזרה 35% מערך התרומה!

תאריך אחרון לשנת הנס 2020 הוא יום חמישי ט"ז טבת

לתרונות וקבלת מס דיגיטלית מיידי: 053-3145900

וכל התורמים והמסייעים יזכו לשפע ברכה והצלחה בכל מעשה ידיהם